

ÉRTEKEZÉSEK

A BUDAPESTI KIR. M. PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNYEGYETEM EGYHÁZI JOGI
SZEMINÁRIUMÁBÓL

IGAZGATÓ: Dr. NOTTER ANTAL EGYETEMI NY. R. TANÁR

1. SZ.

AZ EGYHÁZI ADÓ ÉS AZ EGYHÁZKÖZSÉG ALAPKÉRDÉSEI

AZ EGYHÁZI ÉS A VILÁGI JOG SZERINT

IRTA

DR MÓRA MIHÁLY

BUDAPEST

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT FŐBIZOMÁNYA

1941

ÉRTEKEZÉSEK

A BUDAPESTI KIR. M. PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNYEGYETEM EGYHÁZI JOGI
SZEMINÁRIUMÁBÓL

IGAZGATÓ: Dr. NOTTER ANTAL EGYETEMI NY. R. TANÁR

1. SZ.

AZ EGYHÁZI ADÓ ÉS AZ EGYHÁZKÖZSÉG ALAPKÉRDÉSEI

AZ EGYHÁZI ÉS A VILÁGI JOG SZERINT

IRTA

DR MÓRA MIHÁLY

BUDAPEST

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT FŐBIZOMÁNYA

1941

ELŐSZÓ.

A Pázmány-egyetem jogi karán levő és az igazgatásom alatt álló egyházi jogi szeminárium értekezéseinek sorozatát dr. *Móra Mihály* jelen munkájával indítom meg. Hogy választásom erre a műre esett, ez főképp azért történt, mivel ez a munka nagyon alkalmas annak feltűntetésére, hogy a mi szemináriumunk milyen szellemben, milyen módon és milyen terjedelemben kívánja művelni az egyházi jog tudományát. Teljes tárgyilagossággal és a jogtudomány módszereivel kezeljük az egyházi jog kérdéseit, figyelemmel úgy az autonóm egyházi, mint az állami jogszabályokra és kiterjeszkedve úgy a katolikus, mint a nemkatolikus keresztény vallási életviszonyokra.

Sokféle ismeret kívántatik attól, aki az egyházi jog kérdéseit szakavatottan kívánja tárgyalni. Az egyházi jogon kívül a világi jog minden ágában otthonosnak kell lennie. Ezenfelül alapos történeti, filozófiai és teológiai tudással kell rendelkeznie. Hogy valaki mindezzel tegyen, ehhez a tehetségen felül hosszú évekre terjedő tanulmányokra van szüksége. Éppen emiatt a kánonista irodalmi tevékenysége, hogy értékes legyen, nem kezdődhetik túlkorán és nem lehet tömegtermelés. Az egyházi jogviszonyokra vonatkozó minden kérdésnek annyi szempontja van, hogy a lelkiismeretes szerzőnek szinte félelemmel kell a nyilvánosság elé lépnie. Félnie kell, hogy egyik vagy másik szempontot, mely a kérdésnél szintén

figyelembe veendő, nem vett észre. A «nonum prematur in annum» intelme, ha valahol, akkor itt nagyon helyénvaló.

Az egyházi jog kérdéseinek helyes tárgyalásához és eldöntéséhez az egyházi életben, valamint általában az emberi életben szerzett tapasztalat, helyes érzék, bölcs mérséklet és nagy tapintat is kell. Olyan lelki készségek ezek, melyekre csak hosszabb idő alatt lehet szert tenni.

A sietség az irodalmi termelésben, a gyors állásfoglalás, a napi kérdésekhez való rögtöni hozzászólás és általában az agilitás a kánonistának nem erénye, hanem fogyatkozása. A kánonistának nem fürgének, hanem alaposnak kell lennie.

Dr. *Móra* Mihály fiatal kora ellenére már hosszabb ideje foglalkozik az egyházi joggal. Elejétől fogva figyelemmel kísértem tudományos fejlődését, és örömmel állapítottam meg évről-évre való haladását. Ismertem kutatásainak témáit, sőt olvasmányait is. Jól esett látnom, hogy egyre inkább a problémák mélyére igyekszik hatolni. Sohasem fogta meg a dolgok könnyebbik végét azzal, hogy egyszerűen a mai külföldi irodalmat kívánta volna megismerni és ennek magyarnyelvű visszhangja lenni. Közvetlenül a jogforrásokból merített és a kánoni jog régi irodalmát, a klasszikus kánonisták fölíansait is tanulmányozta. Alapos latin nyelvtudása erre képesítette is. Az egyes kérdések jogtörténeti anyagát mindig igyekezett megismerni; de nem esett abba a hibába, hogy bőséges és esetleges aprólékos jogtörténeti anyagot összehordva, az éleselméjű jogdogmatikai fejtegetések alól fölmentse magát. Az éles jogászilógikát is a régi fölíans-szerzőktől sajátította el.

Helyesléssel láttam, hogy dr. *Móra* Mihály teljesen otthonos az állami jog minden ágában is, és hogy kellő tekintettel van az egyházi életviszonyokra vonatkozó állami jogszabályokra, úgyszintén a katolikus egyházi jog mellett a görögkeleti és a protestáns egyházi jogra is.

Amiket most dr. *Móra* Mihály tudományos egyéniségének jellemzéséül elmondottam, azok mind teljes mértékben észlelhetők jelen munkájában.

Ez a munka két problémával foglalkozik: a magyarországi római katolikus egyházközségek jogi természetével és a magyarországi római katolikus egyházi adó jogi természetével. Az utóbbiról nem szólhatott volna anélkül, hogy az előbbiről is ne szóljon.

Mindkét probléma külön-külön is súlyos. Mindkettő a *partikuláris* egyházi jog körébe tartozik s így tudományos feldolgozására kevesebben vállalkoznak, mint az egyetemes egyházi jog kérdéseinek feldolgozására.

Róm. kat. egyházközségek hazánkban egyes helyeken már hosszabb ideje léteznek. Legnevezetesebb közülük a pozsonyi róm. kat. egyházközség, amelyről *Kumlik* Emil pozsonyi városi könyvtáros 1909-ben magyar és német nyelven érdekes tanulmányt tett közzé. («Helyi önkormányzat a magyarországi róm. kat. egyházban. A pozsonyi róm. kat. hitközség autonómiájának mibenléte, történeti alapja és szervezete.» «Die Laienautonomie der Preßburger röm. kath. Gemeinde.») Általánosabb elterjedést azonban hazánkban a róm. kat. egyházközségek a világháború után nyertek. Az a félelem, hogy a kat. egyház elveszti azt a támaszt, melyet addig a király mint főkegyúr és a paritásos magyar állam nyújtott neki, volt az indítóoka a kat. egyházközségek megszervezésének. Miként már 1848-ban, úgy most is a hívekben kerestek támaszt az Egyház főpásztorai. De miként 1848-ban és azóta az országos katolikus autonómia körül sok fogalomzavar mutatkozott, úgy megvan ez a fogalomzavar ma is a róm. kat. egyházközségek körül. És ez megteveszt az egyházközségi adó jellege tekintetében is.

A magyarországi róm. kat. egyházközségek és a kat. egyházközségi adó jogi természetéről több tanulmány látott napvilágot, amelyek közül magasan kiemelkedik *Lepold* Antal esztergomi

prelátus-kanonok tanulmánya. Dr. *Móra* Mihály jelen könyve azonban úgy terjedelme, mint alapossága által a szóbanforgó két probléma eddig legalaposabb feldolgozásának mutatkozik.

Azzal, hogy ez a tanulmány a mi szemináriumunk tervbevett kiadványai közt mint első lát napvilágot, dr. *Móra* Mihály a Pázmány-egyetem egyházi jogi szemináriuma részéről megkapja azt az elismerést, melyre érdemesítette magát. Nem sokak által látható elismerés ez; de aki kapja, annak bizonyára értékes, és további munkára fogja őt serkenteni.

Budapest, 1940 december 6.

Notter Antal.

Keveházi Kováts Gyula
emlékének

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
<i>Dr. Nötter Antal előszava</i>	3
Tartalomjegyzék	9
Bevezetés	12

I. Rész. Az egyházi adó fogalma és az Egyház adóztatási jogának alapjai.

1—2. Az egyházi adó fogalma	17
3—6. Az Egyház adóztatási jogosultsága az egyházi és a világi jog szerint	27
7. Az egyházközségi adó szubszidiárius jellege és az állami beavatkozás köre	46
8. A modern egyházközségi adóztatás elvei ; a párbér sui generis helyzete	49
9. Az egyházi adójogi disciplina	53

II. Rész. A plébánia és az egyházközség.

10. A protestáns egyházalkotmány és az egyházközségi autonómia. Világi elem részvétele az egyházhatalomban	57
11. A protestáns egyházszervezeti felfogás jellegzetessége	64
12. Az újabb katolikus egyházközségi szervezkedés hazánkban	67
13. A klérikus és laikus rendre tagozódás az Egyházban. Az egyházi hatalom a klérust illeti	72
14—16. A laikusok kánonjogi jogállása. A laikusok kötelezettségei és az egyházi hatalom körén kívül eső jogai	77
17. A rendi különbség áthidalhatósága és a jognélküli egyháztagság hiánya az Egyházban	83

18—19. A paroecia fogalma. A plébánia mint hivatal, javadalom, a plébániai egyház, a plébánia mint egyházigazgatási területi egység	88
20. A plébániai kötelék szabályszerinti alapja a területi elv, a személyi plébánia kivételessége	96
21—26. Az erkölcsi személy fogalma	101
27—32. A plébánia, mint vagyoni jogalany a Codex szerint. Sem a plébánia, mint terület, sem a hívek puszta összessége nem erkölcsi személy	124
33—35. Az egyházközség jogköre, jogi jellege és jogalapja az egyházi jog szerint	143
36. A plébánia és az egyházközség téves azonosítása	155
37—42. Az egyházközség és a helyi egyházi vagyon. Az egyházközség jogalanyisága a bírói gyakorlatunkban. Az egyházközség képvisellete	160

III. Rész. Az egyházközségi adó lefoglalhatósága.

43. Végrehajtási jogi előismeretek	176
44. A bírói gyakorlat áttekintése	180
45. A bírói végrehajtásjogi szemlélet elégtelensége	187
46—47. A végrehajtás két neme. Az alap- és végrehajtási eljárás egységének elve	189
48—49. A vallásfelekezetek jogállására irányadó állami szempontok	196
50—51. A vallásfelekezetek nyilvánjogi (közjogi) minősültsége	201
52—53. A bevett vallásfelekezetek jogállása a magyar jogban	211
54—55. A közigazgatási végrehajtás irányadó mivolta	217
56—59. Az egyházközségi adó foglalásmentessége	221
Irodalom	230
Névmutató	238
Tárgymutató	243
Német összefoglalás. (<i>Deutsche Zusammenfassung</i>)	252

BEVEZETÉS.

Az Actio Catholica korában szinte szükségtelennek látszik, hogy az egyházközséggel foglalkozó munka bevezetése az egyházközség témakörének fontosságát fejtegesse. Szemünk előtt játszódik le az egyházközségek élete, hovatovább gyakoribbá válik, hogy katolikus férfiak is megbeszéljék az egyházközség ügyeit, amint az a protestánsoknál korábban is szokásos volt. Az egyházközségi szervezetekbe bevont világiak munkálkodása nagy erőforrást jelent az Egyház számára, ennek révén szorosabbá válik az a kötelék, amely jogilag persze enélkül is fennáll az Egyház és a tagjai között. Az egyházközségek révén megragadható és hasznosítható az a lappangó erő, amely a világiak tevékenységében rejlik.

Sokfelé halljuk, hogy az egyházközségeket az Egyház támaszaivá kell kiépíteni. Az egyik egyházmegyei zsinat nyomatékosan hangsúlyozza, hogy az egyházközség a hívek intézményes egyesítésére, rendszeres munkára való megszervezésére, a lelkipásztorok munkájának világi apostolkodással való támogatására, a háztartási szükségletek fedezéséről való gondoskodásra hivatott s reményét fejezi ki, hogy megfelelő eszközökkel sikerülni fog az egyházközségek révén a hívek érdeklődését felkelteni az Egyház ügyei iránt, katolikus öntudatot és közszellemet teremteni, a szükséges szociális-karitatív intézményeket megvalósítani s a katolikus elveket a közéletben érvényesíteni, az Egyház ügyeihez való hozzászólás, azok intézésébe való befolyás révén eleven öntudattá tenni, hogy az Egyház ügye az Egyház minden tagjának ügye.

Az egyházközségi adózás ügye nemkevésbé fontos. Mindenekelőtt az Egyház számára jelentős anyagi erőforrást nyit meg. Akinek betekintése van azokba az intézményekbe, amelyek az egyházközségi adó segítségével voltak az utolsó két decennium alatt megvalósíthatók, mint például a templomok, szociális intézmények, az örömmel láthatja, hogy a hívek áldozatkészsége milyen eredmények elérését tette lehetővé. Az egyházközségi adó azonban nemcsak az Egyházat érdekli, hanem a híveket is, akik ezt az adót

fizetik, sőt továbbmenően az államot is, amely elismervén az egyházak működésének az állam szempontjából való fontosságát, állampolgárai szolgáltatási képességének épségben tartására törekedve, az állami érdekeket az egyházéival az adóztatás terén is összhangba hozni igyekszik, — de érdekli azokat a közigazgatási szerveket is, amelyek az állami jogsegély révén az egyházi adóval kapcsolatba kerülnek.

Tárgykörünk eme fontossága, úgy véljük, eléggé indokoltá teszi a két intézménycsoport feldolgozását. De ezt még más szempont sem teszi feleslegessé. Az egyházközség és az egyházközségi adó mai formájában hazánkban aránylag elég fiatal intézmény és így érthető, ha nem minden kérdése tisztázott.

Hogyan helyezkedik el a hierarchikus Egyházban a hívek «autonóm» szervezete, mi az egyházközség jogalapja, jogköre, milyen a viszonylata a helyi egyház többi intézményéhez, van-e az egyházközségnek jogalanyiséga, hogyan alakul az egyházközségi vagyoni ügye, — többek között ezek azok a kérdések, amelyekre munkánk feleletet adni igyekszik. Az egyházközségi adóügy hasonlóképpen számos jogi alapkérdést vet fel, amelyek közül csak az adóztatási jogosultság, a lefoglalhatóság kérdését hozzuk fel.

A tárgykört, amelynek *jogászai feldolgozására* vállalkoztunk, ezzel nagyjában felvázoltuk. A problémakör azonban számos, az első pillanatra nem is szembevető összefüggést takar. Említsük csak meg az egyházközség és a plébánia jogállását, a helyi egyházi közületek vagyoni jogát, az egyházközségi adónak az egyházpolitikai rendszerrel való kapcsolatát, a nyilvánjogi korporáció mivoltát, a bírói és a közigazgatási végrehajtás jogrendszerbeli különbségét.

A belső összefüggés, sokszor pedig éppen a különbség kellő megvilágítása érdekében szükségesnek látszott a szélesebb keretek felvétele. Ami a plébániát illeti, az erre vonatkozó fejtegetéseket nemcsak az Egyház életében betöltött fontos szerepe indokolta, amelyre tekintettel az egyik egyházmegyénk főpásztora a plébániának legutóbb külön körlevelet szentelve, azt, mint az Egyház sejtjét, a katolikus élet gyújtópontját, az evangélium mustármagját aposztrofálta, mondván, hogy az egyes hívő elé az Egyház a plébánia képében lép, a plébánia nyújtja neki a rendes katolikus életet, a kegyelem eszközeit, az evangéliumi tanítást, hogy a plébánia-templomban történik az egyes hívő megszentelése az egész életre és beiktatása Krisztus testébe, — hanem inkább a munkánk szempontjából fontos az a kapcsolat és egyben különbség, amely közte és az egyházközség között fennáll. Enélkül például sem az egyházközség jogköre, sem vagyoni jogi viszonyai kellő élességgel nem

vetíthetők fel. De a hívek egyházközségi szervezete szerepének megvilágításához is a laikusok (plébániabeli) jogállásán keresztül vezet az út. Ezért látszott célszerűnek ezekről is szólni.

Az egyházi jogban járatos mindezt természetesnek tekinti, hiszen ha van jogterület, akkor minden bizonnyal az egyházi jog az, amelyben egyetlen egy részletkérdés sem szemlélhető az egésztől és más részekről elszakítottan.

A munka tehát bizonyos vonatkozásban kevesebb, mint az egyházközség és az egyházközségi adó kimerítő, a részletkérdések aprólékoságában elvesző feldolgozása. De talán azért némileg többet is nyújt, mert a szorosan vett témakörön túl az egyházi személyi és dologi jog több és nem egy éppen erősen vitatott kérdésére is kiterjeszkedik.

A jogtörténeti szemlélet megóv olyan kellően át nem gondolt ítélettől, amely a jogintézmények csak jelenbeli életét görcsövezve, a multbeli nagyon is nyomatékos hatóerők és hagyományok erejének lebecsülésére hajlamos. A jogásznak is meg kell szívélnie a történelem iránt rajongó *Cicero* szavait: *Nescire (autem) quid ante quam natus sis acciderit, id est semper esse puerum.*

Nincs olyan kérdése az egyházi jognak, amelyet jogtörténeti előtanulmányok nélkül nemhogy helyesen megoldani, de még csak megérteni is lehetne. Ez áll az olyan alakzatokra is, amilyen az egyházközség és az egyházközségi adózás, amelyek jellegzetes vonásaikban inkább az újabb idők fejleményei. A történeti megalapozottságú, konzervatív jellegű egyházi jog multjának ismerete nélkül vérszegénnyé válnék minden jogdogmatikus kísérlet. Mindazonáltal a rendelkezésre álló tér határt szabott s munkánkat jogdogmatikai jellegűvé avatva arra szorított, hogy a jogtörténeti anyagból ezúttal csak a legszükségesebbet említsük fel. Hogy a teljes jogtörténeti anyag közreadása mennyire megnövelte volna a munka terjedelmét, azzal a hozzáértő tisztában van, hiszen például csak a tized, a párbér, a plébánia jogtörténete külön-külön kötetet tesz ki.

Jóllehet a munka az elméleti egyházi jog igényeivel számolt, figyelembe vette a jogélet konkrét jelenségeit, a jogszabályalkalmazás során felmerülő kérdéseket is. Hiszen — hogy az elmélet és a gyakorlat relációjára alkalmazzuk azt a mondást, amellyel a köztörténet és a jogtörténet viszonylatát szokták helyesen megvilágítani — ami elméletileg helyes, az gyakorlatilag is kell hogy megálljon. Az elmélet és a gyakorlat közötti szoros kapcsolat a római jogászok és a kánonisták nagy hagyománya, amelyen örködni ma is feladatunk.

Nemcsak a magyar bíróság és a közigazgatás gyakorlatát kísértem figyelemmel, hanem az egyházi fórumokét is; mindegyik tekintetében értékesítettem a gyakorlati jogélet megnyilvánulásait, közölve nem egy olyan határozatot, amely tudtommal nyomtatásban még nem jelent meg. A részletes tárgymutató is a gyakorlat emberének kíván szolgálatot tenni.

Ha dolgozatom némileg hozzájárul a kérdések tisztázásához, ez elsősorban tudós tanítómestereimnek tulajdonítható. Legyen szabad mélységes hálával köszönetet mondanom dr. *Notter* Antal egyetemi ny. r. tanár úrnak ama sok figyelemért, amellyel egyházi jogi tanulmányaimat, főleg e dolgozat kialakulását kísérte, különösen sokoldalú indításaiért, bölcs tanácsaiért, a kefelevonat gondos áttanulmányozásáért, továbbá, hogy mint az Egyházi Jogi Szeminárium igazgatója az irodalom beszerzését lehetővé tenni és abban a kitüntetésben részesíteni szíves volt, hogy kiadványait igénytelen munkámmal indította meg. Kedves kötelességemnek teszek eleget, amikor őszinte szívből jövő köszönetemet fejezem ki dr. *Baranyay* Jusztin egyetemi ny. r. tanár úrnak, aki kánonjogi tanulmányaimat elindította, első munkámat az igazgatása alatt álló Kánonjogi Szeminárium kiadványai között megjelentette és azóta is, mint azt megelőzően, állandóan egyforma jóakarattal, segítségre kész jóságával, tapasztalatainak és könyvtárának rendelkezésemre bocsátásával egyházi jogi tanulmányaimat figyelemmel kísérni és értékes tanácsaival támogatni szíves volt. Mindazoknak, akik a munka megjelenését elősegítették, őszinte köszönet jár.

Utoljára, de nem utolsósorban, dr. keveházi *Kováts* Gyuláról, a budapesti kir. m. Pázmány Péter Tudományegyetem jog- és államtudományi karának nagynevű egyházi jogi professzoráról, számos generáció tanítómesteréről kell megemlékeznem. Eredeti jogászai genialitással, mélyreható jogtörténeti tudással megírt munkái valóban díszai a hazai egyházi jog tudományának. Legyen az ő emlékének szentelve ez a dolgozat, amely, ha nagy tudásához méltatlan is, talán alkalmas arra, hogy méltóbb emlékgig szerény hirdetője legyen a mai egyházi jogászok nem feledő emlékezésének.

Budapest, 1940 október hó 28.

Móra Mihály.

I. Az egyházi adó fogalma és az Egyház adóztatási jogának alapjai.

Az egyházi adó fogalma.

1. Aligha szükséges bővebben magyarázni, hogy az egyházi jog forrásai közé állami eredetű határozatok is tartoznak. Ezt a köztudomású tételt mégis hangsúlyoznunk kell, mert amíg külföldön Staatskirchenrecht, diritto ecclesiastico néven az állami egyházi jog egyik kedvenc témája a szerzőknek, addig nálunk a mai irodalom érdeklődése a magyar állami egyházi jog irányában nem kielégítő. A magyar partikuláris egyházi jog művelésének fontosságát nemcsak a világi jogászok húzzák alá ; nemrégén hangzott el a magyar Sion őrének szózata, amely erre az elhanyagolt területre kívánta a figyelmet felhívni.¹ Szívesen azonosítjuk magunkat ezzel a megnyilatkozással, hiszen mindig vallottuk, hogy a magyar egyházi jogász feladata nem merülhet ki a Codex iuris canonici feldolgozásában. Ez fontos és az autonóm egyházi jog megismerésénél előkelő, de még ott sem egyedüli feladat, hiszen a Codex sem zárta le a jogfejlődést. Viszont ha azt valljuk, hogy a tárgyi értelemben vett egyházi jog ama jogszabályok összessége, amelyek az egyházi életviszonyokat rendezik, származzanak azok akár az Egyháztól, akár az államtól, akkor az eredetük szerint állami, de a tárgyak alapján egyházi életviszonyra vonatkozó jogszabályokat jelentős mértékben be kell vonni a kutatás körébe. A ius ecclesiasticum helyes felfogása ugyanis, mint azt *Notter* Antal professzor tanítja,² a jogszabály

¹ V. ö. *Serédi* Jusztinián bíboros-hercegprímás megnyitóját a Szent István Akadémia 1937 évi közgyűlésén. Közölve : Nemzeti Ujság, 1937. évf. márc. 19. sz. 18.

² Egyházi jog. Dr. *Notter* Antal egyetemi ny. r. tanár kéziratai és előadásai alapján hivatalos használatra kiadja *Ledényi* Zuárd, kéziratként

tartalmát tartja szem előtt és magában foglalja mind az egyházi, mind az állami eredetű egyházi jogi szabályok összességét (autonóm egyházi jog — állami vallásügyi jog).

Nem kell több szót vesztegetni arra, hogy szükséges feldolgozni a magyar állami egyházi jog anyagát is. Megelőzőleg azonban fel kellene tárni és megfelelően közzétenni a forrásokat, mert csak így indulhat meg a tudományos feldolgozás. A felületes szemlélő azt hihetné, hogy ezek a források elapadtak, olyan keveset olvashat róluk, pedig jól tudjuk, hogy a magyar állam közigazgatási hatóságai és bíróságai milyen jelentős mértékben foglalkoztak egyházi jogi kérdésekkel.¹

Nem sok ága van az egyházi jognak, ahol az autonóm egyházi jog szabályai mellett olyan jelentős szerep jutna a világi jognak, mint az egyházi adójogban. Alább (III. részben) látni fogjuk, hogy bíróságainkat milyen mértékben foglalkoztatta az egyházközségi adózás egyik fontos kérdése. Megelőzőleg azonban az egyházi adó fogalmával és az egyházi adóztatási jog alapjaival kell tisztába jönnünk. A tárgykör rokonsága, az egyházközségi adózás és az egyházközség, valamint; utóbbi és a helyi egyház többi alakzata közti kapcsolat viszont az egyházközség és a plébánia viszonylatának megvilágítását teszi szükségessé. Az előfogalmak során röviden szólnunk kell az *egyházi adó fogalmáról*, az *Egyház adóztatási jogáról* és *néhány egyházi adóügyi alapkérdésről*. Talán nem lesz felesleges dolgozatunk, különösen ha figyelembe vesszük, hogy bár az egyházi adóra vonatkozólag újabban több munka is megjelent,² azt a kérdést, hogy az egyházközség ellen

Budapest, 1940, 4 sköv., 10 sköv. Magától értetődik, hogy a fenti, az egyházi jog dogmatikájára utaló szempontok nem szoríthatják háttérbe az egyházi jog másik igen fontos ágát, az egyházi jog történetét.

¹ Ezen igyekszik segíteni az *Egyházi Jog Tárának* az illetékesek előtt felvetett gondolata, amelynek megvalósítására remélhetőleg sor kerül.

² *Takács György—Voloszynovich Zoltán—Kerecsy Jenő—Vas Imre*: Az egyházközségi és hitközségi adózás. Budapest, évsz. n. — *Takács György*: A magyar egyházi adójog alapelvei. Budapest, 1931. (Magyar Jogászegyleti Értékezések, 1931. 122. füz.) — *Madarász István*: A párbér és az egyházi adózás kérdése a jelen joggyakorlatban. Budapest, 1938. (Kny. «A mai magyar község» c. munkából.) — *Mertán Lajos*: Egyházi adózás a falusi egyházközségek gyakorlatában, *Egyházi Lapok*, 1931. 11. sz. — *Tóth Béla*: A budapesti vallásfelekezetek hitközségi adórendszere, kny. Pénzügyi Fogalmazók Lapja, Budapest, 1934. — *Tóth Sándor*: Egyházi szolgáltatások behajtása, *Községi Közlöny*, 1936. jan. 5, 19. — A 88. sz. polgári döntvényt azonban már hozza Megyesi *Schwartz Róbert* Magyarázata a magyarországi katolikus

vezetett végrehajtás folyamán. lefoglalható-e az egyházi adó, egyik sem tárgyalja, de az előfogalmak részletesebb elméleti megvilágítása is feladatuk körén kívül esett.

* * *

Az egyházközségi adó nem állami, hanem egyházi adó. E tétel evidens mivolta a további fejtegetést feleslegessé teszi. Közelebbről kell azonban megvizsgálni, hogy mi az egyházi adó.

A mai egyházi adó fogalmának meghatározásánál figyelembe kell venni nemcsak a jogtörténeti előzményeket, hanem az egyházi jogon kívül a világi szaktudomány fogalmait is, mert különben az egyoldalú kiindulás téves eredményekre vezethet. Tudomásul kell ugyanis venni, hogy az Egyháznak a történelem folyamán kialakult adórendszere van és ezt csupán a mai világi pénzügyi jog kategóriáin keresztül nem lehet megérteni. Viszont tudnunk kell, hogy az állami pénzügyi jog is fejlődésen ment keresztül és ezért már nem elégíthetnek ki bennünket mindenben a korábbi fogalmak, amelyek részben a naturálgazdálkodás korából származnak.

Az adó fogalmát a Codex nem határozza meg. Ha megfelelő canonjait áttekintjük, azt mindenesetre meg lehet állapítani, hogy a Codex bizonyos fokig különbséget tesz adó és illeték között, az előbbire a tributum (250 c. 2. §, 1355 c. 2 n., 1356 c., 1505 c.) és exactio (1505 c.), az utóbbira legtöbbször a taxa (59 c. 2. §, 250 c. 2. §, 463 c. 3. §, 1234 c. 1. §, 1507 c., 1909 c. 1. §, 2408 c.) kifejezést használja, ám a taxa jelenthet adót is (1355 c. 2 n., 1504 c.),¹ azonfelül, hogy az illetékre a taxa-n kívül változatos kifejezésskála áll rendelkezésre (praestatio, emolumenta,

egyházközségek adóztatási szabályzatának, Veszprém, 1939. 11 s. köv. Itt említjük még, hogy Szepes Mihály 1929. december 1-én a magyar rádióban előadást tartott az egyházi adóról, az előadás azonban tudunkkal nyomtatásban nem jelent meg, csupán rövid kivonatát közölte a Magyar Jogi Szemle, 1930. (XI.) 37—38. Ezenkívül a napilapok is közöltek egyházi adójogi cikkeket, így például Szörényi László két kisebb cikkét (Egyházi adózás, Pesti Hírlap 1936. VII. 22, 29, VIII. 5. és 26. A budapesti kat. egyházi adóról, u. o. 1936. IX. 23.)

¹ Köstler Rudolf: Wörterbuch zum Codex Iuris Canonici. München, 1927 s. köv., 145, 348, 356. Erre az egybefogásra az irodalom is hajlamos. Így például Bernier P.: De patrimonio paroeciali (Jus Pontificium, 1937 (XVII) 235—241, 1938 (XVIII) 57 s. köv.) a közjogi szerzescímek között — az ide nem tartozó appropriatiótól (1481, 1500 c.) és a successio legalistó, (1501 c.) eltekintve — a pénzbüntetést (mulctae pecuniariae, 1475 c. 2. §,

elemosyna, oblatio, stips, expensae).¹ Egyébként a világi jog terminológiája sem következetes. Illetéknek valamely közintézmény igénybevételéért a magánosok részéről fizetett összeget tekintjük. Az állam az érdekeltségi elvet ugyanis a közháztartásban akként érvényesíti, hogy azok a magánosok, akik az állam intézményeit a többi állampolgárhoz viszonyítva különösebb mértékben igénybeveszik, külön fizetéssel tartoznak az intézmény fenntartási költségeihez hozzájárulni. Ennek ellenére illetéknek neveznek oly közszolgáltatást is, amely jogi természetére nézve adó: az örökösödési illeték tulajdonképpen forgalmiadó, az illetékegyenérték pedig valójában vagyonadó.²

A mai egyházi jogdogmatikusok jórészt beérik az Egyházat az államtól függetlenül megillető adóztatási jog megemlítésével és a különféle egyházi adók és illetékek felsorolásával, anélkül, hogy az egyházi adó fogalmát igyekeznének elméletileg behatóbban tisztázni. Néhányan mégis megkísérlik az egyházi adó fogalmának meghatározását. *Haring J. B.*³ modern értelemben vett egyházi adónál a kényszer és az állami közreműködés momentumát ragadja meg, egyben azonban csupán az egyházközség részéről tagjaitól az egyházi szükségletek fedezésére szabályszerűen az állam felügyelete és közreműködésével behajtott közterhet tekinti egyházi adónak. Ez alkalmas lehet arra, hogy az állami adót az egyháztól elhatároljuk, de az első pillanatra feltűnik, hogy csak az ú. n. egyházközségi adót tartja szem előtt, a többit — egyházmegyei, pápai, — azonban nem, de hiányzik az egyházi adónak az illetéktől való megkülönböztetése is, azonfelül az állami közre-

2347 c. 2. n., 2381, 2170, 2398 c.) elkülöníti, a többit pedig adó néven foglalja egybe (op. cit. De patrimoniis parochialis acquisitione, *Jus Pont.* 1938 61—62.).

¹ *Mörsdorf* Klaus: Die Rechtssprache des Codex Juris Canonici. Paderborn, 1937, 280.

² *Tomcsányi* Móric: Magyar közigazgatási és pénzügyi jog. Különös (szakigazgatási) rész. Budapest, 1933, 380. A modern pénzügyi elveknek meg nem felelő elnevezéshez még a legújabb törvénytervezetek is ragaszkodnak. L. *Balds* Károly kritikai megjegyzését az illetékekről szóló törvényjavaslat előadói tervezetének 1. §-ához, Magyar Jogászegyleti Értekezések és Egyéb Tanulmányok, 1938 (VI.) 3. (XXIII.) sz. 19.

³ Grundzüge des Katholischen Kirchenrechtes.³ Graz, 1924, II. 678.: Kirchensteuern im modernen Sinne des Wortes sind Zwangsabgaben, welche durch die Kirchengemeinden von ihren Mitgliedern zur Bestreitung der kirchlichen Erfordernisse regelmäßig unter Mitwirkung und Aufsicht des Staates eingehoben werden.

működés nem tartozik az egyházi adó fogalmához. *Scheffler János*¹ szerint az egyházi adó az Egyház tagjaira egyházhatóságilag kirótt köteles anyagi hozzájárulás az egyházi célokhoz. Ez a tömör meghatározás már tovább megy, használhatóbb is, ám csak az Egyház tagjaira kirótt hozzájárulást tekinti egyházi adónak, amivel ismét az egyház-községi adóhoz jutottunk el, ezzel azonban kizárja pld. az egyházi javadalmakra kivetett székesegyházi adót (cathedraticum) és a papnevelői adót (seminaristicum).² Itt is hiányzik az illetéktől megkülönböztetés; az azonban helyes, hogy az egyházi adót nem szorítja pénzbeli szolgáltatásra, az «anyagi hozzájárulás» magában foglalja a természetbenit is.

Már a helyes felismeréshez közeledik *Erdélyi László*,³ aki történeti vonatkozásban a világi hívek és az egyháziak részéről fizetett egyházi adó között különböztet, ugyanez a felismerés vezeti *Takács Györgyöt*⁴ is, aki az egyházi és az egyházközségi adók fogalmát szétválasztja: az előbbi a tágabb fogalom. Szerinte egyházi, felekezeti adó minden olyan teher, amelyeket a hívek vagy az alsóbb egyházi közületek tartoznak fizetni. Ezzel szemben az a szűkebb adózási folyamat, amely kizárólag a hívek és az egyházközség (hitközség) között áll fenn, az egyházközségi adó.⁵ Ez a meghatározás az állami jog szemszögéből próbál az egyházi adó fogalmához hozzáférni és ha helyes módon bifurkál is, nem tartalmazza a pontos meghatározáshoz szükséges elemeket, így például nem választja el az egyházi adót az egyházi illetéktől.

Az utóbbi meghatározással azonban mégis tettünk egy lépést előre, mert a szűkebb és a tágabb értelmű egyházi adó közti különbséghez érkeztünk el, de nem jutottunk még oly közel sem az egyházi adó fogalmához, mint a korábbi meghatározásokkal. *Knecht A.* szerint⁶ szűkebb és tulajdonképpen értelemben véve az egyházi adó oly kényszerjárulék, amelyet egyházi szükségletek fedezésére a szervezett egyházi

¹ Egyházi adó. Katolikus Lexikon I. Budapest, 1931, 488—489.

² L. erre nézve *Hilling N.*: Über das Tributum Seminaristicum der Pfarreien und Quasipfarreien und deren juristische Persönlichkeit, Archiv f. k. K., 1937, 143 s. köv. V. ö. alább 134. s. köv. lap.

³ Az egyházi adó története. Katolikus Lexikon I. Budapest, 1931, 489.

⁴ Az egyházközségi és hitközségi adózás, 10.

⁵ U. o. 10. — Az egységes terminuskeresés buzgalma vezetett Takácsnál a hitközség összefoglaló terminusként óhajtott zavaró kifejezéséhez.

⁶ Kirchensteuer, Staatslexikon,⁵ im Auftrag der Görres-Gesellschaft herausgegeben von Hermann Sacher, III. Freiburg im Breisgau, 1929, 297.

társaságok tagjaitól hajtának be. Ez se sokat mond, de a szerző hozzá is teszi, hogy nem tekinthető adónak sem az egyes egyházi funkciók után, kegyelmek engedélyezése, felmentések stb. után fizetendő illeték, amelyet *jogilag* ellenszolgáltatásnak fog fel, de nem esik az adó fogalma alá az egyházi intézmények, tárgyak, intézetek igénybevétele után fizetett összeg sem. Gyakran használják az egyházi adót legtágabb értelemben minden, az egyháztagok részéről az egyházi szükségletek fedezésére teljesített vagyoni juttatásokra is. Ebben a további és általános értelemben azonban az egyházi adó magában foglalná az önkéntes adományokat is, márpedig ezeknél hiányzik a kényszer mozzanata, amely viszont az adó jogi fogalmával egybenőtt.

A felszólást folytathatnók tovább, de már az eddigiekből is kiténik, milyen szempontokra kell ügyelnünk az egyházi adó helyes fogalmának megalkotásánál. Ezekhez még egy további gondolat kínálkozik: vajon az egyházi adónál lényeges vagy mellékes attributum-e az, hogy behajtásánál az Egyház az állam segítségét veheti igénybe. Ez a kérdés főleg az egyházközségi adónál merülhet fel, ahol az állam pénzügyi szerveinek segítsége különösen szembetűnő. A válasz nem nehéz, különösen, ha arra gondolunk, hogy az Egyház önálló, az államtól független adóztatási jogot igényel magának, amihez hozzájön még az is, hogy egyes országokban ez az állami segítség hiányozhatik.

Ezek után az egyházi adó fogalmát a következőképpen határozhatjuk meg: *az a kényszerszolgáltatás, amelyet az egyházi természetes vagy jogi személyek az egyházi jog alapján időlegesen (egytízben) vagy időnként visszatérően (állandó, ismétlődő jelleggel) közvetlen egyházi ellenszolgáltatás nélkül az egyházi szükségletek fedezésére fizetnek.* Ez a tágabb értelemben vett egyházi adófogalom alkalmas arra, hogy az egyházi adó az illetéktől és az önkéntes adományoktól megkülönböztethető legyen, nem tekinti lényegesnek az állam behajtási segédletét, magában foglalja mind az egyes hívők, mind a papok, mind az egyházi javadalmak részéről teljesítendő szolgáltatást, tekintet nélkül arra, hogy azt az egyházközségnek, egyházmegyének vagy a pápának fizetik-e. Ebbe a tágabb kategóriába beleesik a *cathedraticum*, *subsidium charitativum*, *alumnaticum* éppen úgy, mint az egyházközségi adó és megvan az az előnye is, hogy legközelebb áll a világi pénzügyi jog¹ fogalmához.

Az egyházközségi adó tehát az egyházi adók csoportjába tartozik. A *genus proximum* megvizsgálása után a *differentia specifica* meg-

¹ Tomcsányi, 380.

találása könnyebb, mert itt tételes rendelkezésekre támaszkodhatunk. Ha az egyházi adónak fenn adott fogalmát szem előtt tartjuk, az egyházközségi adó olyan egyházi adó, amelyet az egyházközségi adókötelesek az egyházközségnek fizetnek, figyelmen kívül maradván, hogy a behajtott adót egészen az illető egyházközség céljaira, avagy részben más egyházi célokra használják fel.

2. Némelyik rendszerben a katolikus célú jogi (erkölcsi) személy (pl. káptalan, vallás- és tanulmányi alap),¹ sőt a tisztán profán jogi (erkölcsi) személy (pl. iparvállalat, részvénytársaság) is egyházközségi adófizetésre kötelezhető. Ám az utóbbi kivétel és ezért a szabályszerűséget szem előtt tartó fogalomba nem vehető fel.

Az alsópapság végintézkedési szabadságának korlátjaként jelentkező, a szabad végintézkedés alatt álló hagyatékukból meghatározott egyházi célok javára járó *köteles hagyományt* a magyar bírói és a közigazgatási gyakorlat öröklési jogi, tehát magánjogi jellegűnek tartja; hazai jogunk szerint ugyanis a halál esetére való szerzés a jogosultakat nem közjogi, hanem öröklési jogi, vagyis kizárólag magánjogi címen illeti meg és ezért a köteles hagyományt nem lehet egyházi örökösödési adónak tekinteni.² Ugyanezt az álláspontot tükrözi vissza

¹ Ami különben a magyar kat. vallás- és tanulmányi alap egyházi adóval való megterhelését illeti, a régibb jogi álláspont az volt, hogy az alap ú. n. egyházi iskolai adókkal egyáltalában meg nem terhelhető. Az 1868. évi XXXVIII. t.-c. 11. § értelmében ugyanis «a hitfelekezetek mindazon községekben, ahol *híveik* laknak, saját erejükből tarthatnak fenn és állíthatnak fel nyilvános népoktatási tanintézeteket, az ily tanintézetek felállítására és fenntartására *híveik* anyagi hozzájárulását a saját képviseletük által meghatározandó módon és arányban, amint eddig szokásban volt, ezentúl is igénybe vehetik», márpedig a vallásalap, mint jogi személy a «hivők» fogalma alá nem vonható.

Ez a kérdés ma már a gyakorlatban nem vitás. A magyar püspöki kar 1925. évi október hó 14-i tanácskozmányán megállapított «rendszabályok» (I. az 1926 febr. 26-án kelt 98.202/1926. VKM. sz. r.) 78. §-a második bekezdésében azt a rendelkezést tartalmazza, hogy: «adóköteles az egyházközség területén minden katolikus lakos és birtokos, . . . továbbá minden az egyházközség területén levő katolikus testület, egyesület és oly ingatlan, mely *katolikus egyházi céllal bíró jogi személyek tulajdonát képezi*. Az országos egyházközségi adóztatási szabályzat (3. §-a) hasonlóképpen adókötelesnek tekint minden katolikus céllal bíró jogi személyt és ezek között a káptalan mellett a katolikus vallás- és tanulmányi alapot kifejezetten megemlíti.

² Hatásköri Bíróság 1936 ápr. 27. — 1935. Hb. 33/5. Közölve: Polgári

a m. kir. Kúria¹ és a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium² határozata is, utóbbi hozzáfűzvé, hogy a legatum szó nem adót jelent. Az adó, úgymond, különben is legtöbb esetben visszatérő szolgáltatás; illetékről sem lehet szó, mert az bizonyos közhatósági tevékenységnek ellenértéke. Abban az esetben, ha az örökhagyó javadalmas a köteles hagyomány mértékének megfelelő vagy azt túlhaladó értéket juttatott az egyházi intézményeknek, ezek az örökhagyónak kétségtelenül örökösei, illetőleg hagyományosai és ez a minőségük nem változik akkor sem, ha az örökhagyó a törvényes mértéknél kevesebbet hagyott. Ha a köteles hagyományt adónak tekintenénk, az eljárásra és döntésre elsőfokon az egyházmegyei hatóság, mint «érdekelt fél» döntene.³

Ezzel az érveléssel szemben, amelyet polgári bíróságaink is magukévá tettek, *Gróh József*⁴ a köteles hagyományt a király főkegyúri engedélyén alapuló, a papság hagyatékára kivetett halálesetre szóló egyházi adónak tekinti, amelyet az állami örökösödési illetékek analógiájára kell kezelni;⁵ szerinte az egyházi személyek utáni örökösödés és a köteles hagyomány két egészen különböző jogintézmény: az egyik igazi, valóságos magánjogi öröklés, a másik az Egyház javára szóló örökösödési adó.⁶ Igénytelen nézetünk szerint de lege lata a köteles hagyomány egyházi adói minősége erőszakolt, a fent idézett két határozatban foglalt érveken felül azért is, mert a Codex rendszerébe az örökösödési adó vajmi nehezen fér be, viszont milyen «egyházi» örökösödési adó lehet az, amelyet az állami örökösödési illeték analógiájára kell utánképezni, amelyet az állami jogtól kell mintegy kölcsönkérni, ugyanakkor azonban az állami jog ezt a sajátos «örökösödési adó»-t ignorálja. A köteles hagyomány magánjogi természete tudomásunk szerint az irodalomban a legújabb időkig nem volt vitás. *Török Kál-*

Törvénykezési Jog Tára, a Magyar Jogi Szemle melléklapja, 1937. (XVIII.) I. sz. 1—3. és: Hatásköri jogszabályok és hatásköri határozatok tára, közzéteszi a m. kir. igazságügyminiszter, XIII. kötet, 1932—1936, Budapest, 1940, 306—310.

¹ P. I. 3243/1932/17. sz.

² 190/11—1931. sz.

³ 190/11—1931. VKM. sz. határozat indokolásából.

⁴ *Portio canonica*. A róm. kat. egyházat papjai hagyatékából megillető köteles hagyomány jogi természetéről. Budapest, 1938., ugyanitt közölve a fenti három határozat is: 32—37.

⁵ U. o. 38.

⁶ U. o. 40.

mán¹ sem tekinti adónak, hanem öröklési juttatásnak. *Reiner János*² is hangsúlyozza, hogy a jogi kötelezettségként jelentkező köteles hagyomány nem köztartozás, hanem magánjogi természetű juttatás, amely magánjogi kötelezettségen alapul, s ezért helyteleníti a Kúria 1895 jan. 29-i 11.727/93. sz. határozatának indokát, amely a köteles hagyományokat az Optk. 694. §-ban említett köztartozások közé sorolja.

Hangsúlyozzuk, hogy mind az egyházi adó, mind az egyház-községi adó fogalmához hozzátartozik a kényszerszermomentum. Azt már említettük, hogy a világi közigazgatás végrehajtási részvétele az egyházi adó kényszerbehajtásánál a fogalom szempontjából nem lényeges, ennek hiánya az egyházi adó adójellegét nem szünteti meg. Az adófogalomhoz tapadó kényszerjelleg különben nem azt jelenti, hogy a kényszer tényleg érvényesüljön is. Adó az is, amelyet nem adóvégrehajtás során hajtanak be, hanem amelyet az adóalany a kivetés után önként befizet. A kényszerjelleg azt jelenti, hogy az adó különbözik az önkéntes indítékú adománytól,³ azt jelenti, hogy ha a kivetett összeget az adóalany nem fizeti meg, következhetik a kényszer alkalmazása; ez a kényszer nem mindig fizikai; általában az Egyháznak a braccium saeculare hiányában módjában van egyházi kényszereszközöket is igénybevenni.⁴ Ez utóbbi egyházi kényszereszköz persze nem mindig

¹ A magyarországi katolikus egyházi vagyon tulajdonjoga. Eger 1897, (²Budapest 1900) 99. s. köv.

² Az egyházi személyek utáni örökösödési jog Magyarországon², Budapest, 1910., 42.

³ *Ebben a vonatkozásban* tehát helyes a budapesti kir. törvényszék mint felfolyamodási bíróság 21. Pkf. 6136/1932/8. sz. végzése indokolásának alábbi része: Az adók nem vonhatók az egyházközségek azon bevételei alá, amelyeket az egyes hívők jótékonysági, illetve *alamizna*-pénzekként nyújtanak és amelyek kizárólag közjótékonysági célokra lennének felhasználhatók, mert az adók rendeltetésük és természetük szerint nem a hívők tetszésére bízott önkéntes adományok, hanem kötelező szolgáltatások és azt a célt szolgálják, hogy az egyházközségek hivatásszerű kötelezettségükből folyó és kegyúri kötelezettséget avagy teljesítőképességüket meghaladó szükségleteiket fedezhessék. (A kiemelés tőlem származik.)

⁴ A kényszer és jog, egyházi és világi jogi kényszerre v. ö. *Móra*: Az ítélet végrehajtásával kapcsolatos főbb kérdések a Codex Iuris Canonici alapján, figyelemmel a régi jogra is. Dolgozatok a budapesti kir. magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Kánonjogi Szemináriumából. (Igazgató: *Baranyay Juszti*n egyetemi professzor.) 1. sz. Budapest, 1934, 14, 63—65. és ifj. *Bibó István*: Kényszer, jog, szabadság, Acta litterarum ac scientiarum reg. Universitatis Hung. Francisco-Josephinae, Sectio juridico-politica (Redigunt: *St. Ereky* et *Edm. Polner*) tom. VIII. Szeged, 1935.

az adóalany ellen irányul; hivatkozhatunk Franciaországra, ahol a szeparáció utáni *denier du clergé*-t egyházi célokra a püspökhöz kell eljuttatni; ha pedig a plébános a kötelezettségének nem tesz eleget, vonakodása esetén eltávolítható.¹ Az adóalany elleni kényszerre nézve hivatkozhatunk a porosz püspökök 1921 április 24-iki pásztorlevelére, amely az egyházi kegyelmi eszközök elvonásával jelzi kikényszeríthetőnek az egyházi adót.²

Tudatosan említettünk meg két ellentétes rendszerű jogvidéket. Az elsőben az elválasztás után a hívek anyagi szolgáltatásának kényszerjellegét éppen egyházi részről igyekeztek elmosni, míg a másodikban az állam behajtási segélyét jelentősen igénybevevő különösen kifejlett egyházi adójog húzza alá az egyházi oldalról gyakorolható kényszer mozzanatát.

Gyakran hallhatjuk, hogy az önkéntes adomány rendszere ideálisabb. A hívekre nehezedő egyházi adó ellen fel szokták hozni, hogy kényszerjellegénél fogva az Egyház lényegével kevésbé egyeztethető össze. Ezzel szemben azonban megvan az az előnye, hogy a tehetős, de önkéntes adományokra nem kész tagjait is igénybe veszi és ezáltal nemcsak nagyobb összeget biztosít egyházi célokra, hanem szociálisan kiegyenlítőleg hat, mert a kevésbé tehetős hívek terhét csökkenti.³ Nehezen lehet belátni, miért ellenkezne az Egyház lényegével a kényszer éppen az adójogában, mikor az autonóm egyházi jog különböző jogágában a kényszer számos formáját ismeri. Mégis nem hiányzanak hangok, amelyek a valamennyi hívőre nehezedő egyházi adóval szemben némi fenntartással élnek. Így Linneborn⁴ hangsúlyozza, hogy a katolikus egyházi jog számára idegen volt az egyházi adó, *mint* valamennyi, az Egyház-

¹ C. C. 1911. ápr. 29, Acta Ap. Sedis, III, 277, id. Haring, 681.¹ V. ö. alábbi 32. lap 1. jegyzetét.

² Eichmann Eduard: Lehrbuch des Kirchenrechts,⁴ Paderborn 1934, II, 147.² Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a Codex büntetőjogi rendelkezése (2349 c.: *Recusantes praestationes legitime debitas ad normam can. 463, § 1, 1507, prudenti arbitrio Ordinarii puniuntur, donec satisfecerint*) az egyházi adó le nem rovása esetére nem vonatkozik, Eichmann, II. 247.

³ Scharnagl A.: Kirchliches Finanzwesen, Görres-Staatslexikon,⁵ III. 314.; Giese F.: Deutsches Kirchensteuerrecht (Kirchenrechtliche Abhandlungen 69—71.) 1910.

⁴ Linneborn Joh.: Kirchliches Finanzwesen in Preußen, Görres-Staatslexikon,⁵ III. 342.; Linneborn: Die Gesamtrechtsnachfolge und die Verpflichtung des preuß. Staatsfiscus gegenüber kath. Kirchengemeinden, Theologie und Glaube (XVI.) 130.

hoz tartozó hívő kényszerszolgáltatása. Poroszországban az egyházi adóról szóló törvény kezdetben a katolikus egyházközségekre csakély befolyást gyakorolt és csak akkor kezdett változni a helyzet, amikor az állam 1875 április 22-iki törvényével a püspökök és a papok részére addig teljesített anyagi támogatását megszüntette és ezzel az új anyagi eszközök előteremtése vált szükségessé. Ez is egyik példa arra, hogy az élet vastörvénye magasabb egyházi célokból oly intézményt is megvalósít, amelyet előbb elvi okokból az Egyház nem sürgetett, sőt illetéktelen világi befolyástól tartva, esetleg ellenzett. Hogy milyenek lehetnek ezek az elvi okok, arra a katolikus és protestáns egyházi alkotmányjog eltérő jellege is utal. A protestáns egyház-szervezet ilyesfajta adójog kialakulására már önmagában is alkalmasabb. *Giese*¹ azon a véleményen van, hogy a katolikus Egyház alkotmánya önmagában nem ismer sem egyházközséget, mint önkormányzati szervet, sem a laikusoknak az egyházi vagyon igazgatásánál való közreműködését, sem országos egyházat, sem egyházmegyei és országos egyházi képviselő szervet. *Haring*² is annak a véleményének ad kifejezést, hogy a katolikus Egyház általánosságban az állami egyházi adóval szemben elutasítólag foglal állást, mert annak keresztülvitele az egyházi alkotmánnyal nehezen egyeztethető össze. Más kérdés azonban, hogy az Egyház eme elvi álláspontja ellenére adott körülmények között az egyházi adót nem ellenzi.

Az Egyház adóztatási jogosultsága az egyházi és a világi jog szerint.

3. További kérdés, amellyel foglalkoznunk kell, megilleti-e az Egyházat az egyházi adó szedésének joga és ha igen, milyen alapon. Vizsgálunk kell azt is, hogy az állam, nevezetesen a magyar állam milyen álláspontot foglal el az egyházi adó tekintetében. Az első kérdésre

¹ 18. V. ö. *Lepold* Antal értékes dolgozatát : A katolikus egyházközségek, Magyar Szemle, 1927. 129 s. köv. 233 s. köv. (az alábbiak során ezt idézzük) és : A katolikus egyházközségi szervezetek jogi természete (A budapesti rk. egyházközségek első tíz éve c. gyűjteményben, szerk. többek közreműködésével *Mészáros János*—*Hauser Ignác*, Budapest, 1930.) 30 s. köv., továbbá : Egyházközség, Kat. Lex. I—II., 510.

² II. 678.

a *ius publicum ecclesiasticum*, az autonóm egyházi jog tételes rendelkezése, valamint az egyházi gyakorlat, másodikra az állami, jelesül a magyar állami jogszabályok adják meg a feleletet.

Minthogy az egyházi joggal mint jogi studiummal foglalkozunk, a *ius publicum ecclesiasticum* pedig lényegében hittudományi disciplina, mert mint terminus az egyházi jogban szabály szerint azokat a normákat jelenti, amelyek az Egyháznak mint egésznek jogviszonyait szabályozzák, hogy *iure divino* milyen lényeges alkotmánya van az Egyháznak, melyek a lényeges jogai az állammal szemben, melyek a szentségek lényeges kellékei,¹ — ezzel röviden végezhetünk. Számunkra itt csak az a

¹ *Notter*, 8. — A terminus tartalmára nézve idézünk egy-két régebbi és újabb szerzőt. *Liberatore*: (Del diritto pubblico ecclesiastico. Prato, 1887; 5.): La scienza degli ordinamenti divini rispetto all'essere o all'operare della Chiesa come corpo sociale. *Cavagnis*: (Institutiones iuris publ. eccl. Romae, 1906, I. 20. n.): Ius ex divina lege competens Ecclesiae ut societati perfectae. *Cappello*: (Summa iuris publ. eccl.⁴ Romae, 1936, 32.): Complexus legum divinarum, quibus essentialis Ecclesiae constitutio, i. e. qua societatis perfectae, definitur. *Ottaviani*: [Institutiones iuris publ. eccl. I. Ius publicum internum.³ (Ecclesiae constitutio socialis et potestas.) Romae, 1935. 9.] Systema legum de constitutione et iuribus ecclesiae tamquam societatis perfectae in finem supernaturalem ordinatae. *Sipos*: (Enchiridion iuris canonici.⁴ Pécs, 1940, 7.): In iure canonico ius publicum est complexus legum divinarum, quibus constitutio Ecclesiae ordinatur. *Romani*: (Jus privatum comparatum, II. De norma iuris. Romae, 1937, 23.): Jus publicum ecclesiasticum est veluti jus fundamentale Ecclesiae, tum quod ad internam constitutionem socialem ac potestatem ex jure naturae ac positivo (divino et canonico), tum maxime quod ad eiusdem jura coram societate civili; itaque non est universum jus publicum Ecclesiae, sed eiusdem pars, eaque fundamentalis, tantum, etenim, siquid opinamur, ad publicum jus spectant praeterea et officia, et sacramenta, et judicia, et poenae aliaque id genus permulta de quibus in C. J. C. Ugyanő másutt eltérően: Summa juris canonici lineamenta. Romae, 1939, 2.: Ad publicum spectat jus constitutionis et administrationis, jus processuale et poenale. Jus canonicum eo quod ad rationem spectet cumprimis moderandum, qua Ecclesia, societas perfecta, fideles sanctificet, est maximam partem publicum. Mások viszont, mint *Scherer*: Handbuch des Kirchenrechts. Graz, 1886, I, 112. *Sägmüller*: Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts,⁴ I. I., Freiburg im Breisgau, 1925, 13. *Hinschius*: Das Kirchenrecht der Katholiken und Protestanten in Deutschland. Berlin, 1888, I. 174. *Stutz*: Kirchenrecht, München—Berlin, 1914 a Holtzendorff—Köhler-féle jogi enciklopédiában, V.², 392. *Stutz*: Der Geist des Codex Juris Canonici, Kirchenrechtliche Abhandlungen 92—93. Stuttgart, 1918, 232.³ főként azt kifogásolják az egyházi jognak magánjogra és közjogra való felosztásában, hogy az egyházi jog túlnyomó részében közjogi tartalmú. Mi is ehhez az utóbbi felfogáshoz csatlakoztunk.

fontos, hogy megismerjük az Egyház tanítását adóztatási jogára nézve, főként amint az tételes törvényben foglaltan jelenik meg előttünk. Nyilvánvaló, hogy az Egyház mint az államtól független szuverén hatalom, mint tökéletes társaság, az önálló, az államtól független adóztatás jogát igényli. Az egyházi adóztatási jog fenti önállósága, függetlensége abban nyilvánul meg, hogy az adókiivetés joga és a lerová kötelessége fennáll, tekintet nélkül arra, hogy az állam elismeri-e vagy nem, valamint abban, hogy az Egyház ezt a jogot nem állami átengedés, elismerés folytán, hanem önjogán bírja.

Az Egyház adóztatási joga tehát az Egyház tökéletes társaság-mivoltából,¹ a potestas ecclesiastica, az egyházi iurisdicatio teljességé-

Móra: Az ítélet végrehajtásával kapcsolatos főbb kérdések. Budapest, 1934, 19. ; *Móra:* Die Frage des Zivilprozesses und der Beweislast bei Gratian. Pécs, 1937, 17. ; ám álláspontunk fenntartása mellett is tudomásul kell venni, hogy a kanonisták mit értenek a jus publicum ecclesiasticum-on.

¹ *Ottaviani*, I. 419. A tökéletes társaság fogalmának gyökerére és kifejlődésére I. *Notter* Antal : A római katolikus egyház jogalanyiséga c. értékes előadását, a Magyar Jogászegylet Egyházi Jogi Szakosztályának 1939 december hó 11-én megtartott ülésében ; rövid kivonata : Magyar Jogi Szemle, 1940 (XXI.) 39—40. — Az egyes protestáns egyházak is «societas perfecta jelleggel bírnak» — írja *Tóth* György (Az egyházak jogalanyiségának problémája, Keresztény Magvető, Kolozsvár 1940 (LXXII.) 2. füzet 65.), az unitárius egyházi jog neves művelője azonban nem fejti ki tételének bővebb indokolását ; ugyanott : «a kat. egyház új törvénye (*Corpus Iuris Canonici*) a természetes személy fogalmával szemben : az erkölcsi személy fogalmával él — a jogi személy helyett» (64). Az itt említett jogforrás nyilván a latin szertartású római katolikusok új egyházi törvénykönyve, a *Codex Iuris Canonici*. A fenti elírás különben érdemes nemzetközi jogászok (*Polzovics* Iván : A lateráni szerződés, Budapest, 1934. 120), sőt hivatásos egyházjogászok (*Kosutány* Ignác : A *Corpus Iuris Canonici* és a magyar partikuláris egyházjog, Magyar Jogi Szemle 1928, 217) műveiben is előfordul. Hasonlóképpen sajtóságos az a vélemény (*Ibrányi* István : A harmadik személy perorvoslati joga. Magyar Jogi Szemle 1936 (XVII.) 71.), amely a latin szertartású római katolikusok új egyházi törvénykönyvének eljárásjogát (C. I. C. Lib. IV. De processibus) csak mint a Vatikánváros perjogát ismerteti, annak egyetemes kánonjogi jogforrási minőségéről pedig említést sem tesz.

Alább rámutatunk, hogy a világi jog a jogi személy elnevezést alig száz éve, a kánonjog pedig jóval *Heise* és *Savigny* előtt ismerte a persona moralis megjelölést, amelynek teóriája különben kánonjogi alapokon nyugszik. Egyébként a Codex nemcsak az erkölcsi személy, hanem a persona iuridica kifejezést is használja és pedig azonosan az előbbivel, mint azt már *Stutz*, Geist 215—220 kimutatta. Lásd minderre az erkölcsi személyről szóló fejezetünket, különösen 105 s köv. lapot.

ből¹ következik, de ez a pozitív törvényhozás részéről tételezett jog is. Az Egyház adóztatási jogát az 1495. canonból szokás levezetni, amely az Egyház, az Apostoli Szentszék és a kánoni erkölcsi személyek önálló vagyonszerzési, — birtoklási és — kezelési jogát nyilvánítja ki.^{1a} A következő canon az előbbinek korolláriuma és mintegy gyakorlati alkalmazása.² Az 1496. c. szerint az Egyháznak joga van kultuszcélokra, a klérikusok és más egyházi alkalmazottak eltartására és egyáltalán más egyházi célokra iure imperii³ az államtól függetlenül adót kivetni. A hívekre az a kötelezettség származik, hogy az Egyházat természetfölötti célja elérésére szükséges anyagi eszközökkel, az egyházi feladatokhoz szükséges hozzájárulással támogassák; ahol utóbbiakat nem, vagy nem elégséges mértékben nyújtják, az Egyháznak jogában áll ezt adó útján követelni. Nem áll meg tehát az a — nálunk újabban felhozott — nézet, hogy «az egyházi szükségletek fedezéséhez való hozzájárulás követelménye csupán erkölcsi parancs, amely minden egyházban a hívek erkölcsi köteletségévé teszi az Egyház céljára való adakozást». Az adó nem önkéntes adakozás, hanem oly szolgáltatás, amelyre *jogilag* is kötelezhető módon kényszeríthetők a hívek.

Az egyházi adóztatási jogot az egész Egyházra nézve a pápa, az egyházmegyére a püspök, az egyházközségre nézve a püspöktől rendelt szerv gyakorolja.⁴ Az Egyház elvileg az államtól elvitat minden

¹ *Falco Mario*: Introduzione allo studio del «Codex Iuris Canonici». Torino, 1925, 140.

^{1a} Az Egyház veleszületett vagyontételezésére I. *Lipics József*: Világiak szerepe az egyházi vagyontételezésben. A volt Erdélyi Római Katolikus Státus és a francia Associations Cultuelles kánonjogi rendezése (Dolgozatok a budapesti kir. m. Pázmány Péter Tudományegyetem Kánonjogi Szemináriumából, igazgató: *Baranyay Jusztin* egyetemi professzor. 7. sz.) Budapest, 1939. 6. s. köv. (L. ehhez *Gallo József* ismertetését, *Apollinaris*, 1939 (XII.) 542 s. köv.).

² *M. Conte a Coronata*: Institutiones iuris canonici.³ Taurini—Romae, 1939, II. 440.

³ *Del Giudice Vincenzo*: Istituzioni di Diritto canonico.³ Milano, 1936, 223.

⁴ *Eichmann*, II. 147. Az egyházközségi adó kivetése és behajtása Magyarországon a püspök nevében és joghatósága címén történik, írja *Lepold*, 238. Ellenkező nézetet vallott a korábbi irodalom. Így *Wekerle Sándor*: Az egyházi adók rendezéséről, *Jogállam* 1903, 5.: «A püspökök adózási (talán adóztatási?) joga hazai törvényeinkben soha (?) nem volt elismerve s midőn a tridenti zsinat a püspököket jogosította fel, hogy a hívőket egyházi hozzájárulásokra kötelezzék, ez a jog nálunk a püspök részére elismerve nem lett, hanem a

olyan jogot, amely az egyházi adóztatást kedvezőtlenül befolyásolja, ezt megtiltja, megszorítja vagy arra felügyeletet gyakorol. Ezzel ellentétben az Egyház az államok egész sorában az adóbehajtásnál az állami szervek segítségét a velejáró szűkebb-tágabb felügyeleti joggal együtt gyakorlatilag igénybeveszi.¹

Az egyházi jogtörténetből ismeretes, hogy az Egyház az adó-kivetés és beszedés jogát az egész középkoron át a legújabb időkig gyakorolta. Az első századokban az Egyház vagyoni szükségletét a gazdag önkéntes adományok fedezték, a megnövekedett szükséglet számára később a stóladíjak és a VI. századtól az egyházi és állami törvények részéről előírt tized szolgált. A középkori pápák alatt az egyházi adójog jelentős fejlődést, csúcspontját pedig VIII. Bonifác (1294—1303) alatt érte el és noha a nagy egyházi célok indokolta túlfeszített egyházi adóztatás ellenhatása nem maradt el,² az egyházi adóztatást az Egyház mind a mai napig tényleg gyakorolja. Más kérdés, hogy az egyházközségi adóztatás formája az újabb idők fejleménye.

4. Ami az államnak és különösen a magyar államnak az egyházi adókra nézve elfoglalt álláspontját illeti, mint alapvető kiindulást a mindenkori egyházpolitikai helyzetet kell tekinteni. Az Egyházzal szemben teljes elutasítástól (Szovjetország) a kisebb-nagyobb mértékben keresztülvitt szeparáción keresztül az Egyházzal szoros kapcsolatot fenntartó államig széles skála áll rendelkezésünkre, ami részben — de csak részben — abban csapódik le, hogy az állam a hatóságai támogatását az egyházi adó tekintetében miképpen biztosítja. Ez utóbbi fontos, de nem egyedüli szempont. Könnyen érthető, hogy a szeparációt tényleg keresztül is vivő állam jogsegélyét az egyházi adó behajtásánál megtagadja, de éppen az a körülmény, hogy az állami támogatást az Egyház nélkülözni kénytelen, esetleg megnyitja a bevételeknek a körülményekhez alkalmazott más módját. Viszont ott, ahol az Egyház és az állam között a szorosabb reláció megmaradt, ezzel nagyrészen velejár az egyházi adó kifejezett elismerése, az állami

legfőbb kegyúr, — a király — részére tartatott fenn, hogy az egyházak fenntartásáról gondoskodják. Így is gyakoroltatott mindig (?) ez a jog... A legfőbb kegyúr s végrehajtó közegei állapították meg az egyházi szolgáltatások kötelezettségét és kétes esetekben azok mértékét is.

¹ Knecht, 298.

² Heiner F.: Das Besteuerungsrecht der Kirche, A. K. K. LXXVIII, 340—351, Knecht, 298.

bracchium megadása, — de ez sem szükségképpen, hiszen az állami szubvenció és a domaniális bevétel teljesen fedezheti az egyházi kiadásokat, úgyhogy egyházi, különösen egyházközségi adóra volta-képpen szükség sincs.

Ezek szerint tehát valamennyi államra egyaránt érvényes principiumot nehezen lehet felállítani, teljes képet csak a tételes jog-anyag tüzetes áttekintése nyújthat, amelyet itt mellőzni vagyunk kénytelenek. Csupán, hogy az eltérő és kevésbé ismert rendszerekről és az azokat kialakító hatóerőkről, ezek változatosságáról némi fogal-munk legyen, említhetjük, hogy a szeparáció úgyszólván újjáalakítja az Egyház pénzügyi organizációját Franciaországban, amelyre jellemző, hogy az Egyház vagyoni szükségletét a hívők önkéntes adományai és inkább illetékellegű szolgáltatások biztosítják, az ú. n. *denier du culte*, a kultuszfillér kényszerjellegét pedig éppen egyházi oldalról tiltják meg.¹ Hogy viszont az egyházi pénzügyi jog bevételi oldala milyen válto-zatos képet mutathat egy állam keretén belül is, arra elég legyen Svájc példáját felhoznunk.

A svájci szövetségi alkotmány az egyházi adóval csak nemleges irányban foglal állást, amikor kimondja, hogy senki nem köteles oly adó fizetésére, amely különösen valamely vallási társulat tulajdon-képpen kultuszcéljaira szolgál, ha nem tartozik ehhez a vallásfelekezet-hez. Emez általános és számunkra nem sokat mondó tilalom után szüksé-ges, hogy a kantonok joghelyzetét tekintsük át. Egyes kantonok részben vagy egészben fedezik a részükről közjogi korporációknak elismert vallás-felekezet kultuszkiadásait, ugyanott azonban más vallásfelekezet nél-külözi az állam támogatását és saját vagyoni eszközeire van utalva. Érdemes figyelemre méltatni ama joggyakorlatot, amely szerint, ha a politikai község az általános községi adóból az egyik felekezetet támo-gatja, a többi felekezet hívői a községi adótól viszonylagos felmentésü-ket kívánhatják. Némely kantonban az egyházi szervezeteknek joguk van a méltányosságnak megfelelő autonóm adószabályzatot felállítani. A kultuszadót legtöbbször az állami adó járuléka formájában hajtják be. Itt-ott az országos egyház központi egyházi szükségleteinek fede-zésére szolgáló kultuszadót is találunk, másutt konkordátumok köte-

¹ A kardinális államtitkár 1907 október 8-án kelt levele, közölve : *Analecta Ecclesiastica* XI., nov. 1907, p. 462. V. ö. *Rothenbücher: Die Trennung von Staat und Kirche*. München, 1908 ; 282, 290, 349.

Az illetékszerű bevételekre l. még *Sägmüller Joh. Bapt. : Die Trennung von Kirche und Staat*, Mainz 1907, 8, 37, XI, XXVII, CII.

lezik a kantont (pl. Ticino) az egyházi kiadásokhoz való hozzájárulásra. Meg kell jegyeznünk, hogy amennyiben a kultuszadók jogosultságát elismerik, azok behajtására az állami közigazgatás segítyt nyújt. Különben a különböző rendszerekre nézve a következő csoportokat lehet megkülönböztetni: 1. Vannak kantonok, amelyekben a különleges egyházi célokat szolgáló alapítványi vagyon régi egyházi rendszere fennmaradt, ezért az egyházak maguk fedezik szükségleteiket és amennyiben szükséges, tagjaikat az egyházi adók befizetésére kötelezik (Uri, Schwyz, Ob- u. Nidwalden, Zug, Wallis, Appenzell-Innerhoden, Freiburg, Graubünden, Glarus, St. Gallen, Thurgau és Aargau paritásos rendszerű kantonja; ezenkívül Appenzell-Außerhoden, Genf és Basel város is a korábbi kultusz-budget rendszeréről áttértek az egyházak önálló pénzügyi gazdálkodásának rendszerére). 2. Másutt az állam a részéről közjogi személyeknek elismert egyházak kultuszerheit egészben vagy részben átveszi (Zürich, Bern, Waadt, Schaffhausen, Neuenburg), részben a már korábbi szekularizációból származó kötelezettség alapján. 3. Luzern, Ticino, Solothurn kantonok ugyanazt az álláspontot foglalják el, mint az 1. alattiak, azonban különleges jogcím alapján, az egyik vagy másik egyházat anyagilag is támogatják. 4. Basel-Land-ban az új katolikus részben (Birseck) a papokat a katolikus egyházközségek fizetik csekély állami hozzájárulással; a kanton régi protestáns részében pedig a kultuszkiadásokat az egyházi és az iskolai javakból (Kirchen- und Schulgut) fedezik, a politikai község hozzájárulásával.¹ Mindehhez hozzá kell még venni, hogy az egyes kantonokban nemcsak katolikus, hanem protestáns egyházak is vannak. Svájc 24 kantonjában és félkantonjában az Egyház és állam viszonyának jóformán valamennyi elgondolható formáját megtalálhatjuk. Az egyházak közjogi állását túlnyomólag elismerik, de nem mindenütt az összes keresztény vallásfelekezet és nem mindenütt az ezekhez tartozó mindegyik egyházközség javára. Így például Basel város kantonjában a kat. egyházközségeknek ma sincs meg a közjogi jellege, Zürich kantonban pedig 47 katolikus egyházközségből csak három a közjogilag elismert. Genf kantonja 1908 óta a szeparáció elvét vitte keresztül.²

¹ Lampert Ulrich: Die kantonalen Cultusbudgete und der Anteil der verschiedenen Konfessionen in denselben 1906. Lampert Ulrich: Kirchliches Finanzwesen in der Schweiz, Görres Staatslexikon,⁵ III. 363—366.

² Lampert Ulrich: Kirche und Staat in der Schweiz, I. Freiburg i. S. 1929; II. Freiburg i. S. 1938. Kül. V. szakasz, 10. fejezet; alább, ha a kötet-számot megadjuk, ezt a munkát idézzük.

Ami a Codex utáni *konkordátumokat* illeti, azt látjuk, hogy az egyházi adóra vonatkozólag túlnyomórészt fenntartják az illető országban addig érvényben volt joghelyzetet. Így az olasz konkordátum a — fogalmilag legtagabb és tulajdonképpen nem is helyes értelemben vett — egyházi adóügyről csak annyiban nyilatkozik, hogy megengedi az egyházi hatóságok gyűjtési jogát. A korábbi, konkordátum előtti helyzet az volt, hogy az állambiztonsági törvény eltiltott, illetve az állami hatóság engedélyéhez kötött mindenfajta gyűjtést. A jegyzetben idézendő törvény¹ a társadalomra veszélyes elemekre vonatkozó (Disposizioni relative alle persone pericolose per la società) címében, ahol az előbbi rendelkezés található, a koldulás és a közveszélyű munkakerülés elleni küzdelemmel kapcsolatos és nem az Egyház jogait akarta csorbítani, hiszen ismeretes, milyen mértékben van az olasz papság a hívek önkéntes adományaira utalva.² A konkordátum már most a 2. pont utolsó bekezdése szerint az előbbi törvény nem szándékolta félreértéseit eloszlatni alkalmas és kifejezetten megengedi a gyűjtést nemcsak a templomban, hanem a templom bejárata előtt³ is, valamint az Egyház tulajdonában levő épületekben. Ehhez képest az állambiztonsági törvény 1931-es szövege (156. §, amely az előbbi 157. § helyébe lépett) már utal az egyházi gyűjtésre vonatkozó kivételre, amikor tilalmát így vezeti be: *Salvo quanto è disposto in materia ecclesiastica*.⁴ A konkordátum idézett rendelkezése kitágítja az Egyház jogállományát és elvi kijelentésével elejét veszi a korábbi törvények folytán keletkezhető esetleges félreértésnek, továbbá az egyházi hatóságoknak nagyobb cselekvési szabadságot biztosít. Eme modifikáció mellett fenntartja az eddigi rendszert, amely számára valamennyi hívőt egyformán sújtó modern egyházi adó, különösen annak állami közigazgatás segítségével

¹ Il Testo unico delle leggi di Pubblica Sicurezza (6 nov. 1926, n. 1848). art. 157. Ugyane törvény 84. artikulusa a templomon kívüli gyűjtést tiltja meg. V. ö. *Stocchiero* Giuseppe: *Enti e beni ecclesiastici in Italia*. Vicenza, 1930, 328; *Perugini* Ang.: *Concordata vigentia*. Romae, 1934, 114 és *Restrepo* Joanne M. *Restrepo*: *Concordata regnante Sanctissimo Domino Pio PP. XI. inita*. Romae, 1934, 268 nyilván a korábbi, 1926-os állambiztonsági törvény 84. art.-ra hivatkozik, amelynek hatálya a konkordátum folytán megszűnt. Az 1931-es állambiztonsági törvényszöveg 84. art. ugyanis a *színházi hatósági hirdetményre* (!) vonatkozik.

² *Stocchiero*, 328—332.

³ *Perugini*, 114 tévesen hozza a szöveget, kimaradt: «ed all' ingresso».

⁴ T. U. 18 giugno 1931, n. 773, delle leggi di Pubblica Sicurezza. Közli: *Bertola* A. — *Jemolo* A. C.: *Codice ecclesiastico*, Padova 1937, 218.

behajtott egyházközségi formája idegen. Érdemes megjegyezni, hogy a konkordátum 2. art. utolsó bekezdésével majdnem szösz szerint meg-
egyezik az elismert vallásokra vonatkozó olasz törvény megfelelő ren-
delkezése.¹

Olaszországban tehát nem beszélhetünk sajátos értelemben vett egyházközségi adóról. Az olasz állam nem biztosítja a kényszerhatal-
mát az ilyen egyházi adó számára és nem létesített semmiféle külön
adót az Egyház javára. Az állam pénzügyileg oly formában támogatja
pl. az Egyházat, hogy a beneficiáriusoknak jövedelmüket kiegészítő
kongruát juttat, de az ehhez szükséges pénzt sem valamely külön adó-
ból veszi, hanem az általános bevételeiből. A kongrua első éveiben a
szükséges összeget nagyrészt az elkönfiskált egyházi javak jövedel-
meiből fedezték, de ma ezek csak igen kis részben szolgálnak forrásul.
A konkordátum 2. artikulusa és a T. U. delle leggi di P. S. 156 artikulusa
az egyházi alamizsnagyűjtés szabadságára vonatkozik; az olasz rend-
szerben nem lehet szó valóságos, a hívekre kivetett egyházi adóról,
hanem csak önkéntes felajánlásról, amelyre államjogilag senki sem
kényszeríthető.²

¹ Regio Decreto 28 febbraio 1930, n. 289. Norme per l'attuazione della
legge 24 giugno 1929, n. 1159, sui culti ammessi nello Stato e per il coordina-
mento di essa con le altre leggi dello Stato, 4. : I ministri di un culto ammesso
nel Regno . . . possono senza alcuna ingerenza della autorità civili, eseguire
collette nell'interno ed all'ingresso degli edifici destinati al proprio culto.
(Közl.: Bertola—Jemolo, 700.) L. még Jemolo, A. C. : Religione dello Stato
e confessioni ammesse. (Nuovi studi di dir. econ. e pol. 1930. fasc. 1.)
Ottaviani, II. 73.

² Az egyházi jog és az olasz adójog közti kapcsolatra v. ö. Della Rocca
Fernando : Rassegna di giurisprudenza tributaria in materia ecclesiastica,
Archivio di dir. eccl. 1939 (I.) 290 s. köv., 566 s. köv. Gallarini A. : Il Concor-
dato nei suoi riflessi tributari, Perfice munus, 1940 febr. 10 s. köv. sz. Az
«egyházi adójog» más vonatkozásaira l. Ciprotti Pius összeállítását : Decen-
nium iuris concordatarum in Italia, Apollinaris 1939, 166, 170. — Forchielli
Giuseppe (Proprietà ecclesiastica, Voce estratta dal Nuovo Digesto Italiano,
Torino 1940, 34.) így jellemzi az olasz helyzetet : Ma la legge dello Stato non
conosce il diritto d'imposizione nel senso che il tributo imposto dalle autorità
della Chiesa possa esigersi coattivamente coi mezzi civili : gli organi ecclesia-
stici, agli effetti di questa riscossione, possono soltanto giovare di poteri
moralis o disciplinari ; non di poteri giuridici coattivi riconosciuti dallo Stato ;
majd hozzáteszi : Certo se si trattasse di prestazioni le quali siano state con-
sentite dallo Stato mediante l'autorizzazione amministrativa, allora la coatti-
vità può avere efficacia giuridica, ma non potrebbe essere mai coazione

Az osztrák konkordátum már bőbeszédűbb az egyházi adóra vonatkozólag, de a változást csak *pro futuro* ígérte. Mindenekelőtt mint alapprincípiumot elismeri az Egyház adóztatási jogát és azt, hogy az államhatalommal egyetértésben adókat vessen ki, nemkülönben, hogy az állami kényszerhatalom segélyével azt behajtsa.¹ Részletesebb szabályozás még hiányzik, hiszen az egyházi adóról rendelkező XIV. pont szerint eme alapelv részletesebb végrehajtására vonatkozó irányelveket a püspöki hatóságok majd csak ezután fogják az állami kultuszhatóságokkal egyetértésben megállapítani. Mellőzve a pótjegyzőkönyvnek az egyházi anyagi szolgáltatások bizonyos csoportja tekintetében felmerülő hatáskörvitára is az eddigi állapotot fenntartó rendelkezését,² megállapítható, hogy a XIV. artikulusz az egyházi adóra vonatkozólag Ausztriában új perspektívát nyitott meg, új fejlődést indított el.³ Megteremtette az újabb rendelkezések szerződésjogi lehetőségét, — addig azonban az akkori joghelyzetben nem változtatott. Hasonlóan a magyar és a német birodalmi joghelyzethez, az egyházi adó kivetésénél és behajtásánál biztosítja az állami hatóságok ingerenciáját, amit a kilátásba helyezett közadójelleg is indokol. A XIV. pont tehát jelentős elvi lépés. Addig ugyanis Ausztriában a katolikus egyház bevétele túlnyomólag az egyházi vagyonból és különféle egyéb dománialis bevételből, főleg azonban állami hozzájárulásból állott; a vallásalap, illetőleg az állami segély jelentette az Egyház legfontosabb pénzügyi alapját. Ezzel ellentétben a többi felekezet bevétele, a csekélyebb állami támogatástól eltérően, az egyházi adókon alapult.⁴ A konkordátum után tehát a két rendszer elválasztó vonala elmosódott volna, az egyháztagokat terhelő egyházi adó a katolikus egyházban is nagyobb szerepet kapott volna. Ám, hogy az addigi rendszerrel nem kívánták szakítani, arra mutat a következő, XV. artikulusz ama rendelkezése, amely az

fiscale. L'autorizzazione amministrativa potrebbe forse chiedersi in base al 3° comma dell'art. 4 della L. 27 maggio 1929. n. 848. *Forchielli* ezt az álláspontot foglalja el másik munkájában is: *Il regime dei beni ecclesiastici nel vigente diritto italiano*, Milano 1939, Chiesa e Stato II. c. gyűjt. Kny. 24—25.

¹ *Köstler* Rudolf: Das neue österreichische Konkordat, Zs. f. öff. R., XV. 1. 29. *Haring* J. B.: Kommentar zum neuen österreichischen Konkordat, Innsbruck—Wien—München 1934, 73—77. *Van Hove* A.: Le Concordat entre le Saint-Siège et l'Autriche, Nouvelle Revue Théologique 1934, 906.

² Ehhez l. *Restrepo*, 672.

³ Hasonlóan *Haring*, Kommentar 75.

⁴ *Hefel* Ernst: Kirchliches Finanzwesen in Österreich, Görres-Staatslexikon,⁵ III. 363—364.

államnak az Egyház irányában fennálló pénzügyi kötelezettségeit nem szünteti meg, hanem kifejezetten fenntartja, amennyiben azok törvényen, szerződésen vagy külön jogcímen alapulnak. Hogy a fejlődés milyen irányban alakult volna ki, hogy a szomszédos Német Birodalomban érvényes melyik rendszert tartották volna szem előtt, nehéz megmondani.

Az újabb fejlemények az Egyháznak ausztriai bevételi forrásait jelentősen csökkenteni szándékolt formában persze itt is éreztették hatásukat.¹

Az Ausztriára vonatkozó és jegyzetben most idézett fenti 1939 ápr. 28-án kelt törvény — a Szudetavidék birodalmi helytartójának tartalmilag lényegében ezzel egyező rendeletével együtt² — mélyen belenyúlt az egyházi nyilvánjogi korporációk szokásos jogállományába és az egyházi jogokat erősen redukálta, amikor az egyházaktól az államilag elismert adóztatási jogot elvette és az egyházakat tagjaik hozzájárulására utalta. Utóbbi behajtására most már nem szolgál többé a közigazgatási, hanem csupán a rendes bírói út. Ezzel szemben «die staatliche Aufsicht über das kirchliche Beitragswesen, bisher das Korrelat des den Kirchen zugestandenen Besteuerungsrechts kommt nicht in Wegfall, sondern bleibt unverkürzt bestehen» — írja *Forst-*

¹ Tájékoztatásul csak utalunk a Gesetz über die Erhebung von Kirchenbeiträgen im Lande Österreich, vom 28. April 1939 (G.-Bl. 1939, Nr. 543. Archiv f. k. K. 1939, 446 s. köv.) kül. 3. §. I. bekezdésére, (Die Kirchenbeiträge werden von den Kirchen festgesetzt und erhoben. Für die Geltendmachung des Anspruches auf Kirchenbeiträge ist der Rechtsweg zulässig) és az állami hozzájárulást megszüntető 5. §-ra (Im Hinblick . . . werden die Verpflichtungen des Staates, der in staatlicher Verwaltung stehenden Fonds, der Gemeinden, der Kultusverbände und der öffentlichen Patrone, zur Deckung des . . . [kirchlichen Sach- und Personalbedürfnisse] beizutragen, aufgehoben); l. továbbá: Verordnung des Reichskommissars für die Wiedervereinigung Österreichs mit dem Deutschen Reich zur Durchführung und Ergänzung des Gesetzes über die Erhebung von Kirchenbeiträgen im Lande Österreich, vom 21. Juni 1939 G.-Bl. 1939, 718, Archiv f. k. K. 1939, 447 s. köv. Erlasse des österreichischen Ministers für innere und kulturelle Angelegenheiten, betr. die staatliche Kongrua der Geistlichen, vom 9. 10. und 30. Mai 1939, Wiener Diözesanblatt 1939, 112, Archiv f. k. K. 1939, 451 s. köv. Erlaß des österreichischen Ministers für innere und kulturelle Angelegenheiten, betr. die Tragung der kirchlichen Baulast nach dem Gesetz über die Erhebung von Kirchenbeiträgen im Lande Österreich, vom 12. Mai 1939, Wiener Diözesanblatt, 1939, 109, Archiv f. k. K. 1939, 455 s. köv.

² VOB I für den Reichsgau Sudetenland, 1.

hoff E.¹ Mindebből Weber² azt a következtetést vonja le, hogy az egyházak és adójoguk elmagánjogiasításáról egyelőre még nem lehet ugyan szó, mégis ezzel az első lépést már megtették a következetes szeparáció megvalósításához.^{2*} Weber fenti, a sorok között elrejtett, túlzásra hajló felfogásával szemben a világi jogász is^{2*} felhossa, hogy a «Privatisierung der Kirchenbeiträge» jelszava még korai és hogy a fenti rendezés még korántsem jelenti az egyházak nyilvánjogi állásának teljes megszüntetését.

Az addigi jogállapotot tartja fenn a bajor konkordátum is. (10. pont, 5. §). A bajor kormány indokolása³ megelégszik azzal, hogy mint alkotmányjogi alapra az akkor érvényben levő birodalmi alkotmány 137. pontjának 6. és 8. bekezdésére és a bajor alkotmánytörvény 18. §-ának 3. bekezdésére, valamint az 1921. júl. 27-iki törvény helyébe lépő 1923. aug. 1-i bajor egyházi adótörvényre hivatkozzék. Az utóbbiban körülírt jogállapot maradt fenn: a konkordátum elismeri az Egyház ama jogát, hogy az állami adólisták alapján adót szedjen be. A konkordátum e rendelkezésének jelentősége abban áll, hogy a birodalmi és a bajor alkotmánytól függetlenül és szerződésileg biztosítja az Egyház adóztatási jogát.⁴

A badeni konkordátum ugyancsak elvi kijelentést tartalmaz. (4. art., 4. §). Az Egyháznak joga van az állami adólisták alapján a birodalmi, a badeni alkotmány és a badeni jogszabályok rendelkezése alapján adót behajtani; ennek részletesebb szabályait az állam adja.⁵

Legrövidebb a német birodalmi konkordátum (13. art. és ehhez a zárójegyzőkönyv) megfelelő intézkedése, amely szerint a birodalom az Egyház adószedési jogát továbbra is elismeri.⁶ Ez a rendelkezés

¹ Res sacrae, Archiv des öffentlichen Rechts, Tübingen 1940. (XXXI) 232.

² ZsdAfDR., 1939, 450.

^{2*} L. még Scharnagl Anton: Das Kirchenbeitragsgesetz im Lande Österreich, Klerusblatt 1939, 366 s. köv.

^{2*} Zahn Otto: Amtsträger, Beamte, Angestellte und Arbeiter im katholischen Kirchendienst, Würzburg, 1940, 60.

³ Közli Koeniger A. M.: Die neuen deutschen Konkordate und Kirchenverträge mit der preuß. Zirkumskriptionsbulle, Bonn und Köln 1932, 132.

⁴ Koeniger, 233.

⁵ Van Hove A.: Le Concordat entre le Saint-Siège et l'État de Bade, Nouvelle Revue Théologique 1933, 777. — Föhr: Das Konkordat zwischen dem Heiligen Stuhle und dem Freistaate Baden, Freiburg i. B. 1933, 39.

⁶ Van Hove A.: Le Concordat entre le Saint-Siège et le Reich allemand, Nouvelle Revue Théologique, 1934, 169.

nyilván nem más, mint amit a jogászok utaló szabálynak mondanak.¹

5. Ami a magyar állam álláspontját illeti, a magyar jogtörténet tanít meg arra, hogy nálunk az Egyház adóztatási jogát, nem mindig ellentmondás nélkül ugyan, de állandóan gyakorolta. Ezért helyes a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter 110—2/610—1931. sz.² határozata, amely a katolikus egyház adókimetési jogának magyarországi alapjait jogtörténeti érvekkel is alátámasztva, így indokol: a magyar állam törvényeiben a római katolikus Egyházat mint önálló tökéletes társaságot mindig elismerte s ezzel az Egyháznak önadóztatási jogát nemcsak hallgatólágoosan, hanem később jogszokások és kifejezett jogszabályok útján tudomásulvette, aminthogy nem vitás, hogy a magyar állam az egyházi jogot jogforrásként mindig elismerte és elismeri, valameddig az az állami törvényekkel nem ellenkezik.

A katolikus Egyháznak a magyar jogrendszerben elfoglalt alapjait és így adóztatási jogának gyökerét ma is Szent István törvénykönyvében kereshetjük. A szent király dekrétuma 1. könyvének 2. fejezete a püspökök egyházi hatalmáról szól (De potestate episcoporum super res ecclesiasticas eorumque conveniencia cum laicis); ez a fejezet, amelyet «legfontosabb egyházpolitikai törvényünk»-nek tekintenek és amelynek lényege «a katolikus Egyház autonómiájának törvényes elismerése»,³ így kezdődik: Volumus ut episcopi habeant potestatem

¹ A németországi egyházi adóra vonatkozó, főleg praktikus irodalomból említhető: *Schmedding Tourneau*: Die Erhebung von Kirchensteuern in den katholischen Kirchengemeinden, Gemeindeverbänden und Diözesen, *Crisolli—Schultz*: Die preussischen Kirchensteuergesetze 1907, *Schmedding—Linneborn*: Die Erhebung von Kirchensteuern^a 1929, *Groener-Zorn*: Das Besteuerungsrecht der katholischen Kirchengemeinden, Gemeindeverbände und Diözesen 1929, *Koch—Grünbaum—Banasch*: Die Kirchensteuern in Preussen nach dem Stande von 1933^a, 1933, *Fehse—Engelhard*: Die preussischen Kirchensteuern, Gesetzgebung und Rechtssprechung, Berlin 1938, *Koch—Gefaeiler*: Die Kirchensteuern in Preussen und im Saarland nebst Darstellung der Umlage und der Pfarrbesoldung in der Evangelischen Kirche der altpreussischen Union, Berlin 1929, *Scharnagl*: Das neue bayerische Kirchensteuergesetz, *Klerusblatt* 1939. 425 s. köv. *Karg*: Die Kirchensteuer-Neuregelung in Bayern, *Archiv f. ev. Kirchenrecht*, 1939, 249 s. köv.

² Közölve: esztergomi főegyházmegye körleveleiben, 1931, 54, 3273 sz. és *Madarász*, 18—20.

³ *Stolpa József*: Mi van ma hatályban Szent István törvényeiből?

res ecclesiasticas providere,¹ régere, gubernare atque dispensare secundum canonum auctoritatem. Szent István törvénye kétségtelenül biztosítani akarta a püspököknek, mint az egyházi hatalom szerveinek a rendes joghatóságuk szabad kifejtését és a legkevésbé sem kívánta elvonni az adóztatási jogosultságot. Ez ellen nem bizonyított, hanem azt egyenesen alátámasztja, hogy Szent István a hívek egyházi szolgáltatásának mértékéről és módjáról is rendelkezett, hiszen ezzel csak az akkor szokásos módon a világi hatalom támogatását biztosította. A középkori keresztény királyság törvényeinek különben nem lehet a laikus, vallásilag közömbös modern állam törvényeivel teljesen azonos jelentőséget tulajdonítani.²

A fent idézett határozat a res ecclesiasticas providere-ből vezeti le az irodalom nézetével³ egyezően a katolikus Egyház adóztatási jogát, amelyet jogtörténeti vonatkozásban még más is megalapoz. Nevezetesen a párbér, amelyet a hívek évszázadok óta fizetnek az egyházi személyeknek, amelynek behajtásához az állam jogsegélyt nyújtott és nyújt ma is, nem más, mint az egyházi önadóztatásnak bizonyos módja, amelyre rá lehet építeni az Egyház mai adóztatási jogát.⁴ Mindezek mellett megtalálhatjuk a tételes jog intézkedését is. Az id. 1868. XXXVIII. t.-c. 11. §-a — bár ugyan csak az iskolák fenntartására vonatkozóan, tételesen is elismeri az Egyház adóztatási jogát: «A hitfelekezetek (községi népoktatási)... tanintézetek felállítására és fenntartására híveik anyagi hozzájárulását a saját képviselőik által meghatározandó módon és arányban, amint eddig szokásban volt, ezentúl is igénybe vehetik». Ez azonban nem azt jelenti, hogy az Egyház csupán iskolai célra veheti igénybe a hívek adóit. Az idézett törvény csak a meglévő jogállapotot kodifikálja és hagyja érvényben és így novumot nem jelent. De nem lehet vitás az sem, hogy ez a törvény,

Magyar Jogászegyleti Értekezések és Egyéb Tanulmányok. VI. évf. Szent István emlékév ünnepi száma, 66.

¹ Ilosvai kodex; az admonti kodex szerint: *previdere*. V. 6. *Závodszyky* Levente: A Szent István, Szent László és Kálmán király korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai, Budapest 1904, 17, 143.

² Szent István id. helyére hivatkozva, *Daempj* Sándor (Az egyházi javak a magyar jog rendszerében, «A Jog» 1886. (V.) 85) kiemeli, hogy Magyarországon a kánonjognak az egyházi vagyon kezelésére vonatkozó szabályai a szent király rendelkezésénél fogva «törvényileg recipiáltattak» és az egyházi vagyonra nézve ezek a szabályok tartandók szem előtt.

³ Takács—Voloszynovich—Kerezy—Vas, 14.

⁴ Hasonlóan a 72.234/1929. I. M. II. sz. igazságügyminiszteri átirat.

minthogy a népiskolai közoktatás tárgyában hozatott, nem tekinthette céljának, hogy kiterjeszkedjék arra a jogszokásra, amelynek alapján az Egyház nemcsak iskolai, hanem általában felekezeti célra is igénybe vette a hívek adóit.¹

¹ 110—2/610—1931. sz. vallás- és közoktatásügyi min. hat. ind. A fenti jogelv elismerése bírósági határozatainkban is jelentkezik. Így hivatkozhatunk az egyik vidéki járásbírósnak erre vonatkozóan, nagyban, egészben nem rossz úton járó végzésére. Adott esetben az egyik római katolikus egyház-község mint végrehajtást szenvedő ellen indított végrehajtási ügyben a végrehajtatók letiltották a végrehajtást szenvedőnek künnlevő, még hátralékos egyházi adókövetelését; ennek folytán a politikai község az általa beszedett egyházi adókból a megállapított százalékos kulcs alapján a szóbanforgó egyházközséget megillető összeget bírói letétbe helyezte. A községbeli római katolikus iskola fenntartó testülete elsőbbségi igényt jelentett be a letétbehelyezett összegre; a bejelentést arra alapították, hogy az Egyház, mint iskolafenntartó, az alkalmazottakat fizetni nem tudja, mert a letiltások folytán nem juthatott hozzá egyházi adóköveteléseire. A járásbíró a bírói letétbe helyezett összeg felosztása tárgyában sorrendi tárgyalást tartott. Megállapította, hogy az Egyház, mint fenntartó testület, az iskola alkalmazottainak a letétbehelyezett összeget lényegesen felülmúló fizetésével hátralékban volt és a bejelentett elsőbbségi igény alapján a letétbehelyezett összeget az iskola-fenntartó testület részére sorozta az alkalmazottak fizetésére. A végzés indoklása úgy véli, nincs ugyan olyan jogszabály, amely hasonló esetben az elsőbbségi igényt elismerné, a bíróság azonban ennek ellenére az elsőbbségi igény bejelentésének helyt adott és pedig azért, mert az Egyház — így a római katolikus Egyház is — nem nyerésszerezésre, vagyoni haszonszerzésre alakult, helyesebben alapított erkölcsi testület, az Egyház az általa hirdetett tanokban hívőknek a látható gyülekezete, amely gyülekezetet az egyház-hatalom kormányoz. Az egyházhatalom kötelessége az, hogy az Egyház híveit az általa hirdetett üdvösségre vezesse s hogy az egyházhatalom ezt megtehesse, céljai elérésére különböző működési körökkel van felruházva, amelyek közé a tanítás is tartozik. Fennálló törvényeink az Egyház tanítási jogát nemcsak hogy elismerik, hanem mindenben támogatják is, amire mindjárt az államsegély is utal. Az Egyház azonban feladatait, így többek között a tanítást is, vagyon vagy jövedelem nélkül nem oldhatná meg, ezért törvényeink megengedik a hívőktől e célra az adók szedését, sőt ebben az államhatalom saját szerve révén is támogatja az Egyházat. Amennyiben az egyházhatalom az Egyház céljait bármi oknál fogva megvalósítani nem tudná, ez esetben híveiben az egyházba vetett hitet ásná alá, amely végül is a hitélet felbomlására vezetne. Az adott esetben a római katolikus egyházközség az Egyház céljainak elérése végett többek között iskolát is tart fenn. Hogy ezt fenntarthassa, nemcsak egyházi, de állami érdek is, de azt másképpen mint úgy, hogy a hívőktől beszedett adókból folyó jövedelem egy részét fordítja erre, megtenni nem tudja. Minthogy a bíróság... veszélyeztetve látja azoknak az eszközöknek zavartalan biztosítását, amelyek az Egyház céljait vannak hivatva biztosítani, ezért az előterjesztett elsőbbségi

Ami pedig az egyházközségi adóztatást illeti, a szövegben fent idézett kultuszminiszteri határozat joggal hozza fel, hogy e tekintetben a magyar királyi kormánynak kifejezett és tételes intézkedéseire is lehet hivatkozni. A katolikus egyházközségek igazgatásának országos szabályzatát,¹ amely az egyházi adóztatást is szabályozza, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1920. évi július 29-én 72.103/1920. sz. és 1929 december hó 12-én 110—05/176/129. szám alatt, a budapesti római katolikus egyházközségek szabályzatát 1920. évi március 2-án 18.382/1920. A—I. sz., a budapesti római katolikus egyházközségek egyházi adójának szabályzatát pedig 1925 július 21-én 51.283/1924—I. ü. o. szám alatt láttamozta. A magyarországi katolikus egyházközségek adóztatási szabályzatának, amelyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1933 dec. 20-án 3117/1933. sz. a. hagyott jóvá,² 1. §-a szerint a magyarországi katolikus egyházközségek az egyházi személyzet (plébános, káplán, hitoktató, kántor, harangozó stb.), lelkészség (plébánia templomigazgató, expositura stb.) templom, leányegyházak fenntartásával, felállításával, valamint az egyházközségek által fenntartott népiskolákkal (elemi iskolák, polgári iskolák, tanítóképzők) és temetőkkel kapcsolatban felmerülő azoknak a szükségleteknek a fedezésére, amelyek az illető egyházközség javadalmai, alapítványai vagy más fundált egyházi vagyonok jövedelméből, a kegyúri kötelezettségek teljesítésével, a párbér jövedelméből, az esetleges állami községi vagy egyéb segélyekből és az iskolai bevételekből fedezetet nem nyerhetnek, egyházi adót szedhetnek.

6. Mindazonáltal az egyházközségi adózás bevezetése nem történt ellenvélemény nélkül. A megfontolások főleg a kérdés jogi megoldásának mikéntjére vonatkoztak és abból indultak ki, hogy nálunk a katolikus

igénynak helyt adott — megfelelő törvényes rendelkezés híján — *magasabb vallási, erkölcsi és állami szempontból*. (A sárbogárdi kir. járásbíróság Pk. 2633/1932/21. sz. végzéséből.)

¹ 1939 jan. 1-től átdolgozott formájában érvényes. Az átdolgozott szabályzatot a magyar püspöki kar 1938 okt. 3-i értekezletén hagyta jóvá. (4590/1938. sz.) A szabályzatot az esztergomi főegyházmegyei hivatal az egyházközségek adóztatási szabályzatával egybefűzve «A magyar egyházközségek igazgatási és adóztatási szabályzata» címen adta ki. L. esztergomi főegyházmegye körlevelei, 1938, 57.

² A terminológiára nézve megjegyezhetjük, hogy a püspöki kar a szabályzatokat általában jóváhagyja, a kultuszminiszter az 51.283/1924.—I. sz. o. sz.-t *láttamozta*, a 3.117/1933. sz.-t ellenben már *jóváhagyta*.

egyház szükségleteiről való gondoskodást sajátos egyházpolitikai viszonyaink között és a különleges királyi főkegyúri jog folyománya-képpen mindig a *kirdly és a törvényhozás hatáskörébe* tartozónak tekintették s viszont a híveknek egyházi adókkal és más egyházi szolgáltatásokkal való megterhelését a magyar jogfelfogás nem tartotta a katolikus egyház olyan autonóm belügyének, amely az egyházi hatalom rendes hierarchikus szerveinek, a püspököknek a hatáskörébe tartoznék. Ez az ellentétes jogi felfogás arra a közigazgatási és bírói gyakorlatra is támaszkodott, amely éles különbséget tett egyrészt a katolikus egyház, másrészt a többi egyházak között a hívek egyházi közszolgáltatási kötelezettségeinek érvényesítése tekintetében: amíg ugyanis a protestáns egyházak adóbehajtási megkereséseit a kivetés jogalapjának és összezszerúségének a felülbírlása nélkül tartotta teljesítendőnek, addig a katolikus egyházban a párbérnek és felekezeti iskolaadónak nemcsak a merő behajtását, hanem a kötelezettség fennállása, jogalapja és mennyisége tekintetében felmerült vitás kérdések eldöntését is az állami (közigazgatási, esetleg bírói) hatóságok rendes hatáskörébe tartozónak tekintette, úgy, hogy a szóban levő egyházi közszolgáltatások tekintetében támadt vitás kérdések rendes közigazgatási (esetleg bírói) hatósági fellebbvitel tárgyai voltak.

Ez a felfogás nem az egyházközségi adóztatás ellen, hanem lényegében annak jogalapja ellen irányult, mert szerinte a katolikus hívek egyházi szolgáltatásainak kérdését mindig az országos törvények, az országos szokásjog és a főkegyúri rendelkezések szabályozták; eszerint a katolikus egyházi adók kivetésének a jogát nem lehet egyszerűen a rendes püspöki joghatóságból származtatni. Ám még ez a nézet sem próbálja kétségbe vonni, hogy a katolikus egyház szükségleteiről való törvényhozási és főkegyúri gondoskodás *mellett* (szubszidiáriusan, mint véli) a hívek autonóm önadóztatásának is helye lehet. Nem lehet ugyanis — elfogultság veszélye nélkül — szemet hunyni ama tény fölött, hogy országos gyakorlatunkban ennek az autonóm önadóztatási jognak vannak előzményei, nevezetesen a párbérkivetés körében.

Régi szokás ugyanis nálunk, hogy amikor valamelyik község önálló parochiává alakul át, a hívek párbérajánlatot tesznek, amelyben kötelező ígért tétele mellett felsorolják azokat a szolgáltatásokat, amelyeket ezentúl a lelkész és a plébánia fenntartására teljesíteni hajlandók. Rokontermesztetűek a már fennálló párbérkötelezettség módosítása iránt létrejött ú. n. párbérszerződések. A híveknek eme tényeiben kétségtelenül fellelhetők az autonóm önadóztatás elemei, minthogy az említett pár-

bérajánlatok és párbérszerződések nemcsak az azokat létesítő hívekre, hanem a plébánia összes és későbbi híveire is kötelezettséget teremtettek.

Ha állami hatóságaink ezt az ellentétes felfogást magukévá teszik, aligha alakulhatott volna ki a katolikus egyházközségi adózás a mai formájában. Úgy látszik, mégis az a vélemény kerekedett felül, hogy a hívek autonóm adóztatásának az országos gyakorlatunkban kétségbevonhatatlan gyökerei vannak és az ilyen egyességszerű önadóztatás nem ütközik a jogelvekbe. Elfogadták tehát azt az elvet, hogy a katolikus egyházközségek adóztatási joga újabb törvényhozási rendelkezés nélkül is megállapítható.

Ebben a vonatkozásban, ha nem tévedünk, nem az állami jogi szemlélet szigorúan vett jogászai szempontja, hanem egyház- és pénzügypolitikai megfontolások játszották a döntő szerepet. Az állam pénzügyi helyzete nem volt éppen a legrózsásabb. Viszont a háború és a forradalmak okozta súlyos viszonyok — az évezredes hagyományok mellett — nyomtatékosan sürgették az Egyház érdekeinek támogatását. Az állam számára nem maradhatott közömbös, hogy az ujonnan alakult egyházközségek a hitélet eszközeinek az előteremtésével évtizedek mulasztásait akarják pótolni és az állampolgárok között a háborús és forradalmi események folytán meglazult erkölcsi kötelekeket erősíteni. A nyomasztó gazdasági helyzet azonban az egyházak vagyoni viszonyaira súlyos teherként nehezedett; új jövedelmi forrásokról való gondoskodás nélkül anyagi szükségleteik fedezése biztosítva nem volt. A katolikus egyháznak az ország megcsonkítása s a forradalmak okozta lényegesen megváltozott nyomasztó helyzetét, ingó vagyonának elértéktelenedését figyelembe véve, nem lehetett elzárkózni az elől, hogy egyházközségi szervezetei önadóztatási jogának elismerése újabb törvény alkotása nélkül is lehetővé váljon. Az adott körülményeket méltányoló e kiinduláspont mellett szólt különben — hogy a szigorúan vett jogi érveknél maradjunk — az 1868: LIII. t.-c. 24. §-a is, amely az egyházközségek (egyházgyűlekezetek) alakítását a bevett egyházak kizárólagos jogának jelentette ki s ugyanennek a törvénynek a 20. §-a az egyházközségi kötelék kényszerítő jellegének a megállapítására is alapot nyújtott. Nem jelenthetett nehézséget, hogy az ebben a törvényben említett egyházközségeken a katolikus egyházat illetőleg nem okvetlenül egyházközséget, hanem a katolikus egyház szervezetének megfelelően inkább a plébániát kell érteni; ám az idézett törvények általános rendelkezése a kényszerítő jellegű katolikus egyházközségek létesítésének támasztékaul is szolgálhat, aminthogy egyház-

községi szervezetek nálunk szórványosan már régebben is alakultak úgy, hogy a szervezeti szabályokat csak tudomásulvétel és nem jóváhagyás végett terjesztették fel a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak. A katolikus egyházközségek adóztatásának jogalapját pedig egyrészt abban a régi gyakorlatban lehetett feltalálni, amely a párbérkivetésnek önadóztatásszerű módját ismeri, másrészt az 1868: XXXVIII. t.-c. 11. §-ának a rendelkezésében, úgy, hogy e beállítás mellett az egyházközségi adójog a párbérajánlatok és a párbérszerződések formájában már régebben meglevő önadóztatási jognak a kor szelleméhez idomított alakjának tűnt fel.

Az egyházközségi szervezkedés és adózás kialakulását különben aligha lehet sporadikus jelenségnek tartanunk. Ha összevetjük az utolsó húsz év jelenségeit, némi elnagyolással megállapíthatjuk, hogy a fejlődés — a régi alapokat azért el nem hagyva — a katolikus Egyház tekintetében is a magyar állam változatlan, sőt az egyházi érdekeket az eddiginél erőteljesebben figyelembevevő és jóakarató támogatása mellett az egyházi jogilag lehetséges autonómia tiszteletbentartásának iránya felé hajlik el, ami az egyházpolitika nyelvére lefordítva annyit jelent, hogy a magyar állam, méltányolva a katolikus Egyház működésében rejlő és az államra éppen nem közömbös erkölcsi értékeket és társadalmi erőt, a történelmi hagyományokhoz híven, a barátságos viszonyt kimélyíteni törekszik, nem utolsósorban azért, vagy annak az árán is, hogy fokozottabb mértékben vet számot az autonóm egyházi jog követelményeivel és az Egyház kívánságaival. Nagyban-egészben tehát azt mondhatjuk, hogy a magyar állam egyházpolitikája a liberális korban szórványosan felmerült és az Egyház által elvetett széparáció törekvések teljes felszámolásával visszahajlik a korábbi tradicionális irány felé, azzal az árnyalateltéréssel, hogy az idők követelményeinek és az adott közjogi berendezésnek megfelelően az Egyház jogállományát inkább tágítani és az államhatároltnak az Egyház elől az éltető levegőt elvonó tuteláris beavatkozási körét némileg lazítani hajlamos. Ez a barátságos és elmélyült viszony javára vált mind az államnak, mind az Egyháznak, megfelel az ezeréves szimbiózisnak. És, ha az összehasonlító jog szemszögéből nézzük a dolgokat, ez az irány nem áll éppen ellentétben az utolsó negyedszázadnak általános európai, sőt talán jelentősen Európán is túli egyházpolitikai fejlődésével, amelyet általában, a jólismert időleges kivételek mellett, az egyházi jogállomány gyarapodása, az Egyház tekintélyének növekedése jellemez. Anélkül, hogy részletekbe mennénk, elég e tekintetben a Codex utáni konkordátumok sorára és külön a Szentszéknak az olasz állammal

való kiengesztelődésére utalnunk. Míg azonban sok konkordátumos országban az egyházpolitikai alapelvek deklarálása tekintetében jelentősen új helyzettel állunk szemben, nálunk itt is a konzervatív ragaszkodás a jellemző. A magyar alkotmány rugalmas természete, a magyar lélek ragaszkodása a meglevőhöz, megóvott az elhamarkodott lépéstől és utat találva a korszerű részletmegoldásoknak, alapelveit fel nem adva, nyitva hagyta az ajtót a jövőbeli rendezésnek is.

Az egyházközségi adó szubszidiárius jellege és az állami beavatkozás köre.

7. A legutóbb idézett adóztatási szabályzat fenti 1. §-ából az egyházközségi adó jogi értelemben vett kisegítő jellege is kitűnik. Az egyházközségek ugyanis egyházi adót csak azoknak a szükségleteknek a fedezésére szedhetnek, amelyek a felsorolt bevételekből fedezetet nem nyerhetnek. Mintha a fülünkbe csengene a régebbi porosz egyházi adótörvény korlátozó rendelkezése: Von dieser Befugnis ist nur Gebrauch zu machen, soweit die sonstigen verfügbaren Einnahmen zur Befriedigung der Bedürfnisse nicht ausreichen... (1905 július 14-iki törvény 1. §.)¹ Viszont más vonatkozásban szabályzatunk nem követte a porosz egyházi adótörvényt, amely az egyházközségi adó kivétési jogot annyiban is korlátozta, hogy az adót kizárólag az egyházközség saját szükségleteire szorította; ennél fogva az ezeken kívüli egyházi érdekeket szolgáló célokra, amilyen pl. a katolikus egyesületek, a katolikus sajtó támogatása, nem engedte felhasználni. A szubszidiárius jelleg különösen ott szembevető, ahol, mint nálunk, az egyéb forrásból eredő bevételek nem jelentéktelenek.

A porosz egyházi adótörvény nyilván más vonatkozásban is minthaútl szolgált. A «System der Zuschläge zu den staatlichen Steuern» elvéhez híven, 11. §-a szerint az egyházközségi adó az állami adókhoz simul, ennek megpótlékolása állapítja meg az egyházi adó mérvét. A porosz egyházközségi adót, amely eredetileg (9. §.) az állami jövedelmi adón alapult, később a birodalmi és országos egyenes adók (föld-, ház-, jövedelmi-, vagyonadó stb.) pótlékolása formájában szedték be.² A mi rend-

¹ Eichmann, II. 148.

² Linneborn, Kirchliches Finanzwesen, 341.

szerünk is az állami adórendszerre támaszkodik, ami, ha a behajtás módjára gondolunk, természetesnek tűnik fel. A legutóbb említett országos szabályzat 4. §-a szerint például az egyházi adók alapját az egyházközség területén az adóévre kivetett állami törzsadók (földadó, házadó, kereseti adó) képezik; a budapesti adószabályzat pedig a hívek kereseti és jövedelmi adóját veszi alapul és az egyházközségi adóköteleseket A) B) csoportba osztva adóztatja meg.

Jelentősen eltér a korábbi porosz törvénytől a legutóbbi országos adószabályzatunk ama rendelkezése, amely szerint az egyházközség részéről megállapított költségvetés a fellebbezési határidő után az egyházmegyei hatósághoz terjesztendő fel és csak a püspök jóváhagyása után válik érvényessé. (5. §. 5. bekezdés.) Így tehát az egyházközségi adó lényegileg a püspök részéről kivetett adó jellegével bír, ha a többi püspöki adótól jelentősen eltérő felépítéssel is rendelkezik. A magyar rendszer nem ismeri az állami jóváhagyás szükségességét, az egyházmegyei hatóság fenti döntése ellen csupán felülvizsgálati kérelmet enged a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez. (5. §. 6. bekezdés.) Az 1905. évbeli porosz egyházi adótörvény szerint az egyházközségek adókivetési határozatai nemcsak püspöki, de külön állami jóváhagyásra is szorulnak. Ez a korábbi koncesszionális rendszer kiindulópontul (1. §. indokolása) hangsúlyozza, hogy az egyházi érdekeket az államéival az adóztatás terén is össze kell egyeztetni, mert az állampolgár, aki egyben egyháztag is, az állami feladatok megvalósítására szükséges szolgáltatások alanya, akinek szolgáltatási képességét az egyházi adótúlterhelés ellen meg kell óvni, erre pedig az állami előzetes jóváhagyás formája a legmegfelelőbb.¹ A háború utáni első magyar egyházközségi adószabályzat idején érvényes német jogállapot nem mutat itt sem egyöntetűséget s bár az állami felügyelet meggyengült, az állami engedélyezési rendszer fennmaradt és pedig vagy általánosságban, tekintet nélkül az adókivetés magasságára, vagy pedig csak akkor, ha az egyházi adó az állami adók bizonyos (az 1923 augusztus 1-i bajor egyházi adótörvény 5. §. 2. bekezdése szerint 10) százalékát túllépi.²

A magyar jogrendszer szempontjából sem közömbös a fenti állami pénzügypolitikai megfontolás, de e cél elérésére elégségesnek mutatkozott a püspöki határozat elleni jogorvoslat megengedése és az 1927. évi

¹ Melichár Kálmán: Az egyházi adórendszer hazánkban, Kat. Szemle 1929 (XLIII.), 693. s. köv.

² Eichmann, II. 147, Scharnagl: Kirchliches Finanzwesen, 315.

V. t.-c. 71. §-ában a pénzügyminiszternek biztosított súlyos és méltán kifogásolt fegyver,¹ amely az egyházi adót a közadók módjára való behajtástól megfoszthatja.

De állami szempontból további kautelát jelent az a rendelkezés is, amely az állami adók alapján kivetett egyházi adóknak az állami és községi adókkal való együttes kezelésbe leendő bevonását államhatósági engedélytől teszi függővé; ha a kivetési kulcs a 10%-ot nem éri el, a pénzügyigazgatóság, ezenfelül a pénzügyminiszter az engedélyező hatóság. Ha pedig az egyházközség népiskolát is fenntart, az engedélyező hatóság illetékességét magasabb kivetési kulcs (30%) határolja el, vagyis a kivetési kulcs 30%-a erejéig ilyenkor a pénzügyigazgatóság ad engedélyt.² Mindezeknél fogva nem ad teljes és helyes képet az a nézet,³ amely az állami beavatkozás körét nálunk bagatelizálni hajlamos.

A magyar rendszer, amely az egyházak közjogi állása tekintetében a porosz államjogi doktrinától eltérő felfogásból származott, kisebb súrlódást okozó rendelkezésétől eltekintve, a gyakorlatban beváltnak mondható.

Messze vezetne, ha a mi egyházi adórendszerünk és a német közötti kétségtelenül meglevő párhuzamokat és különbségeket részleteiben feltárnánk. E gondolatkörben még csak azt említjük, hogy a nagyobb városi adókötelékek létesítésének párdarabja is megvan nálunk. Már korábban észrevettük, hogy a porosz Gesamtverbände, Gesamtkirchengemeinde és a budapesti római katolikus egyházközségek központi tanácsa között a jogkör és a szervezet tekintetében szellemi rokonság ismerhető fel; de éppen arra nem mutattak rá, ami mindkét szerv létesítésének adójogi indokául szolgált: e nagyobb egyházi adójogi kötelékek létesítésével a belső városrészek adóerejét a szegényebb perifériák számára kívánták hasznosítani. Ehhez pedig nagy egyházi érdek fűződött, hiszen amíg a régebbi belsőbb területek meglevő egyházi szervezetekkel kielégítő módon rendelkeztek, sőt sok nagyvárosban a templomok túlon túl a belvárosban koncentráálódtak, lakosai is tehetősebbek; a belső terület nem terjeszkedett, hanem az üzletek folytán lakosai inkább csökkentek, addig az ipusztériális városi túl-

¹ L. erre alább, 50, 219 lapon.

² Madarász, A párbér, 9, Schwartz, 56 s. köv. — Az együttes kezelés előnyeire és hátrányaira nézve l. alább 50 lapon.

³ Melichár, 690.

népesedés folytán éppen ezek az újabban keletkezett külvárosok egyházi szükségletei nőttek meg legjobban, a terület lakosainak anyagi ereje pedig korlátolt.¹

A modern egyházközségi adóztatás elvei; a párbér sui generis helyzete.

8. Az egyházi adóra vonatkozó valamennyi részletkérdés tárgyalása ezúttal kívül esvén feladatunk körén, csupán egy-két fontosabb elv kiemelésével kell megelégednünk. Így mindjárt azzal a különbséggel, amelyet a magyar közjog az egyházi adó szempontjából a bevett és elismert vallások között tesz; ezekre különben alább még visszatérünk.

Ismeretes, hogy a bevett vallások jogállása erősebb, kevésbé korlátozott, mint az elismerteké. A bevett vallásoknak jogukban áll az állam közigazgatási hatóságának segédkezését is igénybe venni. Így tehát a bevett vallások adóinak behajtása közigazgatási úton történik, az elismertek számára csak a törvény rendes útja, a bírói behajtás jogsegélye marad. A másik különbség arra az esetre vonatkozik, ha a vallásfelekezet tagja egyházát elhagyja anélkül, hogy más bevett vagy elismert vallásfelekezetbe lépne be. Ebben az esetben a bevett vallásfelekezet tagja az egyházi adót még a kilépés idejét követő 5 éven át fizetni tartozik,² míg az elismert felekezetből kilépőt az egyházi adó továbbfizetésének kötelezettsége nem terheli. Más kérdés, hogy a kilépés idejéig esedékessé vált adója megfizetésére köteles.³

Inkább a behajtási technikához tartozik, hogy az egyházközségi adók együttesen kezeltetnek-e az állami adókkal. Az együttes kezelés nem kötelezettség, hanem csupán jog; az egyházak számára azzal az előnnyel jár, hogy a szolgáltatások az állami adók jogi sorsában osztoznak; ezenfelül, minthogy az együttes kezelés kiterjed mind az adóelő-

¹ Eichmann, II. 27., 147—148.

² A visszacsatolt felvidéki területekre nézve I. 1939 június 9-én kelt 5900/1939. M. E. sz. rend. 3. §. 2.: Bevett vallásfelekezetből az 1938. évi november hó 2. napja után és a jelen rendelet hatálybalépése előtt kilépett és valamely bevett vagy elismert vallásfelekezethez nem csatlakozó személy az egyházi szolgáltatásokat az 1895: XLIII. t. c. 25 §-a értelmében köteles továbbra is teljesíteni.

³ Molnár Kálmán: Magyar Közjog, ³ Pécs 1929, 141—142.

írásra, mind a nyilvántartásra, levonásra, behajtásra, biztosításra és törlésre is, az egyházi adminisztráció ettől a teherterétől megszabadul. Hátrányként szokták felhozni, hogy az együttesen kezelt egyházi adó teljesen a polgári adó jellegét ölti fel és a felekezeti tag elveszti kontaktusát egyházközségével, ami hátrányosan befolyásolhatja a hitéletet. Ez magyarázza meg, hogy az egyházközségek általában húzódoznak az együttes kezeléstől, sőt helyenként, mint pl. a budapesti unitárius egyház, a közigazgatási behajtás útját egyáltalán nem veszik igénybe.¹

A római katolikus Egyház egyházközségi adóztatási joga Magyarországon nem egységes, mint már említettük, külön szabályzat van érvényben Budapesten és ismét külön az ország egyéb részein.

Az adózó jogviszonya az egyházközséghez kapcsolódik,² bár az adófizetési kötelezettség alapja az egyházhoz tartozás jogi ténye. Ami az állami felügyeleti jogot illeti, azt a kultusz- és a pénzügyminiszter gyakorolja. Az id. 1927 : V. t.-c. 71. §-a, illetőleg a közadókezelési hivatalos összeállításnak 41. § (8) és 42. § (3)-a a pénzügyminiszternek az egyházi adók tekintetében súlyos fegyvert ad a kezébe, amelyet méltán kifogásolt az irodalom;³ eszerint ugyanis, ha a pénzügyi hatóságon kívül valamely más, közadók kivetésére jogosult hatóság, testület stb. a szolgáltatást az adózók fizetőképességének veszélyeztetésével állapítja meg, a pénzügyminiszternek joga van a szolgáltatásnak közadók módjára való behajtását megtiltani. Ez a súlyos rendelkezés azt jelenti, hogy ha a pénzügyminiszter élne vele, és a közadók módjára való behajtás jogától megfosztja az egyházi adót, akkor az sehogyan sem hajtható be, mert a bevett felekezetek egyházi adójának behajtása bírói útra nem tartozik.

A modern egyházközségi adóztatás abban a formában, hogy az állam a behajtásnál segítséget nyújt, nem a katolikus Egyház rendszerében gyökeredzik, bár a politikai községet terhelő, az egyházi épület fenntartását célzó, ún. Kirchenbaulast Közép-Európában kisegítésképpen előfordult. Az evangélikus egyházban a XVI. század első felétől találunk olyan állami-egyházi adókat, amelyek az addigi katolikus egyházi adóktól különböztek : amíg ugyanis az adó a katolikus Egyházban általa-

¹ Takács, 292.

² Kovács Gyula: A párbér jogi természete,² Budapest 1886, 30. . V. ö. Timon A. : A párbér Magyarországon,² Budapest 1908, Kollányi F. : A párbér jogi természetéhez, 1908, Váradi L. Á. : A párbérkérdésről, 1908.

³ Takács, 287. Sándorfi Kamill : Elrejtett jogszabályok az utolsó tíz év Corpus Jurisában, Magyar Törvénykezés 1929 (III.), 14—15. sz. 4.

ban az államtól és az állami organizációtól függetlenül vettettet ki, itt legnagyobb részt a papságot és a papi javakat terhelte, az evangélikus egyházban a polgári és egyházközségekre és azok tagjaira nehezedett, az állami hatalom közbenjöttével vetették ki és hajtották be. Mindezt az evangélikus egyháznak a világi hatalommal benső kapcsolata, ennek következtében az egyházi és világi hatalom összeolvadása, a zsinati berendezkedés, továbbá a csekélyebb alapítványi vagyon magyarázza.¹ Mikor azonban a katolikus egyházi vagyon nagyobb mérvű szekularizációja bekövetkezett, mint pl. a XIX. században Németországban és ezzel jelentős egyházi bevételi forrás dugult be, másfelől viszont az egyházi szükségletek megnövekedésével, különösen az ipari centrumok és a diaspora vidék megnagyobbodásával az Egyház vagyoni szükséglete is megnőtt, kiegészítésként, néhol pedig mint egyedüli komoly anyagi bázis, szükségessé vált az egyházközségi adóztatás nagyobb mérvű kiépítése. Általánosságban elmondható, hogy ahol az egyházi vagyon (földbirtok, házbirtok stb.) megcsökkent, vagy éppen megszűnt, vagy pedig a domaniális bevételek mellett az állami szubvenció sem elégséges, a katolikus Egyház is mindjobban igénybe veszi az egyházközségi adóztatást. Némi általánosítással azt lehetne tehát mondani, hogy a katolikus egyházközségi adóztatás kiépítése és ezen keresztül a *hívők adóterhe az egyházi vagyon csökkenésével és az egyházi szükségletek növekedésével egyenes arányban áll.*

Végül anélkül, hogy a mult század vége felé Kováts Gyula—Timon Ákos, Boncz Ferenc—Sztehló Kornél között lefolyt és újabb auktorok részéről nyugodni nem hagyott vitát feleleveníteni kívánnók, meg kell jegyeznünk, hogy bár a tágabban értelmezett egyházi adó fogalmába a párbér, különösen párbértermészetű szolgáltatás² is belevonható, mégis, főleg jogtörténeti okokból bizonyos külön tartás szükséges, jöllehet, a párbér mai jogi minősültsége formájában erős hasonulás figyelhető meg. Jó emlékezetünkbe idézni mégis, amit Kováts Gyula mondott, aki ismeretesen a párbér magánjogi dologi teher jellege mellett szállt síkra: a párbér és az egyházi adó között különbség van. 1. Az első középkori magánjogi természetű, az utóbbi az újkori, állami, tehát közjogi jellegű adó utánzata. 2. A párbér egyházi adózás annyiban, amennyiben nyilván-

¹ Knecht, Kirchensteuer, 298—299.

² Madarász, 13—16. V. ö. Huszár Elemér: A párbér, Egyházzjogi Dolgozatok, Budapest 1906, 10 s. köv. és a Papok Lapjába (1905 aug. 31.) írt cikkét.

nos célra szolgáló fizetés, de nem egyházi adó tulajdonképi értelmében. 3. A párbér speciális titulusokon alapszik, melyekre nézve az eligazodást a canonica visitatiók adják, az egyházi adó azon egyáltalános viszonyon sarkallik, melyben a hívek az egyházközséghez, mint alárendeltek állanak, ami hasonló ahhoz, mint ahogy az állampolgárok az államnak alá vannak rendelve. 4. Az adót a szükséglet szempontja szabja meg, ami a canonica visitációkban előforduló párbérre nem illik, mert ennek a szükségleten túl is van jogosultsága, s mert ez szerzett jogot képvisel a magánjog teljes hatálya értelmében.¹

Nálunk arra szokás hivatkozni, hogy a párbér parochiális köteleken alapuló egyházi közteher, hogy a párbér az egyházi adónak egy neme,² máskor ismét a szétválasztó értelmű «és» kötőszóval különböztetnek.³ Itt nyilván a Timon és Kováts közti véleményeltérésre visszavezethető álláspontingadozásról van szó.⁴ Még érdekesebb az a következtetés, hogy a közjoginak deklarált párbérigény a lelkész örökösei kezében már magánjogi követeléssé fokozódik le, vagy alakul át és így behajtása nem tartozik közigazgatási útra.⁵ A közjogi igénynek magánjogivá átfordítása a közjoginak minősített egyházi adónál elvileg nem történhetne meg, ami különösen az egyházközségi adónál nyilván-

¹ Kováts, 30—31.

² A párbér egyházközségi adó (*Raffay Ferenc: A magyar magánjog kézikönyve*,³ Budapest 1909, II. 186). A párbér valósággal egyházi adó (*Szladits Károly: A magyar magánjog tankönyve*, II. Dologi jog, Budapest 1930, 396.)

³ *Madarász: A párbér és az egyházi adó*, 13.; maga a munka címe is különválasztja a kettőt.

⁴ Meg kell jegyeznünk, hogy bár a Timon—Kováts-vita részben akörül forog, hogy a párbér egyházi adó-e, ám egyik sem határozza meg az egyházi adó fogalmát. Különben Kováts úgy véli, hogy az avertált párbér már egyházi adó (id. m. 141.).

⁵ Ilyen jogrendszerbeli következtetésesség gyakorlatunkban persze más esetben is előfordul, mert a párbér a magyar jogban nem egységes fogalom, részint személyes szolgáltatás, részben telki teher (30 T. Ú. H. o. ö. *Raffay* II. 187. *Szladits*, 396). A gyakorlat és az ehhez igazodó elmélet ugyanis — úgy tetszik — a párbért felemás intézménynek fogja fel, amelynek közjogi jellege hol élesen kiténik, hol meg a magánjogi elem előnyomulása folytán elhomályosul.

A hatáskörre a párbérviták így felfogott köz- vagy magánjogi jellege döntő, ám ennek megállapítása sokszor nem könnyű feladat. L. erre *Visky Károly: Hatáskör párbérügyekben*, *Magyar Jogi Szemle* 1940 (XXI.), 11. sz. 201—209.

való. Tehát vagy helytelennek kell tekintenünk ezt az átfordítást elvi álláspontunknál fogva, vagy pedig ezt a gyakorlatot olyannak tekintjük, amely egyik megkülönböztető jegyét szolgáltatja a párbérnek az egyházi adóügyben. Már ez is mutatja, hogy a párbér különleges, mint mondani szokás, sui generis helyzetét jó szemelőtt tartani.

Az utolsó húsz év rendezése a hívek egyházi szolgáltatásai tekintetében áttekinthetőbbé tette a helyzetet. Különösen az adó jogalapja, a behajtás és a világi közigazgatás jogsegélye körül tisztázódott jobban a helyzet. És ez nem csekély haladás, ha arra gondolunk, hogy régebben az állandóan megújuló egyházi szolgáltatásoknak a közigazgatási teendőkkel összefüggő részében nagyfokú fogalomzavar uralkodott, amiért is már a század elején sürgették a kérdésnek rendszeres megoldását. Vitás és tisztázatlan a követelések jogalapja — panaszolták —, nemcsak helyenként különböző, hanem gyakran ugyanazon helyen is, vitás és rendezetlen a követelés mérve, a szolgáltatás teljesítésének ideje, egészen szabályozatlan érvényesítési módja, kétséges igen sokszor alanya. Mentesség és túlterhelés, természetbeni és pénzszolgáltatás zavart egyvelegként kavarnak. A legingatagabb, legkevésbé szabályozott rész a szolgáltatásoknak a beszédése.¹ Ha e panaszok némileg túlzottak is, ma már nagy lépéssel haladtunk előre, mindenestre a teljes szabályozatlanság vádja aligha állhat meg, legalább is, ami az egyházközi adóügyet illeti, amire e bevezetésben is figyelmünket irányítottuk. A párbérkérdés részletesebb vizsgálata azonban feladatunk körén kívül esik.

Egyházi adójogi disciplina.

9. Felvetődhet az a kérdés, hogy egyházi adójogi vagy pénzügyi jogi disciplina van-e.

A középkorban már fejlett adóügyről beszélhetünk, amelyet persze ma inkább egyházi pénzügyi jognak nevezhetnénk, sőt azt mondhatni, az egyházi adóügy a legnagyobb kiterjedését a klaszszikus kánonjog korában és az azt követő korban érte el. A középkori egyházi adó így majd egész földrészünket átfogta és az akkori világ-hatalomnak a szoros értelemben vett egyházi célokon kívül az egész

¹ *Wekerle*, 1, 3, 10.

európai kereszténységet érintő feladatkörét is alátámasztotta; elégtalunk a kereszteshadjáratok és a török elleni küzdelem költségeire. Aki pedig csak a mai egyházi jogi tankönyvek vagyoni jogi fejezeteit átlapozta, nem is beszélve az egyházi pénzügyi joggal is foglalkozó monografiákról,¹ az egyházi pénzügyi joggal foglalkozó intézetekről, mint a boroszlói Institut für kirchliche Verwaltung und Finanzwirtschaft és a münsteri Bischöfliche Finanzkammer der Kölner Kirchenprovinz,² — aligha állíthatja, hogy egyházi pénzügytani tudomány nem fejlődött ki, mint azt Takács György különben érdemes és érdekes munkáiban véli.³

Szerinte ennek szüksége nem is merült fel és pedig azért, mert az inkább lelki indokokból keletkezett, gazdaságilag lazább természetű egyházi közületekben a szükségleteknek az egyháztagoktól való igénybevétele nem történhetik a legmerevebb elvek szerint; a méltányosságnak tág tere van, a formalitások nem játszanak döntő szerepet, az egyházak nagy része dománialis bevételek és államsegélyek fölött is rendelkezik és mindezek felül az Egyház erőhatalmi helyzete a hívekkel szemben korlátozva van azzal a körülménnyel, hogy az egyháztagok bizonyos kereteken belül kivonhatják magukat az egyházi kötelék alól. Pár sorral alább azonban már némileg másként ír:⁴ «Egyházi pénzügytani tudományról csak abban a korban lehetett szó, amikor a római (mért nem katolikus?) egyháznak praedomináló szerepe rendkívül nagy-kiterjedésű világi feladat megoldásában is mutatkozott. Ebben az időben azonban a pénzügytani tudománynak nyoma sem volt s ha lett volna, az kétségtelenül világi lett volna, mert hiszen az időben az Egyház kifelé karhatalmi erőként jelentkezett. Ezekről eltekintve a hitélet külsőleg megnyilvánuló rendszerei, a felekezetek külső élete nem igényelte a pénzügytani tudományt, ez utóbbi ugyanis a gazdaságtudománynak egyik ága, már pedig az egyházak, mint nem gazdasági célú intézmények, ilyen tanokat szükségszerűen önmaguktól ki nem termelhet-

¹ Az egyházi vagyoni joggal foglalkozó régebbi szerzők (*Hermes* 1891, *von Schilgen* 1891. s. köv., *Marx* 1897, *Brückelmann* 1898, *Kühling* 1908, *Vogt* 1910, *Förster* 1913) mellett elég *Schröcker* Sebastian (*Die Verwaltung des Ortskirchenvermögens nach kirchlichem und staatlichem Recht, Veröffentlichungen der Görres-Gesellschaft, Sektion für Rechts- und Staatswissenschaft, 70. füzet, Paderborn, 1935*) és *Wenner* Joseph (*Kirchliches Vermögensrecht*,² 1936) munkáit említenünk.

² V. ö. *Hilling*, A. K. K. 116, 281.

³ *Takács*, 284, *Takács*—*Voloszyonovich*—*Kerecsy*—*Vas*, 9.

⁴ *Takács*, 284.

tek. Ez a természetes hiányosság okozza azt, hogy az egyházközségi kerektekben valójában a világi pénzügyi szabályok analógiái szerepelnek, még pedig a hitközségi életelveknek megfelelő több-kevesebb eltorzulással.»

Szó szerint idéztük a szerző szavait, amelyeket nem tartunk helytállóaknak. Szerző ugyanis figyelmen kívül hagyja, hogy «az inkább lelki indokokból keletkezett, gazdaságilag lazább természetű egyházi közületek» között — amelyeknél is elsősorban a protestáns egyházakra látszik gondolni — a katolikus Egyháznak céljai megvalósítására földi eszközökre és ezek jogi rendezésére szüksége van. Az sem döntő érv, hogy az egyházi adónál a «mértányosságnak tág tere van», hiszen a világi pénzügyi jog sem azért tudomány, mert ott a mértányosságnak nem lenne tere. Az Egyház domaniális bevételei sem jelenthetnek akadályt, hiszen az állami birtokok hozadékairól is tudunk. Azt sem mondhatja senki sem komolyan, hogy az államsegélyek megléte kizárja az egyházi háztartási jogot, különösen ha arra gondolunk, hogy az állami szubvenció csökkenő tendenciát mutat és számos országban hiányzik, vagy jelentéktelen. Viszont az Egyháznak a hívekkel szembeni erőhatalmi helyzetének korlátozottságát csak az állíthatja, aki az állami jog mindenható és egyedüli erejét vallja. Ám még az állampolgári viszony sem megszüntethetetlen kötelék. Ezzel szemben tudjuk, hogy ha az állami jog szerint az egyháztagok ki is vonhatják magukat az egyházi kötelék alól — aminthogy a katolikus Egyház a «kilépést» nem ismeri el — az Egyház korántsem tehetetlen báb, nagyon is megvannak a maga kényszereszközei, amelyről bármely tankönyv felvilágosíthat.

A kitűnő szerzőnek azonban másban sincs igaza. Kétségtelenül tudni látszik, hogy a középkornak kifejlett egyházi adójoga volt, ezt azonban azzal igyekszik elhalványítani, hogy az Egyház akkor kifelé karhatalmi erőként jelentkezett, így tehát legfeljebb világi pénzügyi jogi tudománya lett volna. Az állítás első része a középkori egyházi jog teljes félreismerését jelenti; az a tény, hogy az Egyháznak világi hatalma is volt, jogát még nem teszi világi joggá. Ilyen okoskodással a házassági és perjogát is pusztán világi jognak lehetne minősíteni, ami már önmagában is képtelenség. Az viszont igaz, hogy a középkorban a mai értelemben vett¹ világi pénzügyi jogi tudomány nem volt, amint hogy nem volt például a mai értelemben vett polgári perjogi tudomány sem. Hogy az utóbbinál maradjunk, tudjuk, hogy a polgári perjog önálló tudományággá alakulása a XIX. században történt meg. Ki tagadná azonban ezzel, hogy a

¹ L. erre *Szontagh* Vilmos: Van-e sui generis pénzügyi jog? Miskolc 1937.

középkorban nem volt perjog és külön egyházi perjog is, mely utóbbinak akkor olyan hírneves művelői voltak, mint *Durantis*, *Hostiensis*, *Baldus de Ubaldis*, *Andreä*, a magyar *Damasus*.¹ Az, hogy valamely tudományág önállósult, modern rendszere újabban terebélyesedett ki, még nem jelenti azt, hogy korábban «nyoma sem volt», csak annyi igaz, hogy az egyházi adójog, pénzügyi jog valóban nem olyan bonyolult, szövevényes és terjedelmes disciplina, mint az állami és hogy a dolog természeténél fogva, utóbbtól el is tér. Amint például az egyházi büntetőjog anyaga sem azonos az állami büntetőjoggal, és a terjedelme is kisebb, — azért csak van egyházi büntetőjogi tudomány is. Más kérdés, hogy az egyházi jog egyes ágai tudománytechnikailag nem mutattak olyan önállósulást és különállást, mint a világi jog egyes ágai. Azt azonban készséggel elismerjük, hogy szükség van az egyházi adójog, de általában az egyházi közháztartási jog bővebb feltárására, már csak azért is, hogy a fentihez hasonló nézetek ne csúszhassanak be az irodalomba.

¹ *Damasus* magyarságára v. ö. *Móra*, *Középkori kánonjogi gyűjtemények*, Kny. «Századok» 1939. 9—10. sz.-ból, Budapest 1940, 6.

II. A plébánia és az egyházközség.

*A protestáns egyházalkotmány és az egyházközségi autonómia.
Világi elem részvétele az egyházhatalomban.*

10. A XX. századbeli katolikus egyházközségi adózás az egyházközségek kiépülésével kapcsolatban fejlődött ki. Az egyházközségi adózás az egyházközségekre épült, amelyeknek feladatköre persze ebben nem merül ki, hiszen később a magyar püspöki kar például az Actio Catholica-t is az egyházközségi szervezetekre építette. Az egyházközségek külön vagyona jórészt az egyházközségi adózásból eredeztethető. Az egyházközségi adózás és az egyházközségek közti benső kapcsolat révén szükséges, hogy az egyházközség fogalmával, ha nem is kimerítően, dolgozatunk kapcsán foglalkozzunk. Ez pedig mellőzhetetlenné teszi némely alapfogalom érintését is.

Az egyházközség eltérő jellegét az egyes egyházak egyházalkotmányjogi felfogása határozza meg. Vegyük először a hazai protestáns egyházakat, amelyekben ez a fogalom otthonosabb, és amelyekkel rövidebben végezhetünk.

A magyar protestáns egyházközség-fogalom megértéséhez szükséges rövid bepillantást vetni a protestáns egyházalkotmányjog világába. Ez elől dolgozatunk, amely különben a katolikus egyházi jogot tartja szem előtt, sem térhet ki, sőt ez elengedhetetlen, már csak azért is, hogy a katolikus egyházközségek eltérő jellege jobban kidomborodjék.

De erre az excursióra más meggondolás is készíttet. Valljuk ugyanis, hogy a katolikus és a protestáns egyházi jog nézeteinek a tudományos feldolgozás keretében való kölcsönös, de a hitelvi felfogás feladása nélküli figyelembevétele gyümölcsöző lehet. Nehéz belátni, hogy a protestáns egyházi jogtudomány miért ne vegyen tudomást a katolikus

egyházi jogról és hogy a katolikus egyházi jogtudomány miért tekintse mint nemlétezőt a görögkeleti és a protestáns egyházi jogot.

Régebbi egyházi jogászaink a *graeca sunt non leguntur* elve mellőzésével a merev szétválasztás helyett gyűjteményes munkáikban teljesség kedvéért figyelembe vették a protestáns egyházi jogot is; katolikus papszerzők műveiben is megtaláljuk a protestáns és a görögkeleti egyházi jog feldolgozását; elég legyen itt olyan elterjedt kánonistára, mint Szeredyre utalnunk, viszont eléggé ismeretes, hogy protestáns egyházi jogászok milyen eredményes művelői voltak a katolikus egyházi jognak is.

A többféle hitbéli felfogású egyházi jogászok munkája nem a békétlenség forrása, hanem — amint arra *Notter Antal* helyesen rámutatott — inkább remélhető, hogy az együttműködés a vallási békéhez vezet, ha az auktorok mint tárgyilagos jogászok és mint jóakarató magyar emberek munkálkodnak. «Nem remélhető és nem is szükséges, hogy bárki is megtagadja hitbéli elveit. De igenis remélhető és felette kívánatos, hogy a hitelvi eltérések ellenére jogászberek és magyar emberek a *jog terén* egymásra találjanak és vállaltatva tudjanak és akarjanak dolgozni a vallási békén, mint a nemzeti összefogás egyik előfeltételén.»¹

Ez az együttműködés annál is inkább remélhető, mert a mult idők irodalmi termékeire visszatekintve, a másik oldalról is örömmel veszik azt a megnesesült és magasztos irányt, amelynek révén «a legújabbkori tudományos magyar egyházi jogi írók közös alapokat keresnek a vallásfelekezetek szempontjából legpoliglottabb nemzetek egyház-jogrendszerében is — és megtalálják azokat... Hiszen egyre-másra dőltek le azok a válaszfalak, amelyek a magyar társadalom tulajdonképpen nyolc bevett vallásfelekezete között annyi keserűségnek és testvérharcnak okozói voltak».² De ez a felismerés vezeti azt is, aki hirdeti, hogy «az egyházjog tudományát egységesen, az összes vallásfelekezetekre tekintettel kell tárgyalni».³ Az anyag nagysága persze differenciálódást okoz, amint a jog egyéb ágai is továbbtagozódtak és

¹ *Notter Antal* elnöki megnyitó beszéde a Magyar Jogászegylet egyházi jogi szakosztályának 1940 június 10-én megtartott felolvasó ülésén.

² *Mikler Károly*: Magyar evangélikus egyházjog. Budapest, 1906, előszó I.

³ *Kun Béla*: Magyar református egyházalkotmány. Debrecen, 1909 előszó I.

ezt nem is szabad megszüntetni; nem szükséges kiemelni, hogy nem önálló tudományágak megszüntetéséről és egybeolvasztásáról van szó, mint ahogy a kánonjog önálló művelését ez legkevésbé sem érintheti. Ám a saját tudomány teljessége szempontjából kívánatos a jogászai készségből folyó kölcsönös megismerés és figyelembevétel.

A protestáns egyházak szervezkedését országok szerint bizonyos párhuzamos elvek és a helyzetkövetelte eltérések szabják meg; az internacionalis jellegű kálvinizmus lényegileg ugyanazon elvek szerint szervezkedett mindenfelé.¹ Ha a magyar protestáns egyházi jogfelfogást az ismert részletkérdésekben való eltérések mellett egységesnek lehet tekinteni,² az egyházalkotmány alapja a gyülekezet, illetőleg az egyház-község; in ultima analysi minden jognak ez a forrása, minden felsőbb hatóság ettől kapja a felhatalmazást.³ Ehhez a lényegében a XIX. század végén állandósuló zsinatpresbiteri, demokratikusnak nevezett, de jelentősen arisztokratikus színezetű felfogáshoz⁴ hosszabb fejlődés vezetett el, amelynek egyes állomásait a mindenesetre nem sokáig tartó episcopalis,⁵ consistorialis irányzatok, az egyházi szervezést nem

¹ Kun, 8.

² A protestáns egyházak egymáshoz való közeledése folytán jogilag «a lutheránus consistorialis egyházkormányzat a református zsinatpresbyteri alkotmánnyal párosul, ezzel a lutheránus — református különbségek lassan elmosódtak» — állapítja meg szellemtörténeti visszapillantásában Németországra nézve Trócsányi László: A német protestantizmus a harmadik bíródalomban. Budapest, 1939, 83. Hasonló közeledési folyamat úgy látszik nálunk sem hiányzik.

Egyébként, ha meg is áll Trócsányi ama nézete, hogy a «német-evangelikus egyház sorsa a mindenkori politikai viszonyok tükörképe: az abszolutizmus idején állami intézmény, amely a liberalizmus korában a parlamentarizmus felé sodródik, míg ma a totális állam nyomja rá bélyegét» (47), «a lutheri egyházak a politikai hatalom függvényeivé váltak» (81), a kép teljessége kedvéért figyelembe kell venni, amit különben a szerző is kiemel (77—83), hogy tudniillik a lutheránizmustól eltérően javarészt a többség akarata ellenére utat törő kálvinizmus egyházszervezése már kezdeti stádiumában ettől az egyházi önkormányzat fokozottabb kiépítése irányában tért el.

³ Kosutány Ignác: Egyházjog. A magyarországi egyházak alkotmánya és közigazgatása³. Kolozsvár, 1901, 156—160.

⁴ Novák István: A magyarországi református egyház új alkotmánya (1928). Miskolc, 1936, 40.

⁵ A protestáns communis opinio (: Kun Béla, 69—Révesszel együtt) azt tartja, hogy a magyar protestáns egyházalkotmány ősi alapja nem az episcopalis, hanem a földbirtokos nemesség jus territorijja és patronatusa volt.

a községtől felfelé, hanem a püspöki hivatalból lefelé irányító törekvések, a világi és a lelkész elem közti «hierarchia és kyriarchia» elnevezés¹ alatt ismeretes belső küzdelmek jelzik.

A magyar református és az ág. hitv. ev. egyház alapvető egyházszervezési elve, sarkalatos tétele a zsinatpresbiteri principium, amelyhez elvileg² az újabb zsinatok is ragaszkodnak. Ami pedig az utóbbiak geneziséhez tartozik, a lipcsei egyházmegye az 1913—16. évi budapesti országos ág. hitv. ev. zsinathoz tett előterjesztésében minden az egyházközségből eredő joggal ellenkező rendelkezés megszüntetését kérte.³ Az utóbbi zsinatnak az evangélikus egyház alkotmányfejlődés érdekes fejezetét nyújtó anyaga valóban fokozottabban érvényesíti a «minden hatalom vitessék vissza az egyházközséghez» elvét, amikor a zsinati képviselők megválasztását az egyházközségi közgyűlés hatáskörébe utalta.⁴

Más kérdés, hogy ez a zsinatpresbiteri elv miként érvényesül. Már korábban hangsúlyozták a leghivatottabb protestáns jogászok, hogy sem a magyar református egyházalkotmányt, sem pedig az erdélyi egyházkerület külön alkotmányát nem lehet teljesen zsinatpresbiteri rendszerűnek tekinteni.⁵ Maga a legújabb zsinati törvények előadói jelentése emeli ki, hogy a magyar református egyház 1928. évi új alkotmánya a zsinatpresbiteri elvtől több vonatkozásban eltér és

¹ Jól tájékoztat erről Zsedényi Béla: Hierarchia és kyriarchia a magyar-honi ág. hitv. ev. egyház alkotmányfejlődésében. Emlékkönyv az ágostai hitvallás négyszázados évfordulójára. Miskolc, 1930.

A református egyházjogászok a «világiak» elnevezést azért kifogásolják, mert a református egyházjog szerint a «világi» nem kevésbé «egyházi», mint a lelképásztor. Révész Imre: A magyar protestáns egyház szabadságának védelme. Sárospatak, 1862, 18. Kun Béla, 43, «világiak» helyett «igehirdetés-sel nem foglalkozó presbyterek» kifejezést használja.

² Kun, 223.

³ Kiss Antal: Az 1913—16. évi budapesti országos ág. hitv. ev. zsinat. Miskolci Jogászegylet Könyvtára, új sorozat, 26. sz. Miskolc, 1937, 10¹⁸.

⁴ Novák István: Az 1913—16. évi budapesti országos ág. hitv. evang. zsinat bizottsági joganyaga. A miskolci ág. hitv. ev. jogakadémia szemínáriumainak értekezései (Bruckner Győző prof.) 9. sz., Miskolc, 1937, 29. Hasonlóan például az aargai református egyháztanács felhívása, amely az egyházalkotmány revízióját népszavazás útján kívánta megvalósítani: Das kirchliche Bewußtsein wie die Organisation beruht auf der einzelnen Gemeinde (Aargauer Tagbl. 1927 N. 241, id. Lampert, I. 309.).

⁵ Kun, 223 s. köv.

inkább a képviseleti, mint a zsinatpresbiteri elv húzódik benne végig.¹

A református egyház alapszerve, amelyen a többi szerv felépül, az egyházközség.² Ezt azonban úgy kell tekinteni, hogy az egyházközségi principium, mint egyházalkotmányi alapelv ellenére, gyakorlatilag az egyházközségek az országos egyházba tartoznak és ennek jogilag is alá vannak rendelve, ami az egyházközségi principiummal némi ellentétben áll, vagy legalább is az elv gyakorlati alkalmazásának korlátait jelzi.

Az egyházközségek tagjai részéről megválasztott presbiterium kezében van az egyházközség igazgatása, a presbiterium szavazás útján a felsőbb egyházi hatóságokat megalkotja s a magasabb egyházi tisztségek betöltésében résztvesz.

Az egyházközség autonom testület abban az értelemben is, hogy az egyházi törvények korlátain belül statutum-alkotási joga van és presbiteriuma útján az egyházkormányzás minden ágában befolyással rendelkezik; a belügyeit önmaga intézi, lelkészét megválasztja.³

Ami a mai tételes jogállapotot illeti, a magyarországi *református egyház törvényei*⁴ (I. t.-c. az egyház alkotmányáról és kormányzatáról, 2. §.) szerint — hasonlóan az előbbi jegyzetben idézett I. t.-c. 2. §-hoz — a református egyház a zsinatpresbiteri elvek szerint kormányozza magát. Az egyházközség az egyház tagjainak meghatározott területen élő s az

¹ A magyarországi református egyház 1928. évi országos zsinatának naplója, 952.

² Pokoly József: Evangelikus református egyház. Magyar Jogi Lexikon, III. 403—404.

³ Az 1904. évi november havának 10. napján megnyílt budapesti országos református zsinat által alkotott I. t.-c. az egyházalkotmányról és szervezetről, 14. s köv. §. Egyházi törvények a magyarországi református egyházban. Debrecen, 1906, 9 sköv.

⁴ Az 1928. évi május hó 8. napján megnyílt negyedik budapesti országos zsinat által alkotott 9 törvénycikk. Budapest, 1933. A magyarországi református egyház hivatalos kiadása. — A Magyarországhoz visszacsatolt felvidéki területek református egyházi közigazgatásának és egész egyházi jogrendszerének a magyarországi református egyház fennálló jogrendszerébe végleges beillesztése végett szükséges rendelkezések előkészítésére zsinati országos bizottság alakult. L. az 1939 március 1. napján megnyílt 5. budapesti zsinat által megalkotott I. t.-c. 3. § 2. bekezdését. A magyarországi református egyház törvényei, hivatalos kiadás. Budapest, 1939, 5. A nyílván átmenetire szánt időre tehát Magyarországon két református egyházi jogrendszer áll fenn.

egyházi törvény szerint szervezett gyülekezete. (14. §. I. bek.) Az egyházközségnek mindazt a jogát, amelyet az egyházi törvény másnak a hatáskörébe nem utal, a presbiterium gyakorolja s az egyházközség köteles feladatait a presbiterium végzi. (64. §.; v. ö. az 1904. évi zsinati I. t.-c. 26. §.)

Az 1891—93. évi országos zsinaton hozott, 1893 március 18-án jóváhagyott és 1893 május 4. napján tartott zsinati ülésben kihirdetett törvények szerint az ág. hitv. evangélikus egyházban minden hatalom az egyházközségből ered és az egyháznak mind törvényhozása, mind pedig kormányzata mindig az összes jogosult egyháztag közrehatásának kifolyása (11. §.), az egyház törvényhozásában és kormányzásában a törvény értelmében minden önálló egyháztagnak joga van befolyni. (13. §.)¹

Meg kell jegyezni, hogy amíg a magyar református egyháznál az egyházi jogélet központja a presbiterium (egyháztanács) és nem az egyházközségi közgyűlés, a magyar evangélikusoknál az egyházközségnek csak egy teljes hatósági joggal felruházott szerve volt, az egyházközségi közgyűlés és ez utóbbinak jogkörével szemben a presbiterium alárendeltebb szerepet játszott, jóllehet már az 1891—93. évi zsinaton megnyilvánult az a törekvés, amely a presbiterium jogkörét tágtani igyekezett.² És hogy ez nem maradt teljesen eredménytelen, jóllehet a fejlődés a régi alapokon óvatosan haladt előre, arról az újabb kodifikáció tehet tanúságot.

Az 1934—37. évben Budapesten tartott országos zsinaton alkotott törvények (E. T.)³ 11. t.-c. 4. §-a folytán az E. A. 11. §-a hatályát veszti; e 4. §. szerint a magyarországi evangélikus egyházban a hatalom forrása az egyházközség, vagyis az egyházmegyei, egyházkerületi, s egyházegyetemi hatóságoknak, valamint a zsinatnak tagjai és az egy-

¹ Hörk József: Ágostai hitv. ev. egyház. Magyar Jogi Lexikon, I., 365.

² Mikler, 340.

³ A magyarországi ágostai hitvallású evangélikus keresztyén egyház 1934—37. évben Budapesten megtartott országos zsinatán alkotott *egyházi törvények* és az 1891—1894. évi budapesti országos zsinaton alkotott törvények hatályban maradt rendelkezéseinek *gyűjteménye*. Hivatalos kiadás az 1934—37. évi zsinat utasítására a Magyarországi Evangélikus Egyház 1938. évi egyetemes közgyűlésének 11. sz. jegyzőkönyvi határozata alapján, szerk. Mikler Károly—Kemény Lajos, Budapest é. n. Méltatására I. Bruckner Győző sajtó alatt levő munkáját (A magyar ev. egyház jog fejlődésének legújabb vezérelvei az 1934—37-iki egyházi törvényekben), amely sajnálatunkra még nem volt számunkra hozzáférhető.

házközségeknek közvetlen, vagy közvetett választottai, s így az evangélikus egyháznak mind törvényhozása, mind kormányzata az összes jogosult egyháztagok közakarátán alapul. A régebbi 11. §. szerint az evangélikus keresztényeknek meghatározott területen közös vallásgyakorlat végett alkotott szerve az egyházközség. Az egyházközségi *közgyűlés* hatáskörére vonatkozólag az E. A. 44. §-a maradt hatályban. Az E. T. 32. §-a szerint a képviselőtestület — a lelkész, továbbá a presbiteriumi és a képviselőtestületi tagok választását kivéve — a közgyűlés minden jogát gyakorolja, míg az egyházközségi *presbiterium* (egyháztanács) az egyházközségnek csupán kisebb jelentőségű belügyeiben intézkedik, hatáskörét az egyházközség szabályrendeletben állapítja meg. (E. T. 38. §.) Felsőbb tagozatokban (egyházmegye, egyházkerület, egyházegyetem, — zsinat) a képviselet elve természetszerűen erősebben érvényesül és a testületi szervek hatásköre is tágabbnak mondható.

Az erdélyi *unitárius* egyházban, amint az a múlt század derekán (1858—1860) megírt és a teológián a világháborúig tankönyvül szolgált munkából¹ is kitűnik, az egyházi hatalom alanyai voltaképpen a hívők, de nem annyira a hívők egyénenként vagy egyházközségi szervezetükben, mint inkább a hívők mint főtanács váltak az egyházi hatalom alanyává; az egyházi főhatóság nem az alsóbbakból fejlődött ki, hanem önállóan, mert a főhatóságok közvetlenül az alkotmányból és nem a hívektől kapják hatalmukat.² Az unitáriusok legfőbb egyházi hatóságai az egyházi főtanács (consistorium supremum) és a zsinati főtanács (consistorium synodale), amely a püspököt és a főgondnokot választja, a képviseleti rendszer behozatala előtt egyházi tanácsosokból állott, akiket az elnökség előterjesztésére az egyház ügyei iránt érdeklődő buzgó egyházi és világi férfiak közül maga a főtanács választott meg.³ A főtanács tehát önmagát megalkotó és kiegészítő.

¹ Bölöni Mikó Lőrinc: Az erdélyi unitárius vallásközönség igazgatási rendszere, kéziratként sokszorosította és előszóval ellátta: Tóth György. Budapest, 1931, 6, 9, 28 sköv. 62 sköv. 70 sköv.

² Ferenc József: Unitárius egyház, Magyar Jogi Lexikon, VI., 763. s. köv. Tóth György: Az unitárius egyház szervezete, Kolozsvár 1921. Az unitárius egyház törvényeinek gyűjteménye I.-A Magyarországi Unitárius Egyház Igazgató Tanácsának mint alkotmányozó testületnek Budapesten, 1939. évi nov. hó 15. napján megnyílt ülésében alkotott törvények (A Magyarországi Unitárius Egyház Törvényei, Budapest 1939.) államhatósági jóváhagyást még nem nyertek.

³ Ferenc József, 766—768.

sztító testület, amely eredetét nem a hívek átruházó tényéből származtatja. Az egyházközség, amelynek rendelkező szerve a keblitanács (domesticum consistorium), itt is a két előbbi protestáns egyházhoz hasonlóan, de korántsem olyan terjedelemben a hívek autonóm szervezete. A képviseleti rendszer továbbfejlesztése az 1900-as évek elején ment végbe. Újabbán észlelhető olyan törekvés, amely a csonka hazabeli unitárius egyházszervezetek bizonyos áthasonítását, a többi protestáns egyházszervezethez idomítását célozta.

A protestáns egyházszervezeti felfogás jellegzetessége.

11. Az egyházközségnek a szűkebb magyar hazában való szójelentésére a református és ágostai evangélikus egyházak egyházközségei fontos szerepet játszottak.

Ha az autonómia alulról felfelé épített szervezete tökéletesen megfelel¹ a református egyház alapelveinek és a világi elem részvétele az egyházhatalomban jellegzetes vonás, ez még korántsem jelenti a szélesebb néprétegek bevonását a református egyház jogi életébe, mert az egyházközségi ügyek intézője a református egyházban kizárólag a presbiterium,² amelynek jogkörét az egyházközségi közgyűlés nem redukálhatja. Az egyházközségi közgyűlés hatásköre szegényes, létesítése nem egyéb «áldemokráciánál, amely a népnek ugyan juttat jogokat, de ugyanakkor az egyházalkotmányt állítja súlyos válság elé».³ A protestáns szerző, aki e véleményen van, mindjárt utal is az egyházi adó

¹ Novák, A magyarországi református egyház új alkotmánya, 17.

² Novák, 37.

³ Novák, 40. — Az egyházközségi autonómia túlságos kiterjesztését a külföldi reformátusok sem nézik jó szemmel. A zürichi Finsler 1868-ban a községi autonómiát azzal utasította el, hogy ezáltal a református egyház, mint egész elvész és az az egyházi erők hátrányos szétszórását eredményezi. «Sobald die wichtigsten Funktionen der Kirchengemeinde anheimgegeben werden, verfällt die ref. Kirche der kirchlichen Eigenbrödelei, der kirchlichen Anarchie. Das Regiment der Kirchengemeinden wäre in Wirklichkeit der gänzliche Zerfall des ref. Kirchenregimentes». Tobler W.: Die Handhabung der Kirchengewalt durch die Laien in den ref. Landeskirchen der deutschen Schweiz, Zürich 1928, 75.

állandó felszínen levő s nagy súrlódási felületet mutató kérdésére. A presbiteriumot tartják a református egyházalkotmány alapjának, amelyen a református egyházalkotmány felépül, bár a felsőbb egyházi szervezetekben a magyar református egyház lényegesen eltér a nyugati református egyházak valódi zsinatpresbiteri alkotmányától.¹

Anélkül, hogy a református egyházjogfelfogás teológiai alapjait boncolnánk, amelyről *Kun Béla*² megállapítja, hogy jóllehet Kálvin a külső kormányzati szervezetet szükségesnek tartotta, de a szervezetet az egyház fogalmi kelléke gyanánt nem tekintette, utalhatunk a református felfogást jól kifejező egyik munkára,³ amely szerint a kálvinizmus értelmében társulati forma a «látható egyház»; ennek hű kifejezője az egyházközség, ez ugyanis mint a községi hívek társulata, a református egyházfogalomnak mintegy természetes következménye. Az egyházközség aktív alany, a lelkész nem áll felette, hanem annak kötelékébe tartozik. A «látható egyház» önálló organizmus, melynek az egyházközség az alapja. Ha a kánonjog megfelelő részeit ismertnek tekintjük, már az eddigi vázaltszerű és korántsem kimerítő fejtegetésekből is kitűnik, hogy a katolikus és a protestáns egyházi alkotmányjogi felfogás alapvetően tér el egymástól⁴ és ennél fogva szervezetükben az egyházközség szerepe is más.

Bár protestáns részről nem mindig látják világosan a kettő közti különbséget, azért az irodalom helyes felfogása-vallja, hogy a protestáns egyházközség más, mint a katolikus parochia, vagy a katolikus egyházközség. És jóllehet képletesen elmondható, hogy az egyházközség a református egyházalkotmány szerint az egyház belső sejtje, az afféle kifejezés, hogy a katolikus egyházközség nem más, mint «mélyebbre szervezett plébánia», amely «mégsem minősíthető autonóm testületnek

¹ *Kun*, 273 ; *Novák*, 32.

² *Kun Béla* ; Kálvin egyházalkotmánya, A debreceni ref. főiskola 1905—1906. évkönyve, I. fejt. 4. §.

³ *Csiky Kálmán* : Az egyház elmélete és jogi lényege, Budapest 1909, 90—92.

⁴ Más kérdés, hogy ennek ellenére a történelem folyamán katolikusok és protestánsok közötti kultuszközösség előfordul. L. erre *Nottarp Hermann* : Zur Communicatio in sacris cum haereticis. Deutsche Rechtszustände im 17. und 18. Jahrhundert, Halle a. d. Saale 1933. és *Hoberg Hermann* : Die Gemeinschaft der Bekenntnisse in kirchlichen Dingen. Rechtszustände im Fürstentum Osnabrück vom westfälischen Frieden bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts (Das Bistum Osnabrück, herausgegeben vom Johannes Vincke) Osnabrück, 1939.

mert azonos a plébániával¹ — ez a pontatlan megjelölés nem vezet el a katolikus egyházközség jogi minősülttségéhez. Az azonban már igaz, hogy a katolikus egyházközséget a protestáns egyházközségtől nagyon lényeges különbség választja el: az előbbi a hierarchikus, monarchikus alkotmánynál fogva nem önálló tényező, nem a iurisdictionalis, még kevésbé a rendi hatalom gyakorlója, hanem olyan szerv, amelynek számára az egyházi hatalom némely (főleg vagyoni jogi ügy) intézését átengedte; ellenben a protestáns egyházközség presbiteriuma révén az egyházi hatalom valóságos jogalánya.

Ha a katolikus és protestáns egyházszervezeti felfogás eltéréseinek alapjait keressük, rá kell mutatnunk a protestáns egyházfogalom különböző mivoltára. A protestantizmus ugyanis, bár az általános keresztény egyház ideáját megtartotta, a katolikus egyházfogalomból néhány lényeges elemet kiküszöbölt. A protestantizmus nem ismeri el, hogy Krisztus az Egyháznak meghatározott, megváltozhatatlan alkotmányt adott, hanem az egyházalkotmányt a hívek szabad szervezkedési tevékenységének engedi át. A protestáns felfogás nem ismervén el, hogy Krisztus az Egyházban külön papi rendet rendelt, minden hívőt feljogosít a papi funkcióra; az egyetemes papság elvénél fogva pedig az egyházi hivatal fogalmának is más a konstrukciója.² Így tehát az egyházat megillető hatalom nem kizárólag a hierarchikus papi rendre bízott jogosítvány, hanem a hívők jogosítványa; az egyház jogi alapját csak a hívek társadalmi összefogásának tényével éri el. Az evangélikus felfogás szerint — írja Stutz³ — az egyház jogi értelemben nem más, mint az emberi renden (mint amilyen a község, állam, birodalom, nemzet) belül mutatkozó, az igazi ige és szentségigazgatásban külsőleg felismerhető közössége a Jézus Krisztusban hívőknek.

¹ Szokolay Antal: A budapesti katolikus egyházközségek szervezeti szabályzata (A budapesti rk. egyházközségek első tíz éve), 51.

² Lampert, I. 21. Köstlin J.: Kirche, a Herzog—Hauck-féle Realencyklopädie f. protestantische Theologie und Kirche, 1901. X^a, 315. s. köv. A protestáns egyházban a potestas ecclesiastica szempontjából sem lehet a lelkészek között különböztetni és csupán az egyházkormányzati állás létesíthet irányító hatalmat. Trócsányi, 48.

³ Kirchenrecht, 460. — Itt említjük meg szentpéterei Kún Bélának «A református presbíter» c. sajtó alatt levő dolgozatát, amely csak a korrigáláskor vált számunkra ismeretessé.

Az újabb katolikus egyházközségi szervezkedés hazánkban.

12. A katolikus egyházközségek kánonjogi jellegének megértéséhez mellőzhetetlen az egyházi dogmatikai alapok feltárása. Megelőzőleg azonban nem felesleges rámutatni azokra az eseményekre, erőkre és körülményekre, amelyek az újabb egyházközségi szervezkedés rugói voltak.

Ismeretes, hogy nálunk már a háború előtt itt-ott megalakultak az autonóm katolikus egyházközségi szervezetek, jórészt az egyházközségi tanácsok formájában.¹ Nem teljesen új dolog az egyházközségi *minta*-szabályzat sem, mert a győri egyházmegyei hatóság 401/1906. sz. a. szintén kiadott egy ilyen szervezeti szabályzatot, amely az országos autonómiai szervezőbizottság által készített tervezetben uralkodó elveket vette át.² A katolikus egyházközségi szervezkedés mégis a nemzeti megpróbáltatás napjai után vált általánossá. Az 1918-as forradalom radikális irányzata a szeparáció veszedelmével fenyegetett, az ú. n. tanácsköztársaság pedig az Egyház számára teljes jogfosztást helyezett kilátásba, s ezt részben meg is valósította. Ilyen körülmények között a védekezés megszervezése halaszthatatlan kötelességgé vált és számolván a katasztrófa bekövetkezésével, előrelátóan gondoskodni kellett az Egyház új életformáinak kiépítéséről is. Egyesek arra gondoltak, hogy elérkezett az idő a katolikus autonómia régóta vajudó ügyének megvalósítására. A körülmények részben kedveztek ennek, részben akadályul szolgáltak. A korábbi autonomikus javaslatok a püspöki joghatóságot nem domborították ki eléggé, ami ennek a megoldásnak nem teremtett kedvező légkört. Döntően azonban az esett latba, hogy a forradalom a magyar állam épületét alapjában rázta meg, és ezt az állammal kapcsolatot tartó Egyház is megérezte. Az ellenséges érülettel viseltető állam, helyesebben az uralmat bitorló forradalmi szervek beavatkozásától tartva, a budapesti katolikus hívek 1918. év végén, vallásos és hazafias célból, társadalmi úton tömörültek, hogy a katolikus

¹ Ezeket azért létesítették, hogy «addig is, amíg a katolikus autonómia életbelép, a hitközségi önkormányzat által a hívek saját hitközségi és iskolai ügyeik intézésébe befolyást nyerjenek». 1869. évi július 16-i 1318. sz. pécsi egyházhatósági körlevél. Sipos J.: A pécsegyházmegyei határozmányok és rendeletek tára, Pécs 1912, 470, 496. s. köv.

² Geisz Antal: Egyházi közigazgatás, Temesvár 1910, 286; ugyanitt (287—300) közölve a szabályzatminta.

hitéletet megerősítsék, a világi apostolkodást előmozdítsák és a plébánosok pasztorációját megkönnyítsék, továbbá — és nem is utolsó sorban — hogy a nemzetközi szocializmussal szemben a felebaráti szeretet isteni parancsain nyugvó keresztény és nemzeti irányt társadalmi tevékenységgel megvalósítsák.¹ De a parancsoló szükség anyagi tekintetben is éppoly nyomatókkal sürgetett. Az Egyház anyagi forrásai megcsappantak, ingó tőkéjét a pénzértéktelenedés, ingatlanait a radikális földosztás fenyegette, a forradalom felforgatása alapjában ingatta meg az egyházi vagyont. Az Egyházhoz ragaszkodó hívek az egyházközség megalapítására kényszerültek azzal a nem rejtett céllal, hogy plébánosaiknak főleg vagyoni jogi kérdésekben segítő közegei legyenek.²

A hívek szervezkedésével szemben az egyházi főhatóság sem maradt tétlen. *Csernoch* János bíboros-hercegeprímás meleg érdeklődéssel karolta fel az eszmét és a fővárosi egyházközségi szervezetek megalapítása végett *Mészáros* Jánost az egész főváros területére érseki biztosnak nevezte ki. Az 1918 november 30-án kelt 4103/1918. szám alatti hercegeprímási rendelet³ megérdemli, hogy néhány mondatát ideiktassuk, mert világot vet arra, hogy az egyházmegyei főhatóság a megalapítandó szervezeteket miként gondolta el, másfelől pedig, mint lényegileg a budapesti egyházközségek alapító oklevele,⁴ kifejezte azokat a körülményeket, amelyek az egyházközségek megalkotására legközelebbi indítókul szolgáltak.

A hercegeprímási rendelet abból indul ki, hogy a magyar állam életében történt gyökeres átalakulások az Egyház külső jogrendjében is nagy befolyással lesznek és ezért kellő előrelátással már most ki kell tervezni azokat a jogi alapokat, amelyeken az Egyház építhet, ha a régi jogi alapok megdőlnék. Eljöhet az az idő, amikor az Egyház az állami és kégyúri segítség nélkül anyagilag is saját híveire támaszkodhatik. Most még csak ott tartunk, hogy erkölcsi támasza nincs többé az Egyháznak másutt, mint híveinek tömegeiben. Ez utóbbi tény követeli meg, — folytatja a hercegeprímási rendelet, — hogy a katolikus híveket plébániánként szervezzük és így őket a veszedelmekre és teendőkre jobban kiiktassuk, bennük a katolikus öntudatot és összetartást fokoz-

¹ *Melichár*, 616.

² *Melichár*, 616.

³ Közli *Mészáros* János: Visszatekintés az első tíz évre, A budapesti k. egyházközségek első tíz éve c. gyűjteményben, 20 sköv.

⁴ *Mészáros*, 21.

zuk, az érdeklődés és áldozatkészséget neveljük, a lekipásztor és a hívek viszonyát közvetlenebbé tegyük. A további célokat a rendelet így fejezi ki: a szervezkedés tisztán vallási és pedig a híveknek a hitben való megerősítése, a hit szabad gyakorlásának biztosítása, a lekipásztorkodás és hitoktatás fenntartása és kiépítése, a plébániák szervezése, templomok és katolikus intézmények létesítése.

Ez a rendelet még — érthető okokból — önkéntes elhatározástól tette függővé, hogy a hívő csatlakozzék az egyházközségi szervezethez, hiszen az összeírás célja, hogy a főváros lakosai vallomást tegyenek hitükről. A leirat is tervbe veszi a nagyobb kötelek létesítését, amikor óhajtanónak tartja, hogy az egyes hitközségi képviselletekből alakítandó központi katolikus tanács alkottassék meg.

Ugyancsak már e rendelet megengedi, hogy nagyobb plébániák területén több hitközségi kerület is létesíthető legyen. Jelentős az a rendelkezés is, amely a fejleményeknek nem kívánt elébe vágni és kifejezetten hangsúlyozta, hogy a szervezkedés a kegyúri jogokat és kötelességeket nem érinti.

A kommunizmus idején, midőn Budapestet az erőszak gátolta abban, hogy kegyúri kötelezettségeinek helytálljon, az egyházközségek voltak azok, amelyekről a plébániák szükségleteinek ellátása remélhető volt.¹ Mint tudjuk, a katolikus társadalom által ténylegesen, *via facti* megvalósított egyházközségi szervezkedést az illetékes egyházmegyei főhatóság jóváhagyta. A magyar püspöki kar, hogy az egyházközségi szervezkedést megkönnyítse, már 1906 óta sürgette egy egyházközségi szabályzatmintát láttatását. Az egyházhatósági jóváhagyás után nemsokára, mint már érintettük, ez meg is történt.

Az eddigi — célkitűzéseinknek megfelelően, amely nem a katolikus egyházközségek történetének megírására irányul — hézagos vázlatból is kitűnik, hogy a korábbi szervezkedési kísérletek után kialakult katolikus egyházközségek bölcsőjénél az *Egyház, a katolikus társadalom és később a történeti magyar állam* állottak. Kétségtelen, hogy *nem állami akarat hívta létre* ha barátságtalan cselekedeteikkel az akkor hatalmat bitorlók olyan kényszerhelyzetet is teremtettek, amely megszületését elősegítette.

A forradalom utáni magyar állam jogfolytonossága aztán ott talált egy olyan szervezkedést és szervezetet, amelyet az élet vasszükséglete és nem az állami kodifikátorok akarata szült. Ez a tény nyomta rá

¹ Mészáros, 22.

bélyegét, úgy látszik, a világi jogi rendezés mivoltára ; amivel nem állítjuk, hogy az egyházközségek valami eddig teljesen ismeretlen novumot jelentettek volna a magyar állami jog számára. Már fentebb¹ érintettük, hogy a jogfolytonosság állama nem akarta megakadályozni az újonnan alakult egyházközségeket és megtalálta azt a formát, amellyel a világi jog terrénján is a némileg újköntösű egyházközséget mintegy szakcionálta.

A magyar egyházközségek a német rendszerbeliektől tehát abban különböznek, hogy utóbbiak a világi jog alkotásai, míg előbbieket mint *via facti* — ha az egyházi szervekkel karöltve is — létesített szervezeteket az egyházmegyei főhatóság kánonjogilag rendezte, jóváhagyván, beleillesztette az Egyház jogrendjébe és azt az állam is elismerte.

A katolikus egyházközségeknél az állam magatartása mégsem teljesen indifferens. Mindenekelőtt épségben marad az állam felügyeleti joga, amelyet elsősorban a kultuszminiszter gyakorol. A katolikus egyházközségek egyházhatóságilag jóváhagyott szervek, amelyeknek létesülésénél azonban az államhatalom közreműködése sem hiányzik. Ha ebben valaki kételkedne, csak el kell olvasnia azt a záradékot, amellyel a vallás- és közoktatásügyi miniszter az egyházközségi mintaszabályzatot láttamozta ; eszerint a kultuszminiszter a minisztertanácsnak 1920 július 27-én hozott határozata alapján kijelenti, hogy ama egyházközségek, melyek lényegileg e mintaszabályzat alapján létesültek, külön kormányhatósági jóváhagyás nélkül is jogérvényesen megalakultnak fognak tekintetni és azok megalakulása csupán tudomásulvétel céljából jelentendő be a minisztériumnak.²

Ebből a *contrario* következik, hogy ha valamely egyházközség nem lényegileg e mintaszabályzat alapján létesült, nem élvezi azt a kedvezményt, hogy megalakulása csupán tudomásulvétel végett jelentendő be a minisztériumnak. E jogkedvezmény nem valamennyi, hanem csak az ú. n. mintaszabályzatos egyházközségeket illeti meg, ami nem jelenti természetesen azt, hogy a mintaszabályzattól eltérően szervezett egyházközséget a világi jog ab ovo tilalom alá vetné. A záradék szövegéből azonban kiolvasható, hogy ez előzetes tárgyalásokra vezethető vissza,

¹ L. 6. pont 42 s. köv. lap.

² Az az egyházközség — írja *Madarász* — (A katolikus egyház kapcsolatai a mai magyar állami közigazgatással, kny. Mai Magyar Város, Budapest 1938, 7), amely lényegileg más szabályzatot akar követni, tartozik szabályzatát a miniszter által jóváhagyatni.

amelynek során az állam bizonyára a maga szempontjait is igyekezett biztosítani.

Ha a láttamozás hiányoznék, akkor szó lehetne az állami közreműködés hiányáról. Sőt, a záradékban impliciten szinte bennerejlik a jóváhagyás is és pedig a jövőben keletkező mintaszabályzatot egyházközségekre vonatkozó generalis jóváhagyás formájában. Nem a jogi mesterszavak kérdését kívánjuk itt érinteni, hanem csupán arra szeretnénk rámutatni, hogy a tényleges állami közreműködést észre kell venni. Ez még nem jelenti az egyházközségeink kánonjogi alapjainak tagadását.

Nem tudjuk tehát osztani azt a nézetet (Melichár), amely szerint a magyar katolikus egyházközségek még a formális állami jóváhagyást is nélkülözik, ha ez azt akarja kifejezésre juttatni, hogy az állam közreműködése hiányzik vagy pedig, hogy a magyar állam itt teljes érdektelenséget mutatott; mindezzel természetesen nem kívánjuk kétségbe vonni az Egyháznak az egyházközség alakítására vonatkozó jogát. Az állami felügyeleti jog az egyházközségek megalkotásánál is érvényesült; más kérdés, hogy ez a katolikus Egyház jogának figyelembevétele mellett történt. Minthogy az egyházközség működésének egyik jelentős területén, az egyházközségi adó behajtásánál az állami segítség is igénybe vehető, érthető, hogy az állami jogszabályok más vonatkozásban is foglalkoznak az egyházközség ebbeli tevékenységével. Kezdjük mindjárt azzal, hogy az állami jogszabályok szerint egyházi adó csak ott vehető ki, ahol szabályszerűen megalakított egyházközség működik.¹

Az állami felügyelet gyakorlása az Egyház jogait tapintatosan figyelembevevő formában hatályosul, ami az Egyház és az állam együttműködésének folyománya. Más dolog a kultuszminiszteri láttamozással ellátott szabályzatnak belső államjogi minősítése.

¹ 89.182/1927. VII. P. Ü. rend. Takács—Voloszynovich—Kerecsy—Vas, 47.

A klérikus és laikus rendre tagozódás az Egyházban. Az egyházi hatalom a klérust illeti.

13. A katolikus egyházközség egyházi alkotmányjogi jellegének megértéséhez a teológia nyújt kiindulópontot. A dogmatikai jellegű katolikus tanítás szerint, amelyet különösen a tridenti és a vatikáni zsinat hangsúlyozott, az Egyházban maga Krisztus rendelt állandó és eltörölhetetlen különbséget a hívők és az előjárók között, amennyiben a tanító, papi és kormányzó hatalmat az utóbbiakra bízta, a hívőknek pedig kötelességévé tette, hogy az előjáróknak e hármasság hatalom körében alávetessék magukat.¹ Az egyetemes papság alapelvét hirdető protestáns felfogás nem ismer különálló papirendet. A katolikus és protestáns egyházközség egyházalkotmányi jellegének eltérő megítélése, ismételjük, ebben az alapvetően különböző dogmatikai felfogásban gyökerezik.

Az Egyháznak, mint *societas inaequalis*-nak vannak kormányzói és kormányzottai.² Az Egyházban a vezetők és a nyáj alá- és fölérendeltségi viszonyban állanak, az Egyház ú. n. *ecclesia regnans*, *docens* és *ecclesia oboediens*, *discens*-ből állván, nem egyenlőjogúak *collegiuma*, amelynek fennállása, akaratelhatározása tagjaitól, vagy azok többségétől függ. *Ex divina institutione sunt in Ecclesia clerici a laicis distincti.* (107. c.) *Ordo ex Christi institutione clericos a laicis in Ecclesia distinguunt ad fidelium regimen et cultus divini ministerium.* (948 c.) Ha jogi értelemben vett renden (status) azokat a személyi viszonyokat értjük, amelyek az embernek meghatározott jogállást adnak és a rendi jogoknak és kötelezettségeknek megfelelően jogi érte-

¹ Hittétel, I. Schütz Antal: Dogmatika, A katolikus hitigazságok rendszere, Budapest 1937, II. 267. L. 978 c.

² Gratianus — a tévesen szent Jeromosnak tulajdonított (Notter Antal: A «prima tonsura», kny. a Hittudományi Folyóirat 1906. évf.-ból, Budapest 1906, 35) helyén — a keresztények két neméről beszél. *Duo sunt genera Christianorum. Est autem genus unum, quod mancipatum diuino officio, et deditum contemplationi et orationi, ab omni strepitu temporalium cessare conuenit, ut sunt clerici, et Deo deuoti, uidelicet conuersi...* Hi namque sunt reges, id est se et alios regentes in uirtutibus, et ita in Deo regnum habent... §. 1. Aliud uero est genus Christianorum, ut sunt laici... c. 7. C. XII. qu. 1. *Decretum Magistri Gratiani. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludouici Richteri curas ad librorum manu scriptorum et editionis Romanae fidem recognouit et adnotatione critica instruxit Aemilius Friedberg, Lipsiae MDCCCLXXIX.*

lemben vett mozgási szabadságát részben megszorítják, részben kitágítják,¹ az isteni jogon alapuló² klérikus és laikus rendre osztódás az Egyházban a statustagozódások között a legfontosabb, hiszen ez a megkülönböztetés az alkotmányában alapvető jogi jelentőséggel bír. Az egyháztagek egyik része kormányoz, a másik engedelmeskedik az előbbinek mindenben, ami a hitet és a fegyelmet illeti.³

Az egyházi hatalom a hierarchia vállán nyugszik, az egyházi (legtágabb értelemben vett) kormányzást a klérikusok tartják kezükben, ők az egyházi hatalom hivatott viselői.⁴ Ahhoz, hogy az Egyházban valamely egyháztage a teljes egyházhatalmat (potestas ecclesiastica) elnyerhesse, elengedhetetlen előfeltétel, hogy az egyházi rendhez tartozzék. Soli clerici possunt potestatem sive ordinis sive iurisdictionis ecclesiasticae et beneficia ac pensiones ecclesiasticas obtinere. (118 c.) A laikus egyháztage a klérikus rendbe a felszentelés, közelebbről a tonsura felvétele⁵ révén jut át. (108 c. 1. §.)

A klérikus a felszentelés révén elnyeri a Szentlélek adományait, kegyelmét és ezáltal különbözik az Egyház többi tagjától,⁶ a felszentelés juttatja a rendi hatalomhoz és a joghatósági hatalom elnyerésének lehetőségéhez. A római jogi eredetű iurisdicatio kitágított kánonjogi értelme Nagy Szent Gergely pápa óta nemcsak bírói, hanem az imperiumnak megfelelően törvényhozói és kormányzói hatalmat is jelent. Az Egyháznak, mint jogintézménynek, ebben az értelemben vett vezetése és kormányzása (potestas iurisdictionis) azok kezében van, akik a felszentelés révén elnyerték a rendi hatalmat (potestas ordinis), vagyis a klérushoz tartoznak, pontosabban a rendi hierarchia ama fokán állnak, amely magával hozza a potestas conficiendi sacra minőségét, amely szükséges ama cselekvőség kifejtésére, amelynek céljából az egyházi hivatal alapíttatik.⁷ A papok nemcsak tisztviselői az Egyháznak, hanem

¹ Mörsdorf, 125 s. köv.

² L. erre Rösser Ernst: Göttliches und menschliches, unveränderliches und veränderliches Kirchenrecht, Veröff. d. Görresges. Sektion für Rechts- und Staatswiss. 64. füz. Paderborn 1934, 15 s. köv.

³ Falco, Corso di diritto ecclesiastico², Padova 1935, I. 67.

⁴ Scherer, I. 308.

⁵ Az Egyház alkotmánya szerint fontos eme cselekményre, amely által valaki érvényesen felvétetik a papságba, l. Notter, A »prima tonsura«, id. fent.

⁶ Falco, Corso I. 67.

⁷ V. ö. 153. c. 1. §-t és Petroncelli Mario: Contributo alla personalità dell'ufficio sacro nell'ordinamento canonico, Festschrift U. Stutz. Kirch. Abh. 117/118, Stuttgart 1938, 397.

kiváltságos rend, amelyet a keresztény-germán államszervezet nemességéhez lehet hasonlóknak tekinteni,¹ mindazonáltal ez a rend nem születésen alapul, hiszen minden katolikus férfi számára nyitva áll az út a legmagasabb egyházi hivatalokhoz, ha a szükséges előfeltételek megvannak.²

A két rend közti alapvető különbség nem zárja ki, hogy például a laikus szükség esetén ne keresztelhesen (742 c.); laikus — a papok elleni büntetőügyeket kivéve — a püspöki kancelláriában jegyzőként tevékenykedhetik (373 c. 3. §., v. ö. 453 c. 3. §.), közreműködhet az egyházi hivatal betöltésénél (kegyúri jog, 1448 s. köv. c.), a vallásoktatásnál (1333 c.), az egyházi bíraskodás körében³ (advocatus, procurator, 1657, 1658 c., bírósági segédszemélyzet pl. cursor 1592 c.), az egyházi vagyion kezelésénél. (1183, 1521 c.)

A két rend annyira alapvető jogi elkülönítésén a joghatóság tekintetében természetesen az Actio Catholica sem változtathatott, mégkevésbé a rendi hatalom irányában. A katolikus akció a katolikus szervezetek összefoglalása, a katolikus alapelvek megvalósítására és elterjesztésére, világi apostolkodásra, a laikusok — mondhatni általános mozgósítása a jelenkor vallási és egyházi feladatainak kiépítésére; lényege szerint a katolikus egyesületek összefogása és egységesítése a hierarchikus vezetés kidomborítása mellett.⁴ Így tehát az Egyház

¹ Notter, A «prima tonsura», 3.

A rendi különállás, mondhatni, még a halál után is tart. (Stutz, Geist, 88). Papok és klérikusok sírjai lehetőleg elkülönítendőek a laikusokétól (1209 c. 2. §), a bármilyen magasállású laikus tetemét temetésnél klérikus nem viheti (1233 c. 4. §).

² Retzbach Anton: Das Recht der katholischen Kirche nach dem Codex Iuris Canonici, Freiburg i. B. 1935 (1940) 30.

³ Nem azonban mint bíró! Tum officialis tum viceofficialis esse debent sacerdotes (1573 c. 4. §.); az assessores consulentes, akiket az egyes bíró maga mellé vehet, csak zsinati bírák (papok) lehetnek. (1574, 1575 c.) A felmerülhető kételyek és a szokásjog tekintetében a kongregációk gyakorlata hamar állást foglalt: Tolerari non potest consuetudo plus quam centenaria qua in tribunalibus dioecesanis admittuntur iurisperiti laici cum voto deliberativo in causis matrimonialibus et contentiosis . . . Laici, etsi in iure et canonibus periti, admitti nequeunt ad iudicia ecclesiastica tamquam Auditores ad causas non criminales instruendas, vel tamquam Assessores cum voto consultivo in iis causis, quae aliquo modo connexae sunt cum legibus civilibus. (S. Congr. Concilii in Wratislaviens. 14. Dec. 1918, A. A. S. 1919, 128 s. köv.)

⁴ A bő irodalomból említendő Cremers: Die Katholische Aktion. Grundsätzliches über deren Wesen, Zweck und praktische Durchführung. 1929.

alkotmányán legkevésbé sem akart változtatni és a hierarchia jogkörét sem csorbította.

A középkori kiterjedt laikus uralom, az egyházi intézmények időleges elvilágiasodásának ismerete után érthető, hogy a laikus elem bevonását szkeptikusan ítélték meg,¹ de az is, hogy a mai kánonjog kifejezetten hirdeti «az egyházi joghatóság csak a hierarchia tagjait illeti meg» tételét.

Fentebb szó volt az egyházi hatalom szokásos kettős felosztásáról. Anélkül, hogy a rendi és joghatósági hatalom közti különbséget részletesen boncolnánk, ami tárgykörünktől távol esik, a kettő relációjára az alábbiakat jegyezhetjük meg. Amíg a rendi hatalom hierarchiájának isteni jogon három lépcsője (episcopatus, presbyteratus, diaconatus) van, a joghatósági egyházhatalom isteni jogon a primátuson és az episcopatuson nyugszik. (108 c. 3. §.) Az Egyház feje a pápa, aki a püspökökkel együtt kormányozza az Egyházat, amelyben minden hatalom a pápa és a püspökök útján az isteni alapítótól származik és hármlik tovább. A joghatósági hatalomnak a rendi hatalom az előfeltétele ugyan, de a felszenteléssel megszerzett rendi hatalom nem származtat át joghatósági hatalmat; ezt nem ex populi vel potestatis saecularis consensu aut vocatione, hanem külön egyházi aktus révén kapja meg a hierarchia tagja, a iurisdictióval rendszerint összekötött hivatal, vagy missio, vagy delegatio révén. A pápa pedig isteni jogon a törvényes választás elfogadásával szerzi meg joghatóságát, adimpleta conditione legitimae electionis eiusdemque acceptationis.² A rendi hierarchiában a pápa sem

Rosa E.: *Intorno alla definizione dell'Azione cattolica*, La Civiltà Cattolica 1932. jan. 16. sz. 120 s. köv. Keller M.: *Katholische Aktion, Eine systematische Darstellung ihrer Idee*, 1934. Lelotte E.: *L'organisation dans l'Action Catholique*, Nouvelle Revue Théologique, 1934. 371 s. köv. Ciprotti P.: *A proposito della Associazione di Azione Cattolica*, Il Diritto Ecclesiastico, 1937, 388 s. köv. Hilling N.: *Die Gesetzgebung des Papstes Pius XI.*, Archiv f. k. K. 1940. I. 10 s. köv. lap, ugyanitt a további irodalom.

¹ Scherer, I. 310°.

² 109 c.; v. ő. 219. c.: *Romanus Pontifex, legitime electus, statim ab acceptata electione, obtinet, iure divino, plenam supremae iurisdictionis potestatem.*

A püspökké szentelés, ha a megválasztott pápa nem lett volna még püspök, az inthronisatio, a coronatio, a lateráni bazilika birtokbavétele jogi értelemben véve nem valamelyes lépcső a pápai teljhatalom megszerzésének, hanem a hagyományon nyugvó inkább liturgikus tartalmú ünnepélyes cselekmények. Summus quidem Pontifex omne ius in re acceptata electione

áll magasabban a püspöknél. A címzetes püspököknek csak püspökrendi, de nem püspöki joghatósági hatalma van. A címzetes püspök már a rendi hierarchia legmagasabb fokán áll, ám a felszenteléssel még nem tagja a iurisdictionalis hierarchiának. A delegálás kiterjedt kánonjogi alkalmazása az egyházi joghatóság más személynek szóló átszármaztatásának lehetőségét növeli, de általánosságban ismét csak klérikus delegálható, mert csupán a klérikus rendelkezik az egyházi iurisdictionalis hatalom hordozójának képességével. (118 c.)

Ha a rendi hatalomnak a joghatóságiéhoz viszonyított előfeltétel jellegű mivoltát a kánonisták aláhúzzák, a rendi és a joghatósági hatalom közti viszonylat azért fordított értelemben is fennáll, mert a rendi hatalom gyakorlásához iurisdictionalis felhatalmazás szükséges.¹ Mint *Cappello* írja «cum sacramentorum confectio et administratio Ecclesiae ministerio sit divinitus commissa, sequitur manifeste, sacramenta conferri non posse nisi ab eo, qui sit *legitime deputatus* ab ipsa Ecclesia.

obtinēt, et semper obtinuit, cum suprema potestas ei immediata a Deo conferatur — írja *Wasner* F.: De institutione corporali in iure canonico. Delibatio iuridico-historica, Jus Pontificium, 1937 (XVII.), 135. [A beiktatás (institutio corporalis) partikulárisjogi vonatkozásaira v. ö. *Kušej* Rado: Die Form der Einweisung in Amt und Pfründe in den katholischen Diözesen Jugoslaviens, Kirch. Abh. 117/118 Festschrift Ulrich *Stutz*, 430 s. köv. «Die feierlichen Inthronisationszeremonien sind juristisch nur insofern von Interesse, als nach althergebrachter Uebung im Verlaufe derselben auch die Ernennungsbulle dem Kapitel vorzulegen ist.» — írja *Kušej* (439) a püspök beiktatásáról.] Ebből az is kitűnik, hogy a pápakoronázásnak más a jogi jelentősége, mint a magyar király megkoronázásának.

A magyar közjog szerint ugyanis az örökös királyság jogrendjében a trón megüresedése pillanatában az előd helyére lépő utód még csak rex haereditarius, örökös király és csak a koronázás révén válik rex legitimus, törvényes királlyá; a koronázás előtt törvényt nem szentesíthet, épségben maradnak ugyan ama jogai quae ad publicam regni administrationem pertinent, tevékenysége a végrehajtás körére korlátozott, privilegiumot nem adományozhat, kegyelmezés jogával nem élhet, az apostoli cím sem illeti meg, a főkegyúri jogot sem gyakorolhatja, ha pedig az örökös király koronázása elmulasztatnék, ennek súlyos következményei vannak. L. *minderre Molnár Kálmán*: Magyar Közjog³, 335 s. köv. A két koronázás eltérő jogi minőségét a pápai főhatalom abszolút jellege és a magyar királyság alkotmányos monarchikus természete eléggé megmagyarázza. — A pápai joghatóság megszerzése utáni caerimonialis cselekményekre v. ö. *Wasner*: De consecratione, inthronisatione, coronatione Summi Pontificis, Apollinaris, 1935 (VIII.), 86—125, 249—281, 428—439 (kny. is: Roma 1936).

¹ *Petroncelli*, Contributo, 397—398.

Haec autem deputatio... non quibuslibet competit, sed solum iis, qui curam animarum exercent, et quidem *intra fines territorii sui*, generatim loquendo, ita ut ceteri presbiteri ad *licite sacramenta ministranda* opus habeant *licentia* sive *facultate* legitima concessa vel ab Ordinario vel a Parocho.¹ Nem jelentheti a két hatalom megkülönböztetése, hogy ebből az egymástól való függetlenségükre következtessünk; inkább az egymástól való függőség a jellegzetes vonás. Billot azt így fejezi ki: a rendi hatalom «a potestate iurisdictionis *pendet* quantum ad legitimitatem sui exercitii et exerceri potest, nisi iuxta canones et praescripta ab ipsa iurisdictionis potestate emanata», aminek az az oka, hogy a «*iurisdicatio* importat ius moderandi omnes actus qui ad ecclesiasticae societatis finem referuntur; sed exercitium potestatis *ordinis* profecto est actum eiusmodi; oportet ergo ut subsit potestati cuius est condere legem, ab eaque quoad sui regularitatem legitimitamque omnimode dependeat».²

A laikusok kánonjogi jogállása. A laikusok kötelezettségei és az egyházi hatalom körén kívül eső jogai.

14. A laikusok mindezek ellenére persze nem jog nélküli egyháztagok, amint az Egyház jogi szervezete sem a klerokrácia korlátnélküli zsarnoksága, hiszen a kánonjog jogilag körültekintően körülírja a klérus jogait és kötelezéseit a laikusokkal szemben is; erre már az egyházi alkotmányjog kifejezés is utal.

S bár oly kitűnő kánonista, mint Scherer, úgy véli, hogy a laikus jogainak és kötelezéseinek felsorolása alig számíthat érdeklődésre,³ számunkra nem érdektelen, ha — részletes katekizmuszerű felsorolás nélkül — utalunk néhány olyan jogra és kötelezésre, amelyek az Egyházhoz való tartozás jogi helyzetéből folynak. Arra a szerepre tekintettel, amelyet a laikusok az egyházközségben betöltenek, igen célszerű a laikusok kánonjogi jogállásának szemügyrevétele. Ebből a háttérből élesebben domborodik ki és egyben belső indokoltságot kap az egyházközségi szervezet jogkörének korlátozottsága, de feleletet

¹ Tractatus canonico-moralis de sacramentis I, Roma 1929, 44.

² Tractatus de Ecclesia Christi I, Prati 1909, 343 s. köv.

³ I. 310.

nyerünk arra a kérdésre is, hogy a hívek egyházközségi szervezete indokolatlan jogkörcsorbítás áldozata lett-e, vagy pedig ez a jogkör a laikusok kánónjogi állásának természetes következménye. Néhány részletkérdés kapcsán az ú. n. laikusi jogok tartalmáról tájékozódunk és arról, hogy ezek különböznek-e a népfőnség elvén alapuló állam állampolgárainak jogától az államhatalom birtoklását és e jogok védelmét illetően.

A dogmatikus jellegű kötelezettségeken kívül, amelyek között első helyen áll az Egyház tanításában való hit (1323 c. 1 §), a hit nyilvános megvallása (1325 c. 1 §), a herezis és az ahhoz közelítő tévedések elkerülése (1324 c.), — a hívek kötelesek a vásár- és ünnepnapot megszentelni (1248 c.), évenként legalább egyszer gyónni (906 c.), az Egyház céljaihoz anyagilag hozzájárulni (1496 c.) és ami a klerikus rendhez való viszonyukat illeti, a klerikusok iránt tisztelettel és engedelmességgel viseltetni (119 c.).¹

A tiltó természetű szabályok körébe tartozik, hogy az egyházi ruha viselése csak a klerikust illeti meg (136 c. 1. §), a laikusnak — kivéve pl. a papnövéndékeket vagy az egyházzszolgát — nincsen a habitus clericalis hordására joga (683 c.), laikus a templomban nem prédikálhat (1342 c. 2. §), a templom bejárata nem nyílhat laikus házába, hogy ez ezen keresztül oda járhasson (1164 c. 2. §), laikus előtt a klerikus a kötelességszerű hitvallást nem teheti le jogérvényesen (1407 c.), egyházi választásba világi nem avatkozhatnak be (166 c.), a suspensio a divinis büntetése mellett tilos klerikusnak világi számára lemondani egyházi hivatalról, javadalomról, méltóságról (2400 c.), egyházi ügyekben világi nem lehet arbiter (1931 c.),² de ebbe a körbe tartozik a kegyúri jog alapításának jövőre szóló megtiltása (1450 c. 1. §) és a fennálló patronátusok megszüntetését, megszorítását (1450 c. 2. §) célzó törekvés. Különben a laikusokra vonatkozó szabályokban általában az a jellegzetes törekvés uralkodik, amely őket az Egyház kormányzatában való részvételből kizárni, vagy legalábbis az ebben való részvételüket csökkenteni igyekszik.³

¹ *Falco*, Corso I. 71. *Sípos*, *Enchiridion*⁴, 423; behatóan: *Cairoli*: I laici nel Codice di diritto canonico, Milano 1917, *Schmitz* P.: Das kirchliche Laienrecht nach dem Codex Iuris Canonici, Münsterische Beiträge für Theologie, 12 füzet, Münster 1927. *Ebers* God. Jos.: Kirchenmitgliedschaft, Handwörterbuch der Rechtswissenschaft III. Berlin und Leipzig 1928, 549 s. köv.

² *Stutz*, Geist 87.

³ *Falco*, Introduzione, 170.

15. A *populus* szó a régi egyházi nyelvhasználatban a népet szokta jelenteni, ellentétben a klérussal, de a Codex egyik fordulata szerint a klérikusokat is magában foglalja (*universus fidelium populus*, 1188. c. 1. §).¹ A klérus, a hierarchia egymagában nem teszi ki az Egyházat, amelyhez lényegében hozzátartoznak a laikusok is. Laikusok nélkül a jogi értelemben vett Egyház alig képzelhető el, hiszen értük kapta az Egyház a hatalmát. Az Egyházat a klérus és a laikusok alkotják. Ha a klérus a vezető és az uralkodó rend is az Egyházban, a laikusok mégsem egyszerűen uralmi tárgyak, hanem az egyháztagságból meghatározott jogokkal rendelkeznek. A laikusok koránt sincsenek abba a joghelyzetbe szorítva, amely csupán kötelezettségekből és csak az egyházi tekintély iránti engedelmességből áll. A kánoni jogrendben a laikusok szigorúan körülírt olyan szférával rendelkeznek, amelyben a saját akaratak szerinti cselekvőségnek tér nyílik.²

A kánonjog elismeri számukra a vallási szükségletek kielégítése általános érdekét és a templomban az istentiszteletre való jogot (1161. c.). A laikusoknak joguk van arra, hogy a helyes tanításban részesedjenek (1329. s. köv. c.), joguk van, hogy őket a klérus az üdvösség elnyeréséhez szükséges segítségben részesítse, joguk van a lelki javak (682. c.), a szentségek (853. c.) elnyerésére,³ részvételre az istentiszteleten (2259. c. 1. §), joguk van a kegyelmekre (36. c. 1. §.), diszpenzációkra és privilegiумokra (63. s. köv. c.), a bűcsúkra és a nyilvános imádságban való részvételre (v. ö. 2262. c. 1. §). Joguk van arra, hogy meghatározott módon egyházi egyesületet alkossanak (686., 1489. c.), hogy egyházi bíróság előtt jogvédelmet kérjenek (1552. c. 2. § 1°), büntetőfeljelentést tehetnek (1935. c. 1. §), a házasság semmissége esetére is megmarad a denunciálási joguk (1971. c. 2. §). Az Egyház az embert a bölcsőtől kezdve elkíséri a sírig. A lélek halhatatlanságát valló Egyházban a földi élet megszűntével nem záródik le a jogi szabályozás, amit már a temetésügy mélyen egyházi jellege is mutat.⁴ A laikusoknak joguk

¹ *Mörsdorf*, 128¹¹.

² *Falco*, Corso, I. 71.

³ *Jemolo* A. C.: *Esiste un diritto dei fedeli al sacramento?* Rivista di diritto pubblico, 1915 (II.) 129.

⁴ A világi jog e körbe eső rendelkezésére l. *Herodek* Ferenc: *Temetkezés, temető és temetkezőjog*. *Miskolczy* Ágost: *Temető és vandalizmus*, kny. Városi Szemle, Budapest 1934., 10 s. köv. Kánonjogi vonatkozásokra v. ö. *Benettini*: *Jus sepulchri*, *Giurisprudenza Italiana*. 1937, I, 1, 15, egyik érdekes részletkérdésére *Oesterle*: *De vi et efficacia iuridica immemorabilis consue-*

van egyházi temetésre (1239. c. 3. §). Mindezek a jogok csak általánosságban tartottak, különös meghatározott körülmények gátat emelhetnek.

Minthogy az Egyház üdvösségre vezető intézmény, ezek az inkább lelki természetű javakra vonatkozó jogok igen jelentősek, már csak azért is, mert jórészt a természetjog védelme alatt állanak, mégis ezek nem az egyházkormányzatban való részvételre vonatkoznak. Mindazonáltal a laikusok korlátozott terjedelemben az egyházi tágabb értelemben vett iurisdiction gyakorlásában is, de sohasem saját jogon, iure proprio, hanem az egyházi hatóság felhatalmazása révén, iure delegato, mint közreműködők jelenhetnek meg, mint fentebb láttuk pl. az iskolában (vallásitanításra nők is kaphatnak missio canonica-t), a bíraskodás kapcsán, a vagyongazgatásban, egyházi hivatalok betöltésénél. A laikusoknak az egyházhatalomból való kizárása legélesebben a potestas ordinisnél jut kifejezésre, mert ez a felszenteléssel megszerzett belső lelki képességet feltételez; a laikus ezért teljesen képtelen például szentmisét érvényesen bemutatni, szentségeket kiszolgáltatni. De itt is van kivétel. A keresztség már említett kivételén felül említhetjük a házasság szentségét, amelynek a felek a kiszolgáltatói.¹

A laikusoknak tehát nemcsak kötelességeik, hanem jogaik is vannak a klerikusokkal és az egyházi hatósággal szemben. Az esetek nagyobb részében e jogok érvényesítése az egyházi közérdek követelményének alárendelt, ennek megállapítása és értékelése pedig az objektív jog útmutatása mellett is az egyházi hatóságra tartozik.

Ezek a jogok tehát nem olyan alanyi jogok, amelyek feltétlenül egyházi bíróság előtt valóságos keresettel lennének érvényesíthetők, védelmük rendszerint nem ebben áll, hanem abban, hogy a hívó megfelelő egyházi hatósághoz fordulhat, amely közigazgatási úton intézkedik.² A laikus jogséremlme esetén az egyházi hatósághoz fordulhat, ez a ténykedése inkább panaszjog érvényesítésének tekinthető — mégis, ha különös jogcímet tud kimutatni, az egyházi bírói út is nyitva áll számára³ a jogvita (1552. c.) esetén.

tudinis non eligendi ecclesiam sui funeris aut coemeterium sepulturae, Perfice munus, 1940 (XV) 478 s. köv.

¹ Hilling, Das Personenrecht des Codex Iuris Canonici, Paderborn 1924, 10.

² Falco, Introduzione 144 s. köv.

³ Scherer, I. 64. §. III.

16. Szokásos tanítani és a fentiek szerint van is alapja annak a tételnek, hogy a laikusok nemcsak a klérus kénye-kedvére vannak utalva, hanem számukra a kánonjog jogigényt¹ alapoz meg. Mindazonáltal ez nem jelenti azt, hogy jogaiknak, és pedig túlnyomóan közjogi jellegű jogaiknak védelme szempontjából olyasforma eszköz állana rendelkezésükre, amelyet a világi jog — ez is csak újabban² — az állampolgárok-nak az állami szervezet, a közigazgatás szerveinek visszaéléseivel szemben intézményes biztosítékkal létesített azzal, hogy a közigazgatási szervek jogellenes cselekményei ellen bírói orvoslást enged és így a közjogi jogsértések jóvátételére a közigazgatás tényeinek korrekciója révén is bírói döntés szolgál.³ A mai államok jelentős része különben eltér a jogállam közigazgatási bírósági kontinentális eszméjétől és ha azt fenn is tartotta, az egyéni alanyi jogok védelme helyett módosított formában inkább az objektív jellegű feladatkört jelölve ki számára, hozzáidomította az új államszervezet vezérgondolataihoz.⁴

Ezzel szemben a hatalmi ágak egységét megvalósító Egyház a korábban újításnak számító világi jogi közigazgatási bíráskodást nem vette át, mert monarchikus, az egyháztagokat iure divino két rendre osztó alkotmányánál fogva, amely többek között a hatalmi ágaknak megosztását a világi jog szerinti terjedelemben és formában nem ismerte, egyszerűen nem vehette át. Ma talán nem egy európai állam világi jogászai szemében az egyházi közigazgatási bíróság hiánya bizonyára nem olyan nagy intézményhiány és tökéletlenség, mint amelynek néhány évtizeddel ezelőtt a világi jogász minősíthette volna. *Köstler*⁵ kimutatta, miért nem lehet a fenti bekezdésben vázolt világi közigazgatási bíróságnak megfelelő egyházi közigazgatási vagy éppen alkotmánybíróságról szó. Ha tehát az Egyházban a világi jogi értelemben vett közigazgatási

¹ Stutz, Geist 84 is Rechtsanspruchról beszél.

² Büchler, Verwaltungsgerichtsbarkeit, a Stengel-Fleischmann-féle Wörterbuch des Deutschen Staats- und Verwaltungsrechts³ III. Tübingen 1914, 742. Martonyi János: A közigazgatási bíráskodás és legújabbkori fejlődése, M. Közig.-tud. Int. (Ig. Magyary Zoltán) kiadv. 28. sz. Budapest 1932. 11 s. köv.

³ Martonyi, 8—10. Pap József: Bírói jogvédelem a közigazgatásban, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1940 (VIII.) 3. (XXXI.) sz. 143 s. köv.

⁴ L. érte Martonyi János: A közigazgatás jogszerűsége a mai államban, fenti kiadvány 29 sz. Budapest, 1939, 99—113.

⁵ Kirchliche Verwaltungsgerichtsbarkeit? ZsöffR. XVIII. köt. 4 füz. 451—456. Ellenk. Mörsdorf, Die kirchl. Verwaltungsgerichtsbarkeit, Festschr. f. Eichmann, 551 s. köv. és: Die Unterscheidung der Rechtswege im kan. Recht, Notter Emlékkönyv.

bíróság nincs, mert mint láttuk, alkotmányánál fogva hiányzik a közigazgatási aktusokat ellenőrző, felülbíráló, a közigazgatási hatóság fölé rendelt *külön* bíróság, ehhez kiegészítésül hozzátehetjük, hogy nem lehet szó *igazi* egyházi közigazgatási bíróságról a magyar református egyházi jogban sem, bár e terminus itt ismeretes; eszerint a világi és lelkesízi elemből álló vegyes bíróság hivatott a bírói hatáskörbe utalt közigazgatási vitás ügyek elintézésére, általában oly ügyekre, melyek az egyházi önkormányzat és ügyvitel érdekében bírói oltalmat igényelnek.¹ A katolikus egyháztag közjogi természetű jogainak védelmét szolgáló túlnyomóan panaszjognak felfogott jelenség, — s egyfelől a népfőnség elvén alapuló állam állampolgárai számára az államszervekkel szemben fennálló közigazgatási bírósági jogsegély, másfelől a protestáns egyházi jognak ezzel némileg rokon, vegyes jellegű közigazgatási bírósága előtt megnyilvánuló jogvédelem eltérő tartalma közötti különbség a három szervezet másféle alkotmányjogi felépítésén nyugszik és alkalmas arra, hogy az eltérő alapokat élesen megvilágítsa.

A laikusok fenti jogvédelemkeresését tehát semmiképpen sem tekinthetjük holmi egyházi közigazgatási bíráskodást előidéző cselekménynek csupán azért, mert e jogvédelem tárgya közjogi jellegű (amint-hogy az egyházi bíróság elé tartozó ügyek túlnyomó része nem magánjogi jellegű). Ha a bíráskodás tárgyául szolgáló jogviszony tartalmát, jellegét nézzük csupán, akkor, de csak legfeljebb akkor, beszélhetnénk az egyházi közigazgatási bíráskodásról — maga a kifejezés azonban

¹ Az 1928 május 8-i negyedik budapesti országos zsinat VI. t.-c. 1. §-a; v. ö. ugyane t.-c. 4, 11, 13, 18, 24. §-t. Megjegyzendő, hogy bár e zsinati törvény kifejezetten egyházi közigazgatási bíróságot említ (így például 45, 53, 54, 56. § e) pont 123, 137, 146, 148. §), másutt viszont közigazgatási *eljárást* (pl. 58. §). A kettő azonban láthatólag ugyanaz és a két terminus a fegyelmi bíróságtól való megkülönböztetésre szolgál. Ha azonban irodalmi munkában szokásos is, törvényszerkesztésnél nem kívánatos az ilyen stilisztikai szempontú szócsere.

Jóllehet az egyházi törvénykezésről szóló fenti VI. t.-c. a magyar világi joghoz nem csekély mértékben hasonul, például a hatáskört taxative megállapító 45 §-t hozhatjuk fel, mégis a világi jogi közigazgatási bírósággal a református közigazgatási bíróság hiba nélkül mégsem azonosítható, még kevésbé a világi alkotmánybírósággal. (A 24. § b) pontja szerint az egyetemes konventi bíróságba az egyetemes konvent kebeléből választja a rendes és pótbírá, ami nem a hatalmi ágak megosztására mutat.) Érdemes lenne különben a Codex eljárásjogát a református egyházi és a magyar világi eljárásjoggal összevetni más vonatkozásban is.

így is erőszakolt és tévedésekre adhat okot¹—, amely azonban a világi jog ma még általánosnak tekinthető közigazgatási bírósági fogalmától eltér. Más kérdés, amit nem kívánunk tagadásba venni, hogy a kánonjog is ismeri a közigazgatási eljárást.²

A rendi különbség áthidalhatósága és a jognélküli egyháztagság hiánya az Egyházban.

17. Foglalkoznunk kell azzal a megjelöléssel is, hogy a katolikus egyház a klérus egyháza.³

Ez aligha kifogásolható, ha nem abban az értelemben vesszük, hogy az Egyháznak az üdvösségre vezető munkája csak a klerikusok javára válik, nem pedig már a számuknál fogva túlnyomó tömegű laikusok javára is, hanem abban az értelemben, hogy az Egyházban kiemelkedő szerepe jogilag a klérusnak van ; mint Stutz kifejezi, a kánonjog szerint a laikusok inkább csak mint «Schutzgenossen» jönnek számításba és csupán a klerikusok «Vollgenossen».⁴

A laikusok kánonjogi jogállása kifejezésre jut az egyházi törvénykönyv jól átgondolt ökonómiával beosztott rendszerében is.

Igaz ugyan, hogy róluk éppen úgy, mint a klerikusokról, szó van elszórtan a dologi, eljárási és büntetőjogban is. Bizonyára nem véletlen azonban, hogy a Codex személyi jogában a klerikusokról szóló rész 379, a szerzetesekről csaknem 200, a felirata szerint is a laikusokról szóló harmadik rész azonban csak 44 canont foglal magában és ezek közül is

¹ Korábban is ezt vallottuk a középkori egyházi bíróságra nézve, l. Frage, 24.

² L. erre *Bernardini Corrado* : Problemi di contentioso amministrativo canonico specialmente secondo la giurisprudenza della Sacra Romana Rota, Acta Congr. iur. Intern., vol. IV. Romae 1937, 357 s. köv. *Hofmeister F.* : Das summarische Prozeßverfahren im Codex iuris canonici, u. o. 433 s. köv. *Hofmann K.* : Das Verwaltungsstrafverfahren im kanonischen Recht, Kirch. Abh. 117—118, 461 s. köv.

³ *Stutz*, Geist, 83.

⁴ *Stutz*, Geist 83, ahol így folytatja : Die Laien bilden lediglich das zu leitende und zu lehrende Volk, das gegen gläubige Annahme der von der Kirche gelehrtten Heilswahrheit und durch gehorsame Unterwerfung unter sie ihrer Heilswohlthaten und des nach ihrer Lehre einzig durch sie vermittelten Heiles teilhaftig werden soll.

kettő kivételével, a többi a laikusok egyesületeivel foglalkozik.¹ A De laicis rész a két megelőző résszel nem helyezhető még csak párhuzamba sem.²

Mindezzel szemben ellensúlyként hangsúlyozható, hogy a laikusok és a klerikusok közti szakadék túlzott kiemelése annyiban is korrekcióra szorul, amennyiben ez nem áthidalhatatlan ür.

A laikus megszabott feltételek mellett átléphet a klérikus rendbe. A tonzura, amely a klérikus rendbe átvezet, még csak az alsóbb rendekhez sem számítható. Az egyház látható fejévé nemcsak kardinális, nemcsak klérikus, hanem a laikus férfi is megválasztható.³ A teoretikus esetben a megválasztott laikus egyháztag — mint fentebb láttuk (13. lap) — azonnal a választás elfogadásával elnyeri az egyházi legmagasabb és legteljesebb juriszdikcionális hatalmat, anélkül, hogy ehhez felszentelésre lenne szükség. A kanonisták tanítása szerint a választás elfogadásával mindenestre megszűnne laikus lenni, mert az egyházi hivatal átruházása per se a klerikus rendbe felvétellel van összekötve.⁴

Ami a pápaválasztásra vonatkozó helyzetet illeti, erre jellegzetes, hogy amíg a Codex és a Vacante Sede Apostolica konstitúció (Doc. I.) az aktív választásra jogosultak körét megjelöli (233 c., Vac. Sede 27, 31, 32 n.), a passzív választójogról közelebbi kifejezett rendelkezések hiányoznak.⁵ A Vacante Sede ugyan feltételezi, hogy a passzív választójog csak a kardinálisokat illeti, amikor a szavazólapról a következőképp rendelkezik: *Continere debet verba: Eligo in Summum Pontificem Reverendissimum Dominum meum D. Cardinalem . . .* (Vac. Sede 61 n.) és ennek a feltételezésnek nem mond ellent ugyane konstitúció 90. pontja sem, amely szerint, ha a megválasztott nem volt presbyter vagy püspök, a kardinális dékán ordinálja és konszekrálja, mert a régi jog szerint bíborossá kreálható az is, aki nem volt presbyter. Csakhogy a Codex egyik oldalról elrendeli, hogy a bíbornokoknak saltem in ordine presbyteratus constituti (232 c. 1. §.) kell lenni, másfelől a kardinális dékán

¹ Stutz, Geist 84, nézete azonban kiigazításra szorul, mert eltekintve a tisztán papi egyesületektől, aminő például a Pia Unio Cleri pro missionibus, a laikusok egyesületeinek nevezett szervezetekben világi papok és szerzetesek is tagok lehetnek.

² Falco, Introduzione, 36, 48. Mások, mint Retzbach, 153, e rendszerbeli jellegzetességnek nem tulajdonítanak jelentőséget.

³ Sipos, Enchiridion⁴ 187, Del Giudice, Instituzione, I. 113.

⁴ Hilling, Personenrecht, 11.

⁵ Falco, Corso I. 111.

privilegiuma ordinandi et consecrandi electum Pontificem, si his ordinatione vel episcopali consecratione indigeat (239. c. 2. §.). Így tehát a Codex arra az esetre is gondolhatott, hogy a megválasztott pápa a tág értelemben vett ordinációt nélkülözi és így laikus (v. ö. 950. c.); közvetett módon már azért is kizárja, hogy a megválasztottnak kardinálisnak kell lenni, mert feltételezi, hogy hiányzik az ordinációja, márpedig a Codex óta kardinálissá csak az nevezhető ki, aki legalább áldozópap (presbyter). Különben a per compromissum választás esetére szóló rendelkezés (Vacante Sede 56. n.) kifejezetten azt mondja, hogy a megbízásban említés történjék an debeant nominare aliquem de Collegio, vel etiam aliquem *extra Collegium*. Mindenesetre figyelembe kell venni a fentiekhez, hogy a pápaválasztásra a 160. c. szerint egyedül a Vacante Sede Apostolica konstitúció irányadó.¹

Más kérdés, hogy IX. Bonifác (1389—1404), illetve, ha VI. Orbán pápától (1378) eltekintünk, VIII. Bonifác óta tényleg mindig kardinálist, VII. Kelemtől (1523—1534), illetve, ha VI. Hadriántól (1522) eltekintünk, 1378 óta ténylegesen mindig olaszt választottak meg pápává.

A laikusok kirekesztése az egyházi jurisdictióból mindenesetre elvi jelentőségű tétel, amely a klérus uralkodó és elsősorban felelős helyzetét nézi, de nem zárja ki, hogy a gyakorlatban a laikusok részt ne vegyenek az Egyház életében.² Nyilván ezt tartja szem előtt a protestáns *Harnack*³ amikor a század elejére vonatkozóan felteszi a kérdést: Ich brauche nur zu fragen, in welcher Kirche Deutschlands das sogenannte «Laien-christentum» eine größere Macht ist, ob in der Kirche des allgemeinen Priestertums oder in der römischen Kirche.

A fenti gondolatsor lezárásaként teljesség kedvéért még a «jog-nélküli egyháztagság» kérdését érintjük. Az ember, aki a keresztség révén válik (és pedig a vízzel való keresztelés révén,⁴ mert a 737. c. 1. § értelmében csak ennek van jogi jelentősége) az Egyház tagjává, nempedig a pusztá leszármazás folytán, — mint az egyházi jog szerinti fizikai személy,

¹ *Stutz*, Geist 238.

² *Hilling*, Personenrecht, 11.

³ Was wir von der römischen Kirche lernen und nicht lernen sollen, Reden und Aufsätze, II (1904) 259, id. *Hilling*, Personenrecht 11°.

⁴ V. ö. *Hanuy* Ferenc: A keresztség kiszolgáltatása az egyházjog és a magyar közjog szempontjából, Pécs 1903. és *Roesler* E. J.: Die kirchenrechtliche und staatsrechtliche Bedeutung der Taufe, Zürich 1925, Züricher jur. Dissert.

olyan meghatározott jogok és kötelezettségek hordozójává válik, amelyek az egyháztagsággal kapcsolatosak, azzal összekötöttek. Ezek a Codex szerint csökkenthetők, kisebbsíthetők, de teljesen el nem vonhatók. Az ünnepélyesen kiközösített is résztvehet például a prédikáción (2259. c. 1. §) és megfelelő előfeltételek mellett igényelheti, hogy a kiközösítés alól feloldják. (2248. c. 2. §.) Korábban sem volt kétséges, hogy a megkereszteltek közül legkevesebb joggal rendelkező vitandus excommunicatus nemcsak «passzív tagja» az Egyháznak, hanem «aktív» tagja is, jogai csupán szűk területen mozognak és jórészt feltételesek; ennél fogva valószínű tagjai lehetnek az Egyháznak a szakadárak, eretnekek és a kiközösítettek is — és még ezek sem abszolút jog nélküli állapotban.¹

Az Egyházban tehát teljesen jog nélküli tag nincsen, a kánonjog nem ismeri a teljes jog nélkülséget² és ebben a tekintetben nem tesz különbséget laikus és klérikus között. Az Egyházban tehát teljesen jog nélküli laikus nincsen.

A laikus jogainak szokásos felsorolása, ismételjük, nem történhetik abban az értelemben, hogy ezzel az egyházi joghatóságban való eredeti jogú részesedését hangsúlyozzuk, de nem alkalmas az egyházkezelésben való iure proprio részvétel hiányának palástolására sem. A laikus fenti jogai mástermészetűek és ezt jó kiemelni, ha eme jogokat felsoroltuk.

Az egyházi alkotmányra vonatkozóan előbbi tételünket úgy variálhatjuk, hogy az egyházhatalom gyakorlása tekintetében sincs az Egyházban teljesen jog nélküli elem,³ csak persze a laikusok saját jogukon nem birtokosai az egyházhatalomnak. Ha tehát ebben a vonatkozásban nincs teljesen jog nélküli egyháztag, viszont a rendi és a joghatósági hatalom irányában igen jelentős cezura a klérust a laikusoktól elválasztó pont (118. c.) és a hatalom teljessége a hierarchia tagozódása szerint alakul. Az egyik végletet nem a teljes jog nélkülség, hanem a csökkentett

¹ Az egyházjogászok helyes — bár a dogmatikusokétól eltérő — álláspontját szépen fejti ki Hanuy Ferenc: A vallásváltoztatás az egyházjog és a magyar államjog szerint, Pécs 1905, 5—18.

² Köstler Rudolf: Rechtspersönlichkeit und Vermögensfähigkeit nach dem päpstlichen Gesetzbuch, Festschrift Ulrich Stutz zum siebzigsten Geburtstag dargebracht von Schülern, Freunden und Verehrern, Kirch. Abh. 117/118. Stuttgart 1938, 414.

³ 373 c. 3. §, 742 c., 1183 c., 1333 c., 1521 c., 1592 c., 1657 c., 1658 c. V. ö. fentebb a 74. lapot.

jogállomány jelenti, a másik szélén a rendi és a iurisdictionalis hierarchia legfelsőbb foka áll.

Az utolsó három fejezetben előadottakból, úgy véljük, elég élesen kitűnik, hogy az Egyház alkotmányában *a népfőnség elve idegen*. Az Egyházban minden jogi folyamat alkotmányszerűen iure divino felülről lefelé, a centrumtól a periferiák irányában mozog. Helyesen jegyezhetette meg *De Luca*, a patrimonialis állam szerveivel összehasonlítva a római kúriát (hogy utóbbi) «*quae tale constitui dicitur per solum papam, qui non a populo vel a republica, sed a Deo immediate in iis quae ad ecclesiae universalis regimen pertinent potestatem metitur*».¹ Ez a monarchikus elv azonban nemcsak a legfelsőbb fokon van meg, hanem uralkodik az egész kánoni alkotmányjogban. Az isteni küldetés szükségyszerűsége az isteni Alapító részéről az Egyháznak adott alkotmány erejénél fogva kizárja a Rousseau-féle népszuverenitás alkalmazását a kánonjogban.²

Az Egyház tagjai sem összességükben, sem kisebb tagozatukban nem hordozói az egyházi hatalomnak, olyanformán sem, hogy autonóm testületként választják meg azokat, akik az Egyházat kormányozzák. Ha tehát az Egyház a híveknek hierarchikus szervezetében nyújthat is bizonyos önrendelkezési jogot, ez a laikusokra vonatkozóan *sohasem azonos azzal az önkormányzati joggal, amelyet a világi jog* — újabban inkább csak elvben és sokhelyütt elvben sem — *az állami életben megjelenő autonóm szervezeteknek, mint például törvényhatóságoknak, egyetemeknek juttathat; éppen úgy, mint különbözik a protestáns jelekezetek önrendelkezési jogától is, amelynek lényege a nihil de nobis, sine nobis elve*.³ Ilyenformán a világi híveknek kánonjogon alapuló egyházközségi szervezete nem csorbíthatja a hierarchia jogát, sem az egyházi belső fegyelem dolgában, mégkevésbé a hit dolgában.

¹ Theatrum veritatis et justitiae, edit. Venetiis 1706, lib. XV. p. II. disc. I. n. 12—13.

² Lampert I. 306.

³ Vering Friedrich H.: Lehrbuch des katholischen, orientalischen und protestantischen Kirchenrechts mit besonderer Rücksicht auf Deutschland, Oesterreich und die Schweiz^a, Freiburg i. B. 1881, 599 (*1893, 603.).

A paroecia fogalma. A plébánia mint hivatal, javadalom, a plébániai egyház, a plébánia mint egyházi közigazgatási területi egység.

18. Az egyházközség nem felsőbb, mint pl. a püspökség,¹ káptalan, hanem alsóbb, u. n. helyi egyházi közület, mint a plébánia. Mielőtt az egyházközségi szervezettel foglalkoznánk, szükséges, hogy a plébánia fogalmát némileg megvilágítsuk. Ez azért célszerű, mert a plébánia és az egyházközség közti fogalmi cezura sokak előtt nem világos, másfelől, mert a plébánia megismerése révén tisztábban áll majd előttünk az egyházközség jogi természete. A helyi egyház, közöleteinek szemügyrevétele nélkül az egyházközségre vonatkozó ismereteink hézagossá lennének.

A paroecia szónak a kánonjogi nyelvben több jelentése van. Míg a régebbi jogban a ius commune szerint a beneficiális rendszer kialakulása után a plébániát nem lehetett a plébános beneficiuma nélkül elgondolni, újabban inkább arra van tekintettel a jog, hogy a (plébánia) egyházhoz állandóan alkalmazott papot a ius commune szerint a plébániai hivatalt kitevő jogosítványok megillessék.² Ekként a Codex a kifejezést mindenekelőtt a plébániai hivatalra, vagy beneficiumra vonatkoztatja. Így beszél a 451. c. 1. §-a a parochusról, akinek számára a paroecia, a plébánosi hivatal vagy javadalom adományoztatik; ugyanebben a jelentésben fordul elő a Codexben másutt is, így például amikor az új egyházi törvénykönyv a plébániák különböző fajtáiról (így : amovibiles et inamovibiles paroeciae 454. c. 3. §, paroeciae mere familiares vel personales, 216. c. 4. §, kegyúri plébánia : paroecia iuris patronatus 1427. c. 5. §) beszél. Ebben az értelemben használjuk, amikor a plébániától való elmozdításról (a paroecia amovere 2157. c. 1. §) szólunk. Ilyen értelmű a korábbi műkifejezés, a parochia, amely azonban a Codexben nem, hanem csak dokumentumaiban (Doc. IV., XIV. Benedek pápa 1742 december 14-én kelt «Cum illud» constitutiójának 7. és 12. §) fordul elő.

Minthogy a Codex a beneficiális rendszert korántsem ejtette el,

¹ Más szóhasználat szerint a püspöki egyház is — szemben az egyetemes egyházzal — helyi egyháznak minősül.

² Schulte Joh. Friedrich : Lehrbuch des katholischen und evangelischen Kirchenrechts⁴, Giessen 1886, 99.

a paroecia nemcsak hivatalt, de beneficiumot is jelenthet, mint a fenti példák is mutatják. Persze a beneficium és az officium fogalma, mint általában, itt sem azonosítható.

A szűkebb értelemben vett egyházi hivatal ugyanis oly állandó jellegű és a kánonjog szerint betöltendő tisztség, amelyet az isteni vagy egyházi rendelkezés létesített, s amely az egyházi rendi vagy joghatósági hatalomban való részesedéssel jár. (145. c.)

Az officiumnak, amelynek fogalma azonban minden további nélkül nem azonosítható az állami jog «hivatal»-ával,¹ kettős arca van :

¹ *Petroncelli Mario* : La provvista dell'ufficio ecclesiastico nei recenti diritti concordatari, Milano 1933. (Pubblicazioni della Università Cattolica del Sacro Cuore, serie II., vol. XXXIX/4. Ugyanő másik munkájában (Contributo, 404 s köv.) az összevetés során kiemeli, hogy az Egyházban a singoli uffici godono di una autonomia che non godono gli uffici dell' ordinamento statale . . . i singoli uffici, ad esempio la diocesi, la parrocchia, non soltanto possono avere con gli altri dei conflitti circa la loro competenza ma possono anche tutelare dei propri interessi patrimoniali sia nei confronti di altri uffici che nei confronti della stessa personalità della Chiesa universale. Kérdés, hogy ezzel kellően kifejezésre juttattuk-e a különbséget. Helyesebb a történeti fejlődésből kiindulni és a beneficiumot alapul venni a megkülönböztetéshez. A disztinkciót élesebben fejezi ki *Wasner*, De institutione, 133, vázolván, hogyan közeledik a Codex a modern hivatali joghoz. A mai világi jog eltérését abban látja, hogy itt : Munus est principale ; munere fungens habet quidem ius ad sustentationem, sed bona temporalia muneri non sunt ita annexa, ut ens iuridicum cum illo constituant. *Falco* (Corso^a I, 101—102) azt a tradicionális nézetet fogadja el, hogy az egyházi hivatal fogalom a kánoni jogrendben megfelel a világi jogrend állami hivatal-fogalmának, in quanto s'intende per pubblico ufficio la cerchia dei poteri dello Stato, attribuiti a persone singole o a collegi di persone, affinché li esercitano per il conseguimento dei fini dello Stato. Ebbe a meghatározásban szereplő két szó (dello Stato) helyébe jóformán csak két másik szót kell helyezni (della Chiesa) és ezzel elnyertük az egyházi hivatal fogalmát ; a milanói egyházjogász szerint ez nem egyéb, mint la cerchia della potestà ecclesiastica fissata dal diritto e conferita a cherici. *Falco* persze nem veszi észre, hogy amikor az állami jog párhuzamához fordul, ugyanazt a lépést teszi meg, amelyet máshol azoknál ostoroz, akik a kánonjogra túlzott állami analógiákat akarnak erőszakolni.

Egyesek abban látják a különbséget, hogy az Egyházban a hivatal a fizikai személyek birtokában levő hatalomkör, úgy hogy sede vacante senki se gyakorolhatja a hatalmat. Csakhogy az Egyházban vannak hivatalok, amelyekre nézve hiányzik oly rendelkezés, amelyet a Vacante Sede n. l. tartalmaz, eszerint ugyanis a pápai szék üresedése esetén a pápai hatalom nem száll át a bíborosok collegiumára, viszont az állami jogban is vannak szervek, amelyek üresedés esetén nem működhetnek. Mások ismét abban az alább érintendő kérdésben látják az állami és az egyházi hivatal közötti alapvető

tárgyilag szemlélve az állandó jelleggel szervezett mivolta (perpetuitas obiectiva) tűnik szembe, alanyi értelemben pedig a hivatal viselőjének biztosított egyházhatalmi jogkör tapad hozzá. Mások¹ objektív értelemben az egyházi hatalomnak bizonyos egyházi állással tartósan egybekötött meghatározott körét értik, szubjektíve pedig a tárgyilag meghatározott hivatalnak megfelelő jogok és kötelességek összességét. Ez a megkülönböztetés az elméletben szokásos, de a gyakorlati beszéd a kettő szétválasztására alig gondol. Az officium fogalmi körébe nem egy kérdés tartozik, amelyre nézve a kánonisták tanítása eltér egymástól, csak utalunk Sipos és Hilling különböző felfogására abban a kérdésben, hogy az officium és a potestas ordinaria korrelatív fogalom-e? Sipos officium-fogalma tágabb, mint Hillingé és átnyúlik a delegált hatalom gyakorlásának területére is.²

A beneficium ezzel szemben a mai felfogás szerint nem más, mint javadalmazott officium, javadalommal ellátott egyházi hivatal (officium beneficiale), vagyontömeggel tartósan összekötött egyházi hivatal.³ Mint az olaszok találóan kifejezik, il beneficio è l'aspetto patrimoniale dell'ufficio ecclesiastico. A Codex (1409. c.) a beneficiumnak kevésbé a tárgyi berendezését, mint inkább viselőjének szubjektív jogait tartva szemelőtt, a javadalmat úgy határozza meg, hogy az az illetékes egyházi hatóság részéről állandó jelleggel létesített jogintézmény (ens iuridicum, erkölcsi személy), amely a hivatalból és a hivatalhoz kapcsolt vagyoni ellátás (dos) jövedelme élvezésének jogából áll. A javadalmas egyházi hivatalnak kettősségét a hivatal spirituális

különbséget, hogy az utóbbi jogalany, míg az előbbi nem az. (Falco, Corso³, I. 103.) Ez a differencia azonban (egyébként függvénye a csupán vagyoni jogi tartalmú jogalanyiság koncepciónak) azzal áll, vagy bukik, hogy a kánonjogi hivatal feltétlenül erkölcsi személy-e. Mint alább látjuk, ez nem is olyan feltétlenül bizonyos.

¹ Wernz-Vidal: Jus canonicum, Romae 1923 s. köv. II De personis, 163. — Sägmüller, Lehrbuch⁴ I., 388 s. köv. Kérészy Zoltán: Katholikus egyházi jog II Pécs 1927, 432. V. ö. Eichmann I 158.

² Hilling: Begriff und Umfang der potestas iurisdictionis ordinaria et delegata nach geltendem Kirchenrecht, Archiv f. k. K. 1924 (CIV.) 181 s. köv. Kirchliches Officium und Potestas ordinaria, u. o. 1937 (CXVII.) 433 s. köv. Sipos: Ad officium sacrum an requiratur potestas ordinaria, Jus Pontificum, 1936 (XVI) 67 s. köv. és 1939 (XIX.) 96 s. köv., továbbá Enchiridion⁴ 142³, u. o. I. Vermeersch-Creusen és Coronata id. művét.

³ Pöschl, Kurzgefaßtes Lehrbuch des Katholischen Kirchenrechtes³. Graz und Leipzig 1921 (³1932) 116.

és a vagyoni természetű elem temporális jellege, az előbbi túlsúlyát a régi «*officium propter quod beneficium datur*»¹ elve érzékelteti. Ha szabad így kifejezni magunkat, az egyházi hivatal a prius, a javadalom pedig a posterius. Az egyházi hivatalok rendszerinti alfaja a beneficiális hivatal. A javadalom kétségtelenül erkölcsi személy. Sokan a hivatalt is erkölcsi személynek tekintik.²

Az előzőekben érintett témakör részbeni lezárásaképpen még csak azt említjük, hogy *Maroto*³ a kánonista tradíciókhoz híven az officiumnak a viselőjétől függetlenül létező jogintézmény mivoltát emeli ki, a súlypontot az officium és viselője közti kétségtelen különbségre helyezi; *Wernz* pedig (nyilván nem nagy öröme a célvagyon elméletnek) azt húzza alá, hogy nem a vagyon teszi a beneficiumot.⁴ Teljeséggel igaz is, hogy a javadalom nem = vagyon, és minden efféle nézet kilúgozná a beneficiumból a praecipuum elementum-ot, az officiumot. Márpedig a beneficiumban a jogalanyiség nem a vagyontömegen, hanem a beneficiumban foglalt officiumon nyugszik, és így igaz, hogy nell'officio è il cardine dell'ens iuridicum, di cui parla il can. 1409.⁵ Mindennek elismerése sem teszi lehetővé, hogy rendszerünkben a beneficium mellett elismerhessük a bennefoglalt officiumnak a beneficiumtól *külön*vált, különálló, szimultán vagyoni jogalanyiságát.

19. A paroecia jelentheti továbbá a plébániai egyházat — ilyen értelmű például a temetésnél számbajövő paroecia propria [ecclesia propriae paroeciae, 1236. c. 2. § (1. §)] —, amelynek plébánosa a lelkipásztorkodást ellátja, és amelynek a templom fenntartására és a kultuszkiadásokra rendelt vagyona a plébániai templomvagyon, fabrica ecclesiae (pl. 1182. c. 2. §).

Jelenti ezenfelül az egyházmegye területileg körülhatárolt ama

¹ c. 15 in VI°. 1, 3.

² Pl. *Pöschl*, 82. L. alább a 21. pontot.

³ «Officium semel ac legitime fuerit erectum, est ens seu institutum quoddam iuridicum, quod vitam et existentiam in iure ducit *independent* ab eo qui nunc ipso gaudet.» *Institutiones iuris canonici ad normam novi Codicis*, Romae 1921, 675.

⁴ «Aliunde negari non potest, quin in beneficio praecipuum elementum quod sustinet denominationem personae moralis (institutum non collegiale) sit ipsum officium sacrum; dos seu bona dotationis ceteraeque iura ad officium pertinent tamquam ad subiectum iuris.» *Wernz-Vidal*, *Jus canonicum* II. 160—161.

⁵ *Fedele*, *Sulla personalità giuridica dei singoli enti ecclesiastici*, *Archivio di dir. eccl.* 1939. (I.), 271.

részét, amely saját (plébánia) templommal és a hozzátartozó hívekkel rendelkezik és amelynek az élén a lekipásztori gondozásra állandó jelleggel kirendelt pap, a plébános áll. Ebben az értelemben jelenik meg a 216. c.-ban, amely 1. §-ában a püspökségek területét elkülönített részekre osztva, a 3. §-ban így folytatja: *Partes dioecesis de quibus in § 1, sunt paroeciae*. Ugyanígy az 1182. c. 2. § fordulata: *intra paroeciae fines*. Amióta a püspökség, amelynek területét az első évszázadokban különben *παροικια*-nak hívták,¹ a vidéki egyházak önállósulása folytán plébániákra tagozódott,² kiváltként a modern pasztoráció idején, az egyházi közérdek megkívánja, hogy a közvetlen vezetésre alkalmas kisebb tagozatok, a plébániák területileg és személyileg lehetőleg pontosan elhatároltassanak,³ úgy, hogy minden ilyen tagozatnak meglegyen a saját temploma és a saját pásztora (*proprius parochus*), aki a lelkipásztorkodást gyakorolni jogosult és köteles.⁴

Eme egyházmegyei területileg körülhatárolt közigazgatási egység híveinek összessége a *populus paroeciae*. A kifejezés — jellegzetesen — a büntetőjogban fordul elő, ahol a 2269. c. 1. § a területi és személyi elem között finoman különböztetve a plébániára, vagy a plébániai hívekre kiróható egyházi tilalomról (*interdictum generale in paroeciam vel paroeciae populum*, et *particulare sive locale, sive personale, etiam Episcopus fere potest*) rendelkezik.⁵

¹ Stolz Eugen: *Parochia, parochus*, Tüb. Theol. Quartalschrift, 1907 (LXXXIX) 430 s. köv. és Kopcsányi Miklós: «Ad nutum» kifejezés története és jogi értelme, Dolgozatok a bpesti kir. m. Pázmány Péter Tudományegyetem Kánonjogi Szemináriumából (ig. Baranyay Jusztin prof.) 8. sz. Budapest 1940, 21 s. köv.

² L. ehhez Forchielli Giuseppe: *La pieve rurale*, Bologna 1938.

³ A területi beosztás céljára v. ö. Ciprotti: *De territoriali Ecclesiae divisione quatenus attinet ad civilem potestatem*, Apollinaris, 1938 (XI.) 189.

⁴ Eichmann, I. 208.

⁵ Sipos, Kat. egyházjog,¹ Pécs 1938, 86 Sipos, *Enchiridion*,⁴ 309. További példák: Köstler, *Wörterbuch*, 252, Mörsdorf, 162, Falco, *Corso* I. 157. A plébániáról részletesebben tárgyal Hanns Ernst: *Pfarrer und Pfarramt nach dem Codex Iuris Canonici*, Regensburg 1932., Hagen, August: *Pfarrei und Pfarrer nach dem Codex Iuris Canonici*, Rothenburg a. N. 1935. A régebbi (Berardí, Bouix, Helfert) és az újabb (D'Angelo, Ernst, Paglialunga, Raia, Rossi, Schäfer) szerzők mellett említendő még: Stella E. A.: *Il parroco e la parrocchia nella storia e nel diritto*, Roma 1935, Noppel C.: *Die neue Pfarrei*, *Stimmen der Zeit*, 1936 11. sz., 73 s. köv. Chiesa F.: *Parrocchia e parrochiani*, Alba 1936, Tunzi P.: *Condizione giuridica della parrocchia nel diritto canonico e nel diritto ecclesiastico italiano*, Roma 1938 (Univ. Gregoriana).

A plébánia tehát az utóbbi két bekezdésbeli jelentésében *területi* szempontból az egyházmegyének földrajzilag körülhatárolt^{1a} része, ahol a plébános sub ordinarii loci auctoritate a lelkipásztorkodást végzi, az a lelkipásztori kerület, amelynek lakóit az egyházi hatóság meghatározott plébánosi lelkipásztorkodás és igazgatás illetékességi körébe utalja;² *személyileg* pedig a területen levő hívek összessége, akiknek pasztorálása a plébános feladata.

Ilyenformán a hívek összességének jelentősége jogi szempontból nem aktív, hanem csak passzív.³ A cura animarum megfelelő ellátása a plébánosnak, aki a püspök képviselője a papi funkcióiban, hatókörét területileg rögzíti, hívei (a régi nyelvben parochiani, plebs, plebisani commune. fidelium, communitas),⁴ azok az egyháztagok, akiknek pasztorálása — elvileg más plébános kizárásával — éppen a szóbanlevő plébános dolga. Viszont a hívek mintegy a saját plébániájukhoz kötötten, egyházi szolgáltatásokért hozzá fordulhatnak, sőt elsősorban hozzá kötelesek fordulni.

A plébánia mindezeknél fogva szabályszerint territoriális köteleket létesít: a Codex szerint hozzátartozik valamennyi hívő, ha a területén domiciliummal vagy quasi domiciliummal rendelkezik (94. c. 1. §), de az is, akinek csupán domicilium (quasi domicilium) dioecesanuma van, valamint a kóborlók, amennyiben ezek actu a plébánia területén tartózkodnak (94. c. 2—3. §).⁵ A kánonjog szerint minden megkereszteltnek neki «rendelt», «saját» plébánosa és ordináriusa van, akinek ő alárendeltje (subditus); az egyházi iurisdictio szabályszerint csak a subditi-n gyakorolható. (201. c.)⁶ A plébániakényszernek, amelyet a régi paroimia így fejez ki, «Quisquis est in parochia, est etiam de paro-

^{1a} A kánonjog nem jelöli meg közelebbről, hogy milyen módon (utcák, dűlők, világi közigazgatási beosztás stb.) kell körülhatárolni a plébániát, csupán egy alapelvet emel ki, hogy t. i. a plébániai határoknak biztosaknak, meghatározottaknak, kétségteleneknek kell lenni — állapította meg a R. Romana egyik nemrégí ügyében. (Causa Bonon. Finium parochialium, 1927 július 25-i határozat, Decisiones S. R. R., XIX. 323 s. köv.) L. ehhez Oesterle: Ibi parochianus, ubi porta principalis, Pastor bonus — Commentarium de re pastoralis, 1921—22 (XXXIV.) 103 s. köv. Oesterle: Neubauten und Pfarrgrenzen, Linzer Theologisch-praktische Quartalschrift, 1937 (XC) 306 s. köv.

² Lampert, I 305.

³ Vering, 599 (*1893, 603).

⁴ Hinschius, II 297.

⁵ Hilling, Personenrecht, 216.

⁶ Eichmann, I. 115.

chia», a cura animarum ellátásának szervezése és megkönnyítése a mélyebb értelme: e kötelék révén a plébániai híveket az illetékes ordinarius a vallási szükségletek tekintetében meghatározott templomhoz és plébánoshoz utalta, ezzel az intézkedéssel az Egyház kegyelemosztó és igazgatási működését túlnyomórészt — és persze nem kizárólag — a plébániai területeken lokalizálta.¹

Mindezekből kitűnik, hogy a plébánia semmiképpen sem a hívek korporatív egyesülése, hanem intézetjellegű egyházi kötelék; a jogok viselője nem a hívek egyesületszerű összessége, hanem — ha egységnek fogjuk fel — a plébániai egyház, mint erkölcsi személy (persona moralis non collegialis), vagyis a lokális egyházi organizmus, mint kánonilag szervezett helyi üdvközvetítő intézmény, a plébános, mint rector ecclesiae vezetése és igazgatása mellett. A plébániához tartozó személyek nem alkothatnak jogi értelemben vett közösséget, iure proprio jogosítványokkal, mert az egyházi hatalom a püspöktől kirendelt plébánoson nyugszik. Ha pedig a (plébániai) helyi egyházat, mint vagyongörgőn önállósult erkölcsi személyek (pl. plébániai javadalom, fabrica ecclesiae) többségét fogjuk fel, a kép akkor sem változik, mert ezek ugyanazonképpen personae morales non collegiales; mint mondani szokás, jogintézeti jellegű egyházi erkölcsi személyek, vagyunk világ jogi terminológiával élve, egyházi alapítványi és nem a hívekből álló egyesület vagyona.² Az egyházi hivatalt — és így a plébániai hivatalt is — nem valamelyes népakarat — de nem is az állami akarat — létesíti, szervezi, hanem az isteni rendelés folytán arra hivatott egyházi szervek (kánonjogi) közhatósági ténykedése.²

¹ Lampert, I, 306.

^{2a} A Közigazgatási Bíróság alábbi határozata indokolásának ama részét, amely szerint «egyház» («ecclesia») nem egyéb, mint bizonyos meghatározott területen egy vallás híveinek pusztán összessége, a katolikus egyházi jog szempontjából nem lehet találónak minősíteni, ha az indoklás második része, amely az «egyházak» nem egyesületszerű jellegét emeli ki, fején is találja a szöveget: Az 1921. XLV. t. c. 2. §. 2. pontján alapuló vagyonszállás alóli mentesség általában az egyházi birtokokat sem illeti meg, mert az «egyház» («ecclesia») a magyar jog szerint bizonyos meghatározott területen egy vallás híveinek összessége, míg az «egylet» bizonyos célok elérésére szervezett személyek egyesülése. Nem lehet tehát az egyházakat az egyletek fogalma alá tartozónak tekinteni. P. 16.880/1935. Vörös Ernő—Lengyel József: A m. kir. Közigazgatási Bíróság újabb anyagi-jogi, hatásköri és eljárási joggyakorlata általános közigazgatási, adó- és illetékügyekben. II. Budapest 1940, 882.

² Lampert I. 306.

A paroecia (plébánia) szót tehát különböző jelentésben használhatjuk. Jelentheti a plébániai hivatalt, amely a plébános lelkipásztori működésének gyökere és alapja; a plébániai javadalmat, a plébániai egyházat, a püspökség területileg körülhatárolt részét, mint lelkipásztori-közigazgatási egységet, továbbá a hívek lelkipásztori kötelékét. A gyakorlatban és az egyházi jogéletben is, plébánián hol az egyik jelentést, hol a másikat,¹ hol együttvéve több jelentést értünk,² az elmélet finomabb disztinkciója azonban ezeket szét tudja választani.³

Egyházi alkotmányjogi-közigazgatási jogi vonatkozásban a *ius commune* szerint a híveknek csak passzív szerep jut, a plébánia híveinek összessége sem mint egyesület, sem mint testület nem birtokosa az egyházhatalmi jogoknak. Ezt a kánonjog egyszerűen fejezi ki: a plébánia nem *persona moralis collegialis*, hanem a *persona moralis non collegialis*-ok közé tartozik.

Vagyonjogi vonatkozásokban a helyzet némileg másként áll. Vagyonjogi jogalany a plébániai javadalom, a plébániai egyház a partikuláris jog különböző formációjában; vagyonjogi minősültségre nem alkalmas jogalany a plébánia mint pusztán a püspökség területileg körülhatárolt része, a lelkipásztori kényszerkötelék, beneficiális rendszerben a plébániai javadalom mellett önállóan megjelenő, abból mintegy kivált plébániai officium. A plébánia hívei bizonyos esetben vagyonjogi kötelezettséget vállalhatnak, jogokat szerezhetnek, egyházilag elismert egyesületeik vagyonjogok alanyaivá válhatnak. Minthogy az

¹ A 472 c. *vacante paroecia* kifejezése nyilván nem annyit jelent, hogy a plébánia, mint területi egység, az egyházmegye megfelelő territorialis része, vagy a hívek lelkipásztori köteléke lett «*vacans*».

² A gyakorlati élet erre vonatkozó szóhasználata sokszor *pars pro toto* értelmű. Így kell venni azt, amikor például a *beneficium parochiale*-ra hirdetnek pályázatot. (Beneficium parochiale X ...*vacans* *hisce publico concursui expono*». Veszprémi püspökség körlevelei 1940. XIII. 87. Nr. 8939—8942.) — Ebben természetesen benne van a plébániai officium is, de a pályázat vonatkozik a püspökség területileg körülhatárolt részére, mint lelkipásztori egységre és jelenti, hogy a kinevezendő plébános a plébániai egyház élére kerül és a plébániai hívek lelkipásztora. — A másik szokásos szóhasználat mintegy az ismert *theoremára* (Et *pars est in toto, et totum est in suis partibus*) támaszkodva, az egészet, az átfogó jelentést ragadja meg. («*Parochia X, obnoxia patronatui Ministerii Agriculturae, exponitur concursui* . . .», *Circulares Ordinariatus Cassoviensis*, 1940. V. 46. Nr. 3093/1940 és 3094/1940 is.)

³ Még inkább szükséges lehet a szétválasztás valamely más erkölcsi személlyel (pl. káptalan, szerzet) teljesjogúan egyesített plébánia esetében. (452 471, 1423. c. 2. §.)

egyházi jog a vagyoni jog tekintetében az egyes országok és területek vagyoni jogi jogrendszeréhez törekszik simulni, a partikuláris jogfejlődésnek nyit utat, elmegy, ha szükséges, a legvégső határig, de odáig nem mehet el, hogy a iure divino hierarchikus szervezetét feladja.

A plébániai kötelék szabályszerinti alapja a területi elv, a személyi plébánia kivételessége.

20. E gondolkörben még a plébániák ama fajtát kell megemlítenünk, amely a plébánia és az egyházközség alább érintendő relációjának szempontjából nem közömbös. Mint látni fogjuk, az egyházközség szervezésére nálunk a területi elv szolgál alapul. A fentebbiekből kitűnik, hogy a plébániához tartozásra szabályszerint a területi principium az irányadó. Mindazonáltal fennmaradtak olyan plébániák, amelyeknél nem ez, hanem a személyes relációk jelentik a meghatározó és döntő momentumot; vannak ezenkívül nyelvi-nemzetiségi plébániák is, amelyeknél esetleg a személyi és a területi elv vegyest nyer alkalmazást.

A középkorban keletkezett családi plébániákhoz (parochiae gentilitiae) nem a geográfiai tényezők, hanem meghatározott családhoz tartozás jelenti a kapcsolódást. Ez a jelenség részben azzal függ össze, hogy a városokban, ahol a plébániai beosztás csak későbbben történt meg, olyan egyházakat alapítottak, amelyeknél az alapításból származó jogok az alapító és családja számára maradtak meg.¹ Ami a Codex jogát illeti, szabály itt is a területi alapon szervezett plébánia, és pedig az ottlakó egyháztagek nyelvi, nemzetiségi és családhoz tartozási körülményeire tekintet nélkül. Az ú. n. parociae mere familiares aut personales nem élvezik a jog kedvezését (favor iuris). Utóbbiak olyan plébániák, amelyek meghatározott nemzetséghez vagy nemzetiséghez tartozók kizárólagos lelkigondozására szerveztettek, tekintet nélkül arra a területre, ahol az így megjelölt hívek tartózkodnak. Ezzel szemben parociae personales mixtae-nek nevezik a kánonisták azokat a plébániákat, amelyek meghatározott területen meghatározott nyelvű vagy nemzeti-ségű hívek számára létesültek, exclusis aliis subditis alterius linguae vel nationis.² Az Egyház elvileg nem tartja kívánatosnak sem a nem-

¹ Hinschius, II. 292.

² Coronata, I^o 367.

zetiségi, sem a nyelvi, családi, udvari, plébániát és ezért a Codex ilyen szervezését a jövőre nézve, mint amely a *ius commune*-vel (1414. c. 2. §) ellentétes, a Szentszék engedélyétől teszi függővé, a már fennállottat azonban épségben hagyja. Pápai indultum nélkül tehát nem létesíthető egy és ugyanazon városban vagy területen nemzetiségi plébánia olyanformán, hogy az ittlévők bizonyos nyelvi vagy nemzetiségi hovatartozás szerint külön plébániához tartozzanak (216. c. 4. §), éspedig akkor sem, ha a vegyes nemzetiségű országokban az idegen nyelvet az állam hivatalosan elismerte és államnyelvvé emelte, vagy pedig, ha az egyházmegyén belül az illető plébánia területileg is lezárt.¹ Ha tehát az Egyház elvileg ellenzi is, nem teszik kizárttá, csupán indultumához köti az ú. n. nemzetiségi plébániák jövőbeli létesítését. A Szentszéknek módjában áll a körülményeket gondosan mérlegelni és az Egyház érdekeivel összhangba hozni, nagyobb súllyal is léphet fel, mint a helyi ordinarius.² Lengyelország önállósága idején a volt porosz Posen tartományban több ilyen nemzetiségi plébánia állott fenn.

Nem érdektelen, hogy a magyar állam is törekszik annak az alapelvnek érvényt szerezni, hogy a vallásfelekezetek, és ennél fogva kisebb helyi tagozataik, faji vagy nemzetiségi jellegűek ne lehessenek. Ez a törekvés maradéktalanul csak a jövőben elismerendő felekezetek tekintetében valósult meg. Az 1895: XLIII. 7. §-a szerint ugyanis azok az állampolgárok, akik elismert vallásfelekezetté kívánnak alakulni, tartoznak többek között a hitéletre vonatkozó összes rendelkezéseket magábanfoglaló szervezeti szabályzatot jóváhagyás végett a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bemutatni; a 8. § értelmében a jóváhagyást többek között akkor kell megtagadni, ha a megalakulni kívánó vallásfelekezet a már létező és törvényesen bevett vagy elismert valamelyik vallásfelekezettől csupán az istentisztelet és az egyházi

¹ A Commissio Pontificia ad Codicis canones authenticæ interpretandos 1923 május 20-i döntése, AAS. (XVI) 1924, 113. *Hülster* Placidus: *Codicis Iuris Canonici Interpretatio Authentica*, Paderborn 1928, 33, Sipos, *Enchiridion*,⁴ 309. ² A ritus szerinti személyi plébániák (*paroeciae personales mixtae ratione ritus*) nem vonhatók ide. *Coronata*, I^a 367^a, V. ö. *Maroto* Phil.: *Institutiones* II, I, 141—142 (n. 771).

³ *Sartori* Cosmas OFM: *Enchiridion canonicum*⁶, Vicetiae 1938, 44. V. ö. még *Greutrup* Th.: *Nationale Minderheiten u. katholische Kirche*, 1927. *Barion* H.: *Die kirchliche Betreuung völkischer Minderheiten. Eine konkordatsrechtliche Untersuchung*, kny. *Jahrbuch der Akademie für Deutsches Recht*, 1938, 25—36.

kormányzat *nyelvét* illetően különbözik, vagy ha a megalakulni kívánó vallásfelekezet elnevezése *faji* vagy *nemzetiségi jelleggel* bírna. Ez a rendelkezés alkalmas volt arra, hogy például szerb, román, szlovák jellegű baptista vallásfelekezet megalakulását megakadályozza.

Az elismert vallásfelekezetre vonatkozó szabályok azonban az állampolgárok csekély számát érintették. Az állampolgárok túlnyomó többségét magábanfoglaló bevett vallásfelekezeteknél részben történeti, részben nemzetiségi politikai okokból a fenti elvet nem sikerült érvényesíteni. Elég legyen itt utalni a múlt század második felében önállósult román és a már korábban fennálló szerb görögkeleti autokefália püspökségeire és alsóbb tagozataira, valamint a gyulafehérvári görög katolikus metropolia szervezetére. Utóbbit két új püspökség (a lugosi és a szamosújvári) felállításával együtt az abszolutizmus létesítette; a Szentsték ehhez hosszabb diplomáciai tárgyalás után három év múlva járult hozzá. IX. Pius pápa 1853 november hó 26-án kelt *Ecclesiam Christi* kezdetű bullájában az erdélyi románok számára állítja fel az érseki tartományt: ... *proprium erigendo pro Romanis in Transilvania ecclesiasticam graeci ritus provinciam*.

Ez a pápai bulla a románnyelvű, a görög szertartású egyesült románok számára alapított püspökségről és metropoliaról beszél¹ és így, mint *Gyárfas*² Elemér mondja, mintegy szentesíti vagy legalább is megerősíteni látszik azt a felfogást, hogy a gyulafehérvár-fogarasi érseki megye román nemzeti alapon épült fel. Az új érseki tartományt a magyar törvényhozás később mindenestre a következő szavakkal iktatta törvénybe: «A fogarasi görög katolikus püspökségnek gyulafehérvári görög katolikus metropolia cím alatt érsekségre emeltetése, nemkülönben a görög katolikusok részére fölállított lugosi és szamosújvári püspökségek törvénybe iktattatnak». (1868 : XXXIX. t.-c.)

A nemzetiségi mozgalmak ellenhatásaként keletkezett az önálló magyar görög katolikus püspökség felállítására irányuló mozgalom, amely azonban csak hosszabb idő után vezetett sikerre. Ha a magyar liturgikus nyelv használatát nem is sikerült kieszközölni és Róma

¹ ... *in ecclesiasticam provinciam graeco-catholicam unitam linguae romanae atque adeo unam archiepiscopatem metropolitica sedem fogarasiensem Romanorum graeci ritus catholici uniti... erigimus et instituimus*. A bullát közli *Szemecz Emil*: *Katolikus autonomia*, Budapest 1879, 191 s. köv.

² A román görög-katolikusok autonómiája, kny. *Katolikus Szemle* 1905 (XIX) évf., Budapest 1905, 29 s. köv.

csupán az ó-klasszikus görög liturgikus nyelvet engedélyezte,¹ amelyet ilyenként csak nálunk használnak,² X. Pius pápa pontifikátusának 9. évében, 1912 június 8-án a Christifideles graeci ritus kezdetű bullával a magyar görög katolikusok számára megalapítja a hajdudorogi egyházmegyét. A bulla kifejezetten hivatkozik a korábbi román görög katolikus érsekség létesítésére és a hajdudorogi új egyházmegye alapításának okát leplezetlenül abban látja, hogy megsokasodott a görög katolikusok között azok száma, akik a *magyar nyelvet használják* és akik állhatatosan zörgettek a Szentszék kapuján, hogy számukra püspökség alapíttassék. A pápa ezt teljesíti is, hogy ezzel a keresztény vallás, a béke és egység a több nyelven beszélő görög szertartású hívek között tápot nyerjen.³

Az új püspökség területének körülírásából még élesebben kitűnik, hogy itt a nyelvi-nemzeti szempontok szolgáltak irányadóul. A hajdudorogi püspökség nemcsak a munkácsi, eperjesi, nagyváradí, hanem a szamosújvári püspökség s a fogarasi és Budapest révén az esztergomi érsekség kijelölt plébániáit foglalja magában. Magyar szempontból

¹ Grigássy Béla: A magyar görög-katolikusok legújabb története, Ungvár 1913, 88 s. köv.; a munka a hajdudorogi egyházmegye felállítására irányuló szervezkedés (l. erre Tóth György: A görög-keleti magyarok, kny. Keresztény Magvető, Kolozsvár 1907, 13) mellett főleg a magyar liturgikus nyelv kérdését tárgyalja.

² Ritus quinque enumerantur in Ecclesia catholica: 1° Latinus... 2° Graecus — qui in varios ramos dispartitur, nempe: a) In graecum purum, qui unicum episcopatum in Hungaria habet — írja *Coronata*, I.^a 154.

A magyar liturgikus nyelv itt mindazonáltal a mai napig használatos. De facto vero usque adhuc in multis huius dioecesis in liturgia lingua hungarica vel totaliter vel saltem partialiter adhibetur — állapítja meg *Petrani* Alexius. [Fideles ad ritus orientales pertinentes, Apollinaris 1939 (XII.) 97.] Hasonlóan *Dausend* Hugo: Das interrituelle Recht im Codex iuris canonici, Die Bedeutung des Rechtsbuches für die orientalische Kirche. (Veröff. d. Görres Ges. Sekt. f. Recht- u. Staatswiss. 79.) Paderborn 1939, 70.

³ Iam vero inter fideles Graeci ritus excreverunt etiam qui lingua hungarica utuntur, quique iam a Sancta Sede instantissime petierunt ut dioecesis pro iisdem conderetur. Non est profecto dubitandum hanc erectionem quam maxime conferre, quo cristiana religio, pax et unio inter ipsos graeci ritus fideles variis sermonibus loquentes foveantur, arciora reddantur vincula, quibus Regnum apostolicum S. Stephani devincitur Cathedrae Apostolorum Principis, item periculum avertatur probrosissimi illius abusus, a Summis Pontificibus pluries damnati, inducendi nimirum linguas vernaculas in sacram Liturgiam. A. A. S. 1912 (IV.) 432—433; közölve Grigássynál is, Függelék, 133 s. köv.

külön figyelemre érdemes a bulla VI. bekezdése.¹ Budapest, Makó és Nagyvárad plébániája a hajdudorogi püspökség területétől ugyan távol fekszik — mondja —, mégis, minthogy ezeknek majdnem valamennyi hívője *magyarul beszél*, igen alkalmasnak látszott, hogy ezek az új püspökséghez csatoltassanak. De ugyanez a szempont más vonatkozásban is szerepet kap. A bulla tudja, hogy a hajdudorogi püspökség székhelyétől a fogarasi érsekséghez tartozott számos plébánia (mint pl. Csikszentdomokos, Csikszentgyörgy, Kézdiszentkereszt, Torja, Alsóboldogfalva, Gyergyószentmiklós, Székelyudvarhely, Gyergyóalfalu stb.) távol fekszik, azért rendelkezik úgy, hogy ezeket a hajdudorogi püspök helynöke útján kormányozhassa.

Igy tehát nálunk is voltak és vannak nemzetiségi, nyelvi jellegű plébániák, amelyeknek az a sajátsága, hogy nem a latin, hanem a görög nemzetiségi jellegű, görög szertartású egyházmegye keretében létesültek. *Gyárfás* Elemér VII. Pius pápának 1823-iki ama intézkedésével kapcsolatban, amely a jórészt román hívekkel rendelkező szatmári főesperességet 92 plébániával a munkácsi rutén egyesült püspök alól elvonta és a nagyváradi görög szertartású egyházmegyébe kebelezte, a következőket jegyzi meg: «Ez az intézkedés megerősíteni látszik azt a felfogást, hogy míg az Egyház Nyugaton a legovátosabban igyekszik elkerülni és kiküszöbölni mindent, ami hívei között *vallási* téren nemzetiségi ellentéteket támaszthatna, addig másrészt a pápa kénytelen elismerni, hogy a görög egyház szervezetének és szertartásainak megfelelőleg az egyházmegyék lehetőleg nemzetiségi és faji alapon szervezendők».²

¹ *Quamvis tres ex modo relatis paroeciis graeci ritus, Budapest, Makó, Magnovarad (Nagyvárad) nuncupatae, a territorio Hajdu-Doroghensis dioecesis longe distent, quum tamen ipsarum fideles fere omnes hungarice loquantur, peropportunum visum est eas novae erectae dioecesi adiungere atque aggregare. Quod ad paroecias e Fogarasiensi archidioecesi dividendas, quippe quae a nova dioecesi sint et ipsae discretas atque ab eius episcopali sede dissitae, indulgemus ut ab Ordinario Hajdu-Doroghensi regantur per Vicarium ab eo nominandum et constituendum.*

² *Id.* m. 27—28.

A páriszkörűli békék Romániája számára elsőrendű politikai jelentőségű volt az egyházmegyék lehető új és kedvező rendezése. Mint *Giannini* Amadeo: *I concordati postbellici*, vol. II. Milano 1936, 17 lra: *L'ordinamento della gerarchia ecclesiastica presentava particolare importanza dal punto di vista politico. Hogy az 1929 július 7-én ratifikált román konkordátum tárgyalásain mit akart elérni Bukarest, nem tudjuk. A konkordátum (2. art.) mindenesetre*

Magyar plébániák különben az Újvilágban is vannak. Legutóbb Markos János¹ bencés cikkéből értesültünk, hogy a délamerikai São Paulóban, Brazília legnagyobb ipari és kereskedelmi gócpontjában a San Bento-kolostor magyar bencései vezetése alatt megalakult 13 magyar egyházközség. Ezeket, mint központi szerv, az állam részéről is elismert Szent István Király Római Katolikus Egyházközség fogja egybe. A São Paulo külvárosában, a Villa Anastación megépült az első magyar templom; az illetékes egyházi hatóság az elmúlt évben létesített itt plébániát.²

A nyelvi és a nemzeti plébániák módosítják a plébániához tartozás általában csupán területi alapon megvont ismérveit is. Ezt ugyanis általában a lakóhely, vagy a tartózkodási hely, nem pedig a nemzeti vagy nyelvi hozzátartozás határozza meg, míg a személyi plébániánál bizonyos családhoz, nyelvhez, nemzetiséghez vagy ritushoz tartozás jogi ténye,³ utóbbiaknál mindenesetre a területi elv is figyelembe jön.

Az erkölcsi személy általában.

21. A plébánia és az egyházközség jogalanyiségének vizsgálata arra indít, hogy az erkölcsi személy fogalmával külön is foglalkozzunk. A hozzáértő tisztában van azzal, hogy egy szűkre mért fejezet csak a legnélkülözhetetlenebb vezérelveket tartalmazhatja és csupán néhány szempontot emelhet ki, részint talán alárendeltebbet is, ha ez a hagio-

a gyulafehérvár-fogarasi érseki tartomány püspökségeit a meglevők épségben hagyásával egy új (máramarosi) görög-katolikus suffragáneos püspökséggel szaporította, viszont a latin szertartású nagyváradi püspökséget a szatmárral aequae principaliter egyesítette és ezt a gyulafehérvári és a temesvári püspökséggel, valamint a regáthbeli jassi-ival együtt a bukaresti érsek *suffraganeusává tette*, az örményeket pedig külön iurisdiction alá rendelte, a királyság összes örményei élére külön egyházfőt állítva, Szamosújvár székhellyel. (Un chef spirituel pour tous les Arméniens du Royaume, avec siège à Gherla.) Huszár Elemér: Az Egyház és állam közti viszony története, Budapest 1929, 82. Giannini, 18 s köv., 28 s köv. Kontor Lajos: A háború utáni konkordátumok, kny. Theologia 1937, Budapest 1938, 21.

¹ Markos János: Corcovado árnyékában, Magyarok, akikről kevesen tudnak, Katolikus Szemle 1940 (LIV.) 298 s köv.

² Markos, 300 L. még Turi Béla: A magyar hitközségi élet Amerikában, Katolikus Szemle, 1924 (XXXVIII.) 65 s köv.

³ Eichmann, I. 115, 209.

mányos kánonista tan tisztasága, vagy akár csak a kánonjogi terminológia megvédése érdekében szükséges. Ez a fejezet *csakis* arra szól, hogy a tárgyunkhoz tartozó helyi egyházi közület jogalanyisága tekintetében elfoglalandó álláspontunk reáépülhessen. Ha ugyanis az a kérdés merül fel, hogy az alsóbb egyházi tagozatok közül melyek az erkölcsi személyek, nem térhetünk ki kényelmesen az elől, hogy e sokat vitatott fogalom irányában állást ne foglaljunk, de a célszerűség is megkívánja, hogy mielőtt eldöntjük, erkölcsi személy-e például a plébánia, tudjuk, mit takar az erkölcsi személy fogalma.

Tudatában vagyunk annak, hogy a kánonjogi probléma részletes vizsgálata önálló munkát igényel, elég utalnunk a kérdés feldolgozását célul kitűző, a munkánkban idézett kánonjogi értekezésekre. A kérdés szinte áttekinthetetlen irodalma oly gazdag, hogy a magyar tudományt a világi jogi személy problémáját megvilágító, mélyenszántó könyvvel megajándékozó szerző pregnáns kifejezése szerint ennek az irodalomnak az áttekintése szinte nagyobb gondot okoz, mint magának a problémának a megoldása.¹

A jogalanyiség kánonjogi fogalmának, mint annyi másnak gyökerét a római jogban kell keresnünk.² A római jog szerint jogalany az, akinek alanyi joga vagy kötelezettsége van vagy lehet, akinek a tárgyi jog parancsa, tilalma, engedélye és büntetései szólnak, vagyis aki jogképes.³ Valódi jogalany az egyes élő ember; a jusziniánuszi jog ezenfelüli *per fictionem iuris* az eredetileg csupán személyösszességet jelentő

¹ vitéz Moór Gyula: A jogi személyek elmélete, A M. Tud. Akadémia Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata, 2. szám. Budapest, 1931, 27. — Ugyanő mutat rá (6.), hogy például *Michoud* és *Ferrara* könyvének terjedelme meghaladja az 1000 oldalt.

² *Trezzini* Celestino: La persona giuridica nel diritto vigente canonico, Estratto di: Hommage de la Faculté de droit de l'Université de Fribourg à la Société suisses des juristes à l'occasion de sa 59me Assemblée générale à Fribourg, les 29 et 30 septembre 1924, Fribourg (Suisse) 1924, 192.

³ *Notter*, Római jog I. Budapest 1935, 67. A mai jogot illetően az alábbiakban a jogalanyiságot és jogképességet azonos fogalomnak tekintjük; mint alább látni fogjuk, a középkor óta a jogalanyiség (jogképesség) és személyiség azonos jelentményű fogalom, a személy jogi értelemben annyi, mint jogalany. (V. ö. *Notter*, Római jog I. 67, 68.)

Ilyen értelemben veszik magánjogászaink is. *Grosschmid* Béni (Jogi és lénytani személyiség, Magyar Jogi Szemle, 1920 [I.], 104, 105) szerint személynek lenni vagy nem lenni annyi, mint jogok és kötelezettségek alanyának lehetni vagy nem lehetni; személyiség nem egyéb, mint jog- és kötelezettség-alanyiség quoad posse. A személyiség attributum, nevezhető tulaj-

universitast, a kegyes intézeteket, a nyugvó örökséget is jogalanynak ismerte el. Az egy közös célra egyesült emberek összességének az alkotóelemet tevő emberektől különböző jogképessége volt; a jótékonycélú intézmények céljára lekötött vagyon jogalanyának magát az intézetet tekintették. Mindazonáltal ezekre az etimológiailag per-sonare-ből¹ levezetett persona kifejezést nem alkalmazták; személy csakis az emberi individuum, a jog terén szereppel bíró egyes élő ember.² Míg tehát a mai jogi nyelv, beleértve a kánonjogot is (87, 99 c.), a személyiséget kiterjesztőleg a jogalanyisággal azonosítja, belefoglalva az emberen kívül az erkölcsi (jogi) személyeket is, a római jogból hiányzott ez a kitágított persona fogalom.³

A mai világi jogban jogi személynek nevezett intézmény fogalma és rendszere a római jogban is megvolt, csak hogy az egyes emberre lefoglalt persona szó nélkülözötte az általános jogalanyiség tágabb jelentését. A közös kifejezés hiánya azonban nem okozott zavart, a rómaiak jól kijöttek azzal, hogy az emberen kívüli jogalanyokat külön-külön nevükön nevezték el universitasnak, collegiumnak, corpusnak, hogy a legfontosabb magánjogi terminusokat említsük.⁴

donságnak is. Úgyis nevezzük e tulajdonságot, hogy *jogalanyiség, nemkülönben, hogy jogképesség*. Tóth Lajos (A jogképesség a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetében, Magyar Jogi Szemle, 1925 [VI.] 268) a három terminus technikust a következőként kíséri megvilágítani: a *jogképesség* arra felel: quoad posse, a *jogalanyiség* arra válaszol: quoad esse, a *személyiség* azt jelenti, akiben a quoad posse megvan. Hozzáteszi azonban, hogy a jogalanyiséget quoad posse értelemben is veszik, mert jogalanyiságon nemcsak azt szokták érteni, hogy valaki máris alanya valamely konkrét magánjogi jogviszonynak, hanem azt is, hogy valaki jogviszony alanyává válhat. Szokásos a jogalanyiséget *abszolút* és a jogképességet különböző fokozatot ismerő *relatív* fogalomnak felfogni. V. ö. erre Zsolt Kornél: A végintézkedések kellei. A budapesti kir. m. Pázmány Péter Tudományegyetem Magánjogi Szemináriumának kiadványai. (Szerk. Szladits Károly.) 8. sz. Budapest 1935, 13.

¹ Rheinfelder H.: Das Wort «persona», Geschichte seiner Bedeutungen, Halle 1928, 18 s. köv.

² Notter, Római jog I., 183 s. köv.

³ Mörsdorf, 114.

⁴ L. erre Schnorr v. Carolsfeld Ludwig: Die Geschichte der juristischen Person, I. Universitas, Corpus, Collegium im klassischen Recht, München 1932, 59 s. köv., 147 s. köv. — Szerzőnk nézete szerint (v. ö. 81.) tévesen írják a klasszikus jog és főleg Ulpianus javára a testület fogalmának elméleti kiképzését. A I. 7. §. 1. D. 3, 4 (Si quid universitatis debetur, singulis non debetur nec quod debet universitas singuli debent) a többi számbajöhető helyel együtt interpolált és így nem a Jusztinianusz előtti korból származik.

Csak a középkor folyamán állott be változás, amikor szokássá vált az általánosabb kifejezés, mint *persona universitatis*, *persona collegii*, *persona ficta*; IV. Ince pápa óta a *corpus mysticum*, *persona mystica*, a postglossatoroknál inkább *persona ficta*, *corpus fictum*; *persona universalis* szokásos.¹ A középkor óta, amely a *persona* szót kiterjesztette az *universitas*ra is — értvén ezen az *universitas personarum* mellett az *universitas rerum*ot is —, azt a személyek egy fájának tekintették, a személyiség és a jogalanyiség tehát azonos értelmű fogalomná vált.²

Idáig azonban hosszú utat kellett megjárni, mert a barbár jog korában eltávolodtak a római jog fogalmától. L'idealità dell'ente non era astrattamente concepita: esso veniva confuso con quelle persone che ne rappresentavano gl'interessi e ne esercitavano i diritti — írja erről az időről az egyik olasz jogtörténész.³ Ezt az azonosítást érzékelteti az állam és az államfő viszonylata, utóbbi nem vált külön az előbbi-től, továbbá, hogy például a város valamennyi polgárának beleegyezését kellett adnia ahhoz a szerződéshez, amelyet a város nevében kötöttek.⁴ A római jogi elvet: «quod est universitas non est singulorum» modifikálták: «quod est collegii est singulorum».⁵ A változást előkészítő és kialakító erők között számontarthatjuk az autonómia gondolatát,⁶ de az autonómiára törekvő erőknek modellre, mintára volt szükségük, ezeket pedig az Egyház bőven szolgáltatta a kegyes alapítványok, egyházi intézmények révén, amint ezt *Solmi* szépen kifejti; de ugyan-csak őt, a világi jogtörténészt idézhetjük arra is, hogy a kánonjognak oroszlanrésze volt a különálló erkölcsi személy megkonstruálásában.⁷

¹ *Gierke* Ottó: Das deutsche Genossenschaftsrecht, III. Die Staats- und Korporationslehre des Altertums und Mittelalters und ihre Aufnahme in Deutschland, Berlin 1881, 247 s köv, 280 s köv, 425 s köv.

² *Notter*, Római jog I. 68, 184.

³ *Calisse* Carlo: Storia del diritto italiano, vol. III. Diritto privato, Firenze 1891, 48.

⁴ *Calisse*, 49.

⁵ Glossa *competit* ad l. 1, §. 1, Dig. XLVII. 22.

⁶ *Solmi* Arrigo: Storia del diritto italiano,³ Milano 1930. 725: Perno di questa formazione è l'autonomia, per cui tutte le forze sociali tendono a rinsaldarsi nei vincoli della corporazione, e per cui tutte affermano il diritto originario di dettar le norme interne della propria azione, nell'ambito a ciascuna assegnato. V. ö. még 313 s köv., 725 s köv.

⁷ Ma i canonisti fecero fare un gran passo alla dottrina della persona giuridica, poichè, rappresentando la Chiesa come un *corpus mysticum*, traspor-

A természetjog hatása folytán Franciaországban a régebbi kifejezések, mint *corps*, *communauté* feladásával a *persona moralis* terjedt el, de a porosz jog is az erkölcsi személy kifejezést használta, míg a bajor *Landrecht* a misztikus személyt.¹

A természetjogi iskola a középkori szóhasználatot továbbfejlesztette, amikor az egyes ember, mint jogalany, *persona physica* mellé a *persona moralis*, erkölcsi személy — és nem erkölcsös — (testület és intézet) fogalmát léptette. Az elnevezés azon alapszik, hogy az universitas lényé szerint *unitas moralis*.² A természetjogászok az erkölcsi személy kifejezést általános uralomra juttatták,^{2a} de a természetjogi iskola elleni visszahatás itt sem maradt el.

22. Az erkölcsi személy elnevezést ugyanis a múlt században a jogi személy terminusa váltotta fel a világi jogban. *Savigny*³ nem elégitette ki a természetjogi iskola műszava, mint annyi más konstrukciója sem. A kántiánus nagy német jogtudós, akinek politikailag felvilágosult reakcionista felfogásában ismeretesen elért a középkori fejlődés nagy autonóm testületei irányában a francia forradalomtól örökölt ellen-szenv is,⁴ azért vetette el az erkölcsi személy terminusát, mert az szerint a lényegre nem talál és mert szerinte az erkölcsös személynek ellentéte szükségszerűen az ember, mint erkölcstelen személy elnevezéshez vezet. Ezzel azonban félreértette a *persona moralis* kifejezést, mert jegyzi meg találóan *Notter*, az erkölcsit összetévesztette az erkölcsőssel. «A *persona moralis* helyett *juristische Person* elnevezést ajánlotta.

tarono questo concetto astratto e fittizio a tutti gli enti corporativi del medio evo. *Solmi*, 727. Hasonlóan elismerőleg *Calisse*, III. 49: Ne ebbe merito anche il diritto ecclesiastico, che fu per le sue istituzioni custode dei principii del diritto romano.

¹ *Lammeyer J.*: *Juristische Personen der kath. Kirche. Historisch und dogmatisch gewürdigt auf Grund des neuesten kirchlichen und staatlichen Rechts*, Paderborn 1929, 137.

² *Notter*, *Római jog* I., 188.

^{2a} *Gierke Otto*: *Johannes Althusius und die Entwicklung der naturrechtlichen Staatstheorien*,³ *Boroszló* 1913, 259 s. köv.

³ *System des heutigen römischen Rechts*, Berlin 1840. II 240 s. köv. *Mörsdorf*, 120.

A jogi személy elnevezését különben *Heise* használta először 1807-ben. L. *Moór Gyula*, *A jogi személyek elmélete*, 37⁴⁶.

⁴ *Hohenlohe Konstantin*: *Grundlegende Fragen des Kirchenrechts*, Wien 1931. 74.

A német jog és jogtudomány körében azóta uralomra jutott ez a kifejezés. A magyar jogtudomány ezt a kifejezést készségesen átvette és jogi személynek fordította.¹ A jogi személy elnevezés ellen szól különben azt a megokolt, ha némileg jogpozitivistá gondolatoktól is vezetett kifogás, hogy nemcsak az universitas, de voltaképpen az egyes ember is jogi személy, mert neki is a tárgyi jog adja meg a jogalanyiságot, lévén a személyiség, a jogalanyiség jogi fogalom.²

A jogi személy elnevezés az újabb állami törvényhozásban és irodalomban szokásossá vált. Mindamellett a régebbi megjelölések korántsem tűntek el egyhamar.³ A franciák a legutóbbi időig is előnyben részesítették az erkölcsi személy terminusát, ezt *Stutz*³ is kénytelen elismerni; szerinte ezzel szemben az olasz jogtudomány a némettel együtt előszeretettel használja a jogi személy mesterszót. Ez azonban, tehetjük hozzá, nem jelenti, hogy az olaszok a régebbi terminust egyszerűen feladták volna. Az olasz törvényhozás és irodalom nem látta szükségesnek, hogy sietve eldobja a régebbi megjelölést. Az 1865. június 25-i kir. dekrétummal (2358 n.) szentesített olasz magánjogi törvénykönyv (*Codice civile*) mindjárt a legelején⁴ így kezdi: *Communi, le provincie, gli istituti pubblici civili od ecclesiastici, ed in genere tutti i corpi morali* legalmente riconosciuti, sono considerate come persone. És ehhez alább is következetes marad: *i beni degli istituti civili od ecclesiastici e degli altri corpi morali* appartengono ai medesimi.⁵ Az irodalom sem marad ezekhez hűtlen, ha az újabb megjelölést használja is. Vegyük elő például az egyik elterjedt, 1932-ig hat kiadást megért

¹ Római jog, I 188.

² *Gierke, O.*: Deutsches Privatrecht, Leipzig 1895, I. 268, 471, *Stutz*, Geist, 199⁶. *Grosschmid*, 426. «A jogi személlyel az embert mint »természetes« személyt helyezük szembe, noha az ember jogképessége, vagyis személyisége szintén csak a jog elismerésén alapul, — írja *Szladits Károly*, Magyar Magánjog (Főszerkesztő: *Szladits Károly*), Általános rész II. füzet, Budapest 1939, III. cím, (Magánjogi helyzetek) 181.

³ Az erkölcsi személy terminusa újabb magánjogi irodalmunkban is felbukkan. Így pl. *Grosschmid*-nél, 104.

⁴ Geist 199³. *Stutz*-ot követve, *Melichár Kálmán*: Egyházi jogi személyek c. cikkében, Magyar Jogi Szemle 1922 (III.) 452 s. köv.) szerint is az olasz jogtudomány a jogi személy elnevezéshez ragaszkodik (id. m. 455); *Melichár* szerint «a kódex is Franciaországból vette át az erkölcsi személy elnevezést»; ámde ez az elnevezés a kánonjogban és az olasz jogban már korábban is otthonos volt.

⁵ I. könyv I. cím 2. pont.

⁶ 433 p.

magánjogi kézikönyvet, ebben azt olvashatjuk, hogy az emberen kívül esistono enti astratti, cui la legge attribuisce la capacità di essere soggetti di diritto, e si chiamano persone giuridiche, o *anche enti o corpi morali, persone fittizie ecc.*¹ Hogy ez még legújabbán sem tűnt el, arra felhozhatnók az új olasz polgári perjogi törvénykönyvet, amely 8. cikkülésében² ugyan már csak jogi személyről tud, de az indokolása³ a persone giuridiche mellett kétszer is megemlíti az ente-t.

Az pedig nem is szorul bővebb magyarázatra, miért használja a Codex, amely más vonatkozásban is a keresztény természetjogra támaszkodik, a persona moralis terminust; a kifejezés a kánonjogban meg az olasz jogban eléggé ismert volt és legfeljebb arra lehetne még hivatkozni, hogy Gasparri kardinális, a nagy kodifikátor, évekig a párisi Institut Catholique kánonjogi professzora volt.⁴

A kánonjog nem zárkózott el annak tudomásulvételétől, hogy a világi jogban új mesterszó honosodott meg; ennek idővel a saját terminológiájában is helyet adott, anélkül persze, hogy a régebit eldobta volna. A Codex-ben a leggyakrabban használt persona moralis mellett megtaláljuk az egyjelentésű persona iuridica (pl. 687 c., 1489 c. 1. §, 1495 c. 2. §), ens iuridicum (1409, 1410 c.), corpus morale (2255 c. 2. §) szakkifejezést is. Ha némelyek korábban és a Codex után is tettek olyan megkülönböztetést, hogy a persona moralis a csak egyházilag jogképes, a persona iuridica pedig az állam részéről is jogképesnek elismert egyházi közületet jelent, ez a disztinkció kellő alap nélküli, mert amint Stutz⁵ meggyőzően kimutatta, a persona moralis

¹ Venzi Giulio: Manuale di diritto civile italiano, Torino 1932, 57, 81.

² Le persone giuridiche stanno in giudizio per mezzo di chi ne ha la legale rappresentanza.

³ Codice di procedura civile, Progetto definitivo e relazione del Guardasigilli on. Solmi, hivatalos kiadás, Roma 1939, Relazione, 12. pont.

⁴ Stutz, Geist, 199^a. «Indem der Kodex sie (die Bezeichnung moralische Person) nunmehr aufnimmt und der kirchlichen Gesetzes- und Amtssprache einverleibt, knüpft er auch in diesem Punkte wieder an das Naturrecht und seine Lehre an», u. o. 199.

⁵ Geist, 215—221. (L. fentebb . . . 11. lap.) Nézete a kanonisztika közhelyévé vált: 1. pl. Falco, Introduzione 134, Lammeyer, 138 s. köv. Michiels, Principia II. 325 s. köv. Mörsdorf, 121 s. köv. Köstler, Rechtspersönlichkeiten, 417 Coronata, 1^a, 158^a Melichár, Egyházi jogi személyek, 456 s. köv. Sipos, Enchiridion⁴ 95 — A persona moralis különben jelenthet oly világi jogi személyt, amelyet az Egyház mint ilyent elismer. (pl. 2274, 2332 c.) Michiels, Principia II, 1, 316 Mörsdorf, 121^{6a}. Arra a tételre támaszkodva, hogy az állami egyházi jog létesítette köteléket utóbb az egyházi hatóság

és a *persona iuridica* kifejezés tartalmilag teljesen azonos a *Codex*-ben. A stílusbeli változatosság talán a szerkesztők különbözőségével függ össze; mindenesetre a törvénykönyv világosságának és egységességének nem tett jó szolgálatot. Helyesebb lett volna egyedül a *persona moralis* kifejezést megtartani.

23. A latin szertartású római katolikusok új egyházi törvénykönyve nem fogadta el a német szervi iskola valóságos jogalanyisági teóriáját, hanem a klasszikus középkori kánonjog fikciós elméletének talaján épült fel. Ezt *Gierke* iránt egyébként elismeréssel viseltető kiváló német kanonista¹ is kénytelen megállapítani.

Újabban ezt a tényt éppen a katolikus kánonjogi oldalról vonják kétségbe. Seit dieser Zeit (*Savigny*) hat sich in Lehrbücher des Kirchenrechtes die Meinung eingeschlichen, als wäre im Kirchenrechte, vor allem im Kodex, die sogenannte Fiktionstheorie enthalten — írja *Hohenlohe*,² majd *Savigny*-t cáfolni akarván, így folytatja: *Innozenz*³ und dem kanonischen Recht war die juristische Person nie ein Phantom, eine reine Fiktion, wie Zentaurus oder der Rat der Götter.⁴ Hogyan lehet mégis, hogy IV. Ince a IX. Gergely dekretálisaihoz írt kommentárjában :

is elismerheti erkölcsi személynek, *Melichár* (Egyh. jogi személyek, 461) azt remélte, hogy hazánkban az 1919. évi január hó 30-án megalakult «Országos katolikus autonómia»-t a Szentszék is el fogja ismerni erkölcsi személynek. Ez azonban érthető okokból nem történt meg. Végül megjegyezhetjük, hogy a *persona iuridica* mesterszóval az irodalom is él, bár a szerzők többsége hű maradt a *persona moralis* terminushoz.

¹ «Doch wäre es verkehrt, daraus schließen zu wollen, daß das päpstliche Gesetzbuch auf dem Boden der Theorie von der realen Verbandspersönlichkeit stehe. Vielmehr liegen ihm genau dieselben Anschauungen zugrunde wie dem klassischen kanonischen Rechte des Mittelalters. Der Kodex vertritt eben . . . von seinem Sprachgebrauch abgesehen, im großen und ganzen durchaus den Standpunkt der romanisch-kanonistischen Fiktionstheorie mitsamt ihren Unebenheiten und Widersprüchen.» *Stutz*, Geist 211—212. Ezzel szemben *Coronata* szerint *Codex nullam theoriam proponit de natura personalitate iuridicae* (Inst. I^a. 159) és — ezért tér el e szerző a fikciós elmélettől. Helyesebben tanít *Sipos*, *Enchiridon*⁴ 95: *Codex supponere videtur antiquam theoriam fictionis*.

² *Grundlegende Fragen*, 6. fejt.: Kirche und moralische Person, 71—72.

³ IV. Ince pápa néven uralkodó (1243—1254) *Sinnibaldo dei Fieschi*.

⁴ *Grundlegende Fragen*, 74 és alább is: . . . das kanonische Recht niemals in der *persona moralis* eine Fiktion, eine Chimäre erblickte; 78. Már engedékenyebben a 79. lapon: Eine Fiktion liegt, wenn man will, in der Pfründe.

Apparatus in quinque libros Decretalium, amelyet Hohenlohe is ismer,¹ ezt mondja: «Cum collegium in causa Universitatis *figatur* una persona». «Universitas sicut et Capitulum, populus, gens et huiusmodi, *nomina sunt iuris et non personarum.*» Hohenlohe szavai annyit jelentenek-e, hogy a kánonjogi fikciós elmélet feltétlenül az erkölcsi személy létét tagadja-e vagy valami egyebet?

Tudni kell, hogy a kánonjog középkori összefoglaló személyiség (= jogalanyiség) és így a persona ficta fogalma kialakulásához nagymértékben a gyakorlati élet szüksége vezetett el. Gondoljunk csak a következőkre. Szabályozni kellett a székes- vagy társaskáptalanok, a monostorok jogviszonyait, az egyes partikuláris egyházak és az univerzális Egyház, az egyházi kollégiumok és a fejük közti relációt, meg kellett oldani, hogy a pert ki volt jogosított megindítani, ki képviseli az universitást, vétőképes-e és büntethető-e a különálló személyösszeség vagy intézet, hogyan képződik az egyházi testület akarata, mik az egyes tagok jogai, mi a szabály uniójukra, megszűnésükre..

Hogy csak egyet ragadjunk ki a sok közül, ilyesforma kérdések merültek fel: ha az ugyanahhoz az egyházhoz rendelt két kanonok között az egyház javainak hasznélvezeti jogára nézve vita merült fel, ki jogosult a per megindítására. A problémát *Sinnibaldo dei Fieschi* úgy oldotta meg, hogy az egyik kanonok a másik ellen pert indíthat, mindegyik «nomine praebendae», mert mint a híressé vált helyén² hozzátézi, «haec praebenda potest habere iura sua et possidere, sicut episcopatus, abbatia, hospitale vel quaecumque alia domus vel dignitas vel administratio».³

Ezek voltak azok a gyakorlati problémák, amelyek tanulmányozása alkalmat adott a kánoni elmélet kialakulására;⁴ mint *Trezzini* írja: il bisogno creò la dottrina.⁵ A középkori kanonisták tehát tudatá-

¹ 76,

² Apparatus in quinque libros Decretalium, ed. Venetiis 1570; a c. 3. X, 2, 19-hez.

³ Méltatására I. *Ruffini* F.: La classificazione delle persone giuridiche in Sinibaldo dei Fieschi (Innozenzo IV.) ed in Federico Carlo di Savigny, Scritti in onore del Prof. Schupfer, Torino 1898, újra nyomtatva: «Scritti giuridici minori» scelti e annotati da M. Falco, A. C. Jemolo E. Ruffini II, Milano 1936, 5 s köv. *Petroncelli*, Contributo, 408.

⁴ *Lampert* U.: Die kirchlichen Stiftungen, Anstalten und Körperschaften nach schweizerischem Recht, Zürich 1912, 4.

⁵ 192.

ban voltak annak, hogy a valóságban éltek az emberek, akikből az universitas personarum áll, valóban létezik az a vagyon, amelyet az universitas rerum céljára lekötöttek.¹

Másfelől azonban a kanonisták *Sinnibaldo dei Fieschivel* élükön, eltérően attól az eszmétől, hogy csak a persona physica képes jogokra és kötelezettségekre, a fizikai személy *Boethius*-féle filozófiai fogalmára (naturae rationalis individua substantia) építve, a kor jellegzetes törekvése értelmében, amely szívesen magyarázta a dolgokat analógiák segítségével, eljutottak ahhoz, hogy az universitas non vera, sed ficta et repraesentata persona. Ez a fikciós teória a múlt század közepéig uralkodónak volt mondható,² vallották a neves magyar magánjogászok is.³

Az a fikciós teóriának szegezett érv azonban, hogy szerinte az Egyház, vagy az állam csupán csak merő fikció, tehát nem létező valami, már nem állhat meg. Csak annyi való, hogy szerinte az universitas jogalanyisága fikció: az universitást úgy tekintették per fictionem iuris, mintha persona volna; «mivel nem fizikai egység, tehát nem egységes lény, ezért jogalanyisága sem lehet valóságos».⁴

Azt azonban a fikciós elmélet sem tagadja, hogy az Egyház és más universitas valóban létezik. Éppen ellenkezőleg. Hogyan írhatta volna *Sinnibaldo dei Fieschi* az egyes egyház folyamatosságát és jogainak védelmét sede vacante esetére aláhúзва, hogy «Ecclesia non desinit, mortuo prelato, quia nunquam moritur». A tételt, amely az egyházi funkcionáriusok földi életét is túlhaladó létet tulajdonít az egyházi erkölcsi személyeknek, *Giovanni Andrea* a következőként szilárdította meg: «licet moriatur praelatus et omnes clerici in ecclesia, dominium illorum non vacat, quia Christus non moritur, nec potest ecclesia deficere».⁵ Az a valami, amely nem hal meg, ugyancsak kell, hogy létezzék. Ezt a gondolatot pendítte meg a Codex is: persona moralis, natura sua, perpetua est. (102. c. 1. §. 1. mondat, a kivételre u. o. 2. mondat.) «A fikciós elmélet szerint sem az Egyház, sem az állam, sem más universitas personarum, vagy universitas rerum léte nem fikció... Ellenben fikció

¹ *Notter*, Római jog I. 190.

² *Trezzini*, 193 s. köv.

³ Personis jura competunt. Sunt autem aliae personae proprie sic dictae, i. e. singuli homines; aliae per fictionem juris intelliguntur — írja *Frank Ignác*. (Principia juris civilis Hungarici, tom. I. Pestini 1829, 73.)

⁴ *Notter*, Római jog I. 189.

⁵ *Petroncelli*, Contributo, 399.³³

az, hogy az universitas, mint unitas moralis, tehát csupán a közös cél által egységbe foglalt sokaság oly egységes lény, mintha unitas physica volna. Röviden fikció az, hogy az állam, az Egyház, vagy egy kórház olyan egységes és olyan észszerű és akarattal bíró lény, mint egy ember. És fikció az is, hogy az állam, az Egyház a kórház stb. *jogalany*, mint az ember». ¹

Ezek szerint tehát megdől az a hatásos ellenvetés, amely a múlt század eszmevilágában gyökerező, az állam mindenhatóságát kidomborító elmélet a fikciós teoria ellen felhozott, mondván, hogy az állam még sem lehet pusztá fikció. Ha az állam jogi személy, akkor a fikciós teoria szerint a legerősebb földi organizáció, a jogot alkotó állam is csak merő fikció, «árnyékszerű lény» lenne. (Gierke.)² Ez az okoskodás azonban egy egyébként nem teljesen helytelen gondolat túlhajtása, hiszen láttuk, hogy a fikciós teoriától még egyáltalán nem következik szükségszerűen az, hogy valaki akár az Egyház, akár az állam *létét* tagadja. Más dolog a lét valósága és más dolog a qua jogalanyi minőség.

Ez a megoldás is arra mutat, hogy az ellentétes megalapozású elméletek különféle átmenetek révén gyakran közeledhetnek egymáshoz;³ *Kierulff* felfogását bírálva, *Moór* arra az eredményre jut, hogy a fikció elmélete sem ellentétes a jogi realitás elméletével, «feltéve, hogy a jogi fikcióknak ugyanolyan jogi realitást tulajdonítunk, mint a jog egyéb alkotásainak, a többi fogalmaknak».⁴

Ami pedig azt a kérdést illeti, vajjon az Egyház csupán erkölcsi személy-e, hogyha tehát az Egyházra azt mondjuk, hogy erkölcsi személy, ezzel megragadtuk-e az Egyház egész lényegét, tudnunk kell, hogy az Egyház jogalanyi minősítése jogi kategória. Márpedig, mint *Notter* nagyon jellemzően és e kérdés szempontjából döntő módon kiemeli, az Egyház *jogi* minősítése nem tárja fel az Egyház egész lényegét úgy,

¹ *Notter*, Római jog I., 190. «Mint minden társaság, úgy az egyház is egy *erkölcsi egység* (unitas moralis), tudniillik a közös cél által összetartott, a közös cél szempontjából osztatlan sokaság. (Egység = osztatlanság.)» *Notter*, Egyházi jog, egyetemi előadások, 2. — Magánjogászainkat nem is ez a lét problémája foglalkoztatja, hanem a *nem* jogalany szervezetek «létnyilvánulásának tere». *Grosschmid* errenézve így teszi fel a kérdést: «A létnek a minőségét, fokát, viszonyát a valósághoz s annak szorosságát tekintve: létezőbb-e a Casinó, amiért ő jogi személy, mintsem a Curia, amiért ő nem jogi személy». (457.)

² *Moór*, Jogi személy, 46, 65.

³ *U. ö.*, u. o. 42.

⁴ *U. ö.*, u. o. 55.

amint azt a *hittudománynak* feladata feltüntetni;¹ a jogi meghatározás csak annyit mond, amennyi a jogászai cél szempontjából szükséges és megfelelő. Ebből mármost az következik, hogy az Egyház jogalanyi minősítése nem egyenlő azzal, hogy az Egyház *csupán* erkölcsi személy. Nehéz feladatra vállalkoznék, aki ennek ellenkezőjét próbálná állítani. Az Egyházra is áll, amit Moór Gierkevel szemben felhoz: az, hogy az állam jogi személy, nem jelenti, hogy *csak* jogi személy és semmi egyéb; amellet, hogy a jog számára jogi személy, másrészt reális valóságot, vagy magas eszméket is miért ne testesíthetne meg az állam».²

A középkori kánonisták tanításában a képletes kifejezéseket nem szabad félreérteni. Ők, különösen az akkori Európában, ahol az Egyház hatalmának teljében volt, látták és tudták, hogy az Egyház nem csupán homályos energiák egybefoglalása, hanem valóságban létező és hatásosan működő centrum, amelynek törvényei kötelezték az egyes embert. Azt is tudták, hogy az egyházi hatalom nem az egyes egyháztagok átruházásából, hanem ettől függetlenül létezik. Abban az időben az Egyház hatalmi köre temporális vonatkozásban is tagadhatatlanul és szembeötlően nagy volt.

Az embereknek az egyesülésre való jogát természetjognak lehet felfogni. Der menschliche Verband wird von den sich organisierenden Menschen und nicht durch einen kreatürlichen Akt der Staatsgewalt . . . geschaffen — mondja *Hohenlohe*.³ Mikor azonban ő az egyházi autonóm jogkört védeni akarja az állam mindenhatóságával szemben és amikor az egyházellenes beállítottságú Savignyt támadja, talán akaratlanul, de túllőtt a célon, mert a kánonjogi tradíciójú fikciós elméletet is kikezdi és nem ismeri fel,⁴ hogy a fikciós elmélet talaját a Codex sem hagyta el. Mindez azonban mitsem von le a keresztény természetjogra támaszkodó könyvének e fejezetében foglalt *egyéb helyes*⁵ fejtegetéseinek értékéből.

¹ Egyházi jog, egyetemi előadások, 2.

² Moór, Jogi személy, 66.

³ Grundlegende Fragen, 78; kiindulópontja inkább bölcséleti, mint jogászai: Die metaphysische Grundlage des Verbandes und der moralischen Person ist der philosophische Begriff der Relation und da diese Relationen real sind, ist der Verband keine Fiktion, op. cit. 76.

⁴ U. u. 72.

⁵ Kánonjogtörténeti vonatkozásokban v. ö. azonban észrevételeinket: Megjegyzések az egyházi jog két kérdéséhez, kny. ex «Jog» 1938, Szeged 1939. I. Az egyházi benefíciális jog kialakulása, 6 sköv. — Munkáinak egyházi jogbölcséleti értékelésére v. ö.: Az újabb bécsi egyházi jog, kny. ex «Theologia» 1939, Budapest 1939, 9 sköv.

A bécsi bencés professzor fegyvertárában a Gierke-féle Genossenschaftstheorie érveit fedezhetjük fel.¹ Hohenlohe ebben a tekintetben nem áll egyedül. Auch für das Kirchenrecht ist die Realitätstheorie gut anwendbar — írja *Hilling*, mert szerinte ez az elmélet a legjobban megalapozott, die vor allem auch dem grossen geschichtlichen Einflusse der beiden ältesten Verbandspersonen, des States und der Kirche, gerecht wird.²

Coronata is a realitási elmélet felé hajlik: ... variae personae inter se uniuntur... non fictione iuris tantum, sed realiter.³ Szerzőnk abba a nem ritka hibába esik, hogy a számos újabb világi jogi elmélet közül egyet kiválaszt és ennek meghatározására⁴ támaszkodik: Vera theoria videtur quae personas iuridicas fundari docet in associatione reali membrorum; quae associatio est aliquid reale, revera existens et a singulis membris distinctum... (majd az erkölcsi személyek egyik fájára vonatkozólag így folytatja) ... erit in istis personis non collegialibus *subjectum* seu fundamentum cui nituntur iura *populus* ad cuius utilitatem fundatio in personam iuridicam erecta est.⁵ Annyit azonban észrevesz, hogy a *Giorgi*-féle, az alapítvány esetében az államot, vagy más közjogi testületet jogalanynak megtevő felfogásnak a kánonjogban néminemű akadályai azért mégis vannak és így fenntartásait a következőkben fűzi hozzá: Quae theoria etiam Ecclesiae catholicae personis iuridicis applicari potest, dummodo salva servantur ea quae iure divino de natura primatus Sedis Apostolicae et immutabilis constitutionis ecclesiasticae monarchicae constituta sunt: nec enim ex hoc

¹ L. erre vitéz *Moór* Gyula előbb idézett munkáját, kül. 46—48, 52—65—103.

² Die Allgemeinen Normen des Codex Juris Canonici, Freiburg i. B. 1926, 101.

³ Institutiones³, I. 159¹. Feltehető, hogy a szövegben fent id. három kánonista nézetére hatással volt az organikus egyházzszemlélet is; utóbbi azonban még nem zárja ki a fikciós teóriát; a teológiai szempontokat a jogiaktól külön kell tartani. Az organikus egyházzszemléletre v. ö. *Giannone* Egon dogmatikai munkáját. (Az Egyház a mai szellemfordulón, Katolikus Szemle 1940 (LIV.) 321. s köv.)

⁴ *Giorgi* (La dottrina delle persone giuridiche o corpi morali, vol. VI Firenze 1887—1889, I. 54.) meghatározásáról *Coronata* (157³) ezt írja: Quae definitio theoriae realitatis innititur et etiam in iure nostro usurpari posse videtur. *Giorgi* különben nem tartozik a realitási elmélet pregnáns képviselő közé, azok közül való, akik a realitási elmélet felé csak hajlanak. V. ö. *Moór* 152¹³.

⁵ *Coronata*, Institutiones³, I. 159.

quod populus fundamentum praebet ad explicandam doctrinam personae iuridicae admitti necessario debet populum iura iurisdictionalia consequi in societate ecclesiastica, quae duo prorsus diversa sunt.¹ A fikciós teoriáról, szintén *Giorgira*-ra² hivatkozva, ennyi a mondanivalója: Non est proprie theoria scientifica et licet communius admissa non est tamen magni valoris.³

24. Ezzel szemben a római jogban gyökerező fikciós teoria korántsem túlhaladott a kánonjogban és nem tartozik a mult lomtárába. (A fikciós teoriát különben — mint *Moór* Gyula megállapítja⁴ — napjainkban is sokan követik a világi jogászok, különösen a magánjogászok. Utóbbiak csoportjából tekintélyénél fogva *Szladits* Károlyt idézhetjük, aki kifejtve, hogy a magyar tételes jog szempontjából az elméleti magyarázatok másodlagos jelentőségűek, így folytatja: a «tételes szabályozás elméleti magyarázata valójában jogi fikció».)⁵ Ellenkezőleg, a kánonjog nagy hagyományaihoz hű szerzők ma is fenntartják a fikciós teóriát. Hogy csak a napjainkban élőkre hivatkozzunk, nem felesleges, ha néhány — éppen a legjobb nevű — szerző véleményét szemelvénytyszerűen, szó szerint idézve ideiktatjuk. (Tesszük ezt főleg azért, mert egyházi oldalról is számos oly kellően meg nem alapozott véleményt hallottunk, hogy a hivatalos kánonisták nézete ma már elejtette a fikciós teóriát.)

A római Gregoriana egyetem tudós jezsuitája így ír: ... in hac persona morali collegiali, necessario admittenda est quaedam *fiction*, quatenus independenter a physicis personis quibus componitur, habet suum esse ac operari et quidem *perpetuum* ... In persona morali *non collegialis*, ratio *fictionis* latius patet eaque evidens est, tum quoad eius existentiam, tum quoad conservationem.⁶ Találé ebben a vonatkozásban a világi jogtól túlzóan függő kánonistákra tett következő megjegyzése is: Dolendum, plures canonistas himis serviliter iuri civili inhaerere.

¹ *Coronata*, u. o. 159.

² Id. m. 34—39.

³ *Coronata*, u. o. 158^b.

⁴ Jogi személyek, 45.

⁵ Magyar Magánjog. Általános rész, II. füz. 183. Nem áll tehát, hogy a mai polgári jog nem keresi többé a jogi fikciót, hanem reális alapon olyan formát használ, amelyben a dolog lényege kifejezésre jut. *Melichár*, Egyházi jogi személyek, 454; a jeles szerző itt is *Stutzot* követve, a realitási elmélet felé hajlik.

⁶ *Cappello*, Summa⁴, 65.

Ottaviani, a S. C. Officii assessora, egyben több kongregáció konzultura, sem restelli megállapítani, hogy *communitas ipsa potest, fictione quadam, per analogiam cum personis physicis, considerari ut subiectum eorundem iurium*.¹ A kiváló pécsi kánonista nagy elterjedtségű tankönyvében, világosabban, mint az előbbiek, ugyancsak a fikciós elmélet talajára helyezkedik: *... ius fictione creat subiecta ... ; ens iuridicum dicitur quia non re, sed iuris fictione existit*.²

Még határozottabban tör lándzsát a lateráni egyetem (Pontificium Atheneum Lateranense) professzora és v. dékánja, a Signatura Apostolica referendáriusa, a S. R. Rota bírása, több kongregáció és a Codex hiteles törvényt magyarázatára rendelt bíboros bizottság konzultora, aki a fórumkiváltság tárgyalása közben félre nem érthető valómást tesz: *Verum translaticia, eaque sat bene fundata theoria post Sinibaldum Fieschi (Innocentius IV. † 1254) a canonistis fere universaliter recepta docet in personis moralibus considerandas esse semper personas physicas quae a personis moralibus praesupponuntur (theoria fictionis)*.³ E nézete mellett újabb munkájában is kitart: *... haec fictio, ... non est nisi mentis abstractio et imaginatio quaedam. Substantialiter non existunt nisi personae physicae, quarum pluralitas hac abstractione ad unitatem reducitur*.⁴

Arranézve, hogy a fikciós elmélet fenntartása a magyar egyházi vagyon alapját nem ingathatja meg, a kételkedők kezébe adhatjuk azt a könyvet, amely az Egri Egyházmegyei Irodalmi Egylet pályadíját nyerte el és amely gyakorlati szempontokat, a hazai viszonyokat tartja szem előtt, *Török Kálmán* idézett munkáját,⁵ amely szintén a fikciós elméletet vallja.

25. De mindezek kapcsán az sem tagadható, hogy ezek a kánonisták már állást foglaltak az utolsó száz év különböző világi jogi teóriájá-

¹ *Institutiones*², 66.

² *Sipos*, *Enchiridion*⁴, 95. — Alább azonban némileg következetlenül: *... causae piae in quibus ipse finis vel medium ad finem, i. e. patrimonium est persona iuridica*. Ez azt jelentené, hogy az erkölcsi személy = (est) a céllal, vagy a vagyonnal?

³ *Roberti*: *De privilegio fori*, *Apollinaris* 1930 (III.) 635; közölve még: *Consultationes Iuris Canonici I. Romae* 1934, 309.

⁴ *De processibus* (sajtó alatt levő és eddig csak részletekben megjelent új kiadása), 148. Ugyane lap jegyzetében is kiemeli: *Haec est traditionalis theoria recepta a canonistis*.

⁵ 25, 251.

val szemben is. Ha valaki már nagyon szkeptikus akar lenni, azt mondhatja — amint a magyar magánjogász szerint is a tudomány mai helyzeténél nyílt kérdés a jogi személyek természete¹ — hogy a jogi személyek lényegének egészen megnyugtató megoldását egyik teória sem hozta meg, elismérheti, ha úgy akarja, hogy valamennyi elméletnek vannak gyenge pontjai, ám akkor sem állíthatja, hogy a fikciós teóriának részünkről elfogadott fogalmazása több hibapontot rejt magában, mint bármely világi jogi elmélet. De még ha úgy állana is a dolog, hogy valamennyi teória nélkülözi a kifogástalan megoldást, még abban az esetben sincs indoka annak, hogy a kánonjogi hagyományokon nyugvó fikciós elméletet elhagyjuk és a világi jog — a szkeptikus nézet szerint szintén — hibaforrással rendelkező valamelyik elméletét tegyük magunkévá, esetleg éppen azt, amellyel szemben lényegesen súlyosabb kifogás emelhető.

Kétségtelen, hogy a jogi személy problémája egyike a legnehezebbeknek, joggal nevezték «kétségbeejtő kérdés»-nek,² amelyre a jogtudomány kiváló elméi versengő buzgalommal keresték a feleletet. Ha most már az említetteken felül néhány újabbat — csak egy-két jellemző vonással vázolva — mégis említünk, ez csak a probléma nehézségét, sokszínűségét, a megoldások sokféleségét, tarkaságát alkalmas érzékeltetni.

Az elméletek között újabban számos magát a jogi személy fogalmát próbálja kiküszöbölni. Azok, akik csak az egyes emberben látnak jogalanyt, mint *Ihering*, és utána számosan, mint *Vareilles-Sommières*, *Stammler*, *Serment*, *Hölder*, *Binder*, *Zitelmann* későbbi munkájában, *Meurer*, *Tóth Lajos*, a testület alkotó embereket és az alapítvány kedvezményezetteit, vagy kezelőit tekintik jogalanyoknak. Mások (pl. *Windscheid*) a jogi személyeknél alanyt nem is keresnek, lévén szerintük a jogi személy egyszerűen alanytalan jogok tömege. Még tovább mennek azok (pl. *Duguit*, *Kelsen*, utóbbi olasz követője *Maiorca*),³ akik magát az alanyi jog fogalmát is tagadják.⁴ Újabb hazai irodalmunkban a jogi személyt *Kolosváry* személyiséggel felruházott társadalmi szerve-

¹ *Kolosváry Bálint*: Magánjog. Vezérfonal a magyar magánjogból tartott egyetemi előadásokhoz⁴, Budapest 1938, 92.

² *Salieilles Raymond*: *De la Personnalité Juridique*², Paris 1922, XVI. id. *Moór*, 44⁶⁴.

³ Szerinte a jogi személy un centro d'imputazione di effetti giuridici disposti da norme in riferimento al verificarsi di certi praesupposti.

⁴ V. ö. *Moór*, *Jogi személyek*, 51.

zetnek,¹ *Szladits* önállóított célszervezetnek² minősíti; *Moór* a jogi beszámítás fogalmának segítségével a problémát úgy oldja meg, hogy a jogi személy mint jogi beszámítási központ olyan normatív kapocs, amely egy csomó, a valóságban érvényesülő, vagy érvényesülhető emberi cselekvést, mint pszichofizikai realitást foglal egységbe össze,³ oly szervi cselekvéseknek jogi beszámítási pontja, amelyeket nem a kauzális eredet közössége, hanem a jogrend akarata tart össze és mint ilyen, a jogalanyi tevékenység egységének szimboluma,⁴ röviden, a jogi személy nem más, mint a normatív kapcsolatokkal egységbe foglalt szervi cselekvéseknek a beszámítási pontja.⁵

26. A jogi személyek lényegére vonatkozó világi jogi elméletek közül az egyik csoporttal, ha röviden is, mégis foglalkoznunk kell. Erre az a megfontolás késztet, hogy több jelenség *látszólag* ennek az egyházi köreink részéről való elfogadására mutat. Legutóbbis napilapjainkban arról olvashattunk, hogy az egyházi vagyonság nem az azt kezelő egyházi férfiak személyes tulajdona (ami teljesen igaz is), hanem a javadalmas fenntartásával párhuzamosan elsőrendű közérdeket, nemzeti közművelődést, lelképásztorkodást, papnevelést stb. szolgáló (ez is teljesen igaz) *célvagyon*. Püspöki körlevelek is arra hívják fel a figyelmet, hogy a különböző *célvagyonok* (egyházmegyei vagyon, templomvagyon, a plébánosi vagy kántori javadalmi vagyon, iskolavagyon) értékebevallása külön-külön történjék, minthogy az adók is külön adókönyvekben vettetnek ki rájuk,⁶ hogy tehát az egy plébániához tartozó különböző *célvagyonok* nem foglalhatók össze és nem alkotják együttesen az úgynevezett egyszeri beruházási járulék tárgyát, hanem külön-külön tüntetendők fel.⁷

¹ Magánjog, 90.

² Magyar Magánjog, Ált. rész, II. füz., 180.

³ Jogi személyek, 324.

⁴ U. o. 350.

⁵ U. o. 317. A munka egyben a jogi személyekre vonatkozó elméletek beható ismertetését és kritikáját is adja. V. ö. még *Kolosváry*, Magánjog, 90 s köv. *Szladits*, Magyar Magánjog, Ált. rész., II. füz., 181 s köv. *Ereky István*: A jogi személyek, Városi Szemle 1928, 49 s köv., 939 s köv., 1929, 207 s köv., 447 s köv.

⁶ Esztergomi főegyházmegyei körlevelek. 1938. VI. 1912. sz., Excerpta e litteris Circularibus Dioecesis Strigoniensis ab anno 1919 usque ad annum 1938 incl. ad clerum Archidioecesis Strigoniensis dimissis, composuit Ladislaus Sempley, Budapestini 1939, 169.

⁷ Esztergomi főegyházmegyei körlevelek, 1939. VIII. 4652. sz.

Az egyházi célvagyon kifejezés hallatára a világi jogban iskolázott fül a Brinz-féle célvagyon elméletre, vagy annak Szász—Schwarz által tovább fejlesztett elméletére gondol. Nem egy magánjogász tehette fel a kérdést, hogy mi az oka a célvagyon elmélet ilyenforma újjáéledésének, nem a civilisztikánkban, hanem ott, ahol kigondolója aligha remélhette.¹ Ezzel szemben fel kell tennünk a kérdést, hogy a célvagyon szó puszta használata nem véletlen-e, vagy legalábbis nem szándéktalan-e; felette valószínűtlennek, sőt kizártnak tartjuk, hogy a gyakorlati egyházi jogélet területén megjelenő szó az erkölcsi személyek lényegére vonatkozó jogelméleti állásfoglalást akarna kifejezésre juttatni. Bár igénytelen sorainknak hiteles magyarázat jelleget nem tulajdoníthatunk, nézetünk szerint a gyakorlati jogélet szükségleteit szem előtt tartó megnyilatkozások nem akarhatták az egyházi jog területén a porából megélemedett főnixként feltámasztani a célvagyon elméletet, amelyről Günther Antal közel félvévszázada megjelent egyházi jogi dolgozatában² elmondhatta, hogy a tudományos halottak temetőjében pihen.

A kérdést, hogy a szórványos szóhasználat vajjon azt jelenti-e, hogy a sok port felvert *célvagyon elmélet* valamelyik árnyalata befogadást nyert egyházi életünkbe, fel kellett tennünk. A választ részben már megadtuk és ehhez csak a következőket tehetjük hozzá.

Ismeretes, hogy már Windscheid-nél feltűnik a személytelen cél, mint jogalanypótlék és így tulajdonképpen az alanytalan jogok elmélete csírában magában rejti a célvagyon elméletet, amely éppen a célgondolat részletesebb kifejtését tartalmazza.³ A célvagyon elmélet mégis sajátosan Brinz alkotása, aki szerint kétféle vagyon van: az egyik valamely személyé (Personenvermögen), a másik valamely célé (Zweckvermögen), ez utóbbi nem pertinet ad aliquem, hanem pertinet ad aliquid: a célé. Ezeknek a vagyonoknak tehát nem lenne alanyuk. Szerző maga is

¹ Az igazság kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy a célvagyon kifejezéssel hazai bírói gyakorlatunkban is találkozhattunk, de jóval előbb. Így például egy 30 évvel ezelőtti határozat így szól: Az alapítvány a rendeltetésére szánt célvagyonra vonatkozó intézkedéssel létrejön anélkül, hogy ahhoz külön alapítólevél kimutatása és a kormány jóváhagyása szükséges volna. (5856/1910. sz. a.) MD. IV. 107. Szladits Károly—Fürst László: A magyar bírói gyakorlat. Magánjog I., Budapest 1935, 175.

² Die katholische Autonomie in Ungarn, AKK. LXXX. 733 s köv., LXXXI. 64 s köv., 243 s köv., 491 s köv., 663 s köv., LXXXII. 55 s köv., 234 s köv.

³ *Modr*, Jogi személyek, 234.

bévallja,¹ hogy a kieső jogalanyt az ellenkező oldalon felbukkanó tárgy, a cél által igyekszik pótolni. *Brinz* szerint tehát a cél a jogalany, mert az alanytalan vagyonoknál a cél pótolja a jogalany hiányát. Mint már *Katona Mór*² megjegyezte, *Brinz* is odalukadt ki, hogy vagyonnak alanyt alkot a cél megjelölésével és a célt juttatja mintegy megszemélyesítéshez.

Szászy-Schwarz ennél is tovább ment: szerinte az ember is valamely vagyoncél hordozója csupán és nem jogalany. Minden vagyon központjában valamilyen cél áll. *Brinz* szerint csak a jogi személy vagyona célvagyon, *Szászy-Schwarz* szerint minden vagyon célvagyon, nemcsak a jogi, hanem a természetes személyé is; e teória a jogalanyt a jog világából kiküszöböli és azt a céllal helyettesíti, az ember jogalanyiságát elpárologtatja és így feleslegessé válik nemcsak a jogi személy fogalma, hanem a jogalanyé is.³

Ez lenne a célvagyoni elmélet lényege, részletek tekintetében *Brinz* és *Szászy-Schwarz* munkáira kell utalnunk.⁴ Koncedáljuk, hogy a célvagyoni elméletnek a világi jogászok között neves követői voltak, mint például nálunk *Vavrik Béla*, *Pulszky Ágost*, részben *Grosschmid Béni*. Az ellenhatás azonban nem maradt el és ez az elmélet ma már a világi jogban is túlhaladottnak tekinthető.^{4a} Elég ebben a tekintetben,

¹ *Brinz* Alois: *Lehrbuch der Pandekten*³, Erlangen 1873. I. 220.

² Jogalany, Magyar Jogi Lexikon I. 154.

³ *Moór*, Jogi személyek 246, 264, 235 s. köv., *Kolosváry*, Magánjog, 92, *Szladits*, Magyar Magánjog, Ált. rész., II. füzet, 182. — Nem teljesen találó *Tóth L.* 278 ama megjegyzése, hogy *Szászy-Schwarz* a jogi személy képzetét vitte át a fizikai személyre.

⁴ L. fent és *Moór*-nál, Jogi személyek, 233 s. köv., *Schwarz* Gusztáv: A jogi személy magyarázata, Budapest 1906. U. ö.: *Rechtssubjekt und Rechtswert. Eine Revision der Lehre von den Personen*, kny. *Archiv für bürgerliches Rechts*, XXXII. 1. füz.

Szászy-Schwarz Gusztáv kiemelkedő jogtudósi habitusa nemcsak kortársait bilincselte le; ma is sok gondolatot meríthetünk invenciózus munkáiból. — Ami a jogi személyekre vonatkozó teóriáját illeti, ha az elért cél nem mindenütt találkozott is tetszéssel, a megtett utat, a koncepció eredetiségét és újszerűségét az ellentétes álláspontot elfoglalók is elismeréssel fogadták, írja *Szladits Károly* a hazai jogtudomány kiváló elméjéről írt szép méltatásában. (*Szászy-Schwarz* Gusztáv emlékezete, kny. a Magyar Jogászegyleti Értekezések 6. sz.-ból, Kecskemét 1934, 15 s. köv.) V. ö. még *Magyary Géza* megemlékezését. (*Szászy-Schwarz* Gusztáv, Magyar Jogi Szemle 1920, (I.), 321 s. köv.)

^{4a} Nem esik a jogi személyekre vonatkozó célvagyoni teória körébe az a célvagyonfogalom, amely szerint a célvagyon egy dinamikus *dologösszesség*,

ha Kolosváry Bálint¹ és Moór Gyula² élelméjű, fentebb felhasznált kritikai ellenvetéseire hivatkozunk. Így az alanyi jogok hagyományos felfogásával radikális szakítást jelentő³ irányzatot ugyanaz a sors érte el, mint amelyet a korábbi elméleteknek maga szánt.

A célvagyoni elmélet a kanonisztikában nem vetett nagyobb hullámokat. Azt mondhatnók, hogy a szerzők inkább a tételei rövid megcáfolására szorítkoztak. A kánonisták szerint az alanytalan jogok teóriájában belső ellentmondás rejlik, minthogy az alanyi jog már magábanvéve alanyt feltételez.⁴ Cappello szerint más a személyiség alapja, fundamentuma és más maga a személyiség: (Némileg rokon ezzel Leonhardt⁵ nézete.) Patrimonium vel finis potest quidem esse fundamentum personalitatis. Ad hanc tamen constituendam non sufficit, quia non quodlibet patrimonium aut finis quicumque est persona, ut patet.⁶ Több kánonista, mint Sipos⁷ és Bachofen,⁸ a római Anselmianum professzora, röviden megemlíti a célvagyoni teóriát, de részletesebben még csak nem is foglalkozik vele.

A fenti soroknak egyedül az volt a célja, hogy bemutassuk: a célvagyoni elméletet a világi jog már nem tartja fenn, a kánonisták pedig kezdettől fogva idegenkedtek tőle. És erre jó okuk is volt. Ha tehát valaki azért próbálná átplántálni a kánonjogba ezt az elméletet, mert ezzel a világi joggal az egyházi vagyonjog terén gyakran érintkező kánonjogot a világi jog uralkodó elméletéhez akarná közelebb hozni, más világi jogi teóriát kell választania, mert a célvagyoni elmélet

amelynek gazdasági öncélúsága van s amelyben a részek az alapulfekvő gazdasági cél szolgálatára vannak rendelve». (Vérsi Mátyás: Célvagyon és dolgozók, Emlékkönyv dr. Szladits Károly tanári működésének harmincadik évfordulójára, Budapest 1938, 205); V. maga emeli ki, hogy «tévés volna a jogi személyt és a célvagyont azonosítani». (207.)

¹ Új irányok a magánjogban, Jogállam 1911 (X), 539 s köv.

² Jogi személyek, kül. 233—264.

³ Moór, Jogi személyek, 58.

⁴ Hilling, Allg. Normen, 101.; a célvagyoni elméletet ő is elveti. Sdrffy Andor (Jövőbeli ember jogképessége, Szladits-émlékkönyv, 51°) hasonlóképpen önmagának való ellentmondást lát az alanytalan alanyi jogok fogalmában.

⁵ Der Allgemeine Theil des Bürgerlichen Gesetzbuch in seinem Einfluße auf die Fortentwicklung der Rechtswissenschaft, Berlin 1900, 103. ... Übrigens ist die juristische Person hiernach kein «Zweckvermögen», sondern hat ein Zweckvermögen. Id. Moór, Jogi személyek, 178°.

⁶ Summa⁴, 64.

⁷ Enchiridion⁴, 95.

⁸ Summa juris ecclesiastici publici, Romae 1910, 14.

követésére a világi jogi terminológiához simulás szempontjából sincs kényszerítő okunk. Az 1938. évi XX. t.-c. 3. §. 1. bekezdése is természetes és jogi személyekről, vagyontárgyakról és nem célvagyonról beszél.

A célvagyon elméletnek a kánonjogba átvétele mellett jogelméleti szempontok nem szólnak. De gyakorlatiak sem. Téves az a vélemény, hogy ez az egyházi vagyon védelmét jobban alátámasztja. Az, hogy egy vagyon valamely célra szolgál (amit különben a fikciós elmélet sem tagad), legkevesebbé sem érinti a tulajdonjog alanyának kérdését.

Török,¹ amikor az egyházi vagyont meg akarja határozni, kizárja azt a definíciós alakzatot, amely kiindulási pontul a vagyon célját veszi fel. Szerinte egyházi vagyon az ingó és ingatlan dolgok amaz állaga, amely az egyházé és így jogilag nem állhat meg az olyan meghatározás, amely szerint az egyházi vagyon az ingó és ingatlan dolgok amaz állaga, amely az Egyház céljaira szolgál. Ez az utóbbi meghatározás főleg azért nem helyes, mert nem fejezi ki azt a tartalmat, mely a sajátsági — tulajdoni jognak *alanyát*² is megjelölné. Már pedig a vagyon

¹ 17 s. köv.

² A jogszerűen vett vagyonfogalom ki nem rekeszthető eleme. Ezt a nézetet vallotta a római jog (*Bonfante P.*, *Istituzioni di Diritto Romano*⁹, 31: «Il complesso dei mezzi di sussistenza e di benessere garantiti giuridicamente a un dato *subbietto*, costituisce i suoi beni, il suo patrimonio». *D'Angelo S.*, *Ius Digestorum*, t. I. Pars generalis, n. 315: «Est patrimonium complexus bonorum quae ad aliquam determinatam *personam* pertinent: aliis verbis est summa omnium nexuum iuridicorum natura oeconomica ad aliquem pertinentium»), vallják a kánonisták (pl. az előbbi két szerzőt idéző *Bernier*, 235, *Bonfante*-ra támaszkodva: «cumulum bonorum iuridice competentium alicui *personae* seu *subiecto*») és a magánjogászok is (pl. *Kolosváry B.*, [Magyar Magánjog főszerk. *Szladits K.*], *Dologi Jog*, I. füz. Budapest 1938, 43: a vagyon a jogalany becsértékben meghatározható javainak összessége). — A gazdasági jelenségek immaterialis értelmezése felé hajló jogász szemlélettel szemben a közgazdaságtan, mint az *Navratil* Ákos (Jogász szemlélet a közgazdaságtanban, Emlékkönyv *Kolosváry Bálint* dr. jogtanári működésének negyvenedik évfordulójára, Budapest 1939, 323 s. köv.) szépen kifejti, a «vagyon» fogalmára vonatkozóan a «jóság» fogalmából indul ki, értvén utóbbin mindazt, ami szükségletkielégítésre alkalmas. Mind a jóság, mind pedig a javak halmazata, a «készlet», mentes a jogi vonatkozásoktól. Ha azonban a közgazdaságtan a magántulajdoni rendet feltételezi, ilyenkor már a «vagyon» fogalmával él, értvén ezen a javak készletét a tulajdoni vonatkozás figyelembevételével. (*Navratil*, 324.) De még így is a vagyon mesterszö több-féle változatban jelenik meg a közgazdaságtanban: használják egész álta-

fogalmában — folytatja — a dolog, a jog és a személy szerepel; következőleg a vagyon célja sem a jogi meghatározásnak alkotórészét nem képezheti, sem a meghatározásnál irányadó nem lehet.

Mindezt csak arra hozzuk fel, hogy az egyházi vagyon védelmében írt eme munka szerzője is érezte, mennyire fontosabb az egyházi vagyon érdekében annak jogalanyát hangsúlyozni, mint kiindulópontul — az egyébként kétségtelenül meglevő és jelentős szempontot megtestesítő — vagyoncélt felvenni. Mindezt a meggondolást hatványozottabb mértékben érvényesíthetjük a célvagyon elmélettel szemben, amely különben egyik egyházi bírálója¹ szerint a magánjogi vagyontulajdon biztonságát veszélyezteti és látszólagos tudományos alapot szolgáltat a magántulajdont gyökerében megtámadó szociáldemokrata és kommunista elméletnek.

Az «egyházi célvagyon» kifejezés semmivel sem védi jobban az egyházi vagyont, mint az «egyházi erkölcsi személy vagyona», «egyházi alapítvány-», vagy ha tetszik, «egyházi jogi személy vagyona» kifejezés, csak utóbbiak révén egyszerűen nem helyezkedhetünk még látszatra sem a célvagyon teória alapjára, ami lehet bármely tiszteletreméltó elméleti kiindulópont, de utóvégre még nem egyházi érdek.

Az, hogy valamely vagyon meghatározott célra szolgál, hogy tehát «célvagyon», nem érinti a tulajdon kérdését, sőt a jogalany elpárolgztatásával (Kolosváry) ezt egyenesen bagatellizálja. Mennyivel nyugszik szilárdabb alapon az egyházi vagyon, ha azt célvagyonnak minősítjük, mikor a célvagyon teória szerint tulajdonkép nincs is jogalanya?

lánosságban a javakkal egyáltalán való rendelkezés értelmében, meghatározott gazdasági alannal kapcsolatban pedig a gazdasági alany tulajdonában lévő javak összességét jelenti; még az utóbbi, közgazdaságilag minősített értelmű vagyont fogalmat is kétféleképpen használhatja a közgazdaságtan (u. a. 325). Hogy a közgazdasági és jogtudományi vagyont fogalom tartalmilag nem egyezik, arra *Navratil* (u. o. 325 s. köv.) a következőként mutat rá: «A gazdasági alany tulajdonában levő javak összessége . . . több, de kevesebb is lehet ugyanannak a gazdasági alannak, mint jogalannak a vagyontárgyai összességénél. Több lehet, mert míg a jogász szemlélet csak azt tekintheti a vagyon alkotórészének, ami a jogalannal szoros jogi kapcsolatba hozható, addig a közgazdasági felfogás olyan anyagi értékű immaterialis jószágot is a vagyon alkotórészei közé számíthat, amely a gazdasági és egyben jogi alany gazdasági erejét növeli, de szoros jogi viszonylatban a nevezettal nincs. Ilyen például . . . az üzleti vevőkör, a goodwill».

¹ *Demkó György*: A célvagyon hamis jogbölcseletének eleme és: A természeti vagyon tulajdonjoga, *Religio* 1907, 4—7. sz.

Ez biztosítaná jobban az Egyház, az egyházi erkölcsi személyek tulajdonjogát? Hiszen ez, ha már erről beszélünk, a szekularizáció híveinek kezébe adott fegyver lenne: az olyan vagyon, amelynek nincsen alanya, hogyan lenne az Egyházé, az egyházi intézményeké? És mi lenne akkor, ha ezt a célt — ami utóvégre elvileg nincs kizárva — a világi hatalom állami céllá minősítené?

De ne menjünk ilyen távoli mezőkre és ne merítsünk egy jogelmélet helyessége vagy helytelensége mellett gyakorlati megfontolásokból fakadó érveket. Inkább azt tartjuk ugyanis, hogy a szekularizáció erőszaka ellen egymagában semmiféle teória nem véd meg. Az állam, ha akarja és elég erős ehhez, akarátát keresztül viszi és hatalmi tényével szemben semmiféle teória nem teszi immunissá. Mint *Török*¹ helyesen írja, az erőszak és a forradalom jelszava az «akarom»: nem érvel, mert az érvelés ellene bizonyít.

Az állami akarattal szemben a célvagyon teória nem csodaszer; hiába minősítjük az egyes ember vagyonát célvagyonná, ez legkevésbé sem védi meg attól, hogy például a földbirtokreform során e vagyont részben vagy egészben elvegyék.

A célvagyon kifejezés használatának oka lehet talán az is, hogy ezzel az egyházi vagyon *közcélt* szolgáló jellegét húzzák alá. Való és igaz, hogy az *egyházi vagyon* a hazai rendszerünkben az állam részéről is elismert *elsődrendű közérdeket, közcélt szolgáló vagyon*. Ilyen különben az állami vagyon is, mégsem nevezzük állami célvagyonnak. Az, amit ki akarunk fejezni, elérhető anélkül is, hogy az utóbbi mondatba a «vagyon» szó helyett «célvagyont» interpoláljunk. Egyházi hatóságaink számos — bátran mondhatjuk, túlnyomó számú — megnyilatkozása, körlevele lenne idézhető a helyes kifejezés használatára. Például csak az esztergomi főegyházmegye 1940 április 22-én kelt 2197. sz.² intézkedésének *szövegét* hozzuk fel, amely, mint a kiváló jogászok szerkesztette többi körlevél is, a tisztult terminológiát tette magáévá. Egyébként a «célvagyon» szó puszta használata a gyakorlati jogélet részéről még azt sem jelenti, hogy az erkölcsi személyt a célvagyonnal azonosítani akarják, végre lehet úgy is értelmezni, hogy eszerint az erkölcsi személynek *van* célvagyon. (*Leonhard*.) Mindazonáltal az ilyen szóhasználat félreértésekre adhat alkalmat.

¹ 113.

² Circ. Strig. 1940, IV. 21.

A plébánia mint vagyoni jogalany¹ a Codex szerint; sem a plébánia mint terület, sem a hívek összessége nem erkölcsi személy.

27. A régi¹ és az újabb² irodalom egyaránt hirdeti, hogy a plébánia, mint terület, illetve mint személyi összesség, a kánonjog szerint nem erkölcsi személy. A plébániai hivatalt a plébános viseli, a plébánia vagyoni jogalanyiségének pedig a plébániai beneficium és a plébániai egyház, a templomvagyon lehet a hordozója, nem pedig a plébániai hívek egyesülése. Minthogy a *ius commune* szerint a kánonjogban a plébániai hívek jogalanyiséggal ellátott testülete idegenszerű, a plébániát helyesen nem lehet «mint a plébániához tartozó hívek korporációját»³ felfogni, mert az *persona moralis non collegialis*. A jogban különben sem a hívek összessége, mint ilyen, mint egység lép fel, jogait vindikálva, hanem csak az egyes individuum mint ilyen.⁴

A plébániai hivatal szempontjából nem közömbös, hogy — mint már említettük — több kánonista a hivatalt is erkölcsi személynek tekinti. Így például *Michiels*⁵ a 145 c. 1. §-ra utalva, amely az egyházi hatalomban való részvételről beszél. Ezzel szemben *Köstler*,⁶ a hivatalt nem, hanem csak a javadalmat tekinti jogalanynak, ami azzal függ össze, hogy az egyházi erkölcsi személy fogalmára a vagyonképességet tartja döntőnek. Utóbbi a 145 c. 1. §-t az 1409 c. rendelkezésével

¹ A plébánia jogalanyiségával egyházi jogi irodalmunk röviden szokott végezni; így *Melichár* is (Egyházi jogi személyek 466) nyolc sorban emlékezik meg a plébániák erkölcsi személyiségéről. A kérdés ilyenén állása fejtegetéseinket nem teszi feleslegessé.

² *Vering*³, 598, *Scherer*, I. 641¹¹, *Schulte*, 99, 128, *Bachofen*, Summa 41, 89.

³ *Sipos*, *Enchiridion*⁴, 310, *Egyházjog*⁵, 86, *Coronata*, *Institutiones*⁶, I. 563, *Lampert*, I. 305, *Hagen*, 24 s. köv., I. erre fentebb a 93. s. köv. lapon mondottakat is.

⁴ *Meurer*: *Der Begriff und Eigenthümer der heiligen Sachen*, Düsseldorf 1885, II. 155.

⁵ *Schulte*, 100.

⁶ *Principia generalia de personis in Ecclesia*, Lublin — Brasschaat 1932, 325, ugyanígy *Gillet P.* (La personnalité juridique en droit ecclésiastique spécialement chez les Décretistes et les Décretalistes et dans le Code de droit canonique. Malines 1927, 2-3.) hivatkozván a 145, 154, 197 c.-ra. A hivatalt nézve I. fent a 89. s. köv. lapon elmondottakat is.

⁷ *Rechtspersönlichkeit*, 427.

összevetve arra hivatkozik, hogy épp a vagyónjogi képesség révén válik a személytelen (jogképtelen) hivatal személyi (jogképes) javadalommá. A történeti fejlődés is, úgy mond, nem a hivatalt, hanem csak az állandó, vagyon- és jogkomplexummal felruházott hivatalt personifikálta (*Gierke*).

A hivatal általános jogalanyiságát hirdetik nemcsak az egyházi rendhez tartozó kánonisták,¹ hanem a világi egyházjogászok is. Így *Falco*; továbbá *Forchielli*,² aki a *Sedes Apostolica* analógiájára és a 145, 154, 197, 1409 c.-ra hivatkozva a sedes episcopalist is erkölcsi személynek tartja, általában minden hivatallal együtt, ha ez a beneficiumban már bent is foglaltatnék. *Petroncelli*³ *Jemolonak*⁴ az államjogi általános tanítástól mindenesetre eltérő felfogásához közeledve arra hajlik, hogy «i rapporti tra ufficio e beneficio si dovranno concepire come rapporti tra due persone giuridiche di cui l'una sarà costituita dal beneficio e l'altra dall'ufficio godente della propria personalità» és ezt — folytatja — nem akadályozza meg az a tény, hogy a hivatal konstituens eleme a beneficium jogalanyiségének, mert semmi sem tiltja «che una persona giuridica sia a sua volta costituita di un' altra persona giuridica a cui è stata aggiunta una nuova entità, nel caso un patrimonio ed un complesso di diritti».⁵

A catániai egyetem egyházi jogásza nézetét részletesebben másik munkájában fejti ki, amelyben tulajdonképpen azt a kérdést akarja eldönteni, hogy az Egyház szerve a hivatalt viselő személy-e, vagy ez csupán csak eszköz és maga a hivatal az Egyház organuma. Azzal a nézettel szemben, hogy az egyes fizikai személyek az Egyház szervei,⁶ szembeállva, az Egyház szervét a hivatallal azonosítja; elvetvén a hagyo-

¹ Michiels mellett csak *Wernz-Vidal*-t hozzuk fel. II. De personis, 160.

² *Falco*, Introduzione, 137: ... è certo che altri enti hanno nella Chiesa la personalità morale oltre quelli ricordati, ... così in genere gli uffici non beneficiari ... Később azonban tankönyvének régi és új kiadásában már álláspontot látszik változtatni: Sembra quindi che anche nel diritto canonico si debba dire che l'organo o l'ufficio della Chiesa non ha personalità giuridica. (Corso di dir eccl.¹⁴⁸²) I. 103 s köv. *Forchielli*, Proprietà, 8: In generale potremmo riconoscere la personalità ad ogni ufficio ... ed anche a quegli uffici che siano connessi a benefici. Tale appunto sarebbe la sede episcopale. Ma su ciò non tutti i canonisti sono d'accordo.

³ Provvisi dell'ufficio, 9.

⁴ Organi dello Stato e persone giuridiche pubbliche, «Lo Stato» 1931. 332.

⁵ Provvisi dell'ufficio 9.

⁶ *Del Giudice*, Istituzioni, 87: az egyes ember az «a mezzo del quale la potestà ecclesiastica è esercitata».

mányos egyházi hivatalfogalmat, utóbbit nem úgy tekinti, mint egyben a rendi hatalomban, hanem mint csupán a joghatósági hatalomban való részvételt: l'ufficio sacro è partecipazione alla sola potestà di giurisdizione. Erre pedig azért volt szüksége, hogy a rendi hatalom viselőjének személyes tulajdonságát, a személyhez fűződő eltörölhetetlen jegyet kiküszöbölje. Az *«organo-funzionario»* tételével az *«organo-ufficio»* gondolatát állítja szembe. Mindezek során határozottan vallja az egyházi hivatal jogalanyiságát.¹ Mindazonáltal az officium erkölcsi személyiségének ez az erős bajnoka is kénytelen bevallani, ugyanazon a lapon nyomatékosság kedvéért ismételni, hogy a Codex e nézetet kifejezetten sehol sem támasztja alá: ... nel codice non si trova una espressa asserzione della personalità dell'ufficio ... La verità si è piuttosto che nel codice non si trova nessuna espressa asserzione della personalità suddetta.²

28. Ami a plébániát illeti — vizsgálatunknak itt csupán ez lehet a tárgya —, a kérdést szerintünk nem egészen helyesen teszik fel.

Nem annyira arról van szó, hogy lehet-e egyáltalán a kánonjogban az egyházi hivatal erkölcsi személy, hanem inkább arról, hogy ugyanazon jogintézményhez tapadó beneficium mellett van-e még külön jogalanyisága annak az officiumnak, amely a javadalomban már úgyszólván benne van. Nem általánosságban a hivatal, a javadalom nélküli hivatal erkölcsi személyiségének lehetőségét kell vizsgálni, hanem arra várunk feleletet, hogy ott, ahol van plébániai beneficium, létezik-e a plébániai officium különálló jogalanyisága. Konkrét esetünkben úgy kell feltennünk a kérdést, hogy a *plébániai javadalom mellett, ezen felül, ezen kívül különálló erkölcsi személy-e a plébániai hivatal. A probléma a plébániai hivatal és javadalom szimultán jogalanyiságának a lehetősége.*

A válasz attól is függ, amint arra rátérünk, hogy csupán *vagyonjogi* jogalanyiságról, vagy pedig egyébről is van szó. Nézetünk szerint nem férhet kétség ahhoz, hogy ha a plébániahivatal beneficiummal egybekötött, ha tehát a plébániai officium javadalmas, hogy akkor a *plébániai javadalom mellett a plébániai hivatal külön v a g y o n j o g i jogalanyiságára* (különösen a plébániai egyház vagyoni jogi erkölcsi személyisége mellett) *semmi szükség sincsen.*

¹ Gondolatmenetét, amely a 145. c. 1. §-ában kifogásolja, hogy a joghatósági mellett a rendi hatalmat is alapul veszi a hivatal fogalmánál, magáévá teszi Fedele is, Sulla personalità, Archivio di dir. eccl. 267 s. köv.

² Contributo, 402.

Köstler ama felfogása, amely, miként *Meureré*,¹ az erkölcsi személy fogalmát a *vagyonjogképességbe* olvassa bele, nem jelent mást, minthogy az erkölcsi személy csak magánjogi vetület, pusztán vagyoni jogi fogalom.

Ez azonban téves, és innét származik az ő túlszűk erkölcsi személy-fogalma. Alább, a III. részben látni fogjuk, hogy az erkölcsi személy közjogi korporáció elnevezés alatt foglalkoztatja a közjogot. Utalhatnánk, ha külön egyházi közjogot elismernénk, a *ius publicum ecclesiasticumra*, amely részletesen foglalkozik az Egyházzal mint *societas perfecta*val, az Egyház pedig szintén erkölcsi személy, ha természetesen nem is csupán erkölcsi személy. *Helyesebb azonban az egész egyházi jogot közjogi jellegűnek tekinteni és ezért találunk benne számos olyan erkölcsi személyt, amelyet a tisztán vagyoni jogi-magánjogi aspektusú felfogás nem tud beleilleszteni rendszerébe.*²

A bécsi egyházi jogász nyilván túlerős mértékben támaszkodott a civilisztikára. Márpedig a magánjogászok hajlamosak arra, hogy a jogi személy tüneményét csak a magánjogra szorítsák. Ilyenformán jár el *Grosschmid* is, de éles szeme észrevenni látszott a magánjogon kívüli jogalanyiságot. Ilyennek magyarázhatjuk azt a kijelentését, hogy «a jogi személyek valamik a magánjogi jogalanyiség attribútuma nélkül is».³ Persze, *Grosschmid* vizsgálódása nem kérdésünk körül forog. De éppen példái (Curia, Casino, hatóság, káptalan) mutatják, hogy tudatában volt a magánjogon kívüli jogalanyiség jelenségének.⁴

Moór Gyula a kérdés elevenére tapint, amikor könyve 2. §-ának a következő címet adja: «A jogi személy nemcsak hogy nem kizárólag magánjogi (vagyonjogi) konstrukció, hanem fokozottabb jelentősége

¹ Die juristische Personen nach Deutschem Reichsrecht, Stuttgart 1901, 10.

² E felfogásunkból még nem következik, hogy most már az egyházi erkölcsi személyeket aszerint csoportosítsuk, vajjon «az Egyház közjogi szervezetébe tagozódnak-e», avagy «kizárólag csak a magánjog terén érvényesülnek». (*Melichár*, Egyházi jogi személyek 465). A bonum commune annyira irányító szerepet játszik a közjogi jellegű egyházi jogban, hogy alig lehet «kizárólag csak a magánjog terén érvényesülő» erkölcsi személyt találni. Az, hogy valamely jogi tünemény jogalanyiséga vagyoni jogi tartalmú, nem jelenti, hogy az egyházi jogban az erkölcsi személyeket két csoportba osztottuk: egyházi közjogi és magánjogi erkölcsi személyek körére; ez ugyanis az egyházi köz- és magánjog kifogásolt terminológiájára látszanék támaszkodni.

³ 458.

⁴ V. ö. 458 s. köv., 537 s. köv. 634.

van a közjogban, mint a magánjogban». A jogi személyt a természetes személytől különböző jogalanynak tartván, valamennyi jogi disciplina közös fogalmának tekinti és nem köti a vagyoni jogképességhez. Az elképzelhető variációkat pedig a következőképpen foglalja össze. Lehetnek olyan közjogi jogi személyek, amelyeknek semmiféle vagyoni jogi jogképességük nincs és olyanok, amelyek semmiféle alanyi magánjoggal nem rendelkezhetnek. Lehetnek olyan vagyoni jogi személyek, amelyek semmiféle közjoggal nem rendelkeznek, viszont lehetnek olyanok is, amelyek közjogi jogosítványokkal bírnak. Lehetnek — és ez a rendszerinti eset — végül olyan közjogi jogi személyek, amelyek egyúttal magánjogok és különösen vagyoni jogok jogosítottjai, ilyenek a vallásfelekezetek, mint közjogi korporációk.¹ A közjogi jogi személy, amely magánjogi, és a magánjogi jogi személy, amely közjogi jogosítvánnyal nem rendelkezik, a két határeset.

Ami már most állásfoglalásunkat illeti, kétségtelennek tartjuk, hogy a jogi személyek elméletét (szinte hagyományyszerűen) főleg a civilisztika dolgozta ki, de ez nem jelenti, hogy a jogi személynek a jog többi ágaiban (mint például az alkotmány-, közigazgatási-, nemzetközi jog területén) szerepe ne lenne; a jogi személyek jelentősége a magánjogban különösképpen fontos, tana a magánjog birodalmában lép élesebben kidolgozott formában előtérbe és ezen az sem változtat sokat, hogy az újabb állami berendezkedések folytán jelentősége a közjog-közigazgatási jog terén megnőtt. Sőt ha a jogi személy elsősorban tételes jogi kérdés is, problémája átnyúlik a jogbölcselet terére is.²

A kánonjogban is szűkebb és tágabb lesz az erkölcsi személyek köre, aszerint, hogy az általános kánonjogi jogalanyiságot, vagy csupán a vagyoni jogi jogalanyiságot keressük-e. Ez a felismerés nem eléggé tudatos az irodalomban. Ez az oka, hogy az auktorok között olyan nagy az eltérés az egyes intézmények erkölcsi személyiségét illetően. A kánon-

¹ Moór, Jogi személyek, 22—23.

² Moór, Jogi személyek, 9. Giannini M. S. Így ír: «... nel campo di diritto (civile), ... l'istituto ebbe parte preponderante ... L'istituto della persona giuridica ... appartiene quindi alla teoria generale, e nei singoli rami del diritto riceve delle applicazioni, al massimo delle specificazioni ... » Archivio di dir. eccl. 1939, 600. Ugyanígy a magyar magánjog nagy tanító-mestere, Grossschmid is. Az is találó, amit a jogi személyiség szükségességéről ír: «... a jogi személyiséget kiküszöbölni: ez merő lehetetlenség. Az erre célzó határozmány egyszerűen vaktörvény lenne. Vagyis *lex perplexa*. » (221.)

jogi erkölcsi személy körét pusztán a vagyoni jogképességhez mérni hibás kiindulópont és ezért van hajótörésre ítélve *Köstler* álláspontja, amelynek különben csak halvány körvonalait adja dolgozatában,¹ a részletes kidolgozást későbbre ígéri.

Szempontunk végiggondolása arra kényszerít, hogy a két — vagyoni jogi és nem vagyoni jogi — vagy akár több mozzanatot különartsuk. A *humanus iuris* egyházi erkölcsi személyek, amilyen a plébánia, jogalanyisága elvileg nem zárt, nem egyfázisú, hanem sokrétű, színes, többfelé ágazó: a csak a természetes személyt megillető jogoktól eltekintve, elvileg a vagyoni és nemvagyoni jogok számos tája felé sugárzik szét.

Az Egyház jogrendje határozza meg, hogy az egyes erkölcsi személy elvileg általános jogalanyisága adott esetben milyen tágra nyílik ki; már a hierarchikus elv sem kedvez annak, hogy valamennyi egyházi erkölcsi személy jogképessége egyformán tág tartalmat kapjon. A jogalanyiság (jogképesség) azonban a jogra és a kötelezettségre való általános képesültség. Mindez azonban már túlhaladt a jogalanyiság általános lehetőségét jelentő fogalmán, amely a különböző tartalmú jogok előtt a kaput megnyitja és inkább a jogalanyiság *konkrétebb* tartalmi körét, intenzitását érinti.

Ha ezeket a megfontolásokat szem előtt tartjuk, az alábbi vita, amely az *officium* jogalanyisága körül forog, leegyszerűsödik számunkra, akik ez alkalommal a *vagyoni jogi* tartalmú jogképességet kívánjuk megvilágítani és így az ezen túleső jogtartalmat elhanyagolhatjuk.²

¹ Rechtspersönlichkeit, 428.

² Nézetünkhöz hasonló álláspontot foglalt el az e kérdésben különben ingadozó *Falco*, Corso⁹ I. 103 is: sembra più esatto dire che il diritto della Chiesa non ha una figura unitaria della personalità giuridica, tale che essa o esista in ogni campo del diritto o non esista affatto; nel diritto della Chiesa occorre invece tener distinta la personalità giuridica nel campo del diritto patrimoniale dalla soggettività giuridica negli altri campi del diritto: la prima non discende affatto dalla seconda; al contrario, il beneficio ha la personalità giuridica, laddove non l'ha il corrispondente ufficio; così la personalità giuridica del beneficio parrocchiale... non implica la personalità giuridica dell'ufficio di parroco. L. még *Giannini* M. S. (Archivio di dir. eccl. 1939. 603.): ... per esercitare le sue funzioni la Chiesa ha bisogno di uffici; ma per fare che questi si sostentino senza che i mezzi vengano dall'altro, cosa spesso impossibile, si ricorre allo schema ufficio — beneficio; ora qui la personalità è necessaria appunto per la necessità stessa dell'unione tra ufficio e beneficio.

29. Ha az irodalmat átlapozzuk, azt olvashatjuk, hogy a plébánia jogalanyiságát általában elismerik. Így Stutz¹ az 1208 c. 1. §-ra utal: *Paroeciae suum quaeque coemeterium habeant*; eszerint a plébániának saját temetővel kell bírnia, ugyane canon 3. §-a pedig hozzáteszi: *Etiam aliis personis moralibus . . . permitti potest . . . peculiare sepulcrum*. Ilyen értelemben beszél a plébánia mellett más erkölcsi személyekről az 1209 c. 1. § is, anélkül, hogy közelebbről kifejezetten megjelölne, mit ért plébánián. Az olasz konkordátum 29. artikulusának a) pontja is a jogi személyek közé sorolja a plébániát.² De hogy a Codex-nél maradjunk, szokás más törvényhelyet is érvelni felhozni és pedig az 1356 c. 1. §-át, amely a tributum seminaristicum-mal megróhatók körében a plébániai beneficium (. . . omnia beneficia . . .) és a templomvagyon (. . . fabricae ecclesiarum . . .) mellett a plébániát (quasi plébániát) is (. . . paroeciae aut quasi paroeciae . . .) felsorolja.

E kánon alapján többen a problémát nem tartják eldönthetőnek³ és a kérdést nyitva hagyják.⁴ Kérdés már most, mit értsünk közelebbről a plébánián mint vagyonjogi erkölcsi személyen. Vajjon idevonható-e a hívek egyesülése?

Kiindulópontul mindenekelőtt utalunk azokra a fejtegetéseinkre, amelyek a paroecia többféle jelentésére mutattak rá. A probléma egyszerűsödik azáltal is, hogy a vita köréből a plébániai javadalom (1409 c.) és a templomvagyon (1481 c., 1186 c. 2°), plébániai egyház (99 c.) kiválik: ezek intézeti jellegű erkölcsi személyek,⁵ personae morales non collegiales.

¹ Stutz, Geist 203, Falco, Introduzione 136⁴, Eichmann, I. 120. Gillet, 242.

² Giannini, II 104. L. Jemolo A. C.: La rappresentanza processuale della Chiesa, Riv. di dir. proc. civ. 1933. (II.) 84.

³ Schröcker, Die Verwaltung des Ortskirchenvermögens, 25.

⁴ Mörsdorf, 163.

⁵ Sipos, Enchiridion⁴, 310. Coronata, Inst.³ I. 563. Az Egyház jogi rendje különben az Egyház erősen intézeti jellegének hangsúlyozásán épült fel; a vegyes forma (erkölcsi személyek részben intézeti, részben testületi jelleggel) is erre utal. Így a káptalan testületi formájába intézetjellegű elemek is belejátszanak. Trezzini, 196. Mindez arra int, hogy kitartsunk az erkölcsi személy kánonjogi felosztása (personae morales collegiales et non collegiales) mellett; kevés belső indokoltsága van annak, hogy a világi jog kategóriáit (egyesület és alapítvány) kérjük kölcsön. Akik erre túlságosan hajlanak, jó, ha megszívlelik, amit a világi jogbölcész és szeme meglátott: «Igen érdekes és tanulságos jelenség a kánonjog terén az egyházi jogi személyek alapítványyszerű (intézetyszerű) jellege, ami a jogi személyek két fő faja gyanánt emlegetni szokott egyesület és alapítvány megkülönböztetésének a viszonylagos voltát mutatja». Moór, Jogi személyek, 34.

. Itt azonban egy pillanatra meg kell állnunk. Bármennyire is kétségtelen, hogy a Codex szerint nemcsak a plébániai javadalom, de a plébániai egyház is erkölcsi személy, ennek felismerése nem mindig és nem mindenütt történt meg. A kérdés e vonatkozásban a helyi

Ha az egyházi erkölcsi személyeknek a világi jog kategóriáiba való besorítása csak némi erőszak útján lehetséges, hasonló jelenség fordítva is előfordul, ami megint a két (egyházi és világi) jogrendszer különálló jellegére utal. Például az angol jog kétféle korporációjára hivatkozhatunk: a corporation aggregate- és a corporation sole-ra. Az első megfelel ugyan a kánonjogi persona moralis collegialisnak, de a másodiknak (persona physica cum attributis corporativis). *Chereath* Sebastianus: De personis moralibus ecclesiasticis in India Britannica, cap. I. De personis moralibus in genere iuxta civilem Indiae legem, Apollinaris, 1939 (XII.) 392.) az officiummal vagy a beneficiummal való azonosítása már erőltetettnek tűnik fel; a persona moralis non collegialis-szal való összehasonlítás, ha helyt is foghat, az elűtő vonások miatt a két intézmény csak távoli rokonságot mutathat fel, nem utolsósorban azért, mert a római jognak, amelyen a kánonjog alapul, több tagból álló corporatio-jától a corporation sole sajátos szervezete révén távol áll.

A corporation sole, amelyet a magyarban »egyes testületnek« (*Grosschmid* Béni: Werbőczy és az angol jog, A Magyar Jogászegylet Deák Ferenc Irodalmi Bizottságának kiadványai III. évf. Budapest 1928, 136.), »egytagú testületnek« (*Zalán* Kornél: Werbőczy és az angol jog. Néhány szó Grosschmid Béni könyvéről, Jogtudományi Közlöny. 1929 (LXIV.) 107.), »egyszemélyes jogi személynek« (ifj. *Szladits* Károly: A közttestületek felelőssége az angol jogban. Emlékkönyv *Kolosváry* Bálint jogtanári működésének negyvenedik évfordulójára, Budapest 1939, 463.) neveznek, kialakulásánál szerepet játszottak az egyházi jogi intézmények is, de ezek nézetünk szerint döntő, vagy legalábbis egyedüli tényezők aligha lehettek, mert az egyházi tisztségek, beneficiumok megléte a hűbéri berendezésű kontinensen nem vezetett a corporation sole sajátos angol intézményének kifejlődésére. Ezzel azonban nincs ellentétben az, amivel ifj. *Szladits* (472.) a corporation sole kiképződését találóan magyarázza: szabad hűbéri ingatlanból álló javadalom illetve a püspököket (apátokat, plébánosokat stb.), viszont a püspökségeknek, mint ilyeneknek jogi személyisége nem volt. A főleg örökjogi nehézségek elkerülése végett a püspök mint magánszemélytől a püspököt mint egyházi személyt elválasztották és az egyházi tisztséget — jogi személyiséggel ruházták fel. E minta nyomán a királyt, a főpostamestert, London város polgármesterét stb. is éppen ilyen jogi személynek fogták fel. Ilyenformán — írja *Zalán*, 107° — egytagú testület az angol korona is az egymásra következő uralkodók prézens vetületében». Az egyes testület is többtagú azonban bizonyos értelemben: »egyenek vétetődven e ugyanazt a hivatalt viselőknek egymást követő sorozata« (*Grosschmid*, 137.). A mai kontinentális jogban egyedülálló jogintézmény »egyes személyeknek valamely tisztségben egymást követő sorát jelenti, amely utódló tisztség, mint ilyen, inkorporálva van« (ifj. *Szladits*, 471.).

egyház vagyoni jogalanyiságának monista vagy dualista (esetleg pluralista) irányú felfogásán alapszik. A kérdés eldöntésébe partikuláris jogi és állami jogi elemek is belejátszanak.

Tudnunk kell azt is, hogy a partikuláris jogfejlődés nem egyszer csak bonyolítja a helyzetet. A helyi egyházi vagyoni jogalanyok tarka jogállását a történeti fejlődés és az állami jog álláspontja is segített kiépíteni. Az állami jogrend ugyanis ismert oly esetet, amelynek konstrukciója szerint a plébánia keretében csupán egyetlen vagyoni jogalany lehetséges, és olyanokat, melyekben két vagyoni jogalany (beneficium és ecclesia) áll fenn egymás mellett, és ismét olyan eseteket, amelyekben, persze mindig az egyházi szerv igazgatása és felügyelete alatt, e kettőnél több a vagyoni jogalanyok száma.¹

Nem lehetetlen tehát olyan eset sem, amikor a plébánia működéséhez szükséges akár dologi (pl. épületfenntartás, kultuszkiadás), akár személyi (plébános ellátása) természetű kiadásokra rendelt vagyon az állam joga szerinti egyetlen, az állami jog létesítette olyan jogalanyhoz tartozik, amelyet az Egyház eltűr vagy elfogad.² Ilyen például az északamerikai «parish corporation», a hívek testülete,³ amelyhez tartozik a plébániai vagyon és amely kötelezve van a plébánosnak ellátást nyújtani. Ez azonban egészen kivételes alakzat és egyesek

¹ *Zacchi M.*: Le fabbricerie hanno perduto, dopo il Concordato, la personalità giuridica? Il dir. eccl., 1932, 309 s. köv. *Magni C.*: La personalità giuridica delle fabbricerie nel dir. vigente, Riv. di dir. pubbl. 1934 I. 270 s. köv. *G. Lucchi*: Le fabbricerie nel dir. canonico e nel regolamento 2—XII—1929, Torino—Roma 1934. *Benedicenti L.*: Natura giuridica delle fabbricerie, Riv. del lav. 1935, 53 s. köv. *Bertola A.*: In tema di fabbricerie nel Piemonte, Giur. ital. 1935 IV. I. *Caterbini C.*: La nuova disciplina giuridica delle fabbricerie, Il dir. eccl. 1935, 213 s. köv. *Fontana*: La condizione giuridica delle chiese, Rivista di mor. e dir., 1935, 342 s. köv. *Petroncelli M.*: Amministrazione e rappresentanza delle chiese, Foro lomb. 1935 I, 107 s. köv. *Giacchi O.*: Sulla rappresentanza giudiziale degli enti ecclesiastici, Foro lomb. 1936 I. 613 s. köv. *De Bernardis*: Sulle fonti del diritto vigente in tema di fabbricerie, Studi per F. Scaduto 1936. *Petroncelli M.*: Considerazioni sulla personalità giuridica della Chiesa Parrocchiale, Archivio di dir. eccl. 1939. 101.

² *L. erre S. C. C.* 1911 június 21-i instrukcióját.

³ Az angol jogfelfogás különleges intézményeivel másutt is találkozunk. V. ö. *Chereath*, 390 s. köv. Az angol-szász népek partikuláris egyházi jogában szerepet játszó trustee-re v. ö. *iff. Szladits K.*: Az angol jogi trust-intézmény. Tébe-könyvtár 100. sz. Budapest, 1939.

szerint beleilleszthető a Codex rendszerébe is;¹ különben ez sem állja útját még Észak-Amerikában sem, hogy több plébániai jogalany létesüljön.²

A problémát inkább a gyakorlat, mint az elmélet vetette fel. Legutóbb az olasz legfelsőbb bíróság foglalkozott a kérdéssel; döntését azért is felhozhatjuk, mert határozottan állást foglal a pro és contra felmerülhető érvekkel szemben. A cataniai törvényszéknek azt a kérdést kellett eldönteni, hogy a plébániai beneficium mellett fel lehet-e venni egy másik plébániai vagyoni jogalany létét, amely az előbbtől különbözik, ha tehát plébániai beneficiumot alapítanak, fel lehet-e tenni egy másik plébániai erkölcsi személy létét, amely az előbbtől különbözik és a plébániai egyház kultuszkiadásainak alapjául szolgál. A cataniai törvényszék³ a plébániai vagyoni jogalanyiságnak az általános kánonjog szerint nem indokolt monista álláspontjára helyezkedett; a plébániai beneficium és a plébániai egyház mint vagyoni jogalany közötti különbségtételt önkényesnek minősítette, mert az esetek legnagyobb részében ezek vagyona összeolvadt és mind-egyiket egyedül a plébános kezeli és képviseli.

Ezzel szemben a római semmitőszék a Codex alapjára helyezkedve, a két vagyoni jogalany között éles különbséget tesz (érvei: a Codex külön említi a beneficiumot és az ecclesiát, mint erkölcsi személyt, 99 c.; utóbbi jogalanyiságát feltételezi más is: 485, 1182—1184, 1186, 1481, 1504, 1506, 1535, 1536 c.) és mellékesnek tartja azt a körülményt, hogy a kánonjog szerint ugyanaz a fizikai személy kezeli a plébániai beneficiumi és a templomi vagyont, mert a világi

¹ Az 1410 c. szerint a hagyományszerű elv fenntartása mellett, hogy t. i. a javadalmi «dos» állhat oly javakból quorum proprietates est penes ipsum ens iuridicum, — állhat még certae et voluntariae fidelium oblationes és certae et debitae praestationes alicuius familiae vel personae moralis. L. köv. jegyzetet.

² *Ruffini-Avondo*: Il can. 1409. del CIC. Contributo alla dottrina delle persone giuridiche, Il diritto ecclesiastico, 1930. 537 s. köv. *Petroncelli*, Considerazioni 105 s. köv. *Brown**: The canonical juristic personality with special reference to its status in the U. S. A. Washington 1927, 137 s. köv.

³ ... secondo l'esatta nozione del concetto giuridico di benefici ecclesiastico, il benefico parrocchiale, che importa nel titolare il diritto di percepire le rendite della dotazione annessa all'ufficio, comprende non soltanto quei beni che sono destinati al sostentamento del parroco, ma altresì quelli che devono servire a spese di culto, a manutenzione della chiesa ecc. Archivio di dir. eccl. 1939, 100. L. ehhez *Petroncelli*: Ente e beneficio parrocchiale, kny. La Rassegna giudiziaria, Catania 1937.

jogban sem szünteti meg több jogalany önállóságát az a tény, hogy ugyanaz a fizikai személy kezeli vagyonukat.¹

A plébániai beneficium vagyona a plébániai officiumot viselőnek fenntartására, a plébániai egyház (fabrica) vagyona ettől különállóan a plébániai egyház kiadásaira szolgál (az előbbi személyi, az utóbbi dologi jellegű). A fenti határozatban foglalt érvekre utalva beérhetjük röviden azzal, hogy a Codex szerint a plébániai javadalom és ettől különtartott plébániai egyház külön vagyoni jogalanyisága megáll.

30. A vita csak akörül forog, hogy az ugyanarra a jogintézménycsoportra vonatkozó rokon jelenségeknek, rokon fogalmaknak megfelelő intézmények közül a fenti kettőn kívül más a jogalanyiséggel rendelkezik-e.

Ha a dolog mélyére nézünk, nem is annyira a külön jogalanyiséget akarják a szerzők megtalálni, mint inkább a jogalanyiség támasztékát. Mint *Petroncelli* a plébániai egyház erkölcsi személyiségére nézve mondja, non sorge un problema di esistenza della personalità, che si trova asserita nel codice, ma quello di trovare il punto di appoggio di detta personalità nonchè di stabilire i rapporti tra tutte le norme che indicano con differenti norme dei soggetti che svolgono in ultima analisi una stessa attività, quella diretta allo scopo di provvedere al mantenimento del culto in un determinato edificio destinato al culto pubblico come chiesa.²

Hilling szerint külön jogalanyiséggel rendelkezik a paroecia, mint ilyen, mint lelkipásztori intézet.³ A kiváló freiburgi professzor nyilván valamelyes gyűjtőfogalomra gondol és részben igaza is van, ha a beneficiális rendszertől és a vagyoni jogi tartalomtól eltekintünk.

Az erre vonatkozó újabb vizsgálódása óvatosan írja körül, mit ért a gyűjtőfogalmon, nyilván azonban sem a plébániát, mint területi

¹ Il beneficio è la dotazione perpetua di un ufficio ecclesiastico approvata dall'autorità ecclesiastica, cioè eretta in titolo, e il cui scopo principale è il mantenimento dell'investito dell'ufficio... Esso va tenuto distinto dalla Chiesa che ha anche essa personalità giuridica. Corte di cassazione del Regno, 12. luglio 1933. (Pres. Azara Est. Isoldi, *Morello-Zappulla* ügy.) Közli: Archivio di dir. eccl. 1939. 99 s. köv. L. ehhez *Petroncelli* megbeszélését u. o.: Considerazioni.

² Considerazioni 104 és La deputatio ad cultum publicum, Milano 1937. III. fejelet.

³ *Hilling*, Tributum, 145. Hasonlóan *Schröckerrel* szemben már korábban is: AKK. 1935 (CXV.) 657. Erre hajlik *Coronata* is, I. 563.

egységet,¹ sem a területén lévő hívek összességét nem vonja ide. «Als Trägerin der juristischen Persönlichkeitsrechte einer Pfarrei ist die Pfarrei als Seelsorgeanstalt mit allen ihren wesentlichen und integrierenden Teilen, *soweit* dieselben *nicht* mit dem Rechte einer eigenen juristischen Person ausgestattet sind, wie das bei der Pfarrkirchenpfründe und der Pfarrkirchenfabrik der Fall ist, zu betrachten. Es ist nach meinem Dafürhalten sehr einseitig, die Personenqualität bloß auf einem Teilfaktor z. B. der Pfarrkirche oder dem Pfarrsprengel beruhen zu lassen wie es vielfach auch noch in der neusten Literatur geschieht. Denn diese Vorstellung widerspricht der vergeistigten Auffassung von dem Wesen der juristischen Person als eines unkörperlichen Wesens und verwechselt das Symbol mit der Natur der Sache.»²

Ügyeljünk jól a megszorításra: amennyiben a plébánia mint lelkipásztori intézet lényeges «részei» külön, saját jogalanyisággal felruházva nincsenek. Ez a megszorítás *Hilling* gyűjtőfogalmának jogalanyiságát az esetek nagyrésztében feleslegessé, tartalom nélkülivé teszi. Nézetéből a contrario következik, hogyha ezek a «részek» már erkölcsi személyek, nem a «lelkipásztori intézet» hordozza a plébánia jogi személyiségi jogait, hanem ezek.

Ha arra gondolunk, hogy a plébániai javadalom és a plébániai egyház erkölcsi személy, a beneficiális rendszerben a plébániai javadalom mellett márcsak a plébániai hívek, illetve a területi egység maradna hátra, ezeket azonban *Hilling* sem kívánja jogalanyisággal felruházni.

Az adójogi rendelkezéseknek a világi jogban sem az a céljuk, hogy tiszta elméleti meghatározásokat adjanak, hanem, hogy a kitűzött pénzügypolitikai célt minél hatályosabban biztosítsák. Úgy áll a dolog, hogy az 1356 c. 1. § legvalószínűbben nem a plébániai erkölcsi személyek körét akarta meghatározni, hanem csupán az adópolitikai célt akarta hatályosabban elérni. A régebbi jog és pedig nevezetesen a tridenti zsinat decretuma (Sess. XXIII. caput 18, de reform.³) szerint a tributum seminaristicummal a beneficium és a templomvagyon terhelhető meg. Ez a régebbi jogforrás tehát a plébániát nem említi az adókötelesek sorában, eszerint — mondják — az újabb javadalom nélküli plébániák e kötelezettség alól kiestek volna, bár a szeminárium

¹ Mások, mint *Michiels*, 321, 332, 358 s. köv., erre is kiterjesztették a jogalanyiságot. L. erre alább is 141 s. köv. lapon.

² *Hilling*, Tributum 146.

³ *Richter*: Canones et decreta concilii Tridentini, Lipsiae 1853, 210.

hasznaiban osztoztak. A Codex ezeket az újabb plébániákat is meg akarja ragadni¹ és erre való az 1356 c. 1. § rendelkezése.

Egy más magyarázat szerint az 1356 c. 1. §²-ban a paroecia aut quasi-paroeciae-t birtokos esetnek kell vennünk. Ha azonban e két szót genitivusnak tekintjük, mint az előtte álló iurispatronatus-t, akkor a rendelkezésnek az az értelme, hogy tributumra köteles minden *beneficium*, közbős lévén, hogy szerzetesrendi, kegyúri, plébániai, illetve quasi-plébániai javadalomról van szó. Ez a szófejtés,³ amely semmi alapot sem nyújt a freiburgi egyházjogász szerinti új plébániai jogalany konstruálására, a szemináriumi adó kötelezettségét nemcsak a plébániai javadalomra, hanem megkülönböztetés nélkül valamennyi javadalomra vonatkoztatja, de — mondja *Hilling* — figyelmen kívül hagyja a javadalom nélküli plébániát.⁴ Nézetünk szerint az 1356 c. 1. § aligha akart a plébániai javadalom és plébániai egyház — és nem maga a templomépület, amely csak része, tárgya a templomvagyonnak — mellett harmadik plébániai vagyoni jogalanyt konstruálni és ezt egyenlőjogúan az első kettő mellé állítani. Mindenesetre el kell ismernünk, hogy értelmezési műveletről van szó, márpedig a Codexnek az erkölcsi személyekre vonatkozó felfogása nem tartozik ama kérdések közé, amely csupán egyféle nézetnek adhatna tápot. Annyi azonban bizonyos — és fejtegetéseink csupán ennek megállapítását tűzték ki célul —, hogy e canonból sem lehet a plébánia mint területi

¹ *Hilling*, Tributum 143.

² *Tributo pro Seminario obnoxia sunt, quavis appellatione remota, reprobata qualibet contraria consuetudine et abrogato quolibet contrario privilegio, mensa episcopalis, omnia beneficia etiam regularia aut iurispatronatus, paroeciae aut quasi-paroeciae, quavis, alios redditus, praeter fidelium oblationes, non habeant, domus hospitalis auctoritate ecclesiastica erecta, sodalitates canonice erectae et fabricae ecclesiarum, si suis redditus habeant, quaelibet religiosa domus, etsi exempta, nisi solis clericis vivat aut in ea collegium discipulorum vel docentium ad commune Ecclesiae bonum promovendum actu habeatur.*

³ *Schröcker*, 24.

⁴ *Hilling*, Tributum, 144. Anélkül, hogy a *Schröcker*—*Hilling*-vita részleteibe belemerülnénk, amely túlmessze vonna el tárgyunktól, megjegyezhetjük, hogy ha lehet is plébánia *beneficium* nélkül, viszont nem csupán plébániát lehet alapítani dos nélkül si prudenter praevideatur ea quae necessaria sunt aliunde non defutura, de maga a *beneficium* vagyoni természetű eleme, a dos is állhat certae et voluntariae fidelium oblationesból, irkátb mint oly javakból quorum proprietas est penes ipsum ens iuridicum. V. ö. *Petroncelli*, Considerazioni, 110.

egység és mint a hívek összessége külön jogalanyiságára következtetést vonni, márcsak azért sem, mert ez a canon nem az adományozók, hanem a megadományozottak adókötelezettségéről rendelkezik, ezeket vonja az adókötelesek sorába és ennek folytán nem állhat meg¹ az a kísérlés sem, amely az 1356 c. 1.§-beli *paroeciae* aut *quasi paroeciae* helyébe a *coetus fidelium*ot akarja behelyettesíteni.²

Azok is, akik a plébánia, mint lelkipásztori intézet jogalanyiságát vitatják, kénytelenek számolni a ténnyel, hogy sokhelyütt a plébánia érdekeinek szolgáló vagyonság a plébániai javadalom és a templomvagyon között felosztva kimerül s emellett «für die Inanspruchnahme eines dritten Rechtssubjekts» nem áll fenn a legcsekélyebb szükség sem;³ erről csak ott lehet szó, ahol a plébánia mint lelkipásztori intézmény saját jövedelemmel és vagyonnal rendelkezik.

31. A nehézségeket részben fokozza, hogy a Codexben hiányzik a helyi jellegű erkölcsi személyek viszonyainak általános és részletes szabályozása és ez a tény kétséget ébreszthet abban az irányban, hogy *örvényről* fogva van-e mindenütt jogalanyiságuk azoknak az universitásoknak, amelyeket a Codex *personae morales* névvel illet, vagy amelyeknek enélkül jogok élvezetét juttatja, — vagy pedig ezeknek inkább a *partikuláris* jog szerint lehet jogalanyiságuk, — avagy ezeket csupán meghatározott jogok illetik meg az általános jogképeség nélkül. Eme megfontolás alapján *Falco* tartózkodik attól, hogy a plébánia, plébániai javadalom, plébániai egyház, plébániai templomvagyon (la *parrocchia*, il *beneficio parrocchiale*, la *chiesa parrocchiale*, la *fabbrica parrocchiale*) teljes jogképeségét (la *piena capacità giuridica*) a Codex rendelkezéseiből vezesse le, mert nem látszik valószínűnek, írja, hogy ezek a Codex rendelkezéseiből mindenütt erkölcsi személyek, hanem inkább azt kell vélni, hogy ezek a lokális vagy speciális jog szerint bírhatják vagy szerezhetik meg a jogképeséget.⁴

Annyi való, hogy az *ex ipso iure praescripto*, vagyis a jure plébániai

¹ Hasonlóan *Schröcker*, 25, *Hilling*, *Tributum*, 146.

² *Hagen*, 26.

³ *Hilling*, 146. *Petroncelli* is, aki más úton *Hilling* eredményéhez jut el, kénytelen beismerni, hogy ez az új plébániai vagyoni jogalany csupán üres név «un nome vano», mert külön vagyon hiánya a ténylegi plébániai jogalany túlsúlya folytán «non esercita nella realtà alcuna funzione pratica». *Considerazioni*, 117.

⁴ *Introduzione*, 137.

erkölcsi személy mellett a partikuláris jog alapján más helyi egyházbeli vagyoni jogalanyok is lehetnek. A milánói egyházjogász nézete azonban teljes egészében nem tartható fenn, hiszen például a beneficiumot általában és így a plébániai beneficiumot is a Codex félreérthetetlenül erkölcsi személynek tekinti. Más kérdés, hogy a helyi egyházi tagozatok jogi minősítésénél szerepet juttat a partikuláris jognak is. Egyébként a jogképesség nem feltétlenül jelenti a teljes jogállománybirtoklást, hanem csak az arra való lehetőséget, jogalany lehet az is, aki vagy amely csak korlátozott mértékben rendelkezhetik jogokkal, amint hogy az erkölcsi személy már természeténél fogva, mint mondani szokás, nem részesíthető a keresztiség szentségében és például nem szolgáltatathatja ki a házasság szentségét.

A plébánia tekintetében más okunk is van, hogy a Codex vonatkozó rendelkezéseinek következetességében kételkedjünk. Nézzük mindjárt a területtel való viszonylatát. A 216. c. 1. §, mint fentebb láttuk, azt rendeli, hogy a püspökség területét oly módon kell felosztani, hogy mindegyik területi egységnek saját egyháza és saját plébánosa legyen. Az 1421. c. a beneficium dismembratiójáról¹ szólva azt úgy határozza meg, hogy ez fennforog cum pars *territorii* aut bonorum alicuius beneficii ex eodem detrahatur et alii *beneficio* vel causae piae aut ecclesiastico instituto assignatur, úgy, hogy nem a plébániának (216. c.), hanem a plébániai beneficiumnak lenne a terület felett joga; az a benyomás, mintha a kodifikátorok a javadalmi vagyon dismembratiójáról akartak volna rendelkezni és a kész mondatba beszúrták volna a *territorii* szót is. Az 1421. c. a beneficium felosztását (*divisio*) határozza meg, értvén ezen azt a műveletet, amelynek révén egy javadalomból kettő, vagy több alakítható. Az 1427. c. 1. § már nem a plébániai *javadalom*, hanem a *paroeciae* felosztását említi; a *portio congrua* már nem a javadalomnak vagy az egyháznak, hanem a plébániának juttatja.

¹ Sípós (Katholikus egyházjog³) 42, a dismembratiót tagosításnak magyaráítja; talán megfelelőbb lenne «széttagolás, elcsatolás». Kérészy, II, 445, a széttagozás, szétdarabolás kifejezést ajánlja. A tagosítást (összesítés, arányosság, arányosítás [l. pl. Török Albert: A székelyföldi arányosításról, Székely-Udvarhelytől 1903], *commassatio*) ugyanis a magyar jogi nyelv célszerű gazdálkodást előmozdítani kívánó ama birtokrendezési módra foglalta le, amelynek révén a különböző dűlőkben szétszórt birtokparcellákat az érdekelt kérelmére — lehetőleg egy dűlőben — összesítik és így a tulajdonos egy határban fekvő telkeit egy tagban hasítják ki. Szladits K.: A magyar magánjog vázlata⁴. Budapest 1933 (*1937). I. 212, v. ö. 1836: VI. t.-c. 3. §, X. t.-c. 6. §, XII. t.-c. 12, 19, 20. §, 1853 márciusi úrbéri nyílt parancsot 1871: LIII. t.-c. 46—49. §, 1875: VII. t.-c. 35. §, 53—55. §-t.

Az 1500 c. eltekint a jogalanyiságtól, rendelkezvén a bona communia quae in commodum totius territorii erant destinata és az aes alienum quod pro toto territorio contractum fuerat szétesztásáról.¹

A gyakorlati életben nem lehet mindig éles különbséget észrevenni a különböző plébániai erkölcsi személyek jogai között, sem pedig egységes viszonylatot köztük. A nehézségben közrejátszik az is, hogy a kuriális szóhasználat sem következetes. A szóhasználat hullámsására két esetet szoktak felhozni. Az 1919 július 26-i Inter officia és az 1919 november 4-i Nihil Sedi Apostolicae konstitúció² a plébánián egyházat létesít (ecclesiam in parochiam erigimus), kijelöli a *plébánia számára* a területet, a birtokot, az egyházzal szomszédos ház használatát pedig a plébános lakása céljából pro tempore kiutalja. A Dataria egyik 1920 február 9-i bullája³ szintén a parochián létesítvén egyházat, ennek az *egyháznak* juttat valamennyi jogot, amely megilleti a plébániai egyházakat, a hívek adományait, a szükséges különbséget pedig a püspök terhére rója, hogy a *parochiának* megfelelő jövedelme legyen.⁴ Ami pedig a plébánosnak ki-nevezését és beiktatását illeti, a partikuláris jogban az adományozási dekrétumhoz zárt ünnepélyes proviziós okirat formulája hol a plébániai javadalom, hol a plébániai egyházzal (pl. a lavanti püspökség területén szokásos formula⁵) tesz említést.⁶

De van egy másik tény is, amely gondolkodóba ejthet. Ha a tisz-

¹ *Falco*, Introduzione, 137^a.

² AAS. 1920, 25. s. köv.

³ AAS. 1920, 302.

⁴ L. erre *Falco*, Introduzione, 137^a és *Ruffini*: La rappresentanza giuridica delle parrocchie, kny. Giurisprudenza italiana, Torino 1896.

⁵ Tibi dictam ecclesiam parochialem... hisce conferimus, Teque de eadem... providemus et investimus, curam animarum et administrationem tam spiritualium quam temporalium eiusdem ecclesiae parochialis Tibi plenarie commitendo.

⁶ A zágrábi és a sarajevói egyháztartományban a plébános installálója a püspök nevében foganatosítja az «inmissio in possessionem realem ecclesiae et omnium iurium, tam spiritualium tam temporalium»-ot. A krk-i (Veglia-Vegliensis) egyházmegye 1928 június 19—21-i zsinatának 137. sz. alatti szabályozása az egyes aktusokat (kánoni beiktatás a püspöki székhelyen — az esperes közreműködésével installáció a plébánián) szétválasztja; a püspök székhelyén tartandó missio in possessionem *beneficii* seu institutio corporalis juxta can. 1443. § alkalmával a püspök így szól: Declaramus Te in possessionem *beneficii* paroecialis... legitime a Nobis introductum esse..., ezután következik az acceptio administrationis *beneficii* et officii és az esperes közreműködésével az installáció. L. mindezekre *Kušej*, 445 s. köv. V. ö. még *Sipos*,

tán kánoni jog területét elhagyjuk, már régebben találkozhattunk a plébániai intézet mellett olyan plébániai jogalannyal, amelyet egyesek plébániai korporációnak minősítenek.¹ Ilyenről rendelkezik az Egyház iránt barátságos állami törvényhozás közül például Fribourg kanton 1894 május 19-iki törvénye (*Loi sur les communes et paroisses*), továbbá Ticino kanton megelőző konkordátum alapján kibocsátott 1886 január 28-iki törvénye a katolikus Egyház szabadságáról és az egyházi javak kezeléséről, amelynek második fejezete a plébániai és az egyházközségi vagyont rendezi.² Ezek azonban már az egyházközségi alakzathoz közelednek és részben már bele is esnek ennek a körébe.

32. Mindezekután azt hisszük, van némi alapja annak a megfontolásnak, hogy a helyi jellegű egyházi intézmények jogviszonyainak általános, részletes és kizárólagos szabályozása a Codexből nem véletlenül hiányzik. Feltehetjük, hogy ennek a partikuláris joghelyzet különbözősége volt az oka. A Codex bölcsen számot vetett ezzel és ezt a matériát a részéről nem szabályozott részben átengedte a partikuláris jognak, fennmaradván a szokásjog jogalkotó szerepe is. Erre a körülményre tapint rá *Trezzini*³ is, aki a plébániai erkölcsi személyek kialakítására a konkordátumot és az állami törvényeket is megjelöli. Oly országban, amely konkordátumot nem kötött, akár a régebbi jogforrások, mint az állami intézkedések — akár az államban levő egyházi szervek rendeletei jelentik a jogalapot —, az mindenképpen a partikuláris jog síkján mozog.

Másrészt, amikor az egyes egyházi universitas jogalanyiságát vizsgáljuk, nem szabad elfelejteni, hogy az unitas moralis jogalanyiséga nem szükségképpen. Itt is fel kell tenni a kérdést, van-e a jogalanyiságot megkövetelő jogi érdek s erre tekintettel a tárgyi jog elismeri-e jogalany-nak az universitást.⁴

Pécs egyházmegyei határozatok és rendeletek tára, 41, 52 és Statuta synodalia (pécs egyházmegyei zsinati határozatok), 17 s köv. és fent 15 lapot.

¹ A lato dell'istituto parro chiale . . . anche la corporazione parro chiale munita essa pure di personalità giuridica e con un determinato campo di azione, *Trezzini*, 196¹.

² *Maspoli Enrico*: La Legge Ticinese del 28. gennaio 1886 és Il diritto ecclesiastico dello Stato del Cant. Ticino, Lugano 1924², 50, 58 s köv.

³ *Trezzini*, 196¹.

⁴ *Notter*, Római jog I., 188. — A kúriai gyakorlatra nézve említhetjük, hogy a Congregatio Sacrorum Rituum 1935 január 15-i dekrétuma például erkölcsi személynek tekinti a concilia episcoporum-ot is. (AAS. XXVII, 58. AKK. CXV, 659.)

A számunkra fontos eredményt összegezve megállapíthatjuk, hogy sem a plébániai terület, sem a plébániai hívek összessége a törvénynél fogva a Codex rendelkezéseiből kitűnően nem erkölcsi személy. Ennélfogva nemcsak vagyoni, de egyéb, a kánonjogon alapuló jogai sem lehetnek. És hogy ez a kánonjogban milyen további következményekkel jár, utalhatunk arra a fentebb már érintett jelenségre, hogy az erkölcsi személy nemcsak a vagyonjog szempontjából releváns; az erkölcsi személy például elnyerhet kegyelmet és privilégiumot, joga van elkölönített temetőre, per- és vétőképes aktív és passzív irányban.¹ A jogalanyiség a kánonjogban, mint arra már fentebb Köstlerrel szemben utaltunk, nemcsak vagyonjogi jelentőségű, hanem ezen túlmenő szerepe van. Mint világi jogi gondolkodással mondhatnók, a kánonjogi jogképesség nemcsak magánjogi, de jelentősen közjogi síkon is mozog. Különbözik az a tétel, hogy a jogi személyek jogképessége kizárólag a vagyonjogra szorítkozik,² mint láttuk, a világi jogban is korrekcióra szorul, mert figyelmen kívül hagyja globálisan a közjog egész területét.

Vizsgálódásunk során érintettük a plébániai vagyonjogi jogalanyok problémáját is és ennek keretében a plébániai egyház és a plébániai javadalom különálló vagyonjogi tartalmú erkölcsi személyiségét fogadtuk el; ezek mellett azt a szimultán vagyonjogi jogalanyt, amelyet az irodalom említett képviselői ezek mellé felvettek, elutasítottuk. Mindezzel azonban korántsem zártuk le a helyi Egyházzal kapcsolatos vagyonjogi alakzatok körét, amelyek konkrétan irányban a részszerű egyházi jog talajából nőttek ki.

Végül szinte igazolásra szorul, miért tagadtuk kifejezetten a plébániai terület erkölcsi személyiségét. Erre az késztetett, hogy ez a nézet az irodalomban felmerült. *Forchielli*³ erkölcsi személynek tekinti a

¹ L. erre *Michiels*, 337, 362 s. köv.

² Ezen a nézeten van *Zlinszky Imre—Reiner János*: A magyar magánjog mai érvényében⁶, Budapest 1897, 72. Az egyházi jogra nézve l. fentebb 126 s. köv.

³ *Proprietà*, 8 és *Il diritto patrimoniale* 66 s. köv. — *Forchielli* felfogása, legalábbis a természeti elemet illetően, mintha részben némi rokonságot árulna el *Ferrara* elméletével; utóbbi újabb művében (*Le persone giuridiche*, F. *Vasalli*-féle «Trattato di diritto civile» c. gyűjtemény, vol. II. t. 2. Torino 1938, 43 s. köv.) a jogi személyben két konstitutív elemet talál, a szubsztanciát és a közhatalmi elismerést, előbbiben pedig lényegileg az «opera o impresa» megszemélyesítését, realizálását látja. Erre jegyzi meg egyik bírálója (*Giannini M. S.*, *Archivio di dir. eccl.* 1939, 602): *E qui io resto sconcertato perchè non so comprendere in che senso un'opera' possa*

territoriumok között a püspökség területét is és így folytatja: Tra i territori così detti imperfetti o parti di territori perfetti, certamente è persona morale la parrocchia, la quasi parrocchia (contemplate nel c. 216. § 1. e 3. §): e non in quanto comunità parrocchiale, o chiesa parrocchiale, bensì *come distretto territoriale* sul quale abitano i fedeli, cui è preposto un pastore (c. 1208, § 1; 1356, § 1; 533, § 1, n. 4; 1182, § 2; 1415, § 3). Ha hozzá is teszi, hogy ebben a kérdésben nem mindenki ért egyet, feleli, hogy a püspökség is, mint a püspöki officiumra támaszkodó egyházi intézet erkölcsi személy és nem annak területe a jogalany, amint hogy pl. a vármegyei törvényhatóság is mint ilyen, mint köztisztviselő jogi személy és nem annak a mindenesetre fogalmi részelemét alkotó terület.

A hívek összessége a kánonjog szerint nem létesíthet oly szervet, amely a plébániai hivatal jogait gyakorolhatná; ez nem zárja ki, hogy a plébánia híveinek segítsége gazdasági téren az egyházi vagyon kezelésénél, az egyházi szükségletek fedezésénél igénybevehető legyen. Mindazok az elvek, amelyeket erre nézve korábban a plébánia híveinek összességére megállapítottak, alkalmazható azoknak újabb egyházközségi szervezeteire is.

Nem szükséges talán megokolni, hogy miért inkább a vagyoni jogi tartalmú jogalanyiság vizsgálatára szorítkoztunk, hiszen az előző fejezetek nyomán élesen áll az a tétel, hogy a hívek a katolikus hierarchikus egyházban az egyházi hatalmat nem gyakorolhatják úgy, mint az egyetemes papság elvét hirdető protestáns egyházakban. A hívek közreműködése vagyoni jogokkal kapcsolatban merül fel a gyakorlatban; a vagyoni jogi jogalanyiság az egyházi vagyon és az egyházközség alább érintendő kérdése szempontjából különös jelentőséggel bír.

essere 'personificata'. Potrebbero forse essere persone giuridiche, di per se stessi e senz'altro, il fiume Po, le cascate del Velino, in quanto per loro natura realizzano opere di importanza ben nota? — Nem érdektelen megjegyezni, hogy *Hilling* fentebbi (134. lap) új plébániai jogalanyt kereső törekvésével nehezen egyeztethető össze az az — egyébként helyes — álláspontja, amely *Forchielli* tévedését kifogásolja: *Ebensowenig kann nach meiner Ansicht der Pfarrsprengel als juristische Person aufgefaßt werden... Denn das gesamte Pfarrvermögen zerfällt in Benefizial- und Fabrikvermögen, die beide mit den Rechten einer juristischen Person ausgestattet sind. Für eine Häufung der juristischen Personen ist (weder in dem ersten Fall bei der Diözese) noch im zweiten bei der Pfarrei ein Bedürfnis vorhanden.* (AKK. 1935 [CXV.], 659.)

A katolikus egyházközség jogköre, jogi jellege és jogalapja az egyházi jog szerint.

33. A fentebbiek során szó volt az Egyház hierarchikus alkotmányáról, a plébániai jogalanyokról, megelőzően pedig a magyar katolikus egyházközségi szervezet újabb kialakulásának rúgóiról. A kép azonban még korántsem teljes, aminthogy valamennyi ezzel kapcsolatos részletkérdés tárgyalását nem is tűztük ki feladataink közé. Hátra van azonban az az alapvető probléma, hogy mi a magyar kat. egyházközségek létesítésének kánonjogi jogalapja, hogyan helyezkedik el a kánonjog rendszerében, mi a jogi jellege; a válasz egyben a kánonjog szerinti jogalanyiságára is fényt derít.

Amikor a háború utáni időkben a katolikus egyházközségi szervezkedés lendületet vett, felmerült az a kérdés, hogy e szervezetek létesítése a magyar állami jog szempontjából az állami jog milyen aktusán nyugodhatik, hogy közelebbről a római katolikus autonómia hiányában a törvényhozás, illetve a főkegyúr hozzájárulása nélkül megalkulhatnak-e egyáltalán a katolikus egyházközségek. Az a világi jogi érvekre támaszkodó nézet, amely szerint az egyházközségi szervezetek kényszerítő jelleggel és adóztatási joggal csak az állami jog rendelkezése alapján bírhatnak, hivatkozott arra is, hogy hiszen a katolikus Egyház alkotmánya az egyházközségi intézményt nem ismeri, mert — véli ez a nézet — a Codex szempontjából az egyházközségek csak a hívek vallásos célt szolgáló önkéntes társulásainak tekinthetők (684. s. köv. c.), amelyeknek elvileg az egyházi hatalomban részük csak annyiban lehet, amennyiben a püspök átruházott hatáskörben őket bizonyos egyházhatalmi funkciókra igénybe veszi. Kérdés, hogyha a Codex az egyházközséget valóban nem ismeri, ez azt jelenti-e, hogy az egyházközség nem bír kánonjogi jogalappal.

Ami az állami jog ama meggondolását illeti, amely szerint a kényszer-társulásos egyházközség szervezéséhez a katolikus autonómia törvényi rendezése lenne szükséges, mindenekelőtt megjegyezhetjük, hogy jóval a háború előtt alakultak autonóm egyházközségek a katolikus autonómia törvénybeiktatása nélkül, ezek nem is olyan biztosan voltak mindig önkéntes társulás jellegével rendelkező szervezetek közé sorolhatók.¹

¹ L. a győri mintaszabályzat 4. §-át: A n.-i rk. egyházközség tagja minden rk. hívő kor- és nemkülönbség nélkül, aki az n.-i egyházközség területén ingatlannal, vagy hat hét óta állandó lakással bír. Geisz, 287.

Másfelől azonban mi akadályát sem láttuk¹ annak, hogy a kényszerítő jellegű katolikus egyházközségi szervezeteket a szintén kényszerítő jellegű protestáns egyházközség megalakítását természetesen lehetővé tevő paritásos magyar állam jogrendszerére is alapítsuk, nevezetesen az 1868: LIII. t.-c. 20. és 24. §§-aira, valamint az 1868: XXXVIII. t.-c. 11. §-ának rendelkezéseire. Egyébként az évszázados gyakorlat is arról tanuskodik, hogy vagyoni jogi vonatkozásokban a hívek bizonyos szervezett közösségei már eddig is szerepet játszottak. Különben az a magyar közjogi aggály és bizonyos mértékig gyanakvás, amely az egyházközségi szervezkedés révén a csak törvény vagy főkegyúri rendelkezés folytán létesíthető katolikus autonómiának kerülő úton való megvalósításától tartott, tárgytalanná vált, illetve túlzottnak minősült annál fogva, hogy a katolikus egyházközség az önadóztatáson kívül — nem utolsósorban azért, mert kánonjogi alapokon nyugodott — nem ruházott fel oly közjogi jellegű jogosítványokkal, nem terjeszkedett ki ama egyházhatalmi feladatok teljesítésére, amelyeket e felfogás a törvénybe iktatott vagy főkegyúri rendelkezésen alapuló katolikus autonómia jogkörébe utaltnak gondolt.

Visszatérve a kánoni jogra, mindenekelőtt azt kell vizsgálnunk, hogy a magyar katolikus egyházközség sérti-e az Egyház hierarchikus berendezését, az egyházi hatalom hivatott viselőinek iure proprio jogait. Azok a fejtegetések,² amelyek az egyházközségi szervezet keletkezésére, annak püspöki jóváhagyására vonatkoztak, erre részben már meg is adták a választ. Mégis szükségesnek látjuk, hogy közelebbről demonstráljuk, figyelembe veszi-e, és ha igen, mennyire veszi figyelembe az egyházközségi szabályzat ezeket a követelményeket.

Azzal kell kezdenünk, hogy az egyházközségek kánonjogi lehetőségeivel általában számot vetnek a külföldi egyházközségi szabályzatok is. Az 1912 szept. 24-iki bajor egyházközségi szabályzat ezt úgy fejezi ki, hogy a katolikus egyházközségek és képviseleti szerveik nem a belső egyházi jog intézményei. (1. § III. bek.)³ Ebbe a keretbe kell elhelyezni a budapesti r. k. egyházközségek első Igazgatási Szabályzata 36. §-a utolsó bekezdésének az Egyház alkotmányában gyökerező deklarációját: a hitelvi, az egyházfegyelmi és az egyházkormány-

¹ L. fentebb 6. pont.

² L. fentebb 12. pont alatt.

³ Geiger K. V.: Die bayerische Kirchengemeinde-Ordnung, Regensburg 1913, 7 és 84.

zati ügyek, valamint a lelkipásztorkodás ügyei nem tartoznak az egyházközségi képviselőtestület hatáskörébe. Ezt a kijelentést gondosan aláhúzzák a későbbi szabályzatok is. A magyarországi katolikus egyházak Igazgatási Szabályzata, amely 1939 január 1-én lépett életbe és amelyet a magyar Püspöki Kar 1938 október 4-én tartott tanácskozásán jóváhagyott s azt minden egyházközségre kötelezőnek mondott ki, is kijelenti, hogy a hitelvi, az egyházfegyelmi és egyházkormányzati ügyek, a templomvagyon és a nem egyházközségi javadalmak, a lelkipásztorkodás, valamint az istentisztelet ügyei nem tartoznak az egyházközségi képviselőtestület hatáskörébe (58. §); ezt az elvet alább a 65. § is megismétli az egyházközségi tanácsra nézve.

Elég egy pillantás a Codexre, hogy észrevegyük a rendelkezések rokonságát azokéval, amelyek a *consilium fabricae* jogkörét korlátozzák el a fenti irányban. (1184 c.)

A katolikus Egyház alkotmányából a fentiek szerint természetes eme elvet hangsúlyozza — nyilván mint a fentiek, az esetleges félreértések elkerülése végett — a pécsi egyházmegyei 1936. évi egyházmegyei zsinat is,¹ amelynek az egyházközségről szóló fejezete jellemzően, de legalábbis nem véletlenül «A papság közigazgatási tevékenysége. Regimen» feliratú negyedik rész élére kerül. A 346. § szerint az egyházközség egy plébánia híveinek szervezett összessége, akik a helyi plébános (lelkész) vezetése alatt az előírt szabályzat szerint választott képviselőtestület útján bizonyos helyi egyházi ügyek intézésében részt vesznek; önálló joghatósággal azonban nem bírnak s minden választás vagy határozat csak az egyházi hatóság jóváhagyása után lesz jogérvényes.² Ugyane paragrafus hangsúlyozza, hogy a család mellett a katolikus egyházközség a legfontosabb közület, amelynek már minden plébánián meg kell lennie. A következő paragrafus a feladatkört ekként jelöli meg: az egyházközség feladata az egyházközség háztartásáról való gondoskodás, a hívek intézményes egyesítése, rendszeres munkára való szervezése, a hitéletbe és a kat. társadalmi tevékenységbe való felvétele, a lelkipásztorok munkájának világi apostol-

¹ *Statuta synodalia*, Pécsi egyházmegyei zsinati határozatok, megállapította az 1936. évi egyházmegyei zsinat, Pécs 1936, 93.

² *Geisz*, 285, meghatározása ma kevésbé használható: «Egyházközségnek nevezzük a meghatározott területen lakó, a katolikus vallást követő híveknek összességét, kik valamely plébánia területén a lelkiüdük vezetésére (?) feljogosított plébános lelki joghatósága alatt állanak és valóságos gyakorlására meghatározott templommal bírnak».

kodással való támogatása. Ugyane paragrafus következő bekezdése azt a reményét fejezi ki, hogy ha a plébánosok kellő tapintattal, türelemmel és okossággal vezetik, sikerülni fog a kat. egyházközségek által az Egyház ügyei iránt a hívek érdeklődését felkelteni, katolikus öntudatot és közszellemet teremteni, az Egyház ügyeihez való hozzászólás, azok intézésébe való befolyás juttatása által eleven öntudattá tenni, hogy az Egyház ügye az Egyház minden tagjának ügye, aszükséges szociális-karitatív intézményeket megvalósítani s a katolikus elveket a közéletben is érvényesíteni (347. §).

A hierarchia jogait természetesen figyelembe vették a korábbi magyar autonóm egyházközségi szabályzatok is. Így a győri 1906-os mintaszabályzat 3. §-a az egyházközség önkormányzati hatásköréből kizárja a szorosan a hit- és egyházkormányzat körébe tartozó ügyeket, aminek a hit- és erkölcstan, az isteni szolgálat és a szertartás, az egyházi fegyelem és a hitoktatás és általában mindazon ügyek, melyek a lelkesi hivatal független és hivatalos intézkedése alá tartoznak.¹

Mindezek után elég világosan állhat előttünk, hogy egyházközségeink jogkörének megszorítása a szükséges mértékben megtörtént. Ez a negatív irányú hatáskörkorlátozás biztosította, hogy egyházközségeink szervesen beleilleszkedhetnek az Egyház jogrendszerébe és nem váltak idegen testté. Jogkörük pozitív irányú megjelölésének ebből a szempontból kisebb jelentőséget tulajdoníthatunk, hiszen a generális megszorítás eléggé kifejezi, hogy az egyházi hatalom hivatott viselőivel szemben nem új egyházalkotmányi szerv jelentkezik, amely akaratát az előbbiekkal szemben a hit- és erkölcstan, istentisztelet, egyházkormányzat stb. terén érvényesíthetné. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a hierarchikus vezetés az egyházi hatóság² és az egyházi elnök kiemelkedő szerepe folytán biztosítva van, nem állíthatjuk többé, hogy a püspöki kar által jóváhagyott egyházközségi szabályzat nem vetne messze-menően számot a kánonjog ama követelményeivel, amelyet az a hívek szervezeteivel szemben támaszt.

Ami a püspöki joghatóság és az egyházközség közti viszonylatot illeti, helyesnek tartjuk ama meghatározást, hogy nálunk a katolikus egyházközségi szervezetek a püspök által létesített és az ő fennható-

¹ Ezenkívül külön felemlíti, hogy az önkormányzati hatáskörből kirekeszti az egyházlátogatási (canonica visitatio) határozatok egyoldalú megváltoztatását és a politikai kérdéseket. *Geisz*, 287.

² L. erre alább 171. lapot.

sága alatt működő szervek, amelyek útján a püspök a hívek támogatását meghatározott egyházi ügyekben igénybe veheti.¹ Némi nehézséget csak az okoz, ha az egyházközséget a Codex valamelyik intézményével akarjuk azonosítani.

Minthogy minden katolikus valamely egyházközségnek tagja (és pedig annak, amely egyházközség területén ingatlana vagy hat hét óta állandó lakása van, M. K. E. I. szabályzat 3. § 1. bekezdés), világos, hogy az egyházközség — bár a budapesti szervezkedést kezdetben még annak tekinthették² — nem a hívek szabad egyesülete, a Codex jámbor laikus egyesületeinek kategóriájába nem sorolható. Az egyházközségi kötelék az egyháztagságból folyó kényszerkötelék abban az értelemben, hogy nincs az illető egyháztagnak szabad választására bízva, kíván-e egyáltalában egyházközségi kötelékhez csatlakozni, vagy inkább egyházközségi kötelék nélkül akar az Egyházhoz tartozni, hanem minden hívő egyházközséghez tartozását az objektív jog határozza meg.

Az egyházközségi adóztatási szabályzat — részben az állami adóztatási rendszerhez simulva — nem tesz különbséget a hívő állampolgársága szerint; az egyházközségi kötelék tehát még ettől a körülménytől sem függ. Közigazgatási gyakorlatunk elismeri azt a tételt, hogy a hívő egyházközségi hovatartozandósága szempontjából az állampolgárság irrelevans, ha az egyéb feltételek fennforognak.³

A laikusok egyesületi jogának Codex-beli rendezésében található szervezetek közé az egyházközség nehezen illeszthető be, különösen, ha céljuk szerint különböző alfajaira gondolunk; már azért sem, mert az egyházközség célja nem a szerzet lelkijavaiban való részesülés, nem a keresztény tökéletesség (harmadrendek), a jámborság és a felebaráti szeretet gyakorlása (jámbor egyesületek), sem pedig utóbbin kívül a

¹ *Lepold*, 131, 235 s. köv.

² A már idézett 4103/1918. sz. hercegprímási rendelet szerint «minden katolikus hívő saját elhatározásából csatlakozhatik a hitközségi szervezethez».

³ M. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium 3169/1937/I. ú. o. sz. Adott esetben M. E. nem tényleges állományú katonatiszt az egyházközségi adó kivétele ellen az alapon tett panaszt, hogy ő osztrák állampolgár. A panaszló már két év óta állandóan P. községben lakott, adóvallomását ott állította ki, amely szerint havi 800 P nyugdíja van. Minthogy pedig a r. k. vallású hívőnek egyházközségi hovatartozandóságát nem az állampolgárság, hanem adott esetben az állandó lakhely állapítja meg, az id. hely véleménye szerint az egyházközségi kötelék megvalósult és ennek következményeként az egyházközségi adó kivétele jogosult volt. — Ugyanígy már korábban is *Geisz*, 235.

nyilvános istentisztelet gyarapítása (testvérületek). A laikusok egyesületével kapcsolatos rokonság azok belső felépítése szerinti tagozódásánál sem állapítható meg: eszerint a társaság (*associatio quae non sit constituta ad modum organici corporis*, 686. c. 3. §) csak szerződésileg megkötött többség, a *sodalitium* (*associationes ad modum organici corporis constitutae*, 707. c.) testületileg tagozott egyesület, kollektív egység, statutum szerint szabályozott felé- és alárendeltséggel.¹ A laikus egyesületekbe a hívő szabad elhatározása szerint csatlakozhatik; e laikus egyesületek között vannak erkölcsi személyek és nem jogalanyok.

Az egyházközség, amely jogkörét tekintve némileg a püspöki statutum szerint megalakult *consilium fabricae ecclesiae* analógiájának tekinthető, lényegileg a püspök fennhatósága alatt működő, laikusokból álló szerv, amely nem a hívek, hanem a püspök auctoritása, felhatalmazása alapján tevékenykedik. Ezért kellett az egyházközségi szervezeti szabályokat és kell egyes nem jelentős kivételektől eltekintve az egyházközségi határozatokat jóváhagyás végett az egyházmegyei hatósághoz felterjeszteni. A plébánosnak sincs teljes (a törvényhozó hatalmat is magában foglaló) joghatósága, hanem csak ú. n. «*iurisdicatio paroecclesialis*»-a. Az Egyházban az egyházközségnek sem lehet több joga, mint a hierarchiába tartozó plébánosnak, aki persze személyi kapcsolatban is áll, mint egyházi elnök, az egyházközséggel. Az egyházmegyei jóváhagyással rendelkező egyházközségi határozat, mint a főleg vagyoni jogi hatáskörrel rendelkező, területileg szervezett, a helyi egyház hívei püspöki tekintélyen nyugvó szervének határozata nem valami önálló joghatósági szerv rendelkezése.

Ha tehát mindezek szerint a katolikus egyházközségnek a protestánsokétól és az állami életben érvényesülő autonóm szervektől eltérő jellege eléggé világosan kitűnik, a téves véleményeket, amelyek nem egy e tárgyba vágó alapos munka után is itt-ott felütik fejüket, részben az okozhatta, hogy a katolikus Egyházban a magyar fül a plébániához szokott és így az eléggé új csengésű² katolikus egyházköz-

¹ L. erre *Beil* József: *Das kirchliche Vereinsrecht nach dem CIC. mit einem staatskirchenrechtlichen Anhang, Veröffentlichungen d. Görres Ges. Sekt. f. Rechts u. Staatswiss.* 60. füz. Paderborn 1932, kül. 49. L. még *Fanfani* L.: *Sulla natura giuridica delle confraternitate*, *Palaestra del Clero*, 1939, 200 s köv. *Ughi* E.: *Condizione giuridica delle confraternitate. Il diritto eccl.* 1938.

² *Lepold*, 233.

ség kifejezés azt a látszatot kelthette egyesek előtt, hogy ez mint új intézmény a plébániai hívek szervezett összességének a protestáns egyházközségek és az állami autonóm szervek birtokában levő új jogkör konstruálását jelenti.

34. Az egyházközség nem sorolható a hívek egyházi egyesületei sorába, a plébániai jogalanyiság vizsgálatánál pedig láttuk, hogy a Codex a plébániai hívek összességének sem szán egyéb, mint lényegileg passzív szerepet. A consilium fabricae-ban (1184 c.) kétségtelenül némi analógiát találhatunk és ez különösen a kifejezett jogkörkorlátozás tekintetében lép előtérbe, de az egyházközség ezzel mégsem azonosítható, mert a consilium fabricae vagyongazdálkodó szerv, az egyházközség pedig valamennyi odatartozó laikust felölelve, kényszerkötélként létesít a hívek részére, nemcsak vagyont kezel, de adót vet ki, hajt be, külön vagyoni jogalany.

Vajjon úgy áll-e a dolog, hogy a Codex az egyházközségi intézményt nem ismeri? És ebből le lehet-e vonni azt a következtetést, hogy akkor a Codex által nem ismert egyházközségi alakzatnak nincsen kánonjogi alapja?

Való igaz, hogy a Codex-ben nincs pozitív intézkedés az egyházközségre vonatkozóan, a latin szertartású római katolikusok új egyházi törvénykönyve nem rendelkezik kifejezetten az egyházközségről, amelyre nézve legfeljebb halvány analógiát szolgáltat. Az egyházközség a Codex egyik hasonló alakzatával sem azonosítható.

Ebből azonban még korántsem következik, hogy az egyházközség nélkülözi a kánonjogi megalapozottságot.

Abból kell kiindulni, hogy a Codex kerettörvény, amely nem tűzte ki — és talán nem is tűzhette ki — feladatául, hogy valamennyi részletkérdést szabályozzon.¹ Csak a jogtechnikus gondolhatja, hogy az

¹ L. erre *tölem*: A kánonjogi kódex hatálybalépésének huszadik évfordulója, kny. Katolikus Szemle 1939, Budapest 1939, 8. — A helyes szemlélet tudatában van annak is, amire már utaltunk, hogy t. i. a Codex a *kánonjogot*, mint *világjogot* foglalta egybe, amelynek érvényesülési köre földkerekség egészére terjed ki. Ez persze más következményekkel is jár. „Schon dieser ungeheure, von dem keines anderen Rechtes auch nur im Entferntesten erreichte Geltungsbereich, in den außerdem Angehörige ganz verschiedener Rassen, Sprachen, Nationalitäten und Kultur fallen, bringt es mit sich, daß hier mit einer Diskrepanz formeller und wirklicher Geltung noch mehr als sonst muß gerechnet werden, fürja erről a protestáns *Stutz*. (Konkordat und Codex, SB. d. preuß. Ak. d. W. XXXII. phil.-hist. Kl. 1930, Berlin 1930.

egyházi jogot lehetséges teljes egészében akként megismerni, hogy felüti a Codexet és ha nem talál megfelelő canont, már meg is alkothatja nemleges ítéletét. Ezzel szemben tudni kell, hogy a Codex még csak nem is a *kánonjog* teljes egészének kimerítő összege, hanem csupán a legfontosabb anyag foglalatja. A beavatott előtt tisztán áll, hogy egy kánonjogi kérdés megválaszolására a Codex egymagában nem mindig ad elegendő alapot, nem elégséges beérni a törvénykönyvvel. Utóvégre maga a Codex utal a bevezető és az azt követő canonjaiban arra, hogy a Codexen kívül van természetjog, szokásjog, van partikuláris jog, vannak szerzett jogok, privilégiumok, concordatumok, a Codex szerepet juttat a régi jognak (3—6 c.), a törvény értelmezésénél számba kell venni az általános jogelveket, a kánoni méltányosságot, a kuriális gyakorlatot, a tudomány állandó és általános nézetét. (20 c.) Kis túlzással azt lehetne mondani, hogy a Codex olyan, mint a jéghegy tengerből kiálló része: első pillanatra csak ez ötlük szemünkbe, de tudjuk, hogy amit látunk, az még nem az egész jéghegy.

Ha ezzel a szemlélettel nézzük az egyházköziséget, akkor kellő értékére szállíthatjuk le azt a tényt, hogy a Codex nem rendelkezik kifejezetten róla.

Ha valamely intézményt a Codex nem említi, ez számos okból folyhat: lehet például, hogy nem tartotta fontosnak, lehet, hogy elnézés

689(4)) — A kánonjogot más szempontból is érdemes figyelemre méltatni. Az alkalmi törvények és rendeletek, a novelláris foltozások tömkelegében eligazodni sokszor alig tudó világi jogász üdítő oázist találhat az Egyház jogában; amint törvényeit lassan és csendben érni hagyni tudja, az Egyház várni tudási művészetével a törvényhozás terén is irigylésre méltó példát szolgáltat a sürgető napi gondoktól túlterhelt kodifikációs ügyosztályoknak. A kánonjog szintén számot vet a pillanatnyi szükségletekkel, csakhogy rendszerében ismeretlen a törvény- és rendeletgyártás amaz üteme, melyet a világi jogban a gyakorlati jogélet oly sokszor perhorreszkál. Mindezt a közel kétezeréves, lényegében ma is a középkori dekretális jogon továbbépítő, a mai világi jogrendszerektől eltérő jellegű jogrendszere teszi lehetővé. «Das Gelegenheitsgesetz — írja találóan Stutz, Konkordat und. Codex, 690 (5) — das nach Form und Inhalt nur zu oft üble Erzeugnis entweder gesetzgeberischen Übereifers oder zwingender Not, tritt in ihr ganz zurück. Bedürfnisse des Augenblicks vermag der absolute Gesetzgeber durch Ausnahmerecht, also Privileg, durch Befreiung oder Dispens, durch Zulassen, Tolerieren einer milderen Praxis oder auf anderen Weise zu begegnen, ohne der Weitergeltung und der hehren Strenge des Regelrechtes Eintrag zu tun, das, soll es seine Aufgabe in Frieden oder gar erst im Streite der Parteien erfüllen, wie ein rocher de bronze stabilisiert sein muß.»

forog fenn, lehet, hogy ezzel a szokásjog, a partikuláris jog kialakító erejének kívánt szerepet juttatni. Azok után, amelyeket fentebb a helyi egyházzról a partikuláris joggal kapcsolatban mondtunk, éppenséggel fel kell tennünk, hogy a Codex nem szándék nélkül elégedett meg az általánosságban mozgó és a részleteket mellőző rendezéssel, hiszen nyilván ismeretes volt a kodifikátorok előtt az a számos helyi egyházbeli alakzat, amely a Föld különböző részein részletekben egymással nem azonosan kialakult. A Codex-beli megemlékezés hiánya azt is jelentheti, hogy ezeket egy nevezőre hozni nem lehetett, vagy nem volt kíváncsú, hiszen más sajátos körülmények játszhatnak közre — mondjuk — Magyarországon, mint az Egyesült Államokban vagy Olaszországban. Ha a Codex ezeket teljesen meg akarta volna szüntetni, talált volna oly kifejezett rendelkezést, mint amellyel a kegyuraság jövőbeli keletkezését tiltja (1450. c. 1. §), fennmaradván itt is a már létezettek jogszerűsége, sőt esetleg újak alakításának lehetősége.¹

¹ Ismeretes, hogy Budapesten a Codex óta is megsokszorozódott a kegyúri plébániák száma. A legutóbbiak egyikére vonatkozóan közöljük az alábbi iratot:

Prot. N. 2269/1937. Sacra Congregatio Concilii. Beatissime Pater, Ordinarius Strigoniensis ad pedes Sanctitatis Vestrae provolutus, humillime supplicare praesumit prouti sequitur:

In civitate Budapestinensi, quae valde ad oras extenditur, erectio novae parociae in suburbio sic dicto «Külső-Kelenföld» necessaria facta est, ut salutem animarum, quarum numerus 10.000 attingit, provideri possit. Provisorie vicarius perpetuus ab eodem Ordinario constitutus ibidem curam animarum gerebat. Cum autem fideles in territorio parociae erigendae habitantes pauperes sint et in plurima parte ad classem operariorum pertineant, de parochi et vicarii eius sustentatione curari non possit, nisi acceptando beneficium a Civitate Budapestinensi oblatum, quae tamquam patronus, sicuti pro omnibus parocciis Budapestinensibus, pro hac nova quoque congruum redditum suppeditare et ecclesiam praesenti ampliorem exstruere parata est. In recognitionem autem suae praestationis desiderat, ut *etiam nova parocia patronatui suo obnoxia sit.*

Quare enixe rogat Ordinarius Orator, ut ex gratia Sanctitatis Vestrae *jux patronatus Civitatis Budapestinensis* non obstante can. 1427. § 5. *etiam ad parociam in suburbio «Külső-Kelenföld» erigendam extendatur.*

Ex Audientia Sanctissimi diei 21. maii 1937.

Sanctissimus Dominus Noster Pius Divina Providentia PP. XI. audita relatione infrascripti Sacrae Congregationis Concilii Cardinalis Praefecti, benigne annuere dignatus est pro gratia juxta preces in casu servatis servandis sub vigilantia Eminentissimi Archiepiscopi Primatis.

Card. Serafini praefectus.

De ilyen kifejezett tiltó rendelkezést az egyházközségekre nézve nem találunk a Codexben, hiányzik olyasfajta buzdítás is, amilyen pl. a kegyúri intézmény leépítésére törekszik (1450 c. 2. §, 1451 c. 1. §).

A Codex az egyházközségekre nézve persze közvetve tartalmaz intézkedést, már azáltal is, hogy az egyházi hatalomról rendelkezik; a laikusok általános jogállása, az Egyház hierarchikus szervezete kijelöli a medert, amelyben az egyházközségi szervezet kiépülése haladhat és felállítja a korlátokat, amelyeket az nem léphet át. E kereteken belül azonban szabadon tartja az egyházközségek megalakításának útját.

Mindebből következik, hogy a Codex az egyházközségekre nézve a praeter Codicem jogképződésnek megnyitotta az útját, feltéve, hogy az egyházközség a fentiek szerint korlátozott jogkörrel alakul meg. A Codex kifejezett rendelkezéseinek hiánya tehát nem jelenti, hogy a Codex az egyházközségek szervezését eltiltaná. Abból a tényből, hogy a Codexből hiányzik az egyházközség megalakulásának kifejezett szabályozása, nem azt olvasnók ki, hogy ennél fogva az egyházközség nem nyugodhatik kánonjogi alapokon, hanem e tényben inkább a tilalom hiányát emelnők ki. A kettő pedig nagyon is nem egy dolog. Az első magyarázat alapján kihúznók a kánonjogi alapot az egyházközség alól, a második viszont, ha negatív irányban is, éppen ezt az alapot adja meg. Hogy a helyi egyházban is praktikus példát hozzunk fel, az egyházi szolgálatban álló világi alkalmazottak (sekrestyés stb.) szolgálati viszonyait sem rendezi a Codex, de ez csak annyit jelent, hogy ezt a szabályozás¹ átengedi a partikuláris jognak.¹

35. Az egyházmegyében a püspök kezében van a teljes egyház-hatalom (potestas iurisdictionis), amelybe beletartozik a potestas

Az 1427 c. 5. § vonatkozó része így szól: ... pariter divisa paroecia iuris patronatus, nova paroecia est liberae collationis.

A fővárosi új kegyúri plébániák a külföldi irodalom figyelmét is felkeltették. *Hohenlohe* (Grundlegende Fragen, 131) így ír: «Heute hat der Kodex das Patronatsrecht zum Aussterben bestimmt. Kanon 1450, § 1. bestimmt, daß fñrderhin kein Patronatsrecht mehr bestellt werden soll... Und doch ist diese Regel schon durchbrochen. In Ungarn sind ausnahmsweise der Stadt Budapest Patronatsrechte eingeräumt worden, um der Kirchennot in dieser Stadt zu steuern und um neue Pfarreien grñnden zu können.» Ennyi az egész, amit *Hohenlohe* a kérdésről mond.

¹ *Zahn*, 39. Részletekre l. *Löhr* J.: Die rechtliche Stellung der Kirchendiener in Preußen, Essen 1934.

legislativa, iudiciaria, coactiva egyaránt (335 c. 1. §). A kánonjogban a hatalom egységessége lévén az elv, egyházmegyei fokon a püspököt mindhárom hatalmi ág, tehát a törvényhozói is megilleti. A törvényhozás joga az egyházi joghatósági hatalom folyománya, megilleti a pápát, mint Szent Péter utódját (218 c.), a püspököket (335 c.) mint az apostolok utódjait, az általános zsinatot (222 c.), a partikuláris zsinatokat (281 c.). Persze ezeknek a törvényhozói hatalma nem egyforma terjedelmű. A pápáé pl. területileg nem korlátozott, tárgyi tekintetben csak az isteni joghoz van kötve, a püspökök törvényhozói hatalma azonban csak egyházmegyéjükre terjed ki és tárgyilag nemcsak az isteni jog, de a *ius commune* is korlátként jelentkezik. Ez az alárendeltebb és két irányban is (terület-tartalom) megszorított püspöki törvényhozói hatalom tehát *contra ius commune* nem tevékenyülhet. Ellenben működhetik *secundum et praeter ius commune*; ez a püspöki törvényhozói hatalom sajátos érvényesülési területe.¹

Mindezek alapján a püspök az *officium . . . gubernandi dioecesium in spiritualibus tum in temporalibus cum potestate legislativa, iudiciaria, coactiva ad normam sacrorum canonum exercenda* (335 c. 1. §) birtokában, a számára biztosított joghatóságnál fogva jogszerűen létesíthette az egyházközségi szervezetet, ennek szabályzatát jóváhagyhatta, mert miután a Codex, mint fentebb láttuk, az egyházközségi szervezetet nem tiltotta el, ezzel a püspök hatalmát nem *contra*, hanem *praeter ius commune* gyakorolta. Mindenesetre az egyházközségnek olyannak kell lenni, hogy jogköre ne ütközzék bele a *ius commune* általános érvényű tilalmaiba, hogy tehát ne sértse a hierarchia jogait. Minthogy a magyar egyházközségek ebben a tekintetben, mint láttuk, nem kifogásolhatók, a püspök a számára szabad *praeter ius commune* síkján jogszerűen jóváhagyhatta az egyházközségi szervezetet és ebben van a magyar egyházközségek jogalapja.

Ezt a megoldást azért választottuk, mert az egyházközségi szervezetek úgy, ahogyan azok ma működnek, püspöki jóváhagyással a Codex hatálybalépte után keletkeztek. Ezzel kiküszöbölhető mind az a meggondolás, amely felhozható lenne, ha jogalapjuk tekintetében az 5. (esetleg 6.) canonra hivatkoznánk, amely a *praeter ius commune* irányú partikuláris szokásjognak (és törvényjognak) kétségtelenül teret biztosít. A Codex előtti szórványos autonóm magyar egyházközségek a maiak előfutárainak tekinthetők ugyan, de azokkal nem azonosít-

¹ Eichmann, I. 52, 136, 245, 261 s. köv.

hatók, és így nem szükséges rájuk kiterjeszkednünk. Helyesebb tehát, ha ezeket a mai egyházközségek jogalapjának vizsgálatánál figyelmen kívül hagyjuk.

A kánonjogi erkölcsi személyek jogalanyiséga vagy isteni rendelkezésen (ex ipsa ordinatione divina, amilyen a catholica Ecclesia és az Apostolica Sedes) vagy közvetlenül a jog előírásán (ex ipso iuris praescripto, pl. káptalan, szerzetesrend) vagy külön egyházi adományozáson (ex speciali competentis Superioris ecclesiastici concessione data per formale decretum ad finem religiosum vel caritativum, pl. laikus egyesületek 687 c. és jámbor intézetek 1489 c. 1. §) alapulnak (100 c.). A nem ex ipso iuris praescripto erkölcsi személyek csak az illetékes egyházi hatóság aktusa révén nyerhetik el az egyházi erkölcsi személyiséget: jogalanyiségukat nem saját akarathatalmuk, hanem az egyházi hatóság adományozó, létesítő tevékenysége (formale decretum) hozza létre; az Egyházban tehát e tekintetben a koncesszionális rendszer érvényesül.

Ez a koncesszió az egyházközségi szervezeteknél a püspöki jóváhagyás révén megvan. Hogy az egyházközségeket a vagyoni jogi jogalanyiség megilleti, kitűnik a magyarországi katolikus egyházközségek 1939 jan. 1-én életbelépett igazgatási szabályzatából, melyet, mint ismételten említettünk, a magyar püspöki kar 1938 okt. 4-én tartott tanácskozásán jóváhagyott és kötelezőnek mondott ki. Eszerint az egyházközségi tanács határoz az *egyházközség* részére *ingatlanok szerzése*, az egyházközségi ingatlanok *eladása* vagy *megterhelése* és az egyházközség részére netalán szükséges kölcsönök felvétele tárgyában (53. §, b.). Az egyházközségi tanács az *egyházközségi*, nem javadalmi *ingatlanok* hasznosításáról gondoskodik (63. § m), az egyházközségi gondnok az egyházközség *tulajdonát képező* nem javadalmi ingatlanok hasznosítása iránt tesz előterjesztést (75. § g), az egyházközség anyagi ügyeiről szóló III. rész úgy rendelkezik, hogy az egyházközségi *vagyon* kezelésének módját illetően általában kötelezők a templomi és alapítványi vagyon kezelését szabályozó egyházközségi rendeletek (90. §). Az egyházközség ingó, ingatlan és egyéb vagyona évről-évre leltározandó (91. §). Az egyházközségi elnök kötelessége arról gondoskodni, hogy az egyházközség ingatlanai a telekkönyvben az egyházközség tulajdonául legyenek bejegyezve (93. §). Mindezek, úgy véljük, elég alapot nyújtanak arra, hogy az egyházközségeket vagyoni jogi jogalanyiség az egyházi jog szerint a püspöki rendelkezés révén megilleti. A formale decretum ugyanis, amelyről fentebb szó volt, nem azt jelenti, hogy a jogalanyiséget léte-

síftó közvetlen cselekmény szükséges, ellenkezőleg elégséges olyan egyházi joghatósági aktus — a jelen esetben az egyházközségi igazgatási szabályzat jóváhagyása —, amelynek intézkedéséből (pl. perképeség, vagyoni jogképeség megemlítése) az erkölcsi személyiség létesítésére irányuló elhatározás hacsak közvetve is, de feltétlenül kitűnik.¹

A plébánia és az egyházközség téves azonosítása.

36. Ami az egyházközség és a plébánia (még ha utóbbit, mint nálunk némelyek,² csak területi egységnek tekintjük is) azonosítását illeti, ezt több okból helytelennek kell tartanunk. A legutóbb idézett igazgatási szabályzat 1. §-ának első mondata szerint minden katolikus plébánia — értve ezen nyilván a plébánia, mint szabály szerint területi egységnek híveit — egyházközséget képez; ám a másik mondat mindjárt hozzáteszi: fiókegyház vagy a plébánia egyes részei külön egyházközséget alkothatnak. A második paragrafus szerint az egyházmegyei hatóság határozza meg, mely *területek* tekintendők külön egyházközségnek. (Ebből a fogalmazásból azt lehetne gondolni, hogy a *területek* tekintendők egyházközségnek. Ezzel szemben csak az való, hogy ez a szabályzat az egyházközség megalkotásánál a területi elv alapjára helyezkedett. Nem a terület tekintendő egyházközségnek, hanem az egyházközség a hívek oly szervezete, amelyhez tartozást elsősorban a területi elv szabja meg.) Nagyobb plébániák területét az egyházmegyei hatóság több egyházközségre oszthatja, viszont több egyházközséget egyesíthet. (2. § 1. bek.)

Már ebből az utóbb idézett rendelkezésből is látszik, hogy a

¹ Az irodalom álláspontjára v. ö. *Melichár*, Egyházi jogi személyek, 457 s. köv. *D' Ambrosio* F.: De Congregationibus Dioecesiani Iuris quod iuridicam personalitatem in concordato italico, Consultationis Iuris Canonici, I. Romae 1934, 79 és *Ciprotti* P.: De formali decreto quo persona iuridica constituitur, Consultationis Iuris Canonici, II. Romae 1939, 23 s. köv., valamint *Oesterle*: De ordine et monasterio qua persona morali ecclesiastica, Commentarium pro religiosus et missionariis, publ. bimestr. 1939 (XX.) 228 s. köv. *Gillet*: De erectione personae moralis, Collect. Mechlinien. 1940 (XIV.) 44 s. köv.

² *Kazaly* Imre: A katolikus egyházjogtan kézikönyve⁴, Vác 1888, I. 228. *Konek* Sándor—*Antal* Gyula: Egyházjogtan kézikönyve⁷, Budapest 1894, 341.

plébániát és az egyházközséget nem lehet azonosítani. A helyes felismerés szerint a hívők egyházközségi szervezeteit, amelyeket a magyar jog újabban önálló jogi személyeknek ismer el, élesen meg kell különböztetni a plébániáktól.¹ A hívek a szabály szerinti esetben ugyanegy plébániának és egyházközségnek tagjai. A plébánia és az egyházközség területe azonban nem szükségképpen esik egybe, hiszen egy plébániai területen több egyházközség alakulhat, viszont több plébánia területén, legyen akár különböző ritusról is szó (4. § I.), egy egyházközségi szervezet működhet; nemcsak a plébánia, hanem a fiókegyházak hívei is alkothatnak külön egyházközséget.

A plébánia és az egyházközség külön tartását még más (ezek között nem egy talán első pillanatra nem is szembetűnő) disztinkció is megköveteli.

A plébániá(parocia)-nak több jelentése van, amelyek közül az egyházközség az egyikkel (geografiai jellegű egyházmegyei terület rész) közelebbi eszmei kapcsolatban áll, de külön kell tartani a templom- vagyontól, mint a kánoni értelemben vett erkölcsi személytől, a plébániai javadalomtól, vagy a plébánosi officiumtól. (L. az egyházközségek utóbbi id. országos szabályzata 58, 65. §-át.) Viszont ilyen szempontból az egyházközség több mint egy plébániai terület rész híveinek pusztán összessége, mert az egyházi hatóság részéről létesített és feladatokkal ellátott szervezettel rendelkezik; ezért nem találó reá a pusztán coetus kifejezés, amellyel a kanonisták² nem egészen összhangban a Codex szóhasználatával,³ a nem jogképes személyösszességet szokták megjelölni. Az előbbi mondattokból következik, hogy szabályként — külön kötelemléteztető tény hiányában — az egyházközségi alkalmazott nem perelheti járandóságáért a plébánosi javadalmat és a plébániai javadalom vagy templomvagyon terheért nem felelhet az egyházközség.

Általánosságban véve minden katolikus plébánia aligha képezhet egyházközséget. Gondoljunk a személyi jellegű (pl. családi vagy udvari) plébániára. Végre elképzelhető, hogy a család tagjai alkotnak egyházközséget, de erre a — különben gyakorlati célú és nem elméleti tisztá-

¹ Stolpa József: A jogi személyek magánjogi viszonyai közigazgatási vonatkozásban, kny. A Mai Magyar Közigazgatás c. kötetből, Budapest 1937, 12. Lepold, 34.

² Pl. *Coronata*, I. 563, *Michiels*, I, 1, 138.

³ *Mörsdorf*, 125.

zást szem előtt tartó — szabályzatnak az egyházközségi tagságot megállapító rendelkezése tárgyaltan, mert e személyi jellegű egyházközséghez tartozást nem az állapítja meg, hogy területén valakinek ingatlana fekszik, vagy valakinek ott hat hét óta állandó lakása van. Ezt az esetet az egyházközségi szervezeti szabályzatunk figyelmen kívül hagyta, pedig nem kizárt.

Lehet valaki több egyházközség tagja és többhelyütt fizethet egyházi adót. Tartozhat valaki több plébániához, amint több ordinarius is lehet, egyik lakóhelyénél, másik pótlakóhelyénél fogva. Ám az ingatlan fekvése (utóbb id. Egyházközségi Orsz. Szab. 3. §) az egyházközséghez tartozást megalapíthatja, holott önmagábanvéve nem a plébániához tartozást megalapító jogi tény.

A hívő viszonyának tartalma más az egyházközséghez és más a plébániához, a lekipásztorkodás körébe eső kérésével nem az egyházközséghez fordul, ha pl. házasságot akar kötni, nem az egyházközség hivatalos helyiségében jelenik meg.

Az egyházközség tagja csak katolikus és pedig nyilván államjogilag is katolikus lehet, legalább is, ami az egyházközségi adó kényszerbehajtását illeti; gondoljunk csak az adóbehajtásnál az állami segítségre, amelynek előfeltétele, hogy az egyházközségi adóval megrótt államjogilag is katolikus legyen, különben a kétszeres egyházi adózás nem lenne elhárítható. De erre enged következtetni az is, hogy az egyházközségi szabályzatot a kultuszminister jóváhagyta; a kultuszminister pedig az általa láttamozott igazgatási szabályzat 3. §-ának I. bekezdésében (és az általa 3117/1933. sz. a. jóváhagyott országos adóztatási szabályzat 3. §-ának I. bekezdésében) előforduló «katolikus» szónak nem igen tulajdoníthat más tartalmat, mint amit a magyar közjog (vallásváltoztatás!), — érintetlenül maradván belső egyházi viszonylatban a kánonjognak az egyháztagságról szóló rendelkezése.¹ A plébániához tartozók köre ennél tágabb, mert ha el is tekintünk ebből a szempontból attól, hogy a kánonjog felfogása szerint csak egy Egyház van, amelyhez azonban minden érvényesen megkeresztelt (heretikus és schizmatikus is) bizonyos jogok birtokában és kötelezett-

¹ A kánonjog szerint, mint ismeretes, az egyháztagság elveszíthetetlen kötelék, mert nem áll fenn jogi lehetőség arra, hogy az egyháztag az Egyházból kilépjen. Haug Werner (Vom Kirchenein- und Austritt, Deutsche Rechtswissenschaft, herausgegeben v. K. A. Eckhardt, 1938 (III.) 375.) ezt «eine ebenso *geniale*, wie in ihren Auswirkungen *verhängnisvolle Lösung*»-nak nevezi, ami azzal függ össze, hogy a kérdést túlnyomóan a világi jog szemszögéből nézi.

ségekkel terheltten hozzátartozik (87. c.), a 6 év óta államjogilag ki lépett, de más felekezethez nem csatlakozó az egyháztagsági köteleket teljesen még nem szakította el,¹ az egyháztagság pedig magával hozza a plébániai köteleket, mint akcesszóriumot, jöllehet a catholicus szó szűkebb értelemben a Codex szerint jórészt az Egyházhoz jogilag és tényleg is tartozó keresztényt jelenti.²

Az egyházközség és a plébánia összecserélésére talán az is alapot szolgáltat, hogy a plébános rendszerint az egyházközség egyházi elnöke is és hogy rendszerint a plébániák mellett szervezik az egyházközséget. Az eddigiekben láttuk, hogy az egyházközséggel nem áll függő viszonyban a plébániai officium, az egyházközségtől különálló jogalany a plébániai javadalom és templomvagyon, továbbá, hogy a plébánia és egyházközség területi eleme, valamint a plébánia és az egyházközségi kötelek sem feltétlenül azonos. Vagyoni jogi szempontból az egyházközség különálló jogalany.

Ezek a kérdések világi hatóságaink gyakorlatában is felmerültek, ami a fenti fejtegetéseket gyakorlati szempontból is indokoltá teszi. Előfordult pl., hogy az egyik plébániatemplomban a perselyeket fosztogatták; e perselypénzek a plébániahivatal álláspontja szerint a templom céljait szolgálták, ezeket a pénzeket, mint Templomi Alap-i és mint Szent Antal-pénzeket a plébánia vezetője az egyházmegyei hatóság ellenőrzése mellett külön kezelte. Amint a tettes személye megállapítást nyert, a plébánia ellene büntetőfeljelentést adott be és polgári pert is tett folyamatba, az eljáró ügyvédnek a plébánia nevében a plébános adott meghatalmazást, a tettes pedig a plébániahivatal által visszatartott ingóságait követelte per útján a plébániától. Ezek az előzmények. Ezután került sor arra a polgári perre, amelyben a felperesi ügyvéd az előző eljárásokban teljesített ügyvédi munka fejében ügyvédi munkadíj megfizetését kérte az egyházközséggel szemben. A budapesti kir. ítélőtábla az alperes egyházközséget marasztaló törvényszéki ítéletet a következő indoklással hagyta helyben:

«A róm. kat. plébániát a plébános képviseli, amikor az egyházi vagyonnak egyedül őt illető jövedelméről van szó, egyébként azonban csak a megyés püspök. Az egyházközséget pedig az egyházközség egyházi elnöke, a mindenkor plébános képviseli. A perselypénzek jövedelme régebben a plébánia, illetve a perselyeken feltüntetett célok szolgálatára voltak felhasználandók, az egyházközségek megalapítása óta pedig az

¹ Hanuy Ferenc: A vallásváltoztatás, 13—18.

² Mörsdorf, 129, 136, 133⁴⁷, Eichmann, I. 20.

Egyházközségi Szabályzat 61. §-a (?) értelmében a perselypénzek jövedelme az egyházközség céljait szolgálja. Errevaló tekintettel a kir. Itélőtábla jogi álláspontja az, hogy a fent megjelölt ügyeket is *az egyházközség érdekében indítottak kell tekinteni* s ennek folytán az ezek során felmerült ügyvédi költségekért, ha azok az ellenféltől be nem hajthatók, nemcsak a megbízást adó plébános, mint ilyen, hanem mint jogutód, az egyházközség is felelős, akinek egyúttal ő a képviselőre jogosult egyházi elnöke.¹

¹ P. XX. 2391/1940./44. Az ítélet, ha jobban megfigyeljük, nem jelenti azt, hogy az ítélőtábla nem lett volna tudatában a plébánia és az egyházközség közti különbségnek. Sőt, a plébános kettős minőségét (egyben az egyházközség egyházi elnöke is) megkülönböztetve, éppen ebből a különbségből indul ki. Ha azonosnak fogta volna fel a plébániát és az egyházközséget, nem lett volna szüksége arra a megkülönböztetésre, amely a plébános, mint ilyen, és mint az egyházközség egyházi elnöke közti minőséget juttatja kifejezésre, sem pedig annak vizsgálatára, hogy a szóbanlevő kiadások kinek az érdekében szolgáltak.

Az esettel kapcsolatban az egyházi főhatóság 1940 május 29-én kelt iratában azt a nézetét fejezte ki, hogy az egyházi törvénykönyv (CIC.) 216. c., 3. §-a szerint a plébánia az egyházi hierarchiához tartozó szükséges egyházi szervezet, amely nem bocsátható a hívek tanácskozási, vagy intézkedő hatáskörébe, míg az egyházközség a plébánia mellett létesülő, a hívekből alakult esetleges segítőszervezet, amely leginkább az 1183. és 1184. canonokban meghatározott consilium fabricae ecclesiae-nek felel meg, amelyet ezen kánonok is élesen megkülönböztetnek a plébániától. A két fogalom azért sem fedheti egymást, mert egy plébánia területén több egyházközség is működhetik. A plébánia és az egyházközség jogi személyiségét világossá teszi a Magyarországi Kat. Egyházközségek Igazgatási Szabályzatának 58. és 65. §-a, amely a hitelvi, egyházfegyelmi, egyházkormányzati, lelkipásztori és istentiszteleti ügyek mellett a templomvagyon és a nem egyházközségi javadalmak ügyeit a plébánia jogkörében hagyja és kifejezetten kiveszi az egyházközség hatásköréből. (Magyarország hercegprímása, 3766/1940. sz.) Hasonló álláspontot foglalt el a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium 1940 május 24-i irata: A plébánia lelki és anyagi ügyeinek vezetője az egyházmegyei hatóság (megyéspüspök) által kinevezett — megválasztott és így megerősített — plébános, aki híveitől függetlenül, önállóan intézkedik és fegyelmi s pénzügyi szempontból közvetlenül az egyházmegyei hatóság felügyelete alá tartozik; a plébániai templom és annak mindennemű egyházi és anyagi vonatkozású ügyében (templompénztár, mise és egyéb alapítványok stb.) az egyházközségi szervezettől függetlenül csak az egyházmegyei hatóságnak alárendelve intézkedik. Az egyházközség a plébániától teljesen független jogi személyiség, amelynek szervezetét és működési körét az egyházközségi szabályzat állapítja meg. (1798./1940. I. ú. o. V. K. M.)

Utóbbi két hivatalos megnyilatkozást csaknem szó szerint közli *Beresztóczy Miklós*: A plébánia és egyházközség különbsége, Egyházi Lapok 1940. (LXIII.) 173.

Az egyházközség és a helyi egyházi vagyon. Az egyházközség jogalanyiséga a bírói gyakorlatunkban. Az egyházközség képviselte.

37. Ami azt a kérdést illeti, hogy az egyházközség tulajdonosa-e¹ a helyi egyházi vagyonnak — felsőbb egyházi közületek vagyona itt szóba sem jöhet —, az egyházi vagyon tulajdonára vonatkozó számos jólismert régebbi elmélethez visszatérés helyett a Codex után abból kell kiindulni, hogy a kánonjog szerint az egyházi vagyon tulajdonosai azok az egyházi erkölcsi személyek, amelyek azt törvényes módon megszerezték (1499. c. 2. §); a javadalmi vagyonságnak tulajdonosa maga a javadalom, a javadalmas csak kezelő és haszonélvező. (1472., 1476. c.) (Ez utóbbi elv részletesebben a törvényes képviselőre vonatkozó magyar bírói gyakorlatban — bár nem mindig teljes határozottsággal — akként jut kifejezésre, hogyha a plébániai javadalomnak egyszersmindenkora az utódra is kiható megállapításáról,² a javadalom állagáról³ van szó, a megyéspüspök, ha pedig csupán a javadalom haszonélvezetéről,⁴ a javadalomhoz tartozó szolgáltatások, vagy azok elmulasztásából eredő kár megtérítéséről,⁵ általában a hivatali utódra ki nem ható vagyoni jogi kérdésről,⁶ a javadalmas plébános a törvényes képviselő.)

Ennélfogva az egyházközség nem tulajdonosa annak az ingatlanoknak és ingóknak, amely már a javadalom vagy más egyházi alapítvány tulajdonában áll, fennmaradván a lehetősége, hogy a lelkésszel együtt kezelje a helyi intézmények vagyonát, ha erre partikuláris jogi rendelkezés feljogosítja.

Más lapra tartozik, hogy az egyházközség javakat szerezhet, tehát

¹ A skolasztikus tulajdöntanra l. a magyar dominikánus munkáját: Horváth Sándor: *Das Eigentumsrecht nach dem heiligen Thomas von Aquin*, Graz 1922.

² Pécsi Tábla 1912. *Térly* Gyula: A kir. ítélőtáblák felülvizsgálati tanácsainak elvi jelentőségi határozatai, XVI. 797. XVII. 888.

³ Kúria II. 9944/1916.

⁴ Kúria V. 2827/1912 és I. 1130/1918. *Térly*, VII. 194.

⁵ Budapesti Tábla 1903. *Térly*, VII. 21.

⁶ Kassai Tábla 1905. *Térly*, IX. 506. L. Mindezekre Kovács Marcel: *A polgári perrendtartás magyarázata*, Budapest 1927 s. köv. I. 274.

külön egyházközségi vagyon¹ keletkezhetik, aminthogy a magyar állami jog a hívők egyházközségi szervezetét mint egyházi jog alakulatot is jogi személynek minősíti, ellentétben az esperesi kerülettel, amelyet csupán igazgatási tagozatnak tekint. Ez azonban nem jelenti még, hogy a magyar jog az egyházközség tulajdonjogát minden további nélkül elismerhesse oly egyházi vagyontárgyakra is, amelyek a kánonjog szerint külön erkölcsi személyek tulajdonában állanak.

Némely állami jog ugyan az egyházi vagyon tulajdonosául nem a kánonjogi erkölcsi személyt tekinti, hanem a hívek közösségét, például az egyházközséget.² A magyar jog még távolról sem helyezkedett erre az álláspontra azzal, hogy az egyházközségek jogi személyiségét elismerte, hiszen e révén csupán tudomásul vette az újabb egyházi erkölcsi személyt a maga szféráján is, de nem a többi egyházi erkölcsi személy fenntartása *nélkül*, hanem ezek *mellett*. Ez a «mellett» szó csak látszólag lényegtelen; ennek a hiánya vagyonjogi vonatkozásban az egész egyházpolitikai rendszerünk gyökeres változását jelentené, amiről hangsúlyozzuk, szó sem lehet. A katolikus egyházi vagyon alanya nálunk nem a politikai község, mint azt a francia forradalom alatt hirdették, de nem is az egyházközség, mint azt már régebben is a protestáns egyházjogászok, mint például Böhmer, tanították.

Azt a jogelvet, hogy az egyházközség nem rendelkezhetik az illetékes egyházi hatóság engedélye nélkül az egyházi vagyonnal, állami hatóságaink is elismerik. Adott esetben az x.-i egyházközség azt követelte, hogy X. város a r. kat. Egyház ingatlanán fenntartott temető kezelését az egyházközség szerveinek engedje át és a temető jövedelmeiről az egyházközség szerveinek számoljon el.

A m. kir. belügyminiszter határozata — az igazságügyminiszterium 9692/1931. H. I. M. sz. iratában kifejtett véleményét elfogadván — ezt a kérelmet alaptalannak tekintette. Az indokolás kifejti, hogy az 1832. évi Canonica Visitatio adatai szerint a temetőnek igazíttatása és jókarban való fenntartása a várost illeti; a város a kezelésébe vett temetőt — annak r. k. jellege megóvása mellett — községi temetőként tartotta fenn. Az a tény azonban, hogy X. város a temetőt az illetékes egyházi szervek egyenes megbízása alapján kezeli, igazgatja és tartja

¹ *Lipics*, 33 szerint vagyonképességgel ez bír, alább, 34, pontosabban: az egyházközség mint jogintézeti erkölcsi személy. A vagyon csak eszköz az egyházi cél megvalósítására, a vagyon a tulajdonjog tárgya.

² L. erre *Lipics*, 23 s. köv. V. ö. fent 132 lap.

fenn, nem érinti a temető céljaira szolgáló ingatlanok tulajdonjogának kérdését. Ennek a jogviszonynak a megszüntetését a r. kat. Egyház részéről csak azok az egyházi szervek követelhetik, amelyeket az egyházi vagyon és közelebből az egyházi temető felett való rendelkezés joga a kat. Egyház alkotmánya szerint megilleti. Minthogy azonban a szóbanlevő temető nem az x.-i róm. kat. hívek közös tulajdona, sőt nem is az egyházközségi szervezetnek, mint jogi személynek a tulajdona, hanem oly egyházi vagyon, amelynek a tulajdonjoga az Egyházat már a híveknek egyházközséggé szervezkedése *előtt* és ettől a szervezkedéstől *jüggetlenül* megillette s amelyről való rendelkezésre csak az egyházi hatalom rendes szerve, a megyéspüspök jogosult az idevonatkozó közelebbi szabályok szerint, az x.-i egyházközségi szervezetet a fenti jogviszony megszüntetésére jogosult szervnek nem lehet tekinteni.

Igaz ugyan, hogy nálunk egyházközségi szervezetek újabban sűrűn alakultak és bírói gyakorlatunk ezeknek a szervezeteknek jogi személyiségét elismeri, ezek a szervezetek, mint önálló jogi személyek vagyont önállóan szerezhetnek, az újabb országos gyakorlat szerint az egyházi adóztatás terén bizonyos hatósági jogkört gyakorolnak, mindebből azonban még nem következik, hogy valamely plébániához tartozó hívek ily egyházközségi szervezetei pusztán a megalakulás tényével tulajdonosaivá válnának a plébánia területén levő egyházi vagyonnak s hogy közelebből az egyházi temetők felett való rendelkezés joga is rájuk szállna át.

Ebben a vonatkozásban az egyházközségi szervezeteket a rendelkezés joga csak az egyházi hatalom rendes szervétől : a megyéspüspököktől nyert kifejezett felhatalmazás alapján illethetné, amire azonban adat nincs.¹

A magyar bírói gyakorlat a megyéspüspök jogkörének a katolikus egyházközségek javára való egyoldalú korlátozását korábban sem ismerte el, legalábbis erre enged következtetni az a kúriai határozat, amely szerint a megyéspüspök képviselétéről a fennálló jogtól eltérő rendel-

¹ A m. kir. Belügyminiszter 1934 október 10-én kelt 127.836/1932/IX. a. B. M. sz. határozata.

Ideiktatjuk a régebbi bírói gyakorlatból vett következő határozatot : Ha valamely ingatlan a hitközségnek azért engedtetik át, hogy ez azt temetőül használja, úgy ez nem állapít meg oly jogcímet, mely a tulajdonjog megszerzésére alkalmas volna és ennél fogva a hitközségnek meghatározott célra átengedett birtoka, ha az az elbirtoklási időn túl is gyakoroltatik, nem alkalmas a tulajdonjog megszerzésére. C. 1905. 1972. *Geisz*, 221.

kezést tartalmazó egyházközségi önkormányzati szabályzatot nemcsak a korona nevében a vallásügyi kormány, hanem az egyházi hatóság részéről is jóvá kell hagyni.¹

38. Itt kell szólnunk (kissé tüzetesebben, mint eddig tettük²) arról, hogy a katolikus egyházközségek vagyoni jogi jogalanyiséga tekintetében a magyar bírói gyakorlat milyen álláspontot foglal el. Erre vonatkozóan ma is időszerű, amit *Wenzel Gusztáv* írt: az egyházi jogi személyek tekintetében «elsősorban az illető egyházak alkotmánya és szerves törvényei szolgálnak zsinórmértékül, úgyhogy azoknak összes egyházi jogát és egyházi törvényhozását szemügyre vennünk szükséges». ³ Ami pedig a mai irodalmat illeti, *Stolpa József*⁴ az ősi törvényeink szellemében szintén az Egyház belső szervezeti szabályait, vagyis magát az egyházi jogot veszi zsinórmértékül és ekként az egyházak körében jogi személyeknek tekinti mindazokat a jogi alakulatokat, amelyek az egyházi jog szabályai szerint önálló vagyoni jogi jogalanyokként szerveztettek.

Ez esetünkre alkalmazva annyit jelenthet, hogy a magyar magánjog az egyházközség magánjogi jogképesége kérdésében az egyházi jogra utal, közelebbről a kánonilag létesített egyházközségi szabályzatra. Azt pedig már fentebb láttuk,⁵ hogy az egyházközségi szabályzatban foglalt rendelkezések szerint az egyházközségnek magánjogi értelemben vett jogai és kötelezettségei lehetnek.

A régebbi magyar bírói gyakorlat kimondotta, hogy a községbeli római katolikus híveknek és a plébániának létezése (szervezés nélkül) még nem jelent megalakult hitközséget,⁶ és hogy a római katolikus plébánia híveinek összessége önmagában még nem jogi személy,⁷

¹ 1895. szept. 10. 4338/1894. *Fabinyi Tihamér*: A polgári perrendtartás törvényei és gyakorlata, Budapest 1931, I. 147.

² L. fentebb 158 lap.

³ A magyar és erdélyi magánjog rendszere, Budán, 1863, I. 304.

⁴ *Stolpa*, A jogi személyek magánjogi viszonyai, 11 s. köv. — Más kérdésben (egyházi testületek kölcsönügyletei) hasonló elvi kiindulást találunk *Bátor Viktornál*. (Magyar Magánjog, főszerk. *Szladits Károly*, Kötelmi jog, Különös rész II. füzet, Budapest 1940, Kölcsön, 169.)

⁵ 154 lap.

⁶ Pécsi tábla 1912, *Térfy*, XVI. 797.

⁷ Kúria I. 3466/1913. Perjogi Döntvénytár, a Jogtudományi Közöny melléklapja. I. 117.

ennek folytán ez félként a perben nem léphet fel, hanem csak mint a megyéspüspök által képviselt római katolikus hívők egyetemét magábanfoglaló «r. k. egyház».¹

Viszont ha a kereset nem egyénileg megnevezett róm. kat. hívek, hanem bizonyos községek összes róm. kat. lakosai ellen intéztetett: ezzel az illető róm. kat. hitközségek tekintendők perbevonottaknak. A róm. kat. hitközségeket vagyoni jogi ügyekben a bíróságok előtt az illető megyéspüspök képviseli.²

A hívek összességét a bírói gyakorlat sem tartotta a helyi egyházi vagyoni tulajdonosának, hanem a plébánia tulajdonaként bekebelezett ingatlanvagyonot, mint *pium corpus* tekintette jogi személynek,³ ami a kánonjogi felfogásnak megfelel annyiban, hogy nem a hívek összességének, hanem az ettől különböző *pium corpus*nak tulajdonít jogalanyiságot; ellenben az ingatlanvagyon nem tekinthető erkölcsi személynek, hanem az előbbi az utóbbi tulajdonában áll.

A plébániához tartozó hívek összessége csak akkor jogi személy, ha mint egyházközség önálló szervezettel rendelkezik.⁴ Ez a felfogás szervesen beleilleszkedik szokásjogunkba, amely nem az engedélyezés vagy a normatív feltételek, hanem a szabad alakulás rendszerén alapulván,⁵ a személyek törvényes tilalomba, jóerkölcsökbe, közrendbe nem ütköző szervezetét⁶ pusztán a tényleges megalakulás révén a magánjogi személyiséghez juttatja: bírói gyakorlatunk szerint ehhez sem írott alapszabály, sem kormányhatósági jóváhagyás vagy hatósági

¹ Kúria I. 2840/1916. Kovács, 253².

² Kúria 3232/1907. Szladits-Fürst, I. 175.

³ A rk. plébániának vagyona, mint *pium corpus* jogi személyiség, amelyet a plébániai hivatal jogán a plébános képvisel s mint ilyen szerzési képességgel rendelkezik. P. I. 1130/1918. Szladits-Fürst, I. 175.

⁴ Pozsonyi tábla 87/1904. Kovács, 253⁸⁸. Kúria 3093/1931. Grill-féle új döntvénytár XXV. 234.

⁵ L. erre Szladits, Tankönyv, I. 69 s köv. Kolosváry: Magánjog,⁴ 94: s köv. Ereky István: Az egyesületről. (Tanulmányok a magyar általános polgári törvénykönyv tervezete köréből, Budapest 1903, I.) Szladits Károly: Az egyesületi jogról, tekintettel a polgári törvénykönyv tervezetére, Magyar Jogászegyleti Értekezések, régi folyam, XXV. köt. 212.

⁶ Magyarország Magánjogi Törvénykönyve. A m. kir. igazságügy-miniszter által 1923 március 1-én az országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslat. Budapest 1923: Ha az egyesület célja törvényes tilalomba, a jóerkölcsbe vagy a közrendbe ütközik, az alakulás semmis, 52. §. Ha az alapítvány célja törvényes tilalomba, a jóerkölcsbe vagy a közrendbe ütközik, az alapítványi ügylet semmis (86. §).

bejelentés nem szükséges, hanem elégséges, ha az szabályos szervezet mellett megengedett célra külön képviselőlet alatt megalakult.¹ Más kérdés az egyesület közjogi keletkezése: itt az alapszabályoknak miniszteri láttamozási záradékhoz kötése révén az engedélyezési rendszer érvényesül.² A kettő közötti látszólagos ellentét tudvalevőleg azért oldódik fel, hogy az egyesületi rendészet korlátozása csak a működés és nem az alakulás lehetőségére vonatkozik.

A Magyarországi Katolikus Egyházközségek Igazgatási Szabályzatának a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter általi láttamozása nyilván nem a magánjogi, hanem legfeljebb a közjogi keletkezés szempontjából releváns; az sem következik, hogy a tudomásulvétel végetti bejelentés előtt nem lenne jogi személy a püspöki jóváhagyásban részesült alapszabályok alapján működő egyházközség. A mintaszabályzat láttamozása mindenesetre az egyházközségek javára szóló egyesületi közigazgatási jogi egyszerűsítésnek is felfogható. A bírói gyakorlat különben nem tagadta, hogy a magyar kat. püspöki kar által 1929. évi október hó 25-én jóváhagyott és a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter által 1929. évi december hó 15-én tudomásul vett katolikus egyházközségi igazgatási szabályzat hatálybalépése előtt is a katolikus egyházközségek jogi személyiséget megállapító önálló szervezettel bírhattak.³

Felfogásunkat nem dönti meg a régebbi bírói gyakorlat, amely csak az egyházi fennhatóság és a vallásügyi kormány által jóváhagyott önkormányzati szervezettel bíró r. k. egyházközséget tekintette jogi személynek,⁴ sem pedig az újabb döntések (a kormányhatóság által jóváhagyott alapszabályokkal megalakult r. k. egyházközség jogi személy,⁵ melyet az alapszabályok szerint a mindenkor i lelkész képvisel), mert közelebbi szemügyrevétel mellett — különösen az utóbbiak — nem állnak vele ellentétben.

¹ Kúria P. V. 4454/1924, P. V. 7556/1925, 7034/1925, *Kovács* I. 249 és *Zachár* Gyula: A magyar magánjog alaptanai^a, Budapest, 1928, 30.

² 1394/1873, 1508/1875, 9900/1923 sz. B. M. rend. 1922: XI. t.-c. 7—11. §. 1938: XVII. t.-c. — MMTj.: Amennyiben a közjogi szabályok szerint az egyesület létrejöttéhez az alapszabályoknak kormányhatósági láttamozása vagy jóváhagyása vagy más intézkedés is szükséges, az egyesület létrejötte a hatósági intézkedés bekövetkezésétől függ.

³ 3093/1931. (Grill, XXV. 526.) *Szladits-Fürst*, I. 175.

⁴ Kúria 4338/1894, Grill-féle Döntvénytár. VI. 738.

⁵ Kúria I. 7938/1929. Jogtud. Közlöny Perjogi Döntvénytára. XVII. 78.

A fenti határozatokban bizonyos hullámváz és ingadozás észlelhető, de az óvatosság azért is helyénvaló, mert e határozatok egyrésze az újabb egyházközségi szervezetek alakulása előtt keletkezett; különösen áll ez a képviselet alább érintendő kérdésére. Ami a püspökileg jóváhagyott igazgatási szabályzat szerint megalakult egyházközséget illeti, errenézve lényeges csak az, hogy ennek jogi személyisége a magyar világi jog szerint is vitán felül áll.

39. Az egyházközség *képviseletének*¹ kérdése legtöbbször akkor merül fel, ha a bíróság azt vizsgálja, kinek útján kell perbevonni az egyházközséget. A Pp. 72. §-a, amely a törvényes képviseletről szól, a törvényes képviselet magánjogi szabályaira utal. Az egyházközség esetében nyilvánvaló, hogy itt ezzel az egyszerű utalással nem érhetjük be, mert — adott esetben — a magánjog tovább utal az egyházi jogra, pontosabban az egyházközségi igazgatási szabályzatra.

E kettős utalás szükségessége kitűnik, ha a M. M. Tj. 45. §-át és annak indoklását elolvassuk. A 45. § szerint a jogi személy nevében és képviseletében szerződés kötése és egyéb jognyilatkozat tételére, valamint más jogcselekmények végzésére a jogi személynek erre rendelt szervei hivatottak. Hogy melyek ezek a szervek, azt egyéb híján közelebbről a szervezeti szabályzatok határozzák meg.

Az egyházközségre nézve egyházközségi szervezeti szabályzat az irányadó. A magyarországi katolikus egyházközségek igazgatásának 1939 január 1-én életbelépett szabályzata pl. akként rendelkezik, hogy az egyházi és világi hatóságok, valamint magánosok előtt az *egyházközséget az egyházi elnök képviseli*, kivéve, ha a fennálló jogszabályok szerint az egyházközség képviseletére az *egyházmegyei hatóság* hivatott és illetékes (5. § 2. bekezdés), továbbá, hogy az egyházközség egyházi elnöke képviseli az egyházközséget a hatóságok előtt és hatóságokon kívül az 5. § korlátai között. (73. § a.)

Ez a fogalmazás arra enged következtetni, hogy mintaként az egyházmegyei hatóságnak és a plébánosnak a plébánosi beneficium

¹ A régebbi gyakorlatból a következő döntéseket emelhetjük ki: Az egyházközség nevében fellépő képviseleti joga hivatalból vizsgálendő. (Pp. 75. §. Kúria 2904/1904, Ügyvédek Lapja, 1905. 1. sz.) A törvényes képviselet utólagos igazolása az egyházi testületeknél is megengedett (Kúria 6140/1905), viszont a megyéspüspöknek kijelentése, hogy a plébános az egyház törvényes képviselője, meghatalmazás jellegével bír. (Nagyváradai tábla, 1908. Térty XIII. 766. Kovács, 353.

tekintetében elfoglalt jogállása lebeghetett a szerkesztők szeme előtt. Csakhogy az egyházi elnök jogállása mégsem azonos az egyházközség tekintetében azzal, amely esetleg őt mint plébánost a beneficiummal szemben megilleti, nem utolsósorban azért, mert az egyházközség mégsem az ő beneficiuma. Biztosabb támpontot jelenthetne az a tény, hogy az igazgatási szabályzat az egyházközség egyházi elnökének — és természetesen az egyházmegyei hatóságnak — jogkörét általában eléggé részletezi, csak persze éppen a képviselő tekintetében tesz kivételt; intézkedéseinek összevetése mégis annak a nézetnek adhat tápot, hogy a szabályzat a vagyoni jogi ügyekben szabályszerint az egyházi elnököt tekinti képviselőnek.

Ama nézetünket, hogy a magyar jog a képviselő tekintetében az egyházközségi igazgatási szabályzatra utal, a régebbi és újabb bírói határozatokkal is alátámaszthatjuk, amelyek mellett a képviselőre nézve a fentebb¹ idézett határozatok is figyelembe jöhetnek: Ha a r. k. egyházközség az egyházi főhatóság és a vallásügyi kormány által jóváhagyott önkormányzati szervezettel bír, ennek szabályzata a bíróság előtti képviselőre irányadó.² A r. k. egyházközségeknek az egyházmegyei hatóság által jóváhagyott igazgatási szabályzata irányadó arra nézve, hogy a lelkész jogosítva van-e az egyházközség nevében, mint annak egyházi elnöke, szerződést kötni.³ A felvetett kérdésben csak a fentebb idézett igazgatási szabályzat 5. § 2. bekezdésében foglalt ama kivételesnek jelzett eset okozhat bonyodalmat, amely a fennálló jogszabályok szerint az egyházközség képviselőjére hivatott és illetékes egyházmegyei hatóságra utal. Egyszerűsödött volna a helyzet, ha a tételes írott jogszabályok rendezték volna — erre éppen az egyházközségi szabályrendelet megalkotása szolgálhatott volna alkalmul — azt a kérdést, hogy mikor hivatott és illetékes az egyházközség képviselőjére az egyházmegyei hatóság.

40. Az egyházközség megalakulásával új vagyoni jogi jogalany, ha pedig vagyont szerez, új vagyontömeg jelentkezik a helyi egyház jelenségcsoportjában. A plébániával kapcsolatban már rámutattunk a helyi egyház két fő (plébániai javadalom és plébániai egyház) vagyoni jogi jogalanyára, hozzátéve, hogy ezzel a kánonjog szerinti helyi egyház-

¹ 158, 160, 166 lap. V. ö. még 185 lap.

² K. 4333/1894. Grill. VI. 738.

³ K. 3093/1931. Grill-féle új döntvénytár, XXV. 234.

beli erkölcsi személyek köre még nem zárult le.¹ Az egyházközség révén ilyen újabb vagyoni jogalany jelenik meg, amelynek vagyona nem azonosítható sem a plébániai javadalom, sem a plébániai egyház vagyonával; a plébániai javadalom, a plébániai egyház és az egyházközség külön vagyoni jogalanyok. Ez kifejezésre jut nemcsak abban, hogy egy plébánia területén több egyházközség is működhetik, hanem — hogy ismét az ország nagyobbik részén hatályosulóra hivatkozzunk — a legutóbbi országos igazgatási szabályzat már idézett 58. és 65. §-ában is, amely a templomvagyon és a nem egyházközségi javadalmakat kifejezetten kiveszi az egyházközségi képviselőtestület és az egyházközségi tanács hatásköréből. Kétségtelen tehát, hogy a helyi egyházbeli vagyoni jogi erkölcsi személyek köre új jogalannyal bővült.

Egyes helyeken, úgy mondják, az «iskolák, a templom s más egyházi intézmények vagyonát az egyházközség nevére telekkönyvezték a célvagyon jelleg megjelölésével»,² ami előbbieknél az egyházközség, mint az iskolafenntartó iskolaszék jogutódának minőségével függhet össze. Hogyan lehet azonban minden további nélkül az egyházközség tulajdonába utalni oly egyházi vagyonságot, amely a kánonjog szerint külön erkölcsi személy tulajdona, ha utóbbit a magyar jog is annak tekinti? Talán nem egészen alaptalan az a föltevés, hogy a «célvagyon jelleg megjelölésé»-nek tulajdonítottak olyan értelmezést, amellyel az nem rendelkezik.

Ami az előbbi bekezdésben említett «templom és más egyházi intézmények» vagyonát illeti, nem is szorul bővebb magyarázatra, hogy jogrendszerünkben nincs semmi szükség a javadalom ellátását szolgáló beneficium vagyonának «átruházására». De ugyanez áll a templomvagyonra is. A templom vagyonához tartozó földek, rétek, szőlők, perselypénzek, harangoztatási stb. díjak korántsem álltak a hívek tulajdonában, hanem mint az istentisztelet fedezésére, egyházi épületek fenntartására rendelt vagyonság a fabrica ecclesiae (egyházi kincstár, egyházi pénztár) részére hasítottak ki és a hívek csak a vagyonkezelés terén működhettek közre,³ az egyes államok szerint különböző formában; a kánonjog szerint a laikusoknak még a vagyonkezelésnél sem volt saját joguk:

¹ L. fentebb 95 s. köv., 132, 140 s. köv. lapot. V. ö. alább 172 lapot.

² Lepold, 240.

³ Szeredy József: Egyházjog különös tekintettel a Magyar Szent Korona területének egyházi viszonyaira, valamint a keleti és protestáns egyházakra³. Pécs 1883, II. 1624 s. köv.

az Egyházi Államban és Nápolyban ehhez az alapelvhez annyira ragaszkodtak, hogy az ellenkezőhöz pápai indultum volt szükséges.¹ A templomok vagyonának kezeléséről szóló esztergomi főegyházmegyei szabályzat² szerint a szentmiséhez és egyéb istentiszteleti cselekményekhez és szent ténykedésekhez szükséges ingók, az istentisztelet költségeinek fedezésére és a templomépület jókarban tartására, bővítésére szolgáló ingók és ingatlanok, tágabb értelemben pedig a plébániahivatal kezelésére bízott kegyes alapítványok tartoznak a templomvagyonhoz, (I. fej. 1—2. pont), a templom vagyonát hivatalánál fogva a plébános, (helyettes plébános, vic. oeconomus, adminisztrátor) kezeli a templomgondnok³ közbenjöttével és az ellenőrzésre vonatkozó kegyúri jog tiszteletbentartásával. (I. fej. 3. p.) A templomvagyon a plébániai javadalom vagyonától leltárilag is elkülönítendő. (II. fej. 1. p.) Ha így állunk a kezeléssel, még nyilvánvalóbb, hogy a tulajdonjog sem a híveket illeti meg. Ha ez nem így lenne, bírói gyakorlatunk a templompénztár képviselőjéül csak a hívek megbízottját tekinthetné. De ezt nem teszi.⁴

¹ Ilyen indultumot adott VII. Pius pápa 1803 május 12-én a nápolyi királynak, *Schulte*, Lehrbuch 496.

² Jóváhagyott 1938, október 5-én 4181. sz. a., külön is megjelent: Budapest, 1938.

³ A templomgondnokot az egyházközség tagjaiból az egyházmegyei hatóság nevezi ki. A templomvagyon kezeléséről szóló fenti szabályzat egyik rendelkezése (I. f. 5. p. II. b.) szerint nem lehet templomgondnok, aki a «had-sereg, haditengerészet, a m. kir. honvédség, csendőrség, rendőrség, tényleges állományához tartozik»; ámde a m. kir. honvédség mellett a hadsereg említése felesleges, úgyszintén zavaró a haditengerészet kifejezés is. Az 1922: XIV. t.-c. u. i. a folyamrendészet körébe felmerülő közbiztonsági és egyes igazgatási rendészeti teendők ellátására rendelt intézményként a m. kir. folyam-őrséget szervezte meg (1. §). Ami pedig a mai helyzetet illeti, a trianoni békeszerződés katonai rendelkezéseiből kifolyóan megalkotott 1922: XIV. t.-c.-t a honvédelemről szóló 1939: II. t.-c. 231. § 1. bekezdése hatályon kívül helyezte. Az 1939. II. t.-c. szerint a magyar állam hadereje a m. kir. honvédség (14. § I. bek.); a m. kir. honvédség pedig szárazföldi, légi és folyami erőkből áll. (14. § III.) A folyamőrség tehát a honvédségbe olvad be, a rendőrség és a csendőrség külön tartásáról 14. § V. intézkedik. Lásd erre *Szentgyörgyi Lajos—Zöldy Miklós — Bacsó Ferenc — Szabóky Jenő*: A honvédségről szóló 1939: II. t.-c. magyarázata, Budapest, 1939. 40—42. A törvény méltatására I. *Egyed István*: Az új honvédelmi törvény, Magyar Jogászegyleti Értekezések és Egyéb Tanulmányok, 1940 (VIII.) 3. (XXXI.) sz. 235 s. köv.; a papság érdeklődési körébe tartozó rendelkezéseiről az Egyházi Lapokban jelentek meg kisebb cikkek.

⁴ Szegedi tábla 1906. *Térly*, XI. 793.

41. Nem szorul részletesebb magyarázatra, hogy az a vagyon, amelyet az egyházközség szerez, nem az egyházközségi hívek közös tulajdona, hanem az egyházközségé, mint az egyházi hatóság által jóváhagyott és egyházi hatóság felügyelete alatt működő szervezeté.¹ Az I. részben már említett² 1495. c. 2. §-a szerint etiam ecclesiis singularibus aliisque personis moralibus quae ab ecclesiastica auctoritate iuridicam personam erectae sint, ius est, ad normam sacrorum canonum, bona temporalia acquirendi, retinendi et administrandi. A szintén már említett 1499. c. 2. § szerint dominium bonorum, sub suprema auctoritate Sedis Apostolicae, ad eam pertinet moralem personam, quae eadem bona legitime acquisiverit. Minthogy az egyházközségi szervezetek az »ab ecclesiastica auctoritate in iuridicam personam erectae« kategóriájába esnek, mert mint láttuk, igazgatási szabályzatuk püspöki jóváhagyásban részesült, kétségtelenül erkölcsi személyek a kánonjog szerint és a vagyonuk tulajdona, amelyet szereztek, őket illeti. De ez nyilvánvaló az országos igazgatási szabályzatból is, amely kifejezetten egyházközségi ingóról, egyházközségi ingatlanról, egyházközségi vagyonról (pl. 90, 91, 93—95. §) tesz említést, gondot viselvén arra, hogy az egyházközségi ingatlanok tulajdonjoga az egyházközség nevére legyen

¹ Nem tudjuk osztani Gróh József régebben kifejtett (A magy. róm. kat. egyház a céljog és célvagyon theoriája szempontjából, Budapest, 1913. 27.) nézetét, aki szerint a »hitközség szerezhethet vagyont, ami azonban nem lehet a hitközségé, mert a hitközség már oly hatállyal, hogy azzal önmaga, mint saját tulajdonával rendelkezék, nem lehet vagyonszerző. Az ilyen vagyonszerzést egyrészt a róm. kat. egyház szervezete, valamint az a körülmény, hogy a róm. kat. hitközség, mint vagyoni társaság nem szerepelhet, — teljesen kizárja. Mert mi is lenne a ilyen vagyonnal, ha az valóban a hitközségé lenne és az egyházhatóságilag feloszlathatnák? Nyilván fel kellene osztani a hívők között, ami pedig kizárt dolog». Alább a 44. lapon ezt írja: a püspök . . . joga »oly tágkörű, hogy a püspök azon plébánia, iskola és alapítványi vagyonokat, amelyek céljukat veszítették, feloszlathatja, más alapítványokba olvaszthatja be, sőt abból új alapítványokat kreálhat. E tevékenységében úgy a kánonjog, mint a magyar világi jog szerint egyetlen — egy korlátja van, hogy mind a feleslegesen felhasználható jövedelmeket, mind a célt veszített vagyonokat, alapítványokat, egyházi célokra tartozik továbbra is felhasználni». Ez nyilván feleletet ad arra is, mi történhetik az egyházközség egyházhatósági feloszlása esetén az egyházközség vagyonával. Egyébként erre nézve az országos igazgatási szabályzat 34, 46. § tartalmaz intézkedést és szóba jön az 1501. c. is. — Odáig sem mennénk el a szerzővel, hogy »a hitközség joga, létezése valójában zérusra süllyed».

² L. fent, 30 lap.

a telekkönyvbe bekebelezve, intézkedik az egyházközségi ingatlan hasznosításáról, elidegenítéséről stb.¹

Az egyházközség vagyona egyházi vagyon (1497. c. 1. §). Az egyházközségi szabályzat megfelelő rendelkezései nincsenek ellentétben, sőt inkább harmóniában állanak a Codexnek az egyházi vagyonra vonatkozó szabályaival. Ha az egyházközségi vagyon az egyházközségi szervezeté is, ebből nem származik veszély az egyházi vagyon tekintetében; a szükséges felügyeletet magábanfoglaló ellensúlyt az egyházi hatóságnak az egyházközség irányában elfoglalt jogállása adja meg. Utóbbira nézve pedig elég hivatkozni arra, hogy az egyházi hatóság egyesítheti az egyházközségeket (2. § 1.), az egyházközségi alkalmazottak fegyelmi hatósága (81. § 1.), *felelősségi fórum* az egyházközségi adóügyekben (70. § 3.), választási ügyekben (10. § 5, 83. § c.), az egyházközségi képviselőtestületnek (56. § 1.), az egyháztanácsnak (70. § 1.), a plébániai központi tanácsnak (119. § 5.), a városi (községi) egyházközségek központi tanácsának (118. § 8.) jogorvoslattal megtámadott határozata tárgyában, feloszlathatja az egyházközségeket (34. §, 46. §) és az egyháztanácsot (44. §, 47. §), jóváhagyása kell anyagi ügyekben (63. § p.), különösen szerződésekhöz (63. § p., 67. §, 94. § 3., 106. § 2.), egyességekhez (2. § 2., 63. § p.), költségvetésekhez (orsz. adóztatási szabályzat 5. § 5.), számadásokhoz (53. § m, 105. § 2.), munkálatok elszámolásaihoz (63. § k), választásokhoz (10. § 5., 19. § 4.), jegyzőkönyvekhez (29. §, 60. § 1., 116. § 3., 118. § 8., 119. § 6.), határozatokhoz (55. §, 119. § 6.), gondnokságot rendelhet ki (34. §, 35. §, 45. §), jelölő joga van tanerők és kántorok választásánál (53. § d, 113. § 3.), az egyházközség üléséből kizárhat (108. § 2.), az egyházközségi képviselőtestület tagjai közé kinevezhet (41. § c), az egyházközségi (108. § 2.) és az egyháztanács tagságtól megfoszthat (108. § 2.), megállapítja az egyházközségek területét (2. § 1.), az egyesített egyházközségek viszonyát (2. § 2.), a különböző szertartásúak egyházközségi szervezetét (4. § 1—3.), rendkívüli ülést hívhat össze (31. § 1.), egyházi állásokat szervez (53. § f.), megállapítja a választások idejét (14. § 4.), a választások semmisségét (16. §), új választást rendelhet el (33. § 1—2.).

A világi jog felfoghatja az egyházközséget úgy, mint pusztán egyesületet, a kánonjog azonban nem mehet odáig, hiszen, mint láttuk, jogi személyeknek a kontinens világi jogában szokásos főfelosztása (egyesület-alapítvány) helyett a kánonjogi gondolkodásban az erkölcsi

¹ L. fentebb 154 lap.

személyek két csoportba való elhelyezése (*personae morales collegiales et non collegiales*) otthonos ; a két felosztás alapja pedig nem azonos.¹ Az egyházközség személyösszességi jellege miatt a *personae morales collegiales* csoportjába osztható ugyan, ahová tartoznak például a kardinális kollegium, a káptalan, a rendtartomány, a harmadrendek, testvérületek, jámbor egyesületek, de az egyházközségek más jellegűek, mint a világi jog egyszerű egyesületei, mondjuk egy részvénytársaság vagy sportegyesület. Nemcsak azért, mert az egyházközséget a világi jog közjogi korporációnak tekinti, hanem, mert egyáltalában egyházi jogi alakulat. Ez utóbbi megjelölés pedig kifejezésre juttatja, hogy vagyoni jogi tekintetben sincs meg az az önállósága, amellyel a világi jogi egyesület rendelkezik ; vagyona egyházi vagyon és ezen az egyházi hatóság őrökdi.

42. A helyi egyház szokásos gyűjtőfogalma több vagyoni jogi jogalanyt foglal magában. Hármát (plébániai javadalom, plébániai egyház, az egyházközség) kiemeltünk, de ehhez még mások is járulhatnak. A közös vezetés, igazgatás, képviselőlet még nem szünteti meg az erkölcsi személyek különállóságát. Ezért nem helytálló a helyi egyházat oly egységként felfogni, hogy az egyetlen jogi személyt alkot.² Bírói gyakorlatunkban pedig régebben volt erre némi hajlam, ami csak a kevésbé tisztult felfogásnak tulajdonítható. Ám ugyanakkor bírói gyakorlatunk is elismerte a megszervezett egyházközség külön jogalanyiságát és ezzel már össze is törte a gyűjtőfogalom-jogalanyt ; egyébként korántsem áll úgy a helyzet, hogy a gyakorlat a helyi egyházban csak egyetlen jogalanyt látott.³

Gróh József⁴ is hajlik arra, hogy a helyi egyházban létező jog-

¹ L. a fentebb 130 lapon idézetteket az egyesület és az alapítványra felosztás viszonylagos voltára.

² Ezt a nézetet vallja *Bernier* is 237 s. köv. ; e szerző különben — nem elég következetesen — a helyi egyházbeli vagyonokat a következőként csoportosítja. I. *Bona ecclesiae paroecialis* (templomvagyon). II. *bona paroeciae* (1182. c. 2 §, 1356. c. 3. §, 1500. c.). III. *bona non strictae paroecialis* : 1. *bona beneficialia* (plébániai javadalom vagyona), 2. *bonae ecclesiae non exclusive paroecialis* (415. c. 1. §, 630. c. 4. §), 3. *bona ecclesiarum subsidiarium* (a leányegyház külön jogalanyisága !). 4. *bona fidelium associationum* (kegyes alapítványok, jámbor egyesületek vagyona), 5. *bona in commodum paroecianorum accepta aut collecta* (miért külön csoport? inkább fenti II-be sorolható).

³ V. ö. *Gróh*, A m. r. k. egyház, 31.

⁴ id. m. 29 s. köv. lap ; a II. fejezet címe : A hitközség, plébánia és a helyi egyházi vagyon egymáshoz való viszonya.

alanyok többségének tanát elfogadja, de erre, úgylátszik, maradék nélkül nem tudta elszánni magát: igazat ad az elméletnek, amely a pluralitási elvet, és a gyakorlatnak, amely látszólag a monista elvet vallja. «Valahogyan mind a két véleménynek igaza van.»¹ A dolgok ily szemlélete mellett azonban ellentmondásokba keveredik, amit maga is érez. A baj ott van, hogy a célvagyon elmélettel próbálja tisztázni azt, amit ennek révén csak bonyolított. Célkitűzését a következőkben foglalja össze: «A rk. egyház vagyonának a vagyonjogi jogrendszerbe való beállítását pusztán a jogalanyiságra épített tan szerint alig tudjuk megoldani», ezért «szellemi és rendszerbeli segítségül kell hívni a célvagyon elméletet, amely hovatovább elfoglalja jogosan megillető helyét a jogrendszerben».² Igénytelen nézetünk szerint a kánonjogi alapokon éppen úgy, vagy legalább is úgy el lehet érni a helyi egyházbeli erkölcsi személyek többségéhez, mint a célvagyon teória segítségülhívásával. Kétségtelen, hogy a világi jogi gyakorlat és a kánonjog között a helyi egyházbeli jogalanyok tekintetében némi diszharmonia volt észlelhető. Ezt azonban meg lehet szüntetni akként is, hogy a magyar magánjog elfogadja a kánonjog álláspontját, utal a kánonjogra, amit nyugodtan megtehet itt is, mint a magyar jogrendszer más olyan ágán, ahol tiltó jogszabály nincs.

Szerző már most a célvagyon teóriáját kikölcsonóztatva a magánjogból, magyarázza a helyi egyház jogalanyiságát és vagyon berendezését. Eredménye az, hogy a helyi egyházban «nem egy jogalany, de annyi jogalany létezik, ahány külön érdekű, célú vagyon ott csak kezeltetik».³ Bár idáig nem mennénk el, megállapíthatjuk, hogy ami fejtegetéseiben igaz, ahhoz a kánonisták a célvagyon teória előtt és nélkül is eljutottak, nézetükhöz túlnyomórészt ő is csatlakozik, csakhogy az ehhez vezető utat a célvagyon teória kíséretében teszi meg.

A munka két ellentétes felfogásnak igyekszik eleget tenni. A világi jogi gyakorlatnak is igazat ad, amikor — mondja — «mindazt, amit előbb külön jogalanyoknak állítottunk, most egy egységbe foglaljuk, s csak ebben az egységben biztosítjuk számára a jogvédelmet».⁴ A célvagyon elméletet a helyi egyházra «applikálván», azt írja, hogy «a helyi egyház sem egyéb, mint jogi gyűjtőnév, fogalom, csakúgy, mint az

¹ id. m. 33.

² id. m. 48.

³ id. m. 49.

⁴ id. m. 33.

ember».¹ Szerző érzi, hogy a helyi egyház gyűjtőfogalom-jogalanyiséga fonákságot takar, de ahelyett, hogy kánonjogi alapon tartaná helyesnek (akár a fikciós teória alapján, akár enélkül) a jogalanyok többségét és ezzel gyakorlatunkat a helyes útra terelné, — határozatlanul megvédeni látszik a részéről sem fenntartás nélkül helyesnek tartott gyakorlatot. Szerző sem tudja elfogadni a gyakorlat gyűjtőfogalmát, annál inkább, mert annak egységét az egyházközség külön jogalanyiséga kétségtelenül áttörte, érzi a kikezdehetőséget, de nem vonja le a helyes álláspont teljes következményét. Mindezek a kánonjogi kifogások azonban talán túlzottak oly munkával szemben, amely, ha nem csalódunk, nem kánonjogi, hanem magánjogi jellegű,² túlnyomóan a világi jogot tartja szem előtt.

A magunk részéről, ismételjük, a helyi egyházbeli különböző jogalanyok, a helyi egyházbeli erkölcsi személyek többsége elvének hangsúlyozását tartjuk helyesnek és tévesnek minősítjük azt a nézetet, amely ezeket egyszerűen és generálisan egy jogi személynek tekinti. De ilyenféle tan hirdetéséről a mai magánjogi irodalmunkban nem tudunk.

Hogy mindez gyakorlatilag és pénzügyileg igen érezhető következményekkel járhat, némileg legutóbb az egyszeri beruházási járulékkal kapcsolatban is láthattuk. Azok a püspöki intézkedések, amelyek legalább kezdetként az egységbefoglalás külső jeleinek elhalványítására törekedtek,³ csak helyeselhetők; újítást sem jelentenek, hiszen ez

¹ id. m. 39.

² V. ö. id. m. 49.

³ A különböző plébániai vagyonok telekkönyvi elkülönítése tárgyában intézkedést tartalmazó esztergomi főegyházmegyei körlevélben foglalt rendelkezést az alábbiakban közöljük. A körlevél, nyilván számolván a felmerülhető nehézségekkel és gyakorlati célt tartván szem előtt, beéri a kevesebbel. «Számos esetben tapasztaltam, hogy egyes plébániákhoz tartozó, de különböző rendeltetésű ingatlanok (templomföld, plébániajavadalom, kántorföld, róm. kat. iskola, kegyúri váltságföld, róm. kat. temető stb.) rendszerint egy telekkönyvben vannak felvéve a politikai község nevével megjelölt «róm. kat. egyház» nevén, pl. x-i vagy y-i róm. kat. egyház.

Azonban a telekkönyv B) lapján tulajdonoskép bejegyzett (pl. kéméndi) róm. kat. egyház tulajdonjogának feltüntetésén kívül a telekkönyv A) lapján már az egyes ingatlanoknál nincs feltüntetve, hogy azok közelebbről a fentebb adott felsorolás szerint (templomföld, plébániajavadalom, kántorföld stb.) mily közelebbi cél szolgálatára vannak rendelve. Tehát pusztán a telekkönyv betekintéséből nem állapítható meg a helybeli róm. kat. egyház tulajdonát képező és annak nevén vezetett egyes ingatlanok közelebbi rendeltetése.

intézkedések előtt sem lehetett a helyes felfogás mellett vitás a helyi egyházbeli jogalanyok többségének ténye. E tekintetben a helyi egyházbeli erkölcsi személyek érintett jogviszonyának telekkönyvi rendezése¹ ott, ahol szükséges, nem halasztható feladattá vált.

Miután ezen közelebbi megjelölésnek különböző adókedvezmények és mentességek igénybevétele szempontjából is jelentősége van, miként azt a beruházási hozzájárulás címén kivetett adó esetében láttuk (v. ö. Circ. 1938. 37. o. és 1139., 39. o.), utasítom a tisztt. plébános és lelkész urakat, hogy a telekkönyveket ebből a szempontból vizsgálják meg, és ahol az ingatlanok rendeltetésének közelebbi megjelölése a fentiek szerint szükségesnek mutatkozik, ott hiteles telekkönyv beszerzése és beküldése után tegyenek nekem előterjesztést a telekkönyvben a fenti szempontok szerint szükséges kiegészítések és közelebbi célfeltüntetések telekkönyvi keresztülvitele iránt, amit saját hatáskörömben és a plébániák minden megterhelése nélkül fogok az illetékes telekkönyvi hatóságoknál keresztülvezettetni.

Ezen előterjesztésükben tüzetesen jelöljék meg az egyes ingatlanok közelebbi rendeltetését és azt is, hogy azok kinek vannak tényleges birtokában. Ezen előterjesztésüket mindazokkal, akik az ingatlanok hasznélvezete körül érdekeltek, tehát a szükséghez képest a kegyúrral, templomgondnokkal, kántorral, egyházfival stb. is írássák alá. 1940. ápr. 22-én kelt 2197. sz. rendelkezés. Circ. Strig. 1940. IV. 21. Azonos: 1940. évi Főegyházmegyei Hivatalos Közlemények, Kalocsa, 7. sz. 18. 2159. sz.

¹ V. ö. ehhez O'sváth Imre: Egyházi hatóságok és vallás községek telekkönyveinkben, Jogi Szemle, Egyetemes Jogtudományi Folyóirat, 1890 (V.) 18. sz.

III. Az egyházközségi adó lefoglalhatósága.

Végrehajtási jogi előismeretek.

43. Az eddigiek során az I. részben azokat az előfogalmakat és mondhatjuk alapfogalmakat igyekeztünk megvilágítani, amelyek az egyházi adójogba bevezetésül szolgálnak; ezek jórészt valamennyi egyházi adójogi probléma előkérdésének tekinthetők. Mindenekelőtt tisztáztuk az egyházi adó és az egyik alfaja, az egyházközségi adó fogalmát, az Egyház adóztatási jogosultságát az egyházi és a világi jog szerint, utóbbi keretében áttekintettük az egyik középeurópai állam egyházi adóügyi alaprendszerét és a Codex utáni konkordátumok¹ vonatkozó rendelkezéseit is. Az egyházi adó szubszidiárius jellegének és az állami beavatkozás körének vizsgálata után szó volt arról a különbségről, amelyet a magyar közjog az egyházi adó szempontjából a bevett és elismert vallások között tesz, az egyházi adó együttkezeléséről, a pénzügyminiszter felügyeleti jogáról és excursióként arról, lehet-e egyházi adó jogi disciplináról beszélni. Mindezekkel nem volt felesleges foglalkoznunk, mielőtt ama kérdés tárgyalásához érünk el, hogy az egyházközség ellen vezetett végrehajtás során lefoglalható-e az egyházi adó.²

¹ Szokásos «a háború utáni konkordátumok» gyűjtőnév is (pl. *Giannini: I concordati postbellici* Vol. I. Milano, 1929, Vol. II. Milano, 1936.), ám helyesebbnek tartjuk a Codex utáni konkordátumok megjelölést, mert ez az egyházi jogba jobban beleillő kifejezés. Az egyházi jogra a világháborúnál nevezetesebb cezura a Codex Iuris Canonici hatálybalépése, megfelelőbb tehát, ha a gyűjtőnév erre utal és nem az — egyházpolitikailag is kétségtelenül jelentős — világháborúra.

² Itt jegyezzük meg, hogy az I. és III. rész — nem egész terjedelmében ugyan — a Theologia c. hittudományi folyóiratban (1940 (VII.) 47 s. köv., 145 s. köv., 245 s. köv., 339 s. köv.) jelent meg.

Az ilyen részletkérdés teljes megértéséhez is szükséges azt megfelelő keretbe elhelyezni. A részletkérdés mivolta nemcsak a jogszelvény tudását teszi elengedhetetlenné, hanem nagyon is a jogrendszer egészének, a jogrendszer alapelveinek ismeretét. Ha igaznak tartjuk, hogy «aki csak egy tudományszakot művel, azt az egyet sem műveli jól; aki csak egy tudományhoz ért, igazán ahhoz sem ért»,¹ aminthogy ez nagyon is igaz, hasonlóképen való az is, hogy aki valamely tudományszaknak csupán egy részletét, egy részét műveli, azt a disciplinát sem műveli jól. Csak a jogtechnikus elégedhetik meg a jogélet részéről felvetett eset tisztán gyakorlati, szélesebb távlatot mellőző megoldásával. A tudomány feladata az alapvető összefüggések, a kérdés előfogalmainak feltárása, ama rendszer elveinek megjelölése, ama terület megvilágítása, amelynek egyik parcelláján fekszik a gyakorlati kérdés. Hogy Carnelutti² módosított hasonlatát használjuk, az a részletkérdést tárgyaló munka, amely a rendszer nagyobb összefüggéseiről nem tud, olyan mint az a ház, amelyet a sztatika alapelveit jól ismerő szakavatott mérnök vezetése nélkül csupán építómester segédletével építettek meg. Tévedés lenne tehát azt hinni, hogy akár a részletkérdések megoldásánál is lehetne szelvénytudással boldogulni; ez csak a legegyszerűbb esetekben lehetséges. A jogalkalmazás valóban több, mint amit a neve mond; erről alább még lesz szó; itt csak annyit, hogy éppen ott, ahol a törvény intézkedése homályos, vagy hézagos, nagyon is szükséges a szélesebb összefüggések ismerete. Éppen az esetünkben fogjuk látni, hogy a jogalkalmazónak végrehajtási, tehát eljárásjogi kérdés esetén nemcsak a magánjog, de a közjog területét átfogó tudással kell a probléma megoldásához fogni. A bíró munkájának nem utolsósorban azért szokás a jogalkalmazás szó szerinti értelmén túl jogteremtő erő³ tulajdonítani.

Az alábbiak során mindenekelőtt áttekintjük az egyházközségi adó lefoglalhatósága tekintetében kialakult korábbi ellentétes bírói határozatokat, amelyek alkalmul szolgáltak arra, hogy a kúria jogegységi tanácsa döntvényt hozzon a vitás kérdésben. Azután a 88. számú

¹ *Notter Antal*: A bölcsélet és jogtudomány, Kalocsa, 1927, 6. Különlenyomat a Religio 1927. évf.-ból.

² *Carnelutti Francesco*: Arte del diritto, Estratto dalla «Rivista di Diritto Processuale Civile» 1934 (XI.) n. 1. 17.

³ *Ascarelli Tullio*: Il problema delle lacune e l'art. 3 disp. prel. nel diritto privato, Archivio giuridico. 1925. (XCIV.), 245.

polgári jogegységi döntvénnyel foglalkozunk és a felmerülő problémákat szétválasztva, azok alapjait igyekezünk megvizsgálni.

* * *

Kérdésünk eldöntése némi végrehajtásjogi ismeretet feltételez. Hogy azok közül a számunkra leglényegesebbeket dióhéjban összefoglaljuk, azzal kell kezdenünk, hogy a bírói végrehajtás alaptörvénye (1881. évi LX. t.-c. a végrehajtási eljárásról; az alábbiakban rövidítve: Vt.) a kötelezettség teljesítésének és biztosításának államhatalmi kikényszerítése során a hitelező követelésének tartalma szerint különböztetve rendelkezéseinek túlnyomó részében a készpénzbeli követelések behajtására vonatkozó végrehajtással foglalkozik (II. cím 43—213. §.), a végrehajtás egyéb neveire (ingó átadása iránt, munkateljesítés iránt) és a biztosítási intézkedésekre irányuló szabályokat a III. cím (214. §—222. §.), illetve a IV. cím (223—254. §.) tárgyalja. A kielégítési végrehajtás leggyakrabban előforduló, mondhatni alap-típusa a hitelezők készpénzbeli követelésének behajtására irányul; ez pedig történhetik úgy, hogy a végrehajtás, szabályszerinti esetét szem előtt tartva és a végrehajtás alá vonható vagyontárgyak mineműsége szerint különböztetve, az adós, helyesebben a Vt. terminológiája szerint a végrehajtást szenvedő ingóságait (47—134. §.) és ezek között követeléseit, azután az ingatlanát (134—207. §.) vagy az ingatlan hasznélvezetét (208—213. §.) ragadja meg. Az ingóvégrehajtás első mozzanata a foglalás. A Vt. 47. §-a szerint (I—II. bek.) ingóságok végrehajtási foglalását a kiküldött által teljesítendő összeírással foganatosítják. A foglalás ama időtől fogva, melyben az összeírás történt, az összeírt tárgyakra nézve zálogjogot ad.

A követelések lefoglalásáról a Vt. 79. s. köv. §§-ai rendelkeznek. Ha a végrehajtást szenvedőnek harmadik személy elleni követelését foglalják le, a foglalásról a végrehajtást szenvedő adósát rendelvénny, ú. n. letiltó rendelvénny útján értesítik, (Vt. 79. §.), amelynek az a következménye, hogy a végrehajtást szenvedő adósa, az ú. n. harmadadós a követelés lefoglalásáról történt értesítés után tartozását ki nem fizetheti, hanem azt, amennyiben további bírói intézkedés megtörténté előtt esedékessé válik, a végrehajtás foganatosítására illetékes bírósághoz, vagy a fizetési helynek bíróságához köteles letenni. (Vt. 82. §.) Ha a lefoglalt követelésről írásbeli okiratot találnak, erre a foglalást fel kell jegyezni és magát az okiratot a végrehajtási jegyzőkönyvhöz kell mellékelni. (Vt. 79. §. II.) Minthogy a követelések lefoglalásának módjáról

a törvény nem intézkedik, a követeléseket éppen úgy kell lefoglalni, mint az ingókat, vagyis összeírással.¹

A végrehajtást szenvedők követelésének lefoglalása utáni végrehajtási mozzanatok közül megemlíthetjük a Vt. 122. §-a ama rendelkezését, hogy a végrehajtató kívánságára a végrehajtást szenvedőnek adósa nyilatkozni tartozik aziránt, vajjon elismeri-e és mennyiben ismeri el a követelést valónak, s kész-e a fizetésre, tart-e valaki és minő igényt a lefoglalt követelésre, le van-e a követelés foglalva más hitelező részére s ha igen, minő igény biztosítására? Ami már most azt a kérdést illeti, hogy a végrehajtható miként juthat a kielégítéshez, ha adósa követelését lefoglaltatta, arra a feleletet a Vt. 123. s köv. §-a adja meg. Mellőzve a részleteket a végrehajtató rendszerint három út között választhat: kényszerengedmény (*cessio necessaria*; Vt. 123. §.), behajtásra feljogosítás, illetve ügygondnok kirendelése (Vt. 124. §.), továbbá a lefoglalt követelésnek ingó módjára eladása, vagy más módon való értékesítése között. (Vt. 129. §.) Ha ugyanis a lefoglalt követelés pénzbeli és a végrehajtatón kívül e követelésre másnak zálogjoga nincs, a végrehajtató a foganatosításra illetékes bíróságnál kérheti, hogy eme követelés végrehajtásilag reá ruháztassék. Ha pedig a lefoglalt követelés az előző §. szerint át nem ruházható, valamint akkor is, ha a végrehajtató a lefoglalt követelés átruházását nem kívánja, a végrehajtás foganatosítására illetékes bíróságnál kérheti, hogy a lefoglalt követelésnek behajtására feljogosíttassék, avagy pedig evégből ügygondnok rendeltessék. Ha a követelésre másnak is van zálogjoga, vagy a lefoglalt követelés a végrehajtató követelését és járulékait meghaladja, hacsak a felek közt más megállapodás nem jött létre, a behajtásra ügygondnok rendelő; ellenkező esetben a behajtással a végrehajtató bizandó meg. (124. §. I—II. bek.) A megbízott végrehajtató, vagy a kirendelt ügygondnok a követelés behajtása iránt saját felperessége alatt van jogosítva a pert megindítani, a per megindításáról azonban a végrehajtást szenvedőt, ha lakhelyét ismerik, lakhelyére intézendő ajánlott levélben értesíteni köteles. (124. §. V. bek.) Az értékpapírok (váltó, csekk stb.) foglalására vonatkozó rendelkezésektől (Vt. 80—81. §.) eltekinthetünk, ellenben meg kell emlékeznünk a közpénztárból felvehető követelések kétféle foglalási módjáról. Ez történhetik ugyanis vagy úgy,

¹ A részletekre nézve lásd *Borsodi Miklós*: A végrehajtási eljárás zsebkönyve.³ Budapest, 1928. 66, 108, 112. *Vincenti Gusztáv*—*Borsodi Miklós*: Végrehajtási eljárás, Budapest 1935, 249 s köv.

hogy a bírói kiküldött a követeléseket ingók módjára összeírja és letiltó rendelvényt bocsát ki a végrehajtást szenvedő adósához, a közpénztárhoz és az utóbbi felett álló utalványozási joggal rendelkező hatósághoz (Vt. 83. §.) vagy pedig úgy, hogy a Vt. 84. §-ában szabályozott feltételek esetén a bíróság a bírói kiküldött mellőzésével végzéssel értesíti a foglalásról a pénztárt és ennek felettes utalványozó hatóságát (bírói meghagyás útjánai foglalás); mindkét esetben figyelembe jön a Vhny 18. §-a, amely szerint abban az esetben, ha a számfejtést nem a pénztár, hanem az utalványozó hatóság mellé rendelt számvevőség teljesíti, a foglalásról a pénztárt, az afelett álló hatóságot és az utóbbi mellé rendelt számvevőséget kell értesíteni. A bírói gyakorlat szerint e rendelkezések alkalmazása szempontjából közpénztárnak csak azt a pénztárt lehet tekinteni, amelyet közhivatalnok vezet és amely fölött utalványozásra jogosított hatóság áll (az állami, törvényhatósági és községi pénztárak és az ezek által fenntartott vállalatok pénztárai).¹

A magyar bírói gyakorlat áttekintése.

44. Ami az egyházközségi adók lefoglalhatóságának kérdését illeti, a vonatkozó bírói határozatok két csoportba oszthatók; ezeket időrendben tekintjük át. Egyszerűsítve a kérdést, a következőkben arról lesz szó, hogy ha az egyházközség hitelezője végrehajtást vezet az egyházközség ellen, lefoglaltathatja-e utóbbinak az egyházi adókból eredő követelését. E probléma eldöntésétől függ az a további, alárendeltebb jelentőségű kérdés, hogy ha az egyházi adókövetelés lefoglalható, milyen mérvben, milyen feltételekhez és esetleg korlátokhoz kötötten, milyen eljárási részletszabályok útján vonható foglalás alá. Utóbbi kérdéssel egész röviden foglalkozhatunk, mert ez csak abban az esetben érdekel bennünket, ha a lefoglalhatóság helyességét állapítjuk meg.

A) Az egyik budapesti római katolikus egyházközség végrehajtást szenvedő ellen indított végrehajtási ügyben a végrehajtatók lefoglalták a végrehajtást szenvedőnek egyházi adóból² származó követeléseit.

¹ Borsodi, 113. — Az egyházközség pénztára tehát nem közpénztár. Közig. Bíróság P. 5. 324/1927. Vörös—Lengyel, II. 949.

² Voltaképen »egyházközségi adó« lenne a pontos megjelölés. Minthogy azonban az »egyházi« adó terminusának az egyházközséggel kapcsolatos hasz-

A végrehajtást szenvedő a foglalást előterjesztéssel támadta meg és arra hivatkozott, hogy a lefoglalt adók a közjótékonsági jövedelméhez tartoznak és így a Vt. 64. §. alapján foglalásmentesek; sérelmezte azt is, hogy a foglalásról nem az adózó hívőket, hanem a kerületi adószámviteli osztályt, az adófelügyelőséget, az illetékes általános érseki helynökséget, a budapesti római katolikus egyházközségek központi tanácsát és a végrehajtást szenvedő egyházközség törvényes képviselőjét és ügyészét értesítették a kibocsátott letiltási rendelvénnyel, holott az egyházi adót, ha az nem foglalásmentes, csak az adózó hívőknél lehetne letiltani, ezeket pedig még össze sem írták, még kevésbé vethették ki az adójukat.

A járásbíróság a végrehajtást szenvedő jogi álláspontját fogadta el és az előterjesztésnek helytadva, a lefoglalt követeléseket a bírói zár alól feloldotta. A Vt. 64. §-a szerint a közpénztárakból, vagy szegény- és alapítványi pénzalapból fizetendő kegydíjakra és olyan *jótékonsági és alamizsnapénz*ekre, melyek özvegyeknek, árváknak és általában szűkölködőknek, társulatok, intézetek, alapítványok, vagy egyesek által nyújthatnak, végrehajtás nem intéztethető. A járásbíróság indokolása szerint mármost az egyházközségi adó, mint a végrehajtást szenvedő jövedelme nem tekinthető olyan harmadik személy elleni követelésnek, amelynek lefoglalásáról a Vt. 79. §-a intézkedik; de még ha lefoglalható lenne is, akkor is nem az adókövetelésnek a végrehajtást szenvedővel azonosnak tekintendő behajtásával megbízott közegeknél, hanem csakis az adózó híveknél lehetne lefoglalni.¹

Míg az előbbi határozat lényegében a Vt. 64. §-ra látszik támaszkodni, egy másik járásbírószági végzés tovább megy. Amikor ugyanis hasonló esetben az egyik vidéki római katolikus egyházközség összeírt egyházi adókövetelésének letiltását megsemmisítette, arra hivatkozott, hogy az alapul szolgáló végrehajtási eljárás *magánjogi* követelések behajtására vonatkozik, viszont az egyházi adójövedelmek a kötelező költségvetési előirányzat szerint a végrehajtást szenvedőnek, mint *közjogi* testületnek és hatóságnak ugyancsak *közjogi* kötelezettségei céljára fordítandó. Nyilvánvaló tehát, hogy az efféle jövedelmek eredeti rendeltetésüktől el nem vonhatók, s azoknak a történt módon való letiltása,

nálata félreérthetetlenül a szűkebb értelemben vett egyházi adóra utal, stiláris okokból a két kifejezést váltakozva használjuk; ez annál kevésbé okozhat zavart, hiszen a II. részben az egyházközségi adóról van szó.

¹ Budapesti központi kir. járásbíróság Pk. V. 851.920/1932. számú végzése.

végrehajtási eljárás alá vonása fogalmilag kizárt, nem is említve azt, hogy a követelések további behajtása, értve ezen a közönséges végrehajtási eljárást, egyéb törvényes rendelkezésekbe is ütköznék (lásd: 600/1927. P. M. rendelet).¹ Másutt az egyházi adók lefoglalhatatlansága mellett érv gyanánt a megfelelő törvényes rendelkezés híján magasabb vallási, erkölcsi és állami szempont szolgál. (Sárbogárdi kir. járásbíróság Pk. 2633/1932/21. számú végzése, lásd fent 41. lap 1. jegyzet.) Ez utóbbi végzést felfolyamodással támadták meg, ám a törvényszék annak nem adott helyt, azzal az indokolással, hogy a római katolikus egyház-községek híveire egyházi és iskolafenntartási költségek fedezésére kivetett adók *közjogi* jellegű szolgáltatásoknak tekintendők, amelyek rendeltetésüktől el nem vonhatók, más célokra nem fordíthatók és így végrehajtás alá sem vonhatók magánjogi igényből származó követelések fedezésére.² Ugyanezt az álláspontot foglalta el a járásbíróság, amikor az egyik református egyházközségnek egyházi adó címen járó követelését foglalták le. Az egyházi adó, úgymond, amely az egyházközségi alkalmazottak díjazására is szolgál, bírói úton le nem tiltható.³ Amikor pedig a tiszaszentimrei református egyház, végrehajtást szenvedőnek több református egyháztagtól járó adókövetelését foglalták le bírói úton, ezt mint az eljárás semmisségét eredményező és így az eljárás bármely szakában hivatalból figyelembe veendő végrehajtási cselekményt a kir. törvényszék megsemmisítette. Indokolása szerint a bevett vallásfelekezetek híveitől járó ú. n. hitközségi adót mint a felekezet által fenntartott intézmények és szervek szükségleteinek biztosítására és így egyben a felekezet (egyház) erkölcsi céljainak megvalósítására szolgáló jövedelmet — miként a közjogi természetű adószolgáltatást sem — harmadik személyek az egyeseknél foglalás útján le nem tilthatják, hanem az harmadik személyek követelésének kielégítésére csak annyiban szolgálhat, amennyiben az intézmények és szervek költségvetésileg megállapított szükségletei — mint a felekezet erkölcsi céljait biztosító igények — kielégítést nyertek. Tehát az csak mint költségvetési felesleg foglalható le az egyházközség elleni végrehajtásban.⁴

Ez a határozat még óvatos, az egyházi adót nem tekinti közadó-

¹ A kiskunfélegyházi kir. járásbíróság Pk. 17.888/1933/11. és Pk. 17.888/1933/23. számú végzése.

² A székesfehérvári kir. törvényszék Pkf. 212/1934/27. számú végzése.

³ A váci kir. járásbíróság Pk. 3.760/1935/8. számú végzése.

⁴ A szolnoki kir. törvényszék Pkf. 3/1934/8. számú végzése.

nak, csak általánosságban jelenti ki, hogy az egyházi adó, *miként a közjogi természetű adószolgáltatás is*, foglalás útján le nem tiltható. Láthatólag elkerüli a világos állásfoglalást a tekintetben, hogy az egyházi adó közadó-e. De nem következetes akkor sem, amikor az egyházi adókövetelést mint költségvetési felesleget lefoglalhatónak jelenti ki. Bizonyára arra gondolt, hogy a gyakorlatban az egyházi adó a költségvetési szükségletet sem szokta fedezni és így álláspontja szerint le nem foglalható, de akkor meg felesleges és zavart okozó ez a költségvetési feleslegre utaló állásfoglalás-toldal.

A fenti határozatokban kifejezésre jutó nyomon, de a közjogi magánjogi végrehajtás szétválasztásának és az egyházi adó közadó jellegének fokozottabb hangsúlyozásán indul el az a törvényszéki indokolás, amely világos okfejtésével a végleges elvi álláspont kifejezéséhez a legnagyobb lépést teszi meg és így külön figyelmet érdemel. Az egyházi (hitközségi) adó, úgymond, nemcsak közadó módjára behajtható felekezeti szolgáltatás, hanem *valóságos közadó is*; ezt a jellegét a 600/1927. P. M. számú rendelet még jobban kidomborítja azzal, hogy az egyházi adót az együttesen kezelhető közszolgáltatások közé sorozza. Ezekre is vonatkozik tehát a K. K. H. Ö.-nak az a szabálya, amely szerint a közadó fejében *átvett*, a községek által *beszedett* és azok pénztárában levő közadókat sem az államkincstárnak, sem a hatóságoknak, sem a közadóknál érdekelt más testületeknek (az adott esetben a református egyháznak) magánjogi tartozásaiért végrehajtás alá vonni nem lehet. Az egyházi adó lefoglalhatóságára nem a végrehajtási törvény az irányadó. Így tehát nem lehet arra következtetni, hogy a bíróság által eszközendő végrehajtást tárgyzó törvényes rendelkezések az egyházi adó lefoglalása tekintetében tiltó rendelkezést nem tartalmaznak. A végrehajtási törvény és az azt kiegészítő rendelkezések ugyanis a *magánjogi* követelések végrehajtási módzatait elsősorban a polgári, magánjogi végrehajtás szabályai alá eső tárgyakra nézve szabályozzák, vagyis ama jogtárgyak tekintetében, melyek magánjogi értelemben birtokolhatók. A közjogi jogviszony tárgyaira nézve ellenben ezek a rendelkezések rendszerint egyáltalában nem, vagy csak annyiban irányadók, amennyiben az ily tárgyak lefoglalhatóságát kifejezetten megengedik, vagy tiltják. Az azonban, hogy a végrehajtási törvény és az azt kiegészítő rendelkezések valamely közjogi viszony tárgyára nézve a lefoglalhatóság szempontjából sem pozitív, sem negatív irányban rendelkezést nem tartalmaznak, még korántsem jelentheti azt, hogy az polgári úton feltétlenül végrehajtás alá vonható, mert a végrehajtási törvényen felül

a tételes közigazgatási jognak és eljárásnak, így tehát a K. K. H. Ö.-nak rendelkezéseit is figyelembe kell venni.¹

B) A másik csoportba már kevesebb bírói határozat tartozik, így mindenekelőtt az a törvényszéki végzés, amely a fentebb említett² egyik járásbírói végzés elleni felfolyamodást bírálta felül. A törvényszék két kérdést vizsgált:

1. Végrehajtási úton általában lefoglalhatók-e az egyházi adók ama egyházközségek elleni követelések kielégítése céljából, amelyeknek az adók bevételi forrásai; vajjon alkalmazható-e per analogiam a Vt. 64. §-a;

2. a végrehajtást szenvedőt megillető adók lefoglalásánál harmadadosokként kik értesítendőek, csupán az adózó hlvők, vagy mindazok a szervek vagy személyek is, amelyek, illetve akik a behajtásra, felosztásra és továbbításra jogosultak.

A kir. törvényszék az első kérdést azzal a kategorikus kijelentéssel döntötte el, hogy nincs oly törvényes rendelkezés, amely az egyházközségi adók lefoglalhatóságát megtiltaná. A törvényszék szemét csak a Vt. és az azt kiegészítő törvényekre szegezte és ezekben nem talált tiltó rendelkezést. Azt azonban szerintünk is helyesen állapította meg, hogy az egyházi adók nem tekinthetők oly jótékonyági és alamizsnápenzeknek, amelyekre a Vt. 64. §-a foglaltsmentességet állapít meg: az adók ugyanis nem önkéntes, a hívek tetszésére bízott adományok, hanem kötelező szolgáltatások. Ezek szerint tehát a Vt. 64. §-ának akár per analogiam való alkalmazhatóságáról sem lehet szó.³ Ellenben a kir. törvényszék nem vizsgálta az egyházi adó közjogi jellegét, az alapvető problémát, hogy csupán a bírói végrehajtást szabályozó törvényeket kell-e figyelembe venni. Annál jobban dolgozta ki azt az alárendeltebb jelentőségű foglálástechnikai kérdést, amelyet fentebb 2. alatt jelöltünk meg. Ez különben az első kérdés helyesirányú eldöntése után tárgytalan. Csupán teljesség kedvéért iktatjuk ide a törvényszék határozatának erre vonatkozó részét.

¹ A pestvidéki kir. törvényszék Pkf. I/3672/1936/11. számú végzése.

² Pk. V. 851.920/1932. számú, Vö. fent 181. lap 1. jegyzet.

³ A budapesti kir. törvényszék mint felfolyamodási bíróság 21. Pkf. 6136/1932/8. számú végzése, amellyel majdnem szó szerinti megegyezik a kecskeméti kir. törvényszék Pkf. 62/1934/28. számú végzése. Vö. még a kecskeméti kir. törvényszék Pkf. 4010/1933/17. számú végzését is. A fenti alsóbírói határozatokat, valamint az alábbi 88. számú polgári jogegységi döntvényt I. Igazságügyi Közlöny, XLVI. (1937), 102—108. Közzétéve mint JD. 88 (PHT. 1012): Polgári jogi Határozatok Tára, VIII. Budapest 1938, 312—325.

Amennyiben — úgymond — az egyházi adót az egyházközség közvetlenül jogosított kivetni és behajtani a hívóktól és a behajtott összeg százszázalékban csupán öt illeti, természetsszerűleg a lefoglalás következményeként harmadadosokként az egyes adózó alanyok értesítendőek. Ez azonban nem zárja el az egyházközség hitelezőjét attól a jogától, hogy az egyházközség adókövetelését, amennyiben azokat az egyházközség nem közvetlenül, hanem a kerületi adószámviteli osztály, illetve saját ügyvédje útján hajtatta be, ezeknél is lefoglaltathassa. A behajtási megbízás folytán ugyanis, alapuljon ez akár törvényes rendelkezésen, akár a végrehajtást szenvedő akaratelhatározásán, a behajtási szerv és aközött, akinek javára és érdekében a behajtás foganatosítatik, oly jogviszony keletkezik, amelyből az utóbbinak az előbbivel szemben a megbízás tárgyának behajtása esetén kétségkívül követelése támad. E viszonyban tehát adósként, illetve hitelezőként állanak egymással szemben és a hitelező egyházközség e követelésének lefoglalása és behajtása a harmadadosnak tekintendő behajtási szervtől, illetve személytől az egyházközség hitelezője részéről akadályba nem ütközhetik. Ehhez képest a végrehajtást szenvedők követelésének behajtásával megbízott közeget a végrehajtás szempontjából a végrehajtást szenvedővel azonosnak nem lehet tekinteni. Az eddig előadottak azonban nem vonatkozhatnak az egyházközség törvényes képviselőire,¹ a világi elnökre és a plébánosra, akik helyzetüknél fogva nem csupán a végrehajtás szempontjából, hanem egyébként is e minőségükben valóban a végrehajtást szenvedő egyházközséggel egy tekintet alá esnek. Bár az elmondottak az egyházi adókra általában állanak, az adott esetben mégis különbséget kell tenni az A) és B) osztályú adók között. Az A) csoportba tartozó hívek adójukat a lakásuk szerint illetékes kerületi adószámviteli osztálynál tartoznak befizetni. A hátralékos hívő ellen a behajtási eljárást ugyancsak az adószámviteli osztály foganatosítja. A behajtott, illetve befizetett adókat az adószámviteli osztály nem az egyházközségeknek küldi meg, hanem az egyházközségek központi tanácsának, amely azután azt 80%-ban felosztja az illető közigazgatási kerület területén levő egyházközségek között. Az A) csoportba tartozó hívóktól beszédett adó tehát közvetlenül nem illeti meg az egyházközséget. Az adózókkal szemben jogosítottként nem maga az egyházközség áll, úgyhogy az ily adók a végrehajtást szenvedő hitelezője által az adózóknál le sem tilthatók. Az egyházközségnek egyházi adóbeli követelése csupán

¹ L. ehhez fentebb 39. pont.

a központi tanáccsal szemben áll fenn, mégpedig ama összeg erejéig, amelyhez a felosztás útján jutott. A B) csoportba tartozó hívők adója ellenben közvetlenül az egyházközséget illeti meg teljes egészében, az adózó hívőktől kiindulva letiltható mindazoknál a szerveknél és személyeknél, amelyek kezén behajtás, továbbítás céljából átmegy.¹

C) Megállapítható tehát, hogy a rendes bíróságok egymástól eltérő jogerős határozatokat hoztak abban a kérdésben, hogy az egyházi adó az egyházközség ellen vezetett végrehajtás során lefoglalható-e, ha lefoglalható, milyen mérvben és ha nem korlátlanul, minő feltételekhez és korlátokhoz kötötten vonható foglalás alá. Az 1930. évi XXXIV. t.-c. (Te.) a kúria elé kerülő ügyek számának csökkenéséből előálló ama veszedelemet, hogy ennek folytán a joggyakorlat irányítása és a jogegység megóvása kicsúsznék kezéből, tudvalevőleg azzal ellensúlyozta, hogy a jogegységi határozatok meghozását az eddiginél szélesebb körben tette lehetővé. A Te. 128. § 2. pontja lehetővé teszi a jogegységi döntést, ha a rendes bíróságoknak bármilyen jogerős *határozata* között elvi kérdésben ellentét van és ha a kúria elnöke vagy az igazságügyminiszter az elvi kérdés egyöntetű eldöntésének biztosítását a jövőre szükségesnek tartja, holott a korábbi jog ezt ellentétes *gyakorlat* folytatásától tette függővé. A magyar királyi kúria elnöke, élvén ezzel a jogával, a vitás elvi kérdés egyöntetű eldöntésének biztosítását a jövőre szükségesnek tartotta és azt a jogegységi tanács elé utalta. A jogegységi tanács ez ügyben polgári döntvényt hozott, amely így hangzik: *az egyházi adó (hitközségi adó) a beveti felekezetekhez tartozó egyházközség (hitközség) ellen vezetett végrehajtás során nem foglalható le.* (Vonatkozással egyfelől a budapesti kir. törvényszék, mint felfolyamodási bíróság 21. Pf. 6136/1932/8. sz. és a kecskeméti kir. törvényszék, mint felfolyamodási bíróság Pkf. 4010/1933/17. sz., másfelől a pestvidéki kir. törvényszék Pkf. I. 3672/1936/11. sz., a székesfehérvári kir. törvényszék, mint felfolyamodási bíróság Pkf. 212/1936/27. sz. és a szolnoki kir. törvényszék, mint felfolyamodási bíróság Pkf. 3/1934/8. sz. határozatára.)

Ezekben foglalhatjuk össze a kérdésre vonatkozó bírósági határozatokat. Minthogy a polgári perrendtartásról szóló 1911 : I. t.-c. életbeléptetéséről intézkedő 1912 : LIV. t.-c. (Ppé.) 75. § 1. bekezdése szerint a m. kir. kúriának jogegységi határozatát a bíróságok mindaddig követni kötelesek, míg azt a kir. kúria teljes ülése meg nem változtatja, az egy-

¹ A budapesti kir. törvényszék mint felfolyamodási bíróság 21. Pkf. 6136/1932/8. számú végzésének indokolásából.

házközségi adó lefoglalhatóságának kérdése, legalábbis újabb törvényi szabályozás vagy az előbbi döntvényt megváltoztató kúriai teljesülési határozatig, nyugvópontra jutott.

A bírói végrehajtásjogi szemlélet elégtelensége.

45. Hátra van még, hogy a probléma megoldására alapul szolgáló érveket átszűrjük, megvizsgáljuk, milyen alapon hozta meg a kúria fenti jogegységi döntését, ellenőrizzük, hogy a döntés megállja-e helyét és teljesen kifogástalan-e?

Induljunk el az ú. n. *bírói végrehajtást* szabályozó törvényünk nyomán. Az első kérdés, amit el kell döntenünk, hogy ezen az úton eljuthatunk-e a megoldáshoz. Nemleges válasz esetén az a további kérdés merül fel, hogy jogrendszerünkben teljesen hiányzik-e a szabályozás, vagy pedig a bírói végrehajtást rendező törvényen és az ezt kiegészítő törvényeken kívül másutt azért találhatunk megfelelő szabályt.

Az a felfogás, amely az egyházi adók lefoglalhatóságát vallja, csak az ú. n. bírói végrehajtást tartja szem előtt, számára egyedül a Vt. az irányadó. A bírói végrehajtási eljárás pedig valóban nem sok kiindulópontot ad. Szóba jöhetne ugyan a Vt. 64. §-a, amely a jótékonyági és alamizsnapénzekre állapítja meg a végrehajtás alóli mentességet. Az egyházi adót azonban, mint fentebb érintettük, helyesen nem lehet a Vt. 64. § alá vonni, mert az egyházi adó a mi rendszerünkben se nem jótékonyági, se nem alamizsnapénz, sőt az belső ellentmondás nélkül nem is lehet. Ez a fenti felfogás, minthogy a végrehajtás alól mentes dolgok között az egyházi adót nem találja, az *unius positio est alterius exclusio* téves alkalmazásával, nyilván *argumentum a contrario* következtetéssel jut el arra a megállapításra, hogy nincs oly törvényes rendelkezés, amely az egyházi adó lefoglalhatóságát eltiltaná. Nem hiába szokták hangsúlyozni, hogy az *argumentum a contrario* következtetés csak igen gondos kritika mellett alkalmazható.¹ Mindazok, akik a jog alkalmazásával foglalkoztak, tudják, hogy csak a legnagyobb óvatosság mellett mondhatjuk ki: nincs törvényi rendelkezés erre vagy arra a kérdésre. Ha tekintetünket nem a jogrendszer egészére, hanem csak

¹ Lak József: Az *argumentum a contrario* elemzése. Magyar Jogi Szemle 1940. 8.

annak egy részére irányítjuk, ez hamar eredményezhet téves következtetést, amint erre az adott eset is példa. Ha ama kategorikus, rövidsége mellett is súlyos kijelentést kívánjuk leszögezni, hogy valamely kérdésre vonatkozólag nincs törvényes intézkedés, szorgosan és tüzetesen át kell tekintenünk a jogrendszer távolabbi vidékeit is, mert különben hamar eljutunk a könnyelmű szentenciához.

Másfelől azt is meg kell gondolni, hogy a végrehajtási törvény hallgatása, a kifejezett törvényi rendelkezés hiánya, kétféle irányban is nyitva hagyhatja a kaput: magyarázhatjuk úgy, hogy tudatósan ki kívánta zárni az egyházi adót a lefoglalhatatlanság zárt köréből, de viszont a Vt. foglalási tilalma hiányából sem következik szükségszerűen az, hogy az egyházi adókövetelés lefoglalható. Felmerülhetne még a következő feltevés is. Az előbbi megoldás ellen szólhatna az a körülmény is, hogy a Vt. és a novellája meghozatalakor a magyarországi egyházi adórendszer nem jutott még el a fejlődés ama fokára, mint különösen a háború után, ami egyik magyarázatát adhatja annak, miért nem szól a foglalás alóli mentesség körében az egyházi adóról; a törvényhozó kifejezett mellőzési akaratára inkább lehetne következtetni, ha abból az időből való lenne a Vt. és a novella taxációja, amikor az egyház-községi adózás kifejlődött, fennmaradván természetesen még mindig a törvényszerkesztési hiba és elnézés lehetősége. Ok lehetett az is, hogy a Vt. és novellájának idején uralkodó — mint mondani szokás — kor-szme nem kedvezett annak a gondolatnak, hogy az egyházi célt szolgáló adókövetelésnek az államhatalom ilyesfajta védelmét megadják. Megemlíthető e körben, hogy az 1909. évi XII. t.-c. az egyházi adóra az együttes kezelést még nem ismerte; erre vonatkozólag az első intézkedés az 1923. évi VII. t.-c.-hez kiadott 7000/1923. P. M. sz. rendeletben található.¹

Mindez azonban csak merő találgatás és ha több-kevesebb igazság lehet is benne, kérdésünk megoldásához nem visz közelebb. Tény az, hogy a Vt. és az azt kiegészítő, a bírói végrehajtásra vonatkozó törvények a lefoglalhatatlan dolgok között az egyházi adókövetelést nem említik és így a helyes felfogás szerint nyitva hagyják a kérdést. Az első lépés, amit meg kell tennünk, annak elismerése, hogy a kérdés megoldásánál nem kizárólag a bírói végrehajtás szabályai igazítanak el. A lefoglalhatatlanságra, vagy annak tilalmára megnyugtatóan csak a jogrendszer egészének szemléletéből következtethetünk.

¹ Takács—Voloszynovich—Kerecsy—Vas, 54.

Ezt a helyes álláspontot foglalja el a 88. számú polgári döntvény indokolása is. A végrehajtási törvényekben foglalt jogszabályokban — állapítja meg, amikor is az ú. n. bírói végrehajtásra gondol — arra nézve, hogy az egyházközségi adó bírói úton foglalás alá vehető-e vagy nem, nincs útmutatás. Abból azonban, hogy a végrehajtási törvények nem tartalmaznak olyan rendelkezést, hogy az egyházközség (hitközség) által tagjaitól beszedhető adó foglalási tilalom alá nem esik, nem következik szükségszerűen az, hogy az egyházközséget megillető és az egyházközségi tagtól még be nem szedett ilyen adókövetelés harmadik személy javára polgári úton vezetett végrehajtás útján foglalás alá vonható.

A döntvény indokolása e gondolatot alább mintegy hangsúlyként megismétli: a foglalásra vonatkozó tilalomnak a hiányából egymagából az egyházi adót (helyesebben: egyházközségi adót) illetően az említett jogcselekmény (lefoglalás) megengedett voltára okszerűen következtetni nem lehet és erre megvan az a nyomós érv, hogy *nem a bírói végrehajtási törvények irányadók* abban az esetben sem, ha az állammal, törvényhatósággal vagy községgel szemben fennálló magánjogi követelésnek a kielégítése végett az ezeket a közhatóságokat megillető kö zadónak vagy köztartozásnak harmadik személynél való lefoglalását kísérelnék meg; ilyen esetben az érvényben levő végrehajtási törvényekre hiába hivatkoznának, mert az a tény, hogy e törvények nem állítanak fel tilalmat erre az esetre, nem döntő, ha más jogszabály, és pedig a *közigazgatási végrehajtás körében* — amint alább látjuk — tartalmaz ilyen tilalmat.¹

A végrehajtás két neme. Az alap- és a végrehajtási eljárás egységének elve.

46. Az eddigiekből is kitűnik, hogy szükséges különbséget tenni a végrehajtás két csoportja, neme között, különösen esetünkben, ahol, mint láttuk, a bírói végrehajtás nem nyújt felvilágosítást. Tovább kell mennünk és azt kell keresnünk, van-e és milyen az a fentebb közigazgatásinak nevezett végrehajtás, amely jogrendszerünkben a bírói mellett helyt foglal.

Mindenekelőtt némi megvilágítást igényel a végrehajtás most szereplő két neme, *a bírói és a közigazgatási végrehajtás*. Ha jelző nélküli

¹ A kiemelés tőlem ered.

végrehajtási eljárásról beszélünk, az ú. n. *bírói végrehajtásra* gondolunk, és pedig pontosabban véve, ide nem értve a büntető végrehajtást.¹ E végrehajtási eljárás fogalma *tágabb* értelemben azt az eljárást öleli fel, amely rendszerint állami kényszer útján szabály szerint magánjogi igények kielégítését vagy biztosítását célozza; a *szűkebb* értelemben vett végrehajtási eljárás a valamennyi hitelező javára és az adós egész vagyonát megragadó csődeljárást nem foglalja magában, sem pedig a kényszeregyességi eljárást.² A magyar polgári perjogi irodalom is különbséget tesz a kettő között, amikor a jogosítványnak az adós jogügylete nélküli, rendszerint hatósági kényszer útján az adós elleni érvényesítését nevezi végrehajtásnak, amelyet a csődeljárástól elválaszt.³

Eme jelző nélküli végrehajtás a bírói végrehajtás, amellyel szembe szokás helyezni az igen tágkörű közigazgatási végrehajtást. Ez utóbbi *Tomcsányi*⁴ szerint átfogja mindazt a ténykedést, amely a közigazgatási intézkedésnek (határozatnak) az életben való tényleges érvényrejuttatásához, a közigazgatási intézkedésben kifejezésre jutó közakaratnak, ha kell, kényszerrel való megvalósításához szükséges. Eme sokrétű feladat nyilván az oka, hogy a közigazgatási végrehajtásnak kódexszerű eljárásjogi törvényét⁵ nélkülözzük, kivéve a pénzbeli köztartozások behajtására

¹ Eltérően a kánonjog. A Codex Iuris Canonici a bírói végrehajtás két nemét, a büntető (criminalis) és a jogvitató (contentiosus, korábban polgárinak nevezett) perre vonatkozó végrehajtást együttesen, egységesen szabályozza. Ez azzal függ össze, hogy az új egyházi törvénykönyv IV. könyvének (De processibus) első része (De iudiciis) első sectiójában az eljárás típusául választott rendes peres eljárást, a második sectióban a házassági és a büntető eljárást tárgyalja, úgy azonban, hogy az első sectióban a valamennyi kategóriára azonos eljárási szabályokat adja és így az ítélet végrehajtására vonatkozókat is, a második sectio csak az eltéréseket jelöli meg. V. ö. szerzőtől: Az ítélet végrehajtásával kapcsolatos főbb kérdések, 22, ugyanott (3. § 15. s köv.) a közigazgatási és a bírói végrehajtásról elmondottakat is.

² *Blomeyer* Károly: Zwangsvollstreckung, Berlin—Leipzig, 1933, 1.; *Hellwig* Konrad: Lehrbuch des Deutschen Civilprozessrechts, I. Leipzig, 1903, 54.; *Wach* Adolf: Handbuch des Deutschen Civilprozessrechts I, Leipzig 1885, 46, 49.

³ *Magyary Géza—Nizsalovszky Endre*: Magyar polgári perjog³. Budapest, 1939, 19.

⁴ A magyar közigazgatási jog alapintézményei. Budapest, 1926, 176.

⁵ Már régebben előnyösnek tartották az egységes szabályozást, viszont kifejezést adtak annak is, hogy az ügyek sokféleségére tekintettel majdnem lehetetlen a közigazgatási végrehajtást minden részében egy egységes kódex-

vonatkozó végrehajtást egységesen és részletesen szabályozó eljárást.¹ Ha ma közigazgatási végrehajtásról beszélünk, legtöbbször erre az utóbbira gondolunk.

Ami már most a bírói és a közigazgatási végrehajtási eljárás közötti elvi különbséget illeti, sokan úgy vélik, hogy az első a magánjogi, a második a nyilvánjogi igény érvényesítésére, kikényszerítésére irányul. Ez az elméletileg kétségtelenül szépen megfogalmazott tétel azonban szemben találja magát a valósággal, ahol is úgy látjuk, hogy kivételesen bár, de a bírói végrehajtás közjogi igények kikényszerítésére is irányulhat. Gondoljunk csak mindjárt a Vt. 1. §-ának *f*) pontjára, amely a bírói végrehajtás alá utalja a büntető bíróságoknak vagyoni marasztalást tartalmazó jogerőre emelkedett határozatát, a *h*) pontja pedig a fegyelmi bíróságoknak, továbbá a közigazgatási és pénzügyi hatóságoknak ama végrehajtható határozatairól szól, melyeket az érvényben levő jogszabályok bírói végrehajtásra utalnak, — amihez

ben egyöntetűen szabályozni. V. ö. Végrehajtási eljárás című cikket a *Márkus-féle Magyar Jogi Lexikonban*. VI. Budapest, 1907, 1014—1015. és *Kmetty Károly: A magyar közigazgatási jog kézikönyve*³. Budapest, 1902, 296. A magyar közigazgatási végrehajtás kodifikálásának ügye újabban jelentős lépéssel haladt előre. *Magyary Zoltán* (A magyar közigazgatás racionalizálása, Budapest 1930) a közigazgatás jogszerűségének fejlesztése és a jogállamban elismert állampolgári jogok védelme szempontjából halaszthatatlan feladatnak tekinti a közigazgatási eljárás és végrehajtás kodifikálását, amelyet a racionalizálási programmban első helyre tesz. A közigazgatási eljárás egységes szabályozására irányuló törekvések (*Valló József: A közigazgatási eljárás*, Budapest 1937) felölelik a közigazgatási végrehajtási eljárást is (*Mártonffy Károly: A magyar közigazgatás megújulása*, Budapest, 1940, 185), sőt már a tervezet is napvilágot látott (*Közigazgatási eljárás. Tervezet. A korszerű közszolgálat útja*. Budapest 1939. Közzéteszi vitéz *Keresztes-Fischer Ferenc*. Összeállította: *Szítás Jenő*), amely második részében (35—145 §) foglalkozik a közigazgatási végrehajtási eljárással is. Az osztrák közigazgatási végrehajtási eljárás (*Verwaltungsvollstreckungsgesetz, Bundesgesetz v. 21. VII. 1925, BGBl. Nr. 276, über das Vollstreckungsverfahren in der Verwaltung*), amelynek egyes elvei nálunk is figyelmet keltettek, páratlan hatással volt a lengyel, jugoszláv, csehszlovák közigazgatási végrehajtásra is. (*Szítás*, 9—12.)

¹ 1923. évi VII. t.-c. a közadók kezeléséről s az ennek végrehajtása tárgyában kiadott 1923. évi 7000. P. Ü. M. számú utasítást, illetve az 1927. évi-V. t.-c. 70. §-ában foglalt felhatalmazás alapján kibocsátott 600/1927. P. M. rendeletet a közadók kezelésére vonatkozó rendelkezések hivatalos összeállítása tárgyában, KKHÖ (közölve *Vinczenti Gusztáv: Végrehajtási eljárás*², Budapest, 1930, 826 s köv.), kiegészítve a 100.000/1929. VII/a. P. M. számú rendelettel.

hozzátehetjük, hogy a polgári bíróság jogerős ítélete és végzése, amelyet az 1912. évi LIV. t.-c. 31. §-a a kielégítési végrehajtható közokiratok között elsőnek említ, szintén dönthet fogalmilag közjogi természetű igény tárgyában is.

Mindez azzal függ össze, hogy a *bírói út* és a *közigazgatási út* elvi határai fennállanak ugyan, ám ezt számos kivétel töri át. A polgári per bírása, amikor a Pp. 180. § 1. pontjában megjelölt pergátló kifogás tárgyában kell döntenie, a hatásköri vita leple alatt nem egyszer kénytelen azzal a korántsem egyszerű kérdéssel foglalkozni, hogy a jogvita a magánjog vagy a közjog körébe tartozik-e; még többször jelentkezik természetszerűleg ez a kérdés a Hatásköri Bíróság (Hb.) előtt.

Bírói gyakorlatunk az általános eligazító elvet akként fogalmazza meg, hogy a magánjog körébe tartozó jogviták, hacsak a törvény vagy más törvényes jogforrás nem tesz kivételt, általában a rendes bíróságok hatáskörébe tartoznak.¹ Magánjogi jogviszonyból származó vitás ügyek csak abban az esetben tartoznak a közigazgatási hatóság hatáskörébe, ha van olyan törvényes jogszabály, amely azokat kifejezetten közigazgatási útra utalja.²

Vizsont hatásköri jogrendszerünknek ugyancsak egyik sarkalatos alaptétele, hogy a közjogi jogviszonyból származó vitás ügyek csak az esetben érvényesíthetők rendes bírói úton, ha van olyan törvény vagy más törvényes jogszabály, amely az illető követelés érvényesítését kifejezetten rendes bíróság hatáskörébe utalja.³ Hasonlóan már a korábbi gyakorlat is: közjogi természetű jog és kötelezettség létezésére, fennállítására, tartalmára és terjedelmére vonatkozó vitás jogkérdés eldöntése a közigazgatási hatóság hatáskörébe tartozik.⁴ Mindezek feltételezik, illetve azon alapulnak, hogy bár az 1869. évi IV. t.-c. a bíraskodást a közigazgatástól elválasztotta, ám jogrendszerünk a hatáskör szempontjából nyilván célszerűségből a határvonalat nem egészen pontosan a magánjog-közjog elválasztó vonala szerint húzta meg. Ezt annál

¹ Hb. 27. 1925 okt. 12. Hasonlóan és már korábban is a magánjog körébe tartozó *vagyoni jogi* igényre nézve: Hb. 5. 1923. ápr. 16. *Térly Gyula: Hatásköri jogszabályok és hatásköri határozatok tára*, XI., Budapest, 1924, 269.

² Hb. 40. 1924. Hatásköri jogszabályok, XII. 151.

³ Hb. 34. 1928. ápr. 30. Hatásköri jogszabályok XII. (1924—1931.) Budapest, 1939, 293.

⁴ Kúria P. 6624/1916. *Fabinyi Tihamer: A polgári perrendtartás és joggyakorlata*, Budapest 1931, I. 363.

kevésbé tehetette meg a gyakorlati jog, mert maga az elmélet szerint sem túlélés a cezúra, nem is beszélve arról, hogy a világi jogban a közjog és a magánjog fogalmáról folyó, mondhatjuk évezredes vitát sem zárták le.¹

A bírói és a közigazgatási hatáskör elválasztása kérdésében tehát nem kizárólagosan az igény közjogi vagy magánjogi mivolta dönt, így tehát, legalábbis a joggyakorlat számára és a bírói és a közigazgatási végrehajtás szempontjából más, könnyebben konkretizálható megkülönböztető jegyet kell keresni. Az elválasztást szerintünk talán inkább azon az alapon lehetne elvileg megvonni, hogy a bírói végrehajtás a bírói határozatok végrehajtását jelenti, míg a közigazgatási végrehajtás a közigazgatási hatóság és sajátos helyzeténél fogva a Közigazgatási Bíróság határozatának és intézkedésének megvalósítását. Ez az elválasztás kevesebb hibaforrást és kivételt tartalmaz, ám tudnunk kell, hogy ezzel még nem küszöböltük ki azokat az eseteket, amelyekben e szabályt a külön törvény vagy törvényes intézkedés áttörheti és át is töri.

Ezt az álláspontot foglalja el a magyar bírói gyakorlat is: a határozat végrehajtására, ellenkező tételes jogszabály hiányában a végre-

¹ V. ö. Tóth Lajos: *Közjog-magánjog*, Magyar Jogi Szemle 1920 (I.) 460 s köv., 519 s köv. Tomcsányi Móric: A közjog és magánjog határa, u. o. 1921 (II.) 401 s köv., 465 s köv. Ruber József: Kritikai tanulmányok a közjog és a magánjog megkülönböztetésének a kérdéséhez, u. o. 1922. (III.) 14 s köv. és vitéz Moór Gyula: A jogrendszer tagozódásának problémája. (Értekezések a filozófia és a társadalmi tudományok köréből, a Magyar Tudományos Akadémia II. osztálya rendeletéből, V. köt. 2. sz. Budapest, 1937.) című újszerű megállapításokat tartalmazó értékes dolgozatát, amelynek az egyházi jogra vonatkozó részéhez (40. lap) a kánonisták eddig még nem szóltak hozzá. Ezúttal be kell értnünk a kiemeléssel, minthogy munkájának ismertetése dolgozatunk tárgyától túlmessze vezetne. — L. még Ereky István: A tárgyi jog dualizmusa, Emlékkönyv Kolosváry Bálint dr. jogtanári működésének negyvenedik évfordulójára Budapest 1939, 141—176 (különösen 173. s köv.) közjogfogalmát, amely az államon belül az egyházak közjogi jelentőségét helyesen hangsúlyozza; a kánonjog minősítése feladata körén kívül esett.

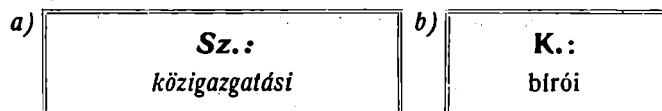
A római jognak ma is sokat idézett megkülönböztetésére (*Publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum, quod ad singulorum utilitatem: sunt enim quaedam publice utilia, quaedam privatim*, I. 1 D 1, 1. § 2; az első röviden a néperdekű, a második a magánérdekű jog; közhasznú-magánhasznú életviszonyok) vonatkozóan tudnunk kell, hogy az a jog *alanyát* nézi és nem a *tárgyát*. Ma a közjog a közhatalom szervezetére és gyakorlására vonatkozó jogot (alkotmányjog, közigazgatási jog, büntetőjog, perjog) jelenti, a magánjog a nem közhatalmi életviszonyok jogrendje. Minderre nézve v. ö. *Notter*, Római jog I., 20.

hajtás tárgyául szolgáló határozat hozatalára hatáskörrel bíró hatóság van hivatva; kifejezett ellenkező tételes rendelkezés hiányában bírói hatóság határozatát bíróság, közigazgatási hatóság határozatát közigazgatási hatóság hajtja végre.¹ Ez lényegében más szóval a *végrehajtás és a végrehajtás alapjául szolgáló határozat (rendelkezés) eljárási egységének* elvét jelenti. Ugyanígy: végrehajtási hatáskör hiányában közigazgatási hatóság határozatát közigazgatási hatóság, bírói hatóság határozatát bíróság hajtja végre.² Meg kell jegyeznünk, hogy az irodalomban nem hiányzik hang, amely szerint abban az esetben, ha a közigazgatási határozatok végrehajtását tételes rendelkezés az ú. n. bírói végrehajtás körébe utalja, akkor közigazgatási kényszerrel, közigazgatási végrehajtással állunk szemben, — csak csupán polgári perjogi formában.³

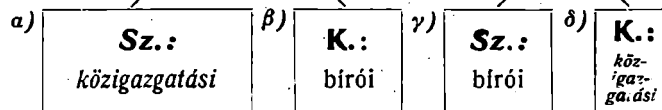
A fentiek alapján lehetséges variációkat táblázatszerűen a következőként lehetne ábrázolni:

I. Közjogi viszony:

A) Alapeljárás

B) Végrehajtási eljárás

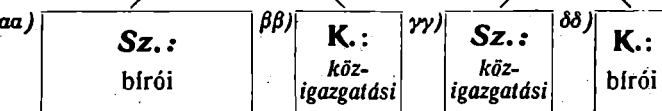

II. Magánjogi viszony:

AA) Alapeljárás

BB) Végrehajtási eljárás

¹ 1923. Hb. 66. 1924 jún. 21, Fabinyi, I. 317.

² 1929. Hb. 41. 1930 márc. 31. Azonos: 1927. Hb. 21. Hatásköri jogszabályok XII. 88. A párbérügyek végrehajtási bifurkációjára v. ö. Visky 209.

³ Blomeyer, 4: Verwaltungszwang in zivilprozessualen Formen.

Sz. = szabályszerinti eset.

K. = kivételes eset.

A közigazgatási végrehajtás esetei : α , δ , $\beta\beta$, $\gamma\gamma$.

A bírói végrehajtás esetei : β , γ , $\alpha\alpha$, $\delta\delta$.

Az eljárási egység elve érvényesül az $a \rightarrow \alpha$, $b \rightarrow \gamma$, $\alpha\alpha \rightarrow \alpha\alpha$, $\beta\beta \rightarrow \gamma\gamma$ esetekben ; e szabály áttörései ; $a \rightarrow \beta$, $b \rightarrow \delta$, $\alpha\alpha \rightarrow \beta\beta$, $\beta\beta \rightarrow \delta\delta$.

47. A fentiek alapján felhozottakat most már a következőként értékesíthetjük. Tisztázni kell, hogy az egyházközségi adó letiltásának kérdése a bírói avagy a közigazgatási végrehajtási eljárás körébe esik-e? Ne tévesszen meg, hogy az egyházközség ellen magánjogi címen indított végrehajtási eljárás bírónak minősül. E ponton nem állhatunk meg. A végrehajtást szenvedő egyházközség adókövetelésének letiltásánál szóbajön a letiltott követelés minősége is, amint pl. az állam, község ellen magánjogi igény alapján indított bírói végrehajtás során is vannak gétaak, amelyeket, hogy példánknál maradjunk, a végrehajtást szenvedő állam vagy község letiltott követelésének közadó jellege alapján a közigazgatási végrehajtás tételes rendelkezése emel. A probléma tehát az, hogy az egyházközségi adó lefoglalása melyik, a bírói vagy a közigazgatási végrehajtás szabályai szerint döntendő-e el. Ám ehhez, úgy véljük, már az előző bekezdések is nyújtanak némi támpontot : vizsgálni kell, hogy az egyházközségi adóra vonatkozó jogkérdés a magánjog vagy a közjog birodalmába tartozik-e, hogy a polgári bíróság vagy a közigazgatási hatóság hatáskörébe van-e utalva. Ha a szóbanforgó jogviszony közjogi, akkor csak abban az esetben tartozhat polgári bíróság elé, ha ezt kifejezett jogszabály rendeli. Ezután azt kell megállapítani, van-e tételes rendelkezés, amely a közjogi vonatkozású és így szabály szerint a közigazgatási hatóság hatáskörébe tartozó jogviszony tárgyában döntő határozat *végrehajtására* vonatkozó kérdéseket a bírói végrehajtás körébe utalja. Ha nincs, akkor a végrehajtás és az alapjául szolgáló eljárás egységének elvénél fogva a végrehajtásra is a közigazgatási hatóság hivatott és a közigazgatási végrehajtás szabályai az irányadók.

Esetünkre visszatérve azt kell tehát mindenekelőtt vizsgálni, hogy az egyházközségi adóra vonatkozó jogviszony magánjogi vagy közjogi-e. Ha közjogi a jogviszony, maga az alapviszony közigazgatási hatóság vagy autonóm egyházi hatóság, de semmiesetre sem világi bíróság elé tartozik, hacsak ellentétes tételes törvény, vagy törvényerejű más jogszabály nincs. Ha pedig az egyházközségi adó alapviszonya nem bíróság,

hanem közigazgatósági hatóság elé tartozik, az egyházközségi adó *végrehajtására* vonatkozó kérdésekre sem a bírói, hanem elsősorban, sőt ellentétes jogszabály hiányában kizárólagosan a közigazgatási végrehajtás szabályai az irányadók, hacsak nincs oly különös törvény, vagy törvényerejű más jogszabály, amely a bírói végrehajtás szabályainak alkalmazását rendelné. Ezek szerint elsősorban az egyházközségi adó jogviszonyát kell minősítenünk.

A vallásfelekezetek jogállására irányadó állami szempontok.

48. Az egyházi adóviszony közjogi vagy magánjogi jellegéhez azonban a kiindulópontot a felekezetek, közelebbről a római katolikus egyháznak jogrendszerünkben elfoglalt jogállása adja meg. Kétségtelen ugyanis, hogy olyan jogrendszerben, amely a felekezeteket a magánjogba szorítja vissza, az egyháztagoktól járó adószolgáltatás államjogi jellege és ennek következménye — egyházi adó ilyenkor is lehet¹ — más, mint olyan jogrendszerben, amely a felekezetek jogállását a közjog magaslatába emeli; a közjogi viszonyra ugyanis általában a magánjogiaktól eltérő elvek és szempontok irányadók.

Az Egyháznak az állam jogrendjében elfoglalt jogállása történeti előzmények és a rendezéskori egyházpolitikai hatóerők bonyolult eredménye. Anélkül, hogy ezúttal az Egyház és az állam kérdéskomplexumát kívánnók teljes egészében feltárni, amely önálló vizsgálódást igényel, szükséges, hogy az Egyház hazai jogállásának megvilágítása céljából e gondolatkörben néhány lényeges szempontot legalább részben érintsünk.

Ezt a feladatot el kell határolnunk és le kell szorítanunk a legszűkebb keretre. Így bármennyire nehezünkre esik, le kell mondanunk a kánonjog, respektive az Egyház álláspontjának² részletes kifejtéséről. Azt azonban ki kell emelnünk, hogy az irodalomnak, ha a katolikus egyház elveivel, vagy a tényleges egyházpolitikai viszonyokkal összeütközésbe nem akar jutni, az Egyház és az állam közti viszony tárgyalásánál meg kell különböztetni, amint azt *Notter* Antal már három évtizeddel ezelőtt

¹ L. 22 s köv.

² L. erre legújabban *Gálos László*: Az Egyház alkotmányának szerkezete és érintkezőpontjai a világi alkotmányokkal. Pécs 1940.

hangsúlyozta,¹ az Egyház *tanítói és törvényhozói* működését. Az Egyház álláspontját tehát mint ismertet kell feltételeznünk, mert célkitűzésünk, amely az egyházközségi adóviszonynak az *állami jog* szempontjából való minősítését keresi, fejtegetésünknek határt szab. E feladat az állam egyházpolitikai felfogásának némi megismerését kívánja, anélkül természetesen, hogy a szóhajóható felfogásoknak az Egyház álláspontjával ellentétes részét kívánná propagálni. Fel kell tételeznünk továbbá az Egyház és az állam közti viszonyra vonatkozó különböző rendszerek alapelveinek ismeretét, amelyből kitűnik, hogy az állam időben és térben igen eltérő módon foglalhat állást az Egyházzal szemben és még különbözőbb lehet eme állásfoglalás jogi konstrukciója. A kiindulópontot mindenestre nem utolsósorban az államnak az Egyház működésére, céljaira vonatkozó helyeslő, közömbös vagy elutasító értékelése adja meg.

Persze, ha a modern állam méltányolja is az Egyház érdemeit, ezt nem oly módon teszi, mint például régebben a középkorban, amikor a szoros kapcsolat folytán szinte azonosítani lehetett a kettőt olyanformán, mintha az Egyház ugyanegy fizikai személy vallási érzését személyesítette volna meg. A modern állam elismerésében inkább az Egyház erkölcsi erejének értékelése rejlik, mintsem a kedvezményezett Egyház hit- és fegyelmi rendszerének teljes átvétele, hiszen az örök üdvösségre vezetést nem emeli állami feladatai közé.² Az egyház és állam közti reláció rendezése sokszor mozog a politika mezején, hiszen ezért szokás egyházpolitikáról beszélni, sőt sokan úgy vélik, hogy a konkordátum sem jogi jelenség, hanem egyszerűen politikai fogalom.³ Ha az

¹ A természetjog, Budapest, 1906, 51—52: A tanító egyház hittani kijelentéseket tehet az egyház és az állam között való viszonyról; de hogy e kijelentések egyszersmind az Egyház jogi törvényhozásának és közigazgatásának a tényeivé válnak-e, az az egyházpolitikai viszonyoktól függ, vagyis célszerűségi kérdés.

² *Jemolo* Carlo Arturo: *Lezioni di diritto ecclesiastico*, Città di Castello, 1933, 26 sköv.; *Fedele* Pio: *Appunti di diritto concordatario*, Studi Urbinati, anno XI. (1937) n. 1—2.; kny. Urbino 1937, 12. *Schiappoli* Domenico: *La qualificazione delle relazioni fra lo Stato e la Chiesa in Italia*, Archivio di diritto ecclesiastico, a. 1939 n. 2.; kny. Róma 1939, 6. V. ö. *Ottavianit* is, II. 46. sköv.

³ *Schiappoli* Domenico: *Natura giuridica dei concordati e degli accordi fra lo Stato e le varie chiese*, Memoria letta all'Accademia di scienze morali e politiche della Società Reale di Napoli, Napoli, 1934, 44.; cáfolatára nézve v. ö. *Piola* Andrea: *Trattato e concordato fra Italia e Santa Sede (Devoto)*, 1935, 17—20. és: *Stato e Chiesa dopo il Concordato*, S. Margherita Ligure, 1937, 17. sköv. Az olasz irodalom másik kedvenc témája az állam és Egyház

alábbiakban nem egyházpolitikai, hanem jogi vizsgálódás is a célunk, ám az Egyház és az állam viszonyára vonatkozó, az állam szempontjából alapvető megfontolásokat mégsem mellőzhetjük teljesen.

49. Az Egyház és az állam közti viszony újabb alakulására vonatkozó kísérletek arról győzhetnek meg, hogy magának az államnak sem áll érdekében a szűkebb-tágabb symbiosis meglazítása, de másfelől nem dughatja fejét a homokba azzal sem, hogy nem vesz tudomást az Egyház sajátos jogrendszeréről, amely eredetét a kánonjog szerint nem az államtól veszi. Mind az Egyháznak, mind az államnak akarva, nem akarva el kell fogadnia a másik létét és jogi berendezkedésénél azt figyelembe kell venni.¹ A helyes világi jogi álláspont

közti viszony minősége, amelyre itt csak utalhatunk; 1. a legújabb vitát *Checchini A.*: La qualificazione giuridica delle relazioni fra lo Stato italiano e la Chiesa, Rivista di diritto pubblico, 1930, I. 583. sköv. *Jemolo Arturo Carlo*: Sulla qualificazione giuridica dello Stato italiano in ordine alle sue relazioni con la Chiesa, u. o. 1931. *Checchini A.*: Introduzione dommatica al diritto ecclesiastico italiano, Padova, 1937, *Jemolo A. C.*: La classifica dei rapporti fra Stato e Chiesa (a proposito di un libro), Archivio giuridico, 1938, vol. CXIX, fasc. 1, (quarta serie, vol. XXXV, fasc. 1.) *Checchini A.*: Sulla qualificazione giuridica delle relazioni fra lo Stato italiano e la Chiesa, Rivista di diritto pubblico 1938, 484. sköv., *Schiappoli D.*: Manuale di diritto ecclesiastico, Napoli, 1934, I. 79. sköv. és La qualificazione delle relazioni fra lo Stato e la Chiesa in Italia, Archivio di diritto ecclesiastico, 1939, n. 2. 181. sköv., valamint a milánói Szent Szív Egyetem kiadványának (Studi storici e giuridici per il decennale della Conciliazione tra la Santa Sede e l'Italia (Pubblicazioni dell'Università cattolica del S. Cuore II., scienze giuridiche, voll. LXV—LXVI, Chiesa e Stato II. Studi giuridici, Milano 1939) több dolgozatát. A jegyzet elején említett konkordátumok problematikájáról behatóan tájékoztatnak *Stutz Ulrich*: Konkordat und Codex, SB. d. preuss. Ak. d. W., XXXII., *Barion Hans*: Konkordat und Codex, Kirch. Abh. 117 118. *Brière Yves de la S. J.*: La renaissance contemporaine du droit canonique dans plusieurs législations séculières grâce aux divers concordats du pontificat de Pie XI., Revue de droit international et de législation comparée, 1935, 213 sköv. és mindenekelőtt *Wagnon Henrik*: Concordats et Droit International (Universitas Catholica Lovaniensis, Dissertationes, Series II., Tomus 29.) v. ö. ehhez *Köstler Zsófia*, XvI. 548 sköv. Továbbá *Brière Yves de la*: L'oeuvre concordataire de Pie XI. à la rencontre du droit civil, Chiesa e Stato, I., Milano 1939, 511 sköv. *Parsy P.*: Les concordats récents. Histoire, analyse règles communes, Paris 1936.

¹ *Meszlényi Zoltán*: A kánonjogi tanulmányok fontossága, Szent István Akadémia történelmi, jog- és államtudományi osztályának felolvasásai. Pécs, 1930, 17.

szerint¹ sem az állam, sem az Egyház nem tekinthet el büntetlenül annak felismerésétől, hogy a másik önálló hatalom, amely életerejét nem a másiktól, hanem saját forrásaiból nyeri. Ha azonban azt mondjuk, hogy főleg a két meggondolás — az államnak az egyházakra vonatkozó értékelése és az Egyház különálló jogrendjét elismerő vagy el nem ismerő tevékenysége — irányítja az egyházpolitikai berendezést, ezzel még nem zártuk ki a többi jogi és politikai hatóerők szerepét.

Az utolsó két évszázad kísérletei is arról győzhették meg az államot, hogy az embereket, akiknek összessége az államalkotó népességet teszi ki, nem lehet vallásilag közömbös állampolgárokká és vallásilag mélyenérző egyháztagokká szétszakítani, hogy az állam, amely nem minden polgára számára tudja pótolni a lelkiismeretet, az eget, a legfőbb bírót és a legfőbb jót, a vallás területén nem tud úgy tevékenykedni, mint a politikain és az egyházakat nem tekintheti úgy, mint az egyik igazgatási ágába beletagozott közületét.² De az is nyilvánvaló, hogy az Egyház az állam számára nem elhanyagolható mennyiség, az állam szempontjából már saját jólfelfogott érdekében sem lehet közömbös a tekintélyi gondolatot ápoló Egyház szociális segítségére,³ aminthogy az állam alapjai közül az Egyház az etikailag első és a legfontosabb, amelyet nem tud pótolni «noch so fein erdachte politische Form»⁴ sem, többek között azért sem, mert nem rendelkezik az emberek belső világát megfogó és átható olyan erővel, amely, mint ismeretes, az Egyház sajátja. Az abszolút javakat szem előtt tartó Egyház tudva-levőleg sohasem elégedett meg azzal, hogy csak a cselekvéssel, az ember külső világával törődjék, hanem egyforma értéket tulajdonított az em-

¹ *Hussarek v. Max* : Grundriss des Staatskirchenrechts² Leipzig, 1908, 2.

² *Lampert*: Kirche und Staat, I. 3, 4. *Meszlényi*, 17. A francia szeparáció három évtizedének változatos és fokozatosan enyhülő irányzatára v. ö. Gabriel *Le Bras*: Trent ans de séparation, Chiesa e stato, II., Milano 1939, 425—464.

³ *Biavaschi Giovanni B.* : Il problema dell'autorità civile nel diritto pubblico vigente, Udine, 1910, 85.; *Cathrein V.* : Die Aufgaben der Staatsgewalt, Freiburg i. Br. 1882, 80. sköv. A természetjog egyedül illetékes magyarázójának, az egyházi tanító hivatalnak a szociális életre vonatkozó tevékenységére v. ö. *Notter*: A természetjog 49, sköv. és: A munkások jogai, «Kolping» 1904. I sköv. Hogy pedig a természetjogi igazságosság a gazdaságpolitikai és a társadalmi kérdés elnevezése alatt egybefoglalt kérdéstömegnek a főmozgatója, v. ö. *Notter*: A szociális igazságosság, Társulati Értesítő, 1898. 7. sz. és: A természetjog, 15.

⁴ *Lampert*, I. 40.

ber belső és külső világának, organizációja segítségével az emberi lélek mélységeibe tud lehatolni,¹ olyan területre, amelyen vele az állam nem sok sikerrel versenyezhet. Nem lehet vitás az a ma már szélteben elismert tétel sem, hogy a népek politikai élete minden időben erkölcsi és vallási fejlődésükkel áll szoros összefüggésben.

Az államnak a kereszténység mutatta meg, hogy az emberiségnek nemcsak az állam a legmagasabbfokú szervezete, hanem a pusztán földi célokat szolgáló s az állami funkción felülemelkedni nem tudó ókori vallásoktól eltérően alakult Egyház is, amelyről az ellenfele² sem tagadhatta, hogy a legátfogóbb és leghatalmasabb, a legbonyolultabb és mégis a legegységesebb alkotás, amelyet a történelemből ismerünk és amely, hozzátehetjük, egyben a ma fennálló hatalmak között jogilag a legrégebbi is. Ha az állam elérkezik arra a magaslatra, hogy elismeri az egyén vallási szempontból állammentes életkörét és egyben az emberi élet ama dualizmusát, amelynek egyik tényezője az állam, a másik pedig az eredetében és fennállásában az államtól független Egyház, amely utóbbi sajátos feladatainak megfelelően külön jogrenddel rendelkezik,³ csak a történelmi életszemlélet és az egyoldalúságtól ment valóság talajára helyezkedik.

Bármily álláspontot foglaljon is el mindezek tekintetében, a teljes negációtól a valóságos és burkolt közömbösségen keresztül az Egyház jelentőségét és jogi rendjét jóindulatúan támogató értékelésig, — az állam nem áll meg az elvi kijelentésnél, hanem felfogásának saját jogrendjében is kifejezést ad többek között úgy, hogy az Egyházat az egyesületekhez és alapítványokhoz hasonlóan a magánjogába helyezi, vagy pedig úgy, hogy az Egyházra kedvező értékelésének, az Egyház nagyobb fontosságának közjogi fogalmazást ad. Az állam saját szempontjait valamennyi, a területén tevékeny vallással szemben felveti. Nem szükséges hangsúlyozni, hogy ennek eredménye lehet valamennyire nézve azonos, de lehet eltérő is, ahhoz hasonlóan, hogy az állam értékelése egyforma, vagy különböző-e. Az állam tulajdoníthat az egyes vallásfelekezeteknek nagyobb és kisebb jelentőséget, közérdekű vagy kevésbé közérdekű fontosságot, ehhez képest más és más lesz az egyes

¹ *Jemolo A. C.*: Il nostro tempo ed il diritto, Archivio giuridico, «Filippo Serafini», vol. CVII, quarta serie vol. XXIII (1932) fasc. II.; kny. Modena, 1932, 41. és *Notter*, A természetjog 11 sköv., 66 sköv.

² *Harnack Adolf*: Das Wesen des Christentums 1900, sköv. 153.

³ *Notter Antal*: Egyetemi előadások, (Patona) 1—6.

vallások jogi helyzete. Az állam, mint alább látjuk, valamennyi elismert vallásfelekezetnek megadhatja a nyilvánjogi jelleget és pedig olyanformán is, hogy a vallásfelekezet vagy köztestület, vagy pedig egyáltalán nem jogalany és nem korporáció; az ilyenfajta rendezésnél egyik felekezet sem lehet pusztán magánegyesület, amint azt a régi osztrák jogra *Hussarek* megállapítja.¹ Mindez azonban nem akadályozhatja meg az államot abban, hogy az egyformán nyilvánjoginak minősített vallásfelekezet közül némelyiknek sajátos kedvezményt ne adjon, vagy korlátozásnak ne vesse alá; az állam szempontjából a közérdekű jelentőségük különféle foka az a mérték, amelyhez a nyilvánjogi testület keretén belül az egyes vallásfelekezet kedvező, vagy odíózus helyzete igazodik.²

Erősen alá kell húzni, hogy a történeti államban erre a történeti fejlődés és előzmények szolgálnak alapul, amelynek nyomait még oly erős irányváltozás sem tudja teljesen eltörölni, hiszen tabula rasa-t tudvalevően egyházpolitikai téren nehezen lehet megvalósítani. Például felhozhatjuk a paritásossá vált magyar államot, amelynek jogrendszerében a katolikus egyház kiemelkedő szerepe³ mind a mai napig nem enyhézt el.

A vallásfelekezetek nyilvánjogi (közjogi)⁴ minősültsége.

50. A másféle rendszertől eltekintve azok az államok, amelyek a történelmi előzmények és a jelenlegi felfogás eredményeképpen az Egyház fokozott jelentőségét az állam szempontjából is felismerik, az Egyházat, illetve az erre vonatkozó jogszabályokat a közjog szférájába helyezik el. Ennek az egyházpolitikai alapelvnek jogi konstrukciója

¹ *Hussarek*, Grundriss, 8.

² *Hussarek*, Grundriss, 8.

³ A primatus honoris-ra vonatkozólag v. ö. *Madarász*, Az Egyház kapcsolatai a magyar állami közigazgatással, 3.

⁴ Ha a nyilvános ellentéte a titkos, *Kováts* Gyula (Az utolsó két egyházpolitikai törvényjavaslat, Budapest, 1894, 45) ironikus megjegyzése szerint a vallásfelekezet mint nyilvános testület ellentéte a titkos testület; ezek szerint a nyilvánjog (ius publicum, droit public, diritto pubblico, öffentliches Recht) ellentéte a titkos jog lenne. Minthogy azonban ez a kifejezés újabban nálunk is meghonosodott, nem találunk kivetnivalót használatában, bár a közjog terminusa kétségtelenül meggyökeresedettebb.

különbféle elnevezésben nyilvánul meg. Újabban a legismertebb a nyilvánjogi korporáció, nyilvánjogi testület, köztestület elnevezés, amelynek és a hozzá hasonló megjelöléseknek rövid áttekintése során egyben világosabbá válhat a szóbanforgó egyházpolitikai rendszer és annak jogi vetülete. Bennünket természetesen itt csak az érdekelhet, hogy mi eme elnevezésnek a közelebbi tartalma, hogy azután a magyar jogrendszer álláspontja a jogösszehasonlítás világa mellett élesebbé váljék.

Az Egyház, mint közjogi korporáció és az állami nyilvánjogi testületek közötti különbséget akként is szokták megvonni, hogy az utóbbiakat *közigazgatási jogi* nyilvánjogi testületeknek nevezik. E nézet szerint a közjogi korporáció ugyanis a közigazgatási jog értelmében véve az államépületbe való szervei beletagozódást jelent.¹ Az Egyház működése azonban eredeti jogon és nem az állam megbízásán alapszik, az Egyház az ember természetfölötti javát szolgálja és nem politikai célokat akar megvalósítani.²

Az 1934 május 1-én hatályba lépett osztrák konkordátum II. cikkulusa, az ugyanaz évbeli osztrák alkotmány 29. pontja I. bekezdésével (*Die katholische Kirche und die anderen gesetzlich anerkannten Kirchen und Religionsgesellschaften genießen öffentlich-rechtliche Stellung*) egybehangzóan, ezzel kezdődik: *Die katholische Kirche genießt in Österreich öffentlich-rechtliche Stellung.* Ez azonban korántsem valami újdonság, hiszen már az 1874 május 7-iki törvény (röviden: *Katholikengesetz*, RGBl. 50.) javaslatának indokolása a katolikus egyházat privilegizált nyilvánjogi testület³ állásában meghagyja, mert az állam elismeri, hogy az Egyház fennállása és célja közérdekű, közhasznú és ezért különleges előnyökre van igénye.⁴

¹ Huber Ernst Rudolf: *Die Rechtsnatur der Deutschen Arbeitsfront*, ZsdÄkfDR, 1939, 435 sköv.

² Durch Art wie Ziel ihrer Tätigkeit sind die kirchlichen Gebilde wesensverschieden von den öffentlichrechtlichen Körperschaften des *Verwaltungsrechts*; sie sind damit auch nicht wie diese durch Übertragung und Zielsetzung der Betätigung in das Staatsgefüge eingegliedert. Die kirchlichen Rechtsgebilde sind nach ihrer inneren Natur keine öffentlichen Körperschaften *im Sinne des Verwaltungsrechts*, sie werden *nur wie Körperschaften des öffentlichen Rechts* behandelt und nehmen in dieser gehobenen Rechtsform am staatlichen Leben teil — Irja Zahn, 9.

³ Köstler Rudolf: *Die katholische Kirche Österreichs*, ZsöffR. XVI. I., 59.

⁴ Burckhardt: *Gesetze und Verordnungen in Kultussachen*, Wien, 1895, II. 18.

A Németbirodalomban a weimari alkotmány 137. §-a — amelynek kompromisszumos rendelkezéséről különben *Ruffini*¹ így ír: *è certo il più curioso di tutta la Costituzione del 1919* — 5. bekezdésének 1. mondata szerint azok a vallási társulatok (*Religionsgesellschaften*), amelyek eddig nyilvánjogi testületek voltak, megtartják ezt a minőségüket (*Körperschaften des öffentlichen Rechts*), ezzel persze éppen a 137. § élén álló és a szeparációs gondolatot kifejező mondatnak (*Es besteht keine Staatskirche*) kívántak ellensúlyt állítani. Valóban, az elválasztási eszmének a 137. § 5. bekezdése a legélesebb áttörése, amelyet még különösebbé csak a fent ismertetett első mondatát követő 2. és 3. mondat, valamint a 137. § 7. bekezdése tesz, amely a vallásellenes ügynevezett világnézeti szervezeteknek is megengedi a közjogi testületi minőség megszerzését, bár persze ezeket a történeti egyházakkal nem kívánta teljesen egyenlő helyzetbe hozni.²

Igy tehát a weimari rendszer nem valósította meg a Franciaországhoz hasonló radikális szeparációt; amíg ott ugyanis az Egyházat a magánjog közönséges egyesületei közé súlyesztették, mégpedig az odíózus *ius speciale* bilincsei között, Németországban az egyházak megmaradtak nyilvánjogi testületeknek, ami azt jelenti, hogy nemcsak magánjogi jogképességük van meg, hanem közjogi jogosítványokkal is rendelkeznek és ezzel az állam az egyházaknak a köz életében elfoglalt helyét húzza alá.³ Különben ez a helyzet jogilag megmaradt legújabbban is, legalább a kifejezést, nyilván tartalmilag a weimari alkotmány 137. § 5. bekezdésére támaszkodva, megismétlik a későbbi konkordátumok is, így az 1924. évben megkötött bajor konkordátum 2. pontjának 2. bekezdése,⁴ az 1932. évben kötött badeni konkordátum 5. (1) pontja⁵ és az 1933-as birodalmi konkordátum 13. pontja.⁶

¹ *Lezioni di diritto ecclesiastico Italiano*, Torino, 1930, 185, (a továbbiakban ezt idézzük).

² *Scharnagl A.*: *Kirche und Staat im Deutschen Reich*, Görres Staatslexikon⁶ III, 175—179. A weimari alkotmány 137. § találó kritikáját l. *Ruffini*, 180—187.

³ *Eichmann, Lehrbuch*⁴ I. 34.

⁴ Soweit sie (Orden und religiöse Kongregationen) die Rechte einer öffentlichen Körperschaft genossen haben, bleiben ihnen diese gewahrt...

⁵ ... die Rechte einer öffentlich-rechtlichen Körperschaft...

⁶ Sie (die kath. Kirchengemeinden, Kirchengemeindeverbände und Diözesanverbände, die Bischöflichen Stühle, Bistümer und Kapitel, die Orden und religiösen Genossenschaften...) bleiben Körperschaften des öffentlichen Rechtes, soweit sie solche bisher waren; den anderen können

A közjogi testület terminológiájától a német jogélet ma sem szakadt el.¹

Gyakran ismétlődik a nyilvánjogi testület különféle változata a svájci jogban is. Így a Schaffhausen-kanton 1876. évbeli alkotmányának 50. pontja öffentliche kirchliche Korporation-ról beszél, amelynek helyzetébe ott azok a vallásfelekezetek kerülhetnek, amelyeknek az állam a nyilvános egyházi korporáció jogait adományozza.² Schwyz kantonalkotmányának 92. pontja szerint öffentlich-rechtliche-römisch-kath. Kirchengemeinden megalkotása az illetékes egyházi szervek egyetértésével történik.³ Különben a svájci jogban is ingadozó a szóhasználat. Az Obwalden-kanton alkotmánya (3. pont) szerint a római katolikus Egyház, amelyhez a kanton népe nagy többségében tartozik, az állam teljes védelmét élvezi. Ugyanitt a kantontanács 1907 november 26-án az obwaldeni protestáns egyházaknak nyilvánjogi jelleget adományozott az adóztatási joggal együtt. Viszont a katolikus Egyház nyilvánjogi jel-

die gleichen Rechte nach Massgabe des für alle geltenden Gesetzes gewährt werden. L. Krüger Karl: Kommentar zum Reichskonkordat, Berlin 1938. 2. 66, 77.

¹ Az 1936 március 14-i porosz minisztériumi határozat például az orosz-orthodox egyháznak a közjogi testület jogait adományozza. (Beschluss des Preussischen Staatsministeriums über die Verleihung der Rechte einer Körperschaft des öffentlichen Rechts an die Russisch-Orthodoxe Diözese des Orthodoxen Bischofs von Berlin und Deutschland). Későbbi (1937 január 30) példa: Verordnung über die Zuständigkeit bei der Zwangsvollstreckung gegen kirchliche juristische Personen des öffentlichen Rechts in Preussen. Mindkettőre l. Weber Werner: Neues Staatskirchenrecht, München und Berlin 1938, 52, 55. Más vonatkozásra v. ö. Weber Werner: Das Nihil obstat, Beiträge zum Verhältnis von Staat und katholischer Kirche, Zs. für die gesamte Staatswissenschaft. 1939, 194, 203. — A bírói döntések legújabbán is arra hivatkoznak, hogy a történeti keresztény egyház «eine Korporation von eminent öffentlich-rechtlichem Charakter geblieben sei». Reichsgericht in Zivilsachen, 59, 329; id. Zahn, 34⁴⁰. — Különben az egész újabb német jogfejlődés áttekintése azt mutatja, hogy a közjogi korporáció régebbi fogalma nem tűnt el; ellenkezőleg, a nyilvánjogi testületek száma alaposan megszaporodott. L. erre Höhn Reinhard: Rechtstechnik oder Rechtswissenschaft.³ Deutsche Rechtswissenschaft 1938. (III.) 334 és Lingg: Die rechtliche Stellung der NSDAP, Deutsches Recht, 1936, 28 sköv.

² Werner H.: Bemerkungen über das rechtliche und finanzielle Verhältnis des Staates zu den öffentl. kirchlichen Korporationen im Kanton Schaffhausen, Schaffhausen 1932. 7. sköv.

³ Lampert, Kirche und Staat, II. 28.

lege nemcsak az állam alkotmányában, hanem az állami szervek gyakorlatában is kifejezésre juthat.¹

Amint a sok közül felhozott néhány példából látjuk, az állam nyilvánjogi korporáció elnevezést szinonimáival együtt váltakozva használja, vagy e kifejezés nélkül jelöli meg a hasonló helyzetet (pl. : az egyház az állam teljes védelmében részesül). Hogy azonban mi e kifejezések közelebbi tartalma, az állami jogszabályok a felelettel adósok maradnak.²

A mai állami egyházpolitikai rendszer alapvető tétele, hogy az egyházak közjogi állása és joguk is állami elismerésen nyugszik,³ az állam mindenesetre a köztisztviselési jelleg elismerésével ebbeli felfogását nem rejti véka alá. A köztisztviselési jelleg valódi értéke a mindenkor egyházpolitikai helyzettől függ ; lehet az az Egyházra hátrányos, ha ezzel például a joze-finisztikus vagy totalitárius jellegű állam ereje és az egyházi szabadságot elnyomó súlya nehezedik rá ; lehet előnyös, ha a szabadságát és felfogását különben tiszteltbentartó állam biztosít előnyözött, kedvezményezett helyzetet, amellyel persze rendszerint együtt jár a szélesebb felügyelet is.

51. Ha néhány *teóriát* áttekintünk, azt látjuk, hogy néhányan a nyilvánjogi jelleget abban a nem magánjogi címen alapuló alá- és fölrendeltségi viszonylatban találják, amely az egyháztagot az egyház hatóságaihoz köti. Így *Hinschius*⁴ szerint az egyházi intézet nyilvánjogi jellege abban áll, hogy az állam azt a hatalmat, amelyet az egyházak tagjaikra nézve igényelnek, mint az állami szuverénitással rokon, nem magánjogi címen nyugvó, tehát mint felsőséges, hatóságszerű nyilvánjogi hatalmat (obrigkeitliche Gewalt) ismeri el. Persze tudnunk kell, hogy az egyházi hatalmat az Egyház saját jogán bírja és nem az államén és ezt gyakorolja ott is, ahol nyilvánjogi jellegét az állam nem ismeri el. *Sartorius*⁵ szerint, ahol az egyházi hatalom a belső szférára korlátozódik, ott már a szeparáció valósul meg ; ellenben az Egyháznak mint nyilvánjogi organizmusnak kritériuma az egyházi szerv hatósági jellegének,

¹ Így Uri kantonban. Minderre *Lampert*, II. 28.

² *Meyczowicz Valerien* : La religion dans les Constitutions des États modernes. Roma, 1938. 59.

³ *Eichmann Eduard* : Das Strafrecht der öffentlichen Religionsgesellschaften in Bayern. Paderborn, 1910. 14.

⁴ *Staat und Kirche*, Freiburg 1883, 255—256.

⁵ Die staatliche Verwaltungsgerechtigbarkeit auf dem Gebiete des Kirchenrechts. München, 1894. 120. sköv.

hatalmának állami elismerésében van. Ismét mások egyházpolitikai és nem jogi elvet vesznek kiindulópontul; az egyházakat azért tartják közttestületeknek (öffentliche Korporation), mert ellentétben a magán-egyesülettel, amelyet az állam etikailag ignorál, az előbbieknél céljuknál fogva jogszabály révén az állammal etikailag egyenértékűek.¹ Hasonló ehhez az a nézet is, amely szerint azért közttestület az Egyház, mert nem pusztán magánérdeket és célt szolgál, hanem közérdek és köz-szükséglet kielégítését tekinti feladatának.²

Követőkre talált az a gondolat is, hogy a közttestületek lényege joguknak az állam jogrendje alkotórészeül elismerésében áll. Az állam ugyanis életüket ahhoz hasonló normáknak veti alá, amelyek az állam életében uralkodnak és ez a hasonlóság lényegében a testületi szervek hatóságszerű attribútumaiban áll.³ Mások a szeparációs rendszert szembe-állítják azzal a rendszerrel, ahol az Egyház nyilvánjogi testület; utóbbi sajátossága abban áll, hogy a vallási szervezetek államjogi kötelezettek és es amennyiben protestáns egyházak, az állam szervezési aktusán nyugszanak.⁴

Azok, akik a közttestület lényegét a kényszertagságban látják és ezt az egyházban nem találják meg,⁵ azokkal együtt, akik számára csupán az közttestület, amely a közjognál fogva célja megvalósítására az állammal szemben kötelezve van,⁶ vagy amely állami aktusokat valósít meg,⁷ nem ismerhetik el az Egyház közttestületi jellegét, ám ezek sem súllyesztik vissza a magánjogba, hanem a magánegyházaktól való megkülönböztetésül kvalifikált korporáció, kedvezményezett⁸ vagy nyil-

¹ *Sohm Rudolf*: Verhältnis vom Staat und Kirche. Freiburg, 1873. 26.

² *Friedberg Emil*: Verfassungsrecht der evangelischen Kirchen., Leipzig 1888, 48.

³ *Gierke Ottó*: Deutsches Privatrecht I. 619. sköv. — Gierke (Deutsches Privatrecht, I. 112. sköv.) jogfelfogásából következik, hogy nem az állam a jog egyedüli forrása. L. erre *Stutz Ulrich*: Die kirchliche Rechtsgeschichte. Stuttgart, 1905. 11. sköv., 37. sköv. Ezen a ponton tehát találkozik a keresztény természetjog felfogásával.

⁴ *Rothenbücher*, 457., 462—463., aki egyben megbízható képet ad az ellentétes véleményekről is, 457—467.

⁵ *Zorn Philip*: Lehrbuch des Kirchenrechts, 1880, 221.

⁶ *Rosin Heinrich*: Das Recht der öffentlichen Genossenschaften. Freiburg, 1886. 16.

⁷ *Schoen Paul*: Landeskirchentum in Preussen, Verwaltungsarchiv. VI. (1898.) 124.

⁸ *Huber Ernst Rudolf*: Verfassungsrecht des Großdeutschen Reiches,

város testület megjelölést engedélyeznének.¹ Van olyan nézet is, amely az egyházi szervezetet a közjogi önkormányzati testületek és az egyszerű egyesületek közti átmenetnek tekinti.²

A felhozott szempontokat összekapcsolván Köstler szerint az Egyház azért közttestület, mert az olyan közösség, amelynek fennállásához és működéséhez állami érdek fűződik és amelyet ezért az állam közjogi feladatokkal bíz meg (például nyilvános vallásoktatás), közjogi előnyökkel ruház fel (például *bracchium saeculare*, államségély) és a közjognak vet alá.³

Del Giudice is azért nevezi közttestületnek a katolikus egyházat (*istituzione di diritto pubblico*), mert a reá vonatkozó jogviszonyok nem a magánjog, hanem az olasz közjog szférájába tartoznak; hogy az egyes egyházi intézetek ilyennek minősülnek-e, aszerint dönthető el, hogy a testület közjogiságát milyen elemektől tesszük függővé.⁴

Hamburg, 1939⁵, 502 szerint a nyilvánjogi testület megjelölés nem jelent egyebet, mint «eine Auszeichnung und Privilegierung durch das Reich».

¹ *Kirchenheim* v. Arthur (*Kirchenrecht*. Bonn, 1900. 57.) az egyházakat kiváltságolt testületeknek nevezi.

² *Haenel* Albert: *Deutsches Staatsrecht*. I. 150.

³ *Köstler* Rudolf: *Die kath. Kirche Österreichs*, 59. — Másutt a — különleges értelemben vett — kényszertagsági minőséget húzza alá [*Grundfragen des Konkordats-Eherechtes*, *Jur. Blätter*, LXIV. (1935.) 137.: *Sie ist Zwangsgemeinschaft in dem Sinne, dass ihr alle in Österreich lebenden (Kirchen-) Katholiken angehören müssen*. V. ö. ugyanott a 136³⁴ megjegyzését is].

⁴ *Del Giudice*, *Ist.* 202., 272. Ugyanő hasonlóan korábban is: *La separazione tra Stato e Chiesa come concetto giuridico*, Roma 1913, 76 sköv. és: *Le condizioni giuridiche della conciliazione tra lo Stato e la Chiesa cattolica in Italia*², Roma 1915, 24 sköv. — A nyilvánjogi korporáció a német rendszerben *Ruffini* (184—185) szerint a következőket jelenti: ... *vivere nell'ambito del diritto pubblico, essere soggetti di diritti e di doveri pubblici, possedere sopra i propri membri delle vere potestà di governo, fra cui quella essenziale di poter imporre delle vere tasse; godere di una particolare protezione da parte delle pubbliche autorità, ma al tempo stesso, soggiacere ad una sua particolare sorveglianza*.

Arra nézve, hogy a céljukból folyó szervezeti jellegzetességeiknek megfelelően az angol jogban a korporációk lehetnek magán (private) és köz (public) korporációk, valamint a corporation sole kánonjogi eredetére v. ö. *ifj. Sztadits*: *Közttestületek*, 464, 471. A sajátosan angol corporation sole a mai kánonjog erkölcsi személyei közül a persona moralis non collegialis-szal helyezhető némileg párhuzamba, de a jelentős eltérések miatt a párhuzam csak igen távoli. V. ö. *Chereath*, 390—393. és fent 131 lap.

Mások, akik a jogi személy alapvető két kategóriája oldaláról közelednek az Egyház köztestületi jellegéhez, a közjogi és a magánjogi jogi személy közti különbségtételt használják fel az Egyház, mint köztestület minőségének meghatározásánál. Az az ebben a tekintetben eklektikus irányú nézet, amely a közjogi jogi személy fogalmához úgy ér el, hogy elhatárolja a magánjogi jogi személy fogalmát és ezután állapítja meg, hogy az a jogi személy, amely nem magánjogi, az közjogi, — sok megkülönböztető jegyet talál, de ezek közül kizárólagos ismérvet, eltekintve a hatósági jogkör gyakorlásától, alig ; mindamellett elméleti nehézségei mellett sem tagadhatja az Egyház köztestületi minőségét, melynek kritériumát különben nem helytelenül uralmi jogok gyakorlásában találja.¹ Ám a fenti kettős felosztás is rejthet magában némi hibapontot. Az uralkodó tanítás, amely szerint a jogi személyeknek két kategóriája van, a közjogi, amely kollektív, tehát közérdeket valósít meg és magánjogi, minden egyéb, amely egyéni érdeket lát el,² nem vesz tudomást arról, hogy az egyházi jogi személyek mégis csak valamelyes *tertium genus* képviselnek. Látszatra e felfogáshoz közeledik az a nézet is, amely szerint az egyházi jogi személyek nem magánegyesületek ugyan, de nem is köztestületek, hanem közjogi személyek bár nem «di publicità generale», hanem csupán «di publicità speciale», mint az olaszok mondják.

A hármas felosztás az egyházi jogászoknál bukkan fel és érthetően

¹ Jellinek Walter. System der subjektiven öffentl. Rechte², Tübingen, 1905. 265. ; u. ö. : Verwaltungsrecht. Enzyklopädie der Rechts- und Staatswissenschaften, Abteilung Rechtswissenschaft (E. Kohlrausch und W. Kaskel). XXV. Berlin, 1928. 165—167.

Hasonlóan eklektikus Ranelletti: Il concetto di pubblico nel diritto, Rivista italiana per le scienze giuridiche, XXXIX, 346 sköv.

² Pl. Venzi, Manuale⁶, 82.

Ez az inkább újabb keletű felosztás a két kategóriát nem teljesen különálló szférába helyezi, hanem úgy, hogy a közjogi személynek kettős kapacitása lehet : közjogi, de ezenfelül természetesen magánjogi is. Ferrara F. : La classificazione delle persone giuridiche, Rivista di Diritto Pubblico 1912, n. 7—8, 347. Míg azonban mások, mint Deganello Giuseppe (Le persone giuridiche di diritto pubblico, Padova 1907) az egyházi jogi személy különálló kategóriája számára nem sok megértést mutatnak, legfeljebb, mint Ferrara, azt ismerik el, hogy a közjogban az egyházi jogi személyek különleges pozíciót foglalnak el, újabban világi jogászoknál is hódít az a felismerés, hogy a jogi személyeket az alapvető felosztás világi és egyházi jogi személyekre különítheti el leghelyesebben: ez a kánonjognak a jogi személy elmélete kidolgozása körüli szerepét is jobban hangsúlyozza. L. erre Eula

részen már átvezet az egyházi erkölcsi személyek csoportosításának a területére is. Egyesek szerint a jogi személyek lehetnek állami közjogi, egyházi közjogi jogi személyek és egyszerűen magánjogi jogi személyek;¹ ez annál érthetőbb, hiszen az Egyház élete inkább a közjog szférájában bonyolódik le, maga az egyházi jog is közjogi jellegű,² annál inkább lehet az Egyházat a közjogi testületek közé sorolni. Ám mindazok, akik az Egyházat az állami jog kategóriáinak Prokrustes ágyába akarják beerőszakolni, jó, ha megszívlelik az egyik, az állam egyházfelségiségének jogkörét különben erőteljesen hangsúlyozó kiváló olasz egyházi jogász rezignált intését: *si deve riconoscere che non è poi possibile sussumerla (la personalità giuridica pubblica della Chiesa) nella categoria dottrinale delle persone giuridiche pubbliche . . . , perchè con la sua organizzazione ed i suoi poteri essa ha una fisionomia affatto individuale e non può essere raccolta in una categoria giuridica con nessun'altra istituzione*;³ és amihez hozzá lehet tenni, amint azt még protestáns oldalról is hangsúlyozzák, hogy tudniillik végre is az Egyház nem az egyesületi jog keretében jött létre, hanem azt Krisztus alapította.⁴ A fenti kategorizálás különben már nem annyira az Egyház, mint közjogi korporáció meghatározására, mint inkább a jogi (erkölcsi) személyek felosztására irányadó szempontokkal foglalkozik. A kettő pedig, ha össze is függ, különböző dolog.

Mindez azonban már túlságosan távol esik gondolatmenetünktől. Be kell érni tehát annak kijelentésével, hogy a Krisztustól alapított Egyház az állam elismerésétől függetlenül is nyilvános jellegű, a közösség szempontjából is nagymértékben fontos üdvösségre vezető intézmény, melynek jogi önállóságát és függetlenségét a *societas perfecta* tan eléggé világosan fejti ki. A köztisztületi jelleg ellenben állami jogi kategória,

Ernesto: *Persone giuridiche*, kny. *Enciclopedia Giuridica Italiana*, vol. XIII. parte II 103. V. ö. mindehhez fentebb, 126 s köv. lap.

¹ *Falco*, Corso II.⁴ 120—122.; 387—388: *persone giuridiche pubbliche civili, persone giuridiche pubbliche ecclesiastiche, persone giuridiche private.*

² Lásd fent 28 s köv., 127 s köv. lap.

³ *Falco*, 125. Ugyanő más helyütt (*Corso di dir. eccl.*³ I. 102) is eltekint dal parallelismo sempre pericoloso tra l'ordinamento canonico et l'ordinamento statale odierno.

⁴ *Bornkamm* Heinrich: *Der protestantische Mensch nach dem Augsburgischen Bekenntnis*³. Berlin, 1936. 13. — Id. *Poppitz* Johannes: *Die Grundfrage des Staatskirchenrechts*. Leipzig, 1938. 6, 36 j.

az állam jogi distinkciója,¹ amivel szembenáll az Egyházat az államtól elválasztó világi jogrendszer magánjogi minősítése. Annak a közjogi állásnak, amelybe az állam az Egyházat helyezi, a jog formanyelvén nagyban-egészben az a jelentősége, hogy az állam az Egyházat nem hagyja magánjogi jogrendjében, hanem nyomatékos közérdekű mivoltát felismerve, a közjog szférájába emeli, nyilvánjogi jogosítványokkal ruházza fel és elismeri autonómiáját.² Ennek a jogi helyzetnek különféle elnevezése a lényegen nem változtat. Minthogy célunk nem a nyilvánjogi testületek fogalmi meghatározása,³ hanem csak az ezekre vonat-

¹ Éppen az okból, hogy az állam alá rendeltségnek még a látszata is kikerülhető legyen, helyezkedik szembe e kifejezéssel *Ságmüller* Joh. Bapt. (Lehrbuch des kath. Kirchenrechts⁴, Freiburg i. B. 1925. I. köt. I. rész, 50), akinek az Egyház önállóságára, univerzalitására, az állam határain túlterjedő szervezetére és az állam hatókörén kívül eső központi szervezetére vonatkozó fejtegetéseivel egyetértünk. Azt hisszük, eléggé hangsúlyoztuk, hogy e fejtegetésben nem az Egyház fogalmát kívántuk meghatározni (amelyet a mai világi jog pusztán államjogi kategóriáival elérni sem képes s ennél fogva a nyilvánjogi testület megjelölése se nem találó, se nem elegendő), hanem a célkitűzésünk szempontjától fontos állami szóhasználat némi megvilágítására törekedtünk. Az illusztris szerző azonban itt nézetünk szerint túllő a célon, amikor nem ismeri fel, hogy a közjogi minősítés az Egyházra nézve nem tagadható olyan előnyökkel is jár, amelyet a szeparációs állam magánjogi minősítése révén egyenesen el akar vonni az Egyháztól.

Ami a nyilvánjogi korporáció, köztestület kifejezés genezisést illeti, anélkül, hogy a nyilvános vallásgyakorlat és a devotio domestica közti különbséggel rokonságot tartó párhuzamot itt érintenők, csak arra szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy az egyházellenes köröknek «a vallás magánügy» téves jelszavával szemben egyesek e kifejezéssel éppen az Egyháznak a közösség, az állam szempontjából nagy jelentőségét akarták kiélezní. Így a lombardiai *Piola Daverio Giuseppe* (La Libertà della Chiesa, 1873) az Egyház érdekében, mindenesetre némi államprotektíós aláfestéssel, azokkal szemben, akik szerint «La Chiesa è un'associazione di diritto privato», azt a tételt állította szembe: «La Chiesa è una istituzione o corporazione di diritto pubblico.» Mindehhez tudnunk kell, hogy Lombardia — Nápoly és Toscana mellett — az állam egyházfelségiségének tradicionális földje Itáliában. V. ö. *Ruffini* 193 sköv.

² Hasonlóan *Kérészy*, Katholikus egyházi jog I. 241—245. — *Lampert*, II. 1., 2.

³ L. erre a fentebbieken felül *Ebers* Godehard Joseph: Staat und Kirche im neuen Deutschland, München, 1930, 199; *Laforet* Wilhelm: Deutsches Verwaltungsrecht, München, 1937, 191; *Rieder* Hans: Die Lockerung der bisherigen Staatshoheit gegenüber der Kirche durch die Verfassung vom 11. August 1919, Köln, 1928, 15. *Zahn*, 9. Az újabb irodalomból említhető még a következő doktori értekezés. *Huth* Heinrich: Die Rechtsfigur der

kozó nézetek szemelvényyszerű bemutatása volt, eltekinthetünk az Egyház köztisztviselésének, a köztisztviselők valamennyi csoportját egyformán felölelő kategória kizárólagos jogi ismérveinek további vizsgálatától. Számunkra *csak* annak bemutatása volt fontos, hogy e fogalom és tartalma az *állami jog alkotása*. Különben a nyilvánjogi jelleg nem szükségképpen jelenti azt, mintha az Egyház az állami szervezetbe lenne beágyazva és az állam részéről átengedett feladatkört látna el,¹ amint hogy a köztisztviselési jelleg minősítése sem jelenti feltétlenül az állam egyházfelfüggetlésének korlátlan elismerését. Azok a nehézségek, amelyek az Egyház köztisztviselési minőségének meghatározásánál jelentkeznek, arra intenek, hogy még a *sui generis* köztisztviselés a legkevésbé kifogásolható. Meg kell azonban gondolnunk, hogy a *sui generis* kifejezést a jogászok rendszerint akkor használják, ha más megkülönböztető jegyből már kifogytak.

Világos az is, hogy a köztisztviselési minőség nem jelenti az egyházak joghelyzetének uniformizálását, fokozatbeli különbségek azért fennállhatnak. Ami pedig a köztisztviselési nyilvánítás belső okát illeti, ez főleg abban kereshető, hogy az egyházak célkitűzésének, feladatainak és autonóm jogrendjének a csupán magánérdeket meghaladó, az államra pedig kiemelkedő a jelentősége, amelyet az állam akként értékel, hogy az egyházaknak oly előnyöket juttat, amelyek a pusztán magánegyesületet nem illetik meg.²

A bevett vallásfelekezetek jogállása a magyar jogban.

52. Az Egyház köztisztviselési jellege tekintetében tehát nem az elnevezés a döntő. A kvalifikált korporáció, közjogi jellegű testület, nyilvánjogi intézet, közérdekű korporáció egyformán jelölheti azt a kedvezményezett jogi helyzetet, amelyben az állam, különösen a történelmileg kiemelkedett keresztény egyházakat³ részesíti. A magyar jogrendszer

öffentlich-rechtlichen Körperschaft in ihrer Anwendung auf das katholische Kirchenrecht. Gegenüberstellung kirchlicher Institute im kanonischen und staatlichen Rechte, Frankfurt a. M. 1937.

¹ Helyesen *Lampert*, II. 7.

² Részben hasonlóan *Lampert*, II. 2., 3.

³ *Kovács Gyula* : Az utolsó két egyházpolitikai törvényjavaslat, 9.

bevett felekezetek elnevezése is a legmagasabb fokú privilegizálást jelenti.¹

Ismeretes, hogy a paritásos magyar állam a vallásfelekezeteket nem egyszintre helyezi, a jogállás tekintetében nem tekinti egyenlőeknek, hanem három csoportba sorolja: a *bevett* vallásfelekezetek² közjogi testületek, közjogi jellegű korporációk, az *elismert* vallásfelekezetek állami védelemben részesülő, túlnyomórészt magánjogi, vagy ha tetszik, korlátozott közjogi testületek, az *el nem ismertek* állami kedvezményben nem részesülő magántársulatok,³ melyek fennállása és működése az általános rendőri szabályok alá esik.⁴ A harmadik kategóriához tartozó vallásfelekezetek (például metodisták, naza-

¹ *Kérészy*, I. 245. A bevett vallás a német Landeskirche-val egyjelentésű. *Kováts*, 9, 16. V. ö. ugyanő megj. kritikai irányban, u. o. 13—14.

² A kifejezés mint műszó, erdélyi eredetű (recepta religio). V. ö. *Kérészy*, I. 248⁹⁸. — *Kosutány* Ignác: Egyházjog.³ Kolozsvár, 1901. 76., 81. — U. a.: A magyarországi egyházak alkotmányainak és közigazgatási jogának rövid foglalata³, Szeged, 1923. 21. — *Nagy* Ernő: Bevett vallás, a Márkus-féle Magyar Jogi Lexikonban. I. Budapest, 1898. 765.

³ *Kérészy*, I. 248—253.; ugyanott I. e jogállás tartalmának kifejtését. — *Kováts* Gyula legutóbb idézett munkájában (47, 59—60), ezelőtt közel félévszázaddal, az 1895. évi XLIII. t.-c.-t megelőzően, kifogásolta, hogy a magyar törvényhozás az elismert felekezeteket a közjog régióiba kívánja elhelyezni; K. amellett emelt szót, hogy az egész ú. n. szektajogot tisztán magánjogi térre kellene terelni, a történelmi egyházak és a felekezetek között a kellő különbséget erősebben kellene kifejezésre juttatni. A bevett egyházak közjogi minőségét — ugymond — az magyarázza, hogy elmúlt idők talajából nőttek ki s így nyúltak át a nemzet életébe. Innét van, hogy a bevett egyházak a közönséges magánjogi keret felülmúló jogi légkörben állanak. Ami azonban ezentúl támad utánuk — fejezi be — az magánjogi keretben biztosított jogi léttel is beérheti. *Kováts* felszólalásának sok fogamatja nem volt, aminek jogelméleti szempontból is sajnálható következménye az elismert vallások vegyes, átmeneti jogállása.

⁴ *Tomcsányi* Móric: Magyarország közjoga.³ Budapest, 1940, 194 sköv.

E harmadik csoportbeli néhány szektának — a bevett és törvényesen elismert vallásfelekezetek, különösen a katolikus egyház iránti támadásai sok panaszra adtak okot. Általános helyeslés fogadta a m. kir. belügyminiszter 1939. december 2-án kelt 363.500/1939. VII. a. számú rendeletét (közölve az egyházmegyei körlevelekben is: esztergomi főegyházmegye, 1940. I. 5. sköv., győri egyházmegye, 1940. III. 26. sköv., Circulares Ordinarius Cassoviensis, 1940. II. 20. sköv.), amely néhány (nazarénus, ádventista, hetednapos ádventista, szombatások, Jehova Isten tanui, Isten gyülekezet, őskeresztények, pünkösdisták elnevezésű) szekta működését honvédelem- és államellenes tevékenységük miatt betiltotta.

rénusok) magánjogi jogalanyisággal nem rendelkeznek,¹ a magánjog szempontjából is tehát a közhatalmi funkcióra alakult magántestülettől (korporáció) különböző és jogi személyiséget nélkülöző magánjogi társasággal (societas)² esnek egy tekintet alá. A magyar jogrendszer az összes felekezetet nem deklasszifikálja a magánjogba, de viszont valamennyi felekezetet nem is engedi a közjogi intézmények közé. Vannak közjogi állású vallásfelekezetek, ilyenek kétségtelenül a bevett vallásfelekezetek és vannak magánjogi állásúak, ilyenek a még el sem ismert felekezetek; az elismertek középállást foglalnak el.

A magyar állam a vallásfelekezetek irányában nem közömbös; miközben Európában és Európán kívüli, a korszellemmel indokolt szeparációs kísérleteknek szemtanuja lehetett, történelmi megalapozottságú felfogását alapjában véve nem adta fel, bár azért, különösen a múlt század közepétől kezdve némi, jóllehet csak időleges elhajlást azért tapasztalhattunk. Más kérdés az egyes felekezetek jogállása. Míg Szent Istvántól³ kezdve az egész középkoron át és az újkor elején is a katolikus Egyház államvallás volt, amelyről törvényeink így emlékeztek meg: haereditaria, avita, constitutionalis religio, sancta, catholica fides, újabban az 1848. évi XX. t.-c. ezt az uralkodó vallás jellegét megszüntetve, a magyar jogrendszer a történelmileg érdemeket szerzett egyházak, elvi jogegyenlősége irányában haladt. A magyar terminológiában bevett vallásfelekezet, bevett egyház elnevezés gyökeresedett meg, bár újabban a közjogi korporáció, köztestület használata

¹ *Stolpa*, A jogi személyek, 12.

² *Szladits Károly*: A magyar magánjog vázlata.⁴ Budapest, 1933. 69. (V. kiadás, Budapest 1937, I. 83.)

³ Az Egyháznak Magyarországon élvezett koraközépkori állására vonatkozóan ehelyütt kell megemlékeznünk a magyar tudománynak a szentkirályhoz méltó monumentális vállalkozásáról: Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján. A Magyar Tudományos Akadémia felkérésére szerkesztette *Serédi Jusstinián* bíboros-hercegprímás, a M. Tud. Akadémia ig. és tiszteleti tagja, I—III. Budapest 1938, amelynek gazdag tartalmából az I. kötet következő dolgozatait emeljük ki. *Serédi Jusstinián*: Szent István I—16; *Balanyi György*: Szent István, mint a magyar keresztény egyház megalapítója és szervezője, 329—360, *Balogh Albin*: Szent István egyházi kapcsolatai Csehországgal, Németországgal, Franciaországgal és Belgiummal, 447—464, *Váczy Péter*: Magyarország kereszténysége a honfoglalás korában 213—266, *Luttor Ferenc*: Szent István egyházi kapcsolatai Rómával, Montecassinóval, Ravennával, Velencével, Jeruzsálemmel és Bizánccal, 423—446.

is szokásos. Nagy Ernő szerint bevett vallás (religio recepta) nálunk az a vallás, melyet az állam mint olyant, mint vallásfelekezetet befogad, vagyis törvény által bevettnek nyilvánlt.¹ Ezzel azonban jogállásukat éppen úgy nem határozta meg kifogástalanul, mint a mindenestre jóval az 1895. évi XLIII. t.-c. előtt kelt, vallás- és közoktatásügyi miniszteri leirat, amely a bevett vallás jellemző vonásait kívánta megállapítani.² Ez pedig röviden abban jelölhető meg, hogy nem a magánjog, hanem a közjog szférájába³ tartoznak, az állami jog szempontjából nem magánegyesületek, hanem köztestületek. Ha azokra az előnyökre gondolunk, amelyeket államsegély (lelkési kongrua, állami hozzájárulás egyházi és iskolai kiadásaihoz), *bracchium saeculare*, a bevett egyházak vallásitanítása, általában az iskolaügyük rendezése jelent, továbbá, hogy a bevett egyházak meghatározott funkcionáriusai a felsőház tagjai, nem is beszélve a kánonjogról, mint a magyar jog szubszidiárius forrásáról,⁴ valamint a legfontosabb államszervre vonatkozó közjogi szabályoknak az egyik bevett vallásfelekezettel, a katolikus egyházzal való kapcsolatáról (magyar király csak római katolikus vallású lehet, a koronázás ugyane katolikus Egyház szertartásai szerint

¹ Id. m. 764. Ehhez Kováts, Egyházpolitikai törvényjavaslat, 19: Közönségesen recepció alatt a *paritásnak megfelelő bevétel* értetik.

² Az 1887 december 28-án kelt 2435. eln. sz. leirat azt az — akkoriban egyesek előtt vitásnak látszó — kérdést kívánta eldönteni, hogy a katolikus egyház bevett vallás-e; a leirat szerint a bevett vallás kifejezése közjogilag a vallás törvényes oltalom alá helyezését, jogainak törvényes védelmét és biztosítását jelenti, továbbá azt, hogy a vallás bevételével az illető hitsorsosok mindenkor bizonyos vallási vagy politikai jogok élvezetében részesülnek.

³ Idetartozónak tartották volna a katolikus autonómia szervezetét is, amelynek megalkotásáról annyi vita folyt. Lásd Kérészy Zoltán: A kath. autonómia közreműködése a főkegyúri jog gyakorlatában. Budapest, 1912. 4.

⁴ A sok ismertet mellőzve, a közjogilag releváns azt az újabb esetet hozzuk fel, amelyet Tomcsányi (Magyarország közjoga,³ 365¹³⁶.) említi. A felsőház igazoló bírósága 1928 július 6-án kelt határozatában kimondotta, hogy azt a kérdést, hogy a vallásfelekezetek egyháznagyjai (képviselői) közül kit illet meg a felsőházi tagsági jog, az egyházi jog szabályai döntenek el abban az értelemben, hogy mindazok, akik az egyházi jogi szabályok szerint olyan egyházi tiszteletet töltenek be, amelyhez a felsőházi tagságról szóló törvény felsőházi tagságot csatol, a tisztség betöltése módjának vagy egyéb, különös feltételeknek a vizsgálata nélkül tagjai a felsőháznak.

Adott esetben azt döntötte el a felsőház igazoló bírósága, hogy a magyar kegyes tanítórend vicarius provincialis-a a felsőház tagja, mert e helyettes rendfőnök a rend statutumai szerint teljes jogú rendfőnök.

a katolikus papság részvételével történik),¹ vagy a magyar király főkegyúri jogáról, élesebben áll előttünk a közérdekűnek felismert bevett egyházak, különösen a katolikus Egyház közjogi jellege.

A bevett egyházak erősen kedvezményezett közjogi helyzete az irodalomban is általánosan elismert. Régebbi magánjogászaink a törvényesen bevett vallások egyetemét közönségnek (*universitates*) nevezték, amelyek sajátos természetüknél fogva egyszersmind közhatóságok is.² A mai magánjogi terminológia köztestületek közé sorozza a bevett és elismert vallásfelekezetek egyetemeit, mint *egyházi testületeket*.³ Közigazgatási jogunk elmélete a jogi személyeket jellegük, jogi helyzetük szempontjából szinte skálaszerű hierarchiába tagozza: magánegyesületek; — közhasznúságuk folytán védelemben, támogatásban, különösebb közjogi jogosítvánnyal kitüntetett nyilvánjogi testületek (ezek között az állami közigazgatási szervezetén kívül álló, de közérdekű fontosságú vallásfelekezetek, amelyek közé, mint alacsonyabb ranghelyűek, az elismert vallások is tartoznak), — végül a közigazgatási szervezet integráns részei a területi alapú egyetemes közhatóságok.⁴

¹ Molnár, 135. Lutter J.: A szentkoronával való koronázás. Nagyvárád, 1917.

² Wenzel, A magyar és erdélyi magánjog, I. 302; a káptalanok és a szerzetek ellenben csak testületek (*corporationes*). A terminológia nem egységes minden tekintetben. — Frank (Principia, I. 104.) a káptalant az *universitates* közé sorolja.

³ Kolosváry, Magánjog, 100—101. Kolosváry a köztestületi minőség kritériumának azt tekinti, hogy a jogi személyiség keletkezése és fennállása speciális közhatalmi tényben bírja alapját és gyökerét. A vallásfelekezeteknél a keletkezés végső okát az államon kívüli szférában is elismeri; ő abban látja a köztestületi minőséget, hogy a tevékenységi kör jellege és természete mélyen a közhatalom érdekszférájába nyúl bele, s nem szorítkozik egyszerű egyesületi célok ápolására, hanem a maga körében rendszerint hatósági jogkört is foglal magában.

⁴ Tomcsányi Mór: A magyar közigazgatási jog alapintézményei. 75—78. Tomcsányi másik jeles munkájában (Magyarország közjoga. 194.) szintén kiemeli, hogy az állam az elismert felekezeteket is közérdekű korporációknak tekinti. Valóban lehetetlen elzárkóznunk attól, hogy az elismert vallásfelekezetek jogállását a maga egészében legalább *korlátozottan* közjoginak ne minősítsük, hiszen joghelyzetük közjogi elemeket kétségtelenül, ha jóval csökkentebb mértékben is, de tartalmaz; ám itt a közjogi és magánjogi elemek jóval nagyobb mértékben fonódnak össze, kevesebb a közjogi és több a magánjogi. Minthogy feladatunk csak arra irányul, hogy a bevett felekezetek közjogi helyzetét világítsuk meg, az elismertek joghelyzetével bővebben nem foglalkozhatunk. Csupán teljesség kedvéért hivat-

53. A közjogi jelleg persze — mint fentebb már érintettük — nem azt jelenti, hogy a bevett vallásfelekezetek, illetve szerveik magánjogi ügyleteket nem köthetnének. Magánjogi jogviszonyaik azért lehetnek, amint elvégre vannak az államnak, községeknek és más közttestületeknek is.¹ Ott azonban, ahol mint vallásfelekezetek jelennek meg egyházi feladatuknak az állammal, állami hatóságokkal és a tagjaikkal szembeni megvalósítása során, ott már kilépnek a magánjog köréből. Mint a Hatásköri Bíróság feladatunktól különböző kérdés eldöntésénél kifejti, mind a magánjogi, mind a közjogi személyiség állhat mind magánjogi, mind közjogi viszonyban és nem az a döntő a hatáskörre, hogy a jogosított és a kötelezett fél közjogi alakulat-e, mert a magyar jog szerint a közjogi alakulatok is állhatnak magánjogi viszonyban, így tehát a hatáskörre rendszerint nem irányadó az, hogy a jogosított vagy a kötelezett fél a közjog által létrehozott valaminő alakulat, ellenben döntő az, hogy a *jogalap* közjogi vagy magánjogi-e.² Ha azonban elfogadjuk, hogy a közjognak a magánjoggal szemben az éppen az egyik sajátos vonása, hogy az egyes annak megtételére vagy tűrésére köteles, amire a magánjog szerint nem volna kötelezhető,³ továbbá azt, hogy a közttestületek ilyen minőségükben közérdekű feladataik megvalósítása esetén, ha tehát oly jogkörben járnak el, amelyre őket a magánjog nem hatalmazza fel, hogy ebben az esetben közjogi viszonyt létesítenek, — aligha maradhat kételyünk az egyház-községi adó közjogi jogalapja tekintetében.

Ha tehát a bevett felekezeteknek lehetnek is magánjogi jogviszonyaik, ámde az állammalszemben és az egyes hívőkkel mint egyháztagokkal⁴ szemben az egyházi hatalmon alapuló, az egyházi feladatkör

kozunk arra a bírói döntésre, amely szerint a törvényesen elismert vallásfelekezetek is a maguk önkormányzatával és intézményeivel az állam felügyelete és közjogi oltalma alatt állnak. Hb. 96. 1918 márc. 11. — *Térfy*, XI. 10.

¹ *Ereky*, A tárgyi jog dualizmusa, 174.

² *Térfy*, XI. 3.

³ *Tomcsányi*, Közigazgatási jog. 114.

⁴ Sőt kivételesen nemcsak a hitfelekezet és a *saját* tagja, hanem a *más* hitfelekezet tagja között létrejött jogviszony is lehet közjogi. Utalhatunk az 1868. évi XXXVIII. t.-c. rendelkezésére, amely szerint a községi iskolával nem rendelkező oly községben, ahol a más vallásfelekezethez tartozó gyermekek száma a harmincat nem haladja meg, a felekezeti iskola a más felekezethez tartozó gyermekeket is köteles felvenni. E vonatkozásban tehát nyilvánjogi viszony jön létre a hitfelekezet és a más felekezethez tartozó magán-személyek között. *Tomcsányi*, Közigazgatási jog, 61. sköv. A közjogi jog-

megvalósítására vonatkozó jogviszonyuk közjogi.¹ Ez az eset éppen az egyházközségi adónál, amelyre nézve a Kúria helyesen állapította meg, hogy e szolgáltatás *alapja* az egyházközség és tagjai között fennálló közjogi viszony, a szolgáltatás *célja* pedig az egyházközség fenntartásához szükséges anyagi eszközök biztosítása, tehát közszükséglet kielégítése.² Az egyházközségi adóviszony tehát közjogi jogviszony. A Kúria már korábban³ kifejtette, hogy a bevett egyházi célú javakat védő törvények a közjog keretébe tartoznak, aminek aztán az a konzekvenciája, hogy rájuk a vonatkozó közjogi és nem pedig a magánjogi jogelvek alkalmazandók. A 88. számú döntvény indokolása is kiemeli, hogy a bevett vallásfelekezetek vagyonának állaga és jövedelmei közjogi alapú és közjogi célú vagyontárgyak, továbbá, hogy a bevett vallásfelekezetek működésének a törvények rendelkezéseiben is elismert közérdekű volta és az általuk megvalósítandó feladatok nagy erkölcsi jelentősége szükségképpen annak a jogi felfogásnak a kialakulásához vezet, hogy a bevett vallásfelekezetek főképpen közérdekű feladatainak megvalósítása nemcsak a magánjog, hanem elsősorban a közjog jogszabályainak a segítségével biztosítandó.⁴

A közigazgatási végrehajlás irányadó mivolta.

54. Fentebb felvetettük a kérdést, hogy az egyházközségi adóra vonatkozó jogviszony magánjogi-e, vagy közjogi-e. Megállapítható, hogy a *bevett* egyházak egyházközségi adójára vonatkozó jogviszony — tekintettel a bevett felekezetek jogállására és ebből következőleg az egyházközségi adó jogalapjára és céljára — kétségtelenül közjogi jogviszony. A fenti kérdésre adott válasz eldöntötte egyszerre mind a hatás-

viszonyra v. ö. Tomcsányi ugyane műve V., VI. és X. fejezetének értékes fejtegetéseit.

¹ Nem érdektelen, hogy az Egyház és tagjai közötti viszonyból származó jogvita a német jog szerint sem magánjogi jogvita és így nem áll számára nyitva a rendes bírói út (l. Gerichtsverfassungsgesetz 13. §.). V. ö. *Anschütz* Gerhard: Die Verfassung des Deutschen Reichs,¹⁴ Berlin, 1933, 654¹, *Zahn*, 10¹³

² A 88. sz. döntvény indokolása.

³ 81. sz. teljes ülési határozat. PHT. 31. sz.

⁴ A 88. sz. döntvény indokolása.

körvitát is; ha ugyanis közjogi e jogviszony, akkor maga az egyházközségi adó tekintetében felmerült jogvita alapviszonya a közigazgatási hatóság (vagy autonóm egyházi közigazgatási hatóság, de semmiesetre sem polgári bíróság) hatáskörébe tartozik, hacsak ellentétes tételes törvény vagy törvényerejű jogszabály nincs. Most már csak azt kell vizsgálnunk, van-e jogrendszerünkben ilyen kivételes rendelkezés. Ez utóbbi azonban nem valami túlbonyolult probléma: tételes jogszabályaink a *bevett* felekezetek egyházközségi adójának tárgyában felmerült kérdésben a (polg.) bírói utat nem említik; ellenben, amennyiben utalás történik, az *mindig a közigazgatási* (egyházi és világi) szervek hatáskörére vonatkozik.

Elég itt néhány rendelkezést felhozunk, amely nyilvánvalóan nem a bírói hatáskört állapítja meg. Elsősorban az egyházi autonóm szervek jönnek ugyanis figyelembe. Már az 1925 január 1-én hatályba lépő budapesti római katolikus egyházközségek egyházi adójának szabályzata (16. §) az adókulcs és az adótételek ellen a budapesti egyházközségek központi tanácsához enged jogorvoslatot, amelynek határozata ellen a kultuszminisztériumhoz van felülvizsgálatnak helye. Az 1934 január 1-én életbelépő országos szabályzat (7. §) az egyéni egyházi adókimetítés ellen az illetékes egyházmegyei hatósághoz fellebbezést, ennek határozata ellen a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felülvizsgálati kérelmet enged; abban a kérdésben, hogy az együttes kezelésbe vont egyházközségi adókövetelés *jogérvényesen létrejött-e*, hogy tehát az egyházi adót az arra illetékes hatóság jogérvényesen állapította-e meg, a közigazgatási bizottság adóügyi bizottságának van hatásköre, amelynek határozata ellen a magyar királyi Közigazgatási Bírósághoz lehet panaszt intézni (KKHÖ 102. §. III., KKHÖ 104. §. 4. h) pont);¹ ugyane kérdésben az együttes kezelésbe nem vont egyházi

¹ Sándorfi Kamill: Az egyházi adókra vonatkozó jogszabályok, Magyar Törvénykezés, 1929 (III.) 18. szám 11. Megyesi Schwartz, Az egyházközségek adóztatási szabályzata, 44—45.

Az 1926. évi 35.506. számú vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet is, amely a közigazgatási hatóságoknak az egyházközségi követelések behajtásában való közreműködéséről szól, megállapította, hogy az állam hatóságai az egyházi határozatok érdemi részét az egyházközségek részéről végrehajtani kért egyházközségi követelésekre vonatkozó jogsegély megadása előtt nem vizsgálhatják felül. Magyarországi Rendeletek Tára, Budapest 1927, LX. 1545.

adónál végsőfokú hatóság a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi minisztérium.¹

Az 1927. évi V. t.-c. 71. §-a (KKHÖ 41. §. VIII. bek. 42. §., III. bek.) a pénzügyminiszter hatáskörét állapítja meg; eszerint a pénzügyminiszter az adózók fizetőképességét veszélyeztető egyházi adó behajtását megtilthatja. Csupán a párbér esetén lehetséges a polgári bíróságok hatásköre, ha pl. azt a kérdést kell eldönteni, hogy a párbér személyes viszonyon alapuló kötelezettség, avagy ingatlanhoz kötött dologi teher-e.²

A bírói gyakorlat is elég régen egységes atekintetben, hogy a — helyes értelemben vett — hitközségi (=egyházközségi) adó jogosságának kérdésében a világi hatóságok közül a polgári bíróságnak³

¹ Takács—Voloszynovich—Kerezy—Vas, 52., 84.

² L. erre Megyesi Schwartz Róbert: A mai magyar párbérjog. Veszprém, 1939. 53—54. A párbérviták, minthogy a párbért gyakorlatunk hol magánjoginak, hol meg közjogi jellegűnek tekinti, megoszlanak a közigazgatási hatóság és a bíróság között. L. Visky, 201 s. köv.

³ Más kérdés a jogtalanul beszedett egyházi adó visszatérítése, amelyre irányuló kereset, miután ez vagyoni jogi igény, a *régebbi* bírói gyakorlat szerint bírói útra tartozik. Sándorfi, 12. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 110—2/105—1931. számú határozatával az egyik egyházközséget a szabálytalanul kivetett és tartozatlanul kifizetett egyházi adó kamatmentes visszatérítésére kötelezte. Közli Madarász: A párbér és az egyházi adózás, 20. s. köv. Az utóbbi határozat helyes; ugyanis egyes kártérítési keresetek kivételével, ma már a végső fokon közigazgatási bírósági hatáskörbe tartozó igény rendes bírói úton keresettel nem érvényesíthető. A 25.631/1906. sz. minisztertanácsi határozatban kifejezésre jutott ugyan az a jogelv, hogy a tartozatlanul befizetett egyházi adó visszatérítésére irányuló kereset rendes bírói útra tartozik, ámde ez a K. K. H. Ö. id. 104. §. 4. h) pontjában foglalt eltérő rendelkezés folytán nem nyerhet többé alkalmazást, mert az 1896. évi XXVI. t.-c. 18. §-a szerint a törvénynek (rendeletnek) és így a közigazgatási és bírói gyakorlatnak is elvi érvényű azok az intézkedések, amelyeknél fogva a felek a közigazgatási eljárás befejezése után a törvény rendes útján kereshetnek orvoslást, a közigazgatási bíróság elé utalt ügyekre nézve hatályukat veszítik. A tartozatlan fizetés vitatása révén a kereseti igény nem veszti el közjogi jellegét és nem válik magánjogivá; ellenkező esetben úgyszólván minden közjogi jellegű pénzkövetelés és -tartozás a közigazgatási hatóságnak és végső fokon esetleg a közigazgatási bíróságnak döntése után a rendes bíróság újólágos elbírálása alá volna bocsátható, ami az 1869. évi IV. t.-c. 1. §-ában kifejezett alkotmányjogi alapelvvel határozottan ellenkeznék — állapítja meg a hatásköri bíróság. 1932. okt. 10. — 1932. Hb. 46. Hatásköri jogszabályok és hatásköri határozatok tára, XIII. 312 sköv.

nincsen, hanem csakis a közigazgatási hatóságnak lehet hatásköre,¹ éppenúgy, mint a jogalapja tekintetében nem vitás egyházi követelések behajtására.² Az sem volt vitás, hogy a rendes bíróságnak a közzadók fennállása vagy fenn nem állása tekintetében nincs hatásköre.³

Hogy az egyházközségi adókötelezettség fennáll-e, ez nem szorosan vett behajtási kérdés, mégis a bírói út kizárt. A fentiekhez még azt kell hozzátenni, hogy a jogérvényességi vita rendszerint akkor időszerű, ha a világi közigazgatás végrehajtási jogsegélye a folyamatba már bekapcsolódott, de ez azt megelőzően is felmerülhet.

55. Eddig szó volt az egyházközségi adónál a végrehajtás alapjául szolgáló eljárásról, amely ezek szerint közigazgatási. Már most a bevett egyházak egyházközségi adója végrehajtásánál azt kellene vizsgálni, van-e törvény vagy törvényerejű jogszabály, amely az ilyen egyházközségi adó végrehajtására vonatkozólag a bírói hatáskört állapítaná meg. Lehetséges ugyanis még az egyébként a közigazgatási hatóság hatáskörébe tartozó eljárás körében is, hogy a végrehajtásnál a vonatkozó jogszabály a polgári bíróság hatáskörét állapítja meg, mint pl. adóvégrehajtás esetén a szűkkörű igénypernél.⁴ Erre vonatkozólag az előző bekezdésekben felhozott esetek is eligazítást nyújthatnak, azt t. i., hogy ilyen jogszabály nincs. Az 1895. évi XLIII. t.-c. 9. §-a is csak az elismert vallásokra vonatkozólag rendeli, hogy az egyházi adó érvényesítését bírói úton kell megkíséríteni.⁵ Helyesen mondja tehát a bevett

¹ Kúria 8754. sz. 1892 nov. 22., közölve: Jogesetek. Melléklet az Ügyvédek Lapja 1892. évf. 50. sz.-hoz. 2. — Semmitőszék, 1872 ápr. 25. 3763. Dt. r. f. VI. 52. — *Fabinyi*, I. 364. Hasonlóan a Közigazgatási Bíróság (10.923/1928. P.): ... az egyházi adók *jogossága és helyessége* tekintetében felmerült vitás kérdések eldöntése nem tartozik a bíróság hatáskörébe, mert sem az 1896: XXVI. t.-c., sem más törvényes rendelkezés nem utalja ezeket a m. kir. közigazgatási bíróság hatáskörébe, a hatáskör kiterjesztésének pedig az id. t.-c. 19. §-a értelmében helye nincs. *Sándorfi*, 11.

² Kúria, 1593. sz. 1898 jún. 28. *Márkus Dezső*: Felsőbíróságaink elvi határozatai. Budapest, 1900. X. 370.

³ HB. 1908 nov. 9., Kúria 2524/1909. *Fabinyi*, I. 372. — Hasonlóan: az adó vagy az illeték helyességének kérdése bírói útra nem tartozik. Kúria 301., 1898 szept. 1. *Márkus*, X. 370. és a budapesti kir. Ítéltábla, 1907 okt. 9., *Fabinyi*, I. 374.

⁴ 1923: VII. t.-c. 48. §. VII. bek. KKHÖ, 59. §. II. bek.

⁵ 1895: XLIII. t.-c. 9. §. 3. p. (a törvényesen elismert vallásfelekezet, mint az állam védelme és főfelügyelete alatt álló törvényesen elismert nyilvános vallási testület): ... híveire egyházi adót és egyéb szolgáltatásokat

vallásokra nézve a HB. 46/1932. számú határozata azt a szinte köz-tudomású elvet, hogy az egyházközségi adó behajtására a közigazgatási végrehajtás szabályai az irányadók. Ugyancsak a hatásköri bíróság (1933. okt. 9.—1932. HB. 48.¹) állapította meg azt is, hogy a közigazgatási hatáskörre nem gyakorol befolyást az sem, ha a behajtásra kirendelt ügygondnok lép fel. Mindebből azt a következtetést kell levonni, hogy a behajtásra kirendelendő ügygondnokot bírói határozat nem jogosít-hatja fel arra, hogy a közadótartozás behajtását a rendes bíróság előtti peres eljárásban szorgalmazza; az egyházközségi adó kényszerbehaj-tása — bármi módon történjék is kiszámítási alapjának a meghatározása és kezelése — minden esetben és kizárólagosan² a közigazgatási végre-hajtás útjára marad.

Mindezek alapján az egyházközségi adó lefoglalhatósága kérdésé-ben még csak negatív eredményhez jutottunk: hogy t. i. ebben a kérdésben nem a bírói, hanem a közigazgatási végrehajtás igazít el. Ezzel azonban feladatunk már leegyszerűsödött. Most már csak azt kell eldönteni, van-e a közigazgatási végrehajtásnak olyan szabálya, amely az egyházközségi adó lefoglalhatósága kérdésében határoz. Ez viszont attól függ, hogy az egyházközségi adó valóságos közadó-e; az igenlő felelet egyszersmind az egyházközségi adóviszony közjogi jellege mellett is tanuskodik.

Az egyházközségi adó foglalásmentessége.

56. Arra vonatkozólag, hogy a közadókat le lehet-e foglalni, a KKHÖ 40. §-ának II. és III. bekezdése, az 1923. évi VII. t.-c. 28. §-ával egyezően azt rendeli, hogy a községek (városok) által beszedett és azok-nak pénztárában levő *közüadók* sem a helyhatóságnak, sem az állam-kincstárnak, sem az együttesen kezelt közadónál érdekelt más hatóság-nak (hivatalnak, testületnek, intézménynek), *magánjogi tartozásaiért végrehajtás alá vonni nem lehet*; ez a rendelkezés az állami pénztárak által beszedett és azok pénztáraiban levő közadók összegeire is vonatkozik.

vethet ki, amelyek azonban a közigazgatási út kizárásával *csak a törvény rendes útján* érvényesíthetők.

¹ Hatásköri jogszabályok és határozatok tára, XIII. 317 sköv.

² A Kúria jogegységi tanácsának 88. sz. polgári döntvénye indokolásából.

A közigazgatási végrehajtás tehát ismeri a közadók lefoglalhatatlanságának az elvét. Hogy azonban ez kérdésünknel is hasznosítható legyen, szükséges, az egyházközségi adót a közadóval azonosítani, vagy legalábbis azt megállapítani, hogy az előbbi valóságos közadó-e.

A magyar jogban, ahol a bevett vallás kétségtelenül minősített közjogi korporáció, a jogrendszer szelleme a bevett egyházak egyházközségi adójának nem az egyesületi tagdíj, hanem a közadói jelleget javasolja. Valóban, mind az irodalom, mind az állandó bírói gyakorlat¹ azt tartja, hogy az egyházközségi adó közadó, mert — amint említettük — *alapja* az egyházközség és tagjai között fennálló közjogi viszony, *célja* pedig közszükséglet kielégítése, az egyházközség fenntartásához szükséges anyagi eszközök biztosítása ; és végül, de nem utolsó sorban, mert a közigazgatási úton való behajtás lehetősége biztosítva van. Figyelmet érdemel a KKHÖ 161. §-a alá foglalt és legalábbis a közadó kezelésénél és az ezzel járó következmények alkalmazásánál irányadó az a megállapítás is, amely szerint az egyházközségi adó, mint közadók módjára behajtandó szolgáltatás, kifejezetten a «közadó» megjelölést kapja. A KKHÖ 161. §-a azonban (közadó alatt az állami egyenesadókat . . . s mindazokat a szolgáltatásokat kell érteni, amelyek közadók módjára hajtandók be) nem szabatos meghatározást, hanem csak kezelési könnyebbítést kíván adni. Ám a KKHÖ 42. §-ában foglalt ama rendelkezés, amely az egyházközségi adóra a közadók módjára való behajtást nemcsak lehetővé teszi, hanem azt a kényszerbehajtás kizárólagos módozatának tekinti, már a közadó jelleg nyilvánvaló elismerése. Ezen pedig nem változtat az sem, hogy az egyházközség a szóbanforgó adót a közigazgatás közreműködése nélkül saját alkalmazottja által maga is beszedheti, mert amint a kúria kifejti,² a jelleg meghatározásánál irányadó két elem (a szolgáltatás alapja és célja) a közvetlenül beszedett egyházközségi adónál is változatlan marad, a kényszerbehajtás pedig csak a közigazgatási végrehajtás igénybevételével történhetik.³

¹ Takács—Voloszyonovich—Kerecsy—Vas, 46—47.

² A 88. számú polgári jogegységi döntvény indokolása.

³ Ez utóbbit a tételes jogforrások hiánya esetén már régebben is kétségtelennek tartották, aláhúzván azt a célszerűségi szempontot, hogy az egyházi adó megfizetésének tömeges megtagadása esetén a bírói út a követelés behajtását felette meghosszabbítaná és ezzel fontos egyházi érdeket veszélyeztetne. Lásd Zolnay Jenő : Egyházi követelések behajtása és ezzel kapcsolatos kérdésekről ; kny. a «Vármegye» c. lapból. Budapest, 1911. 30., 32. Szórványosan előfordult olyan nézet is (Porotiu Péter : Egyházi adók behajtásáról ;

Ha tehát az egyházközségi adó közadó, akkor vonatkozik reá is a KKHÖ 40. §. 2. és 3. bekezdésének, illetőleg az 1923. évi VII. t.-c. 28. §-ának a magánjogi tartozás címen való lefoglalást tiltó rendelkezése.

Itt csak egy nehézség van. Az utóbb idézett jogforrás csupán a *már beszédett*, pénztárban levő közadókról beszél, de nem tartalmaz intézkedést arra az esetre, ha a közadót a szolgáltatásra kötelezett *még nem fizette be*, vagy azért, mert az nem esedékes, vagy mert a kötelezett mulasztásba esett. Kérdés, hogy a fenti rendelkezést ki lehet-e terjeszteni a még be nem szedett, csupán követelés formájában meglevő egyházközségi adóra. Ha azonban azt tartjuk szem előtt, hogy valamely szolgáltatás közadói minősültségét nem a befizetés, vagy a beszédés ténye, hanem a követelés közjogi alapja, címe és célja határozza meg, a beszédés vagy be nem szedés tényének nemcsak a közadói minősültség szempontjából nem lehet döntő jelentőséget tulajdonítani, hanem a lefoglalhatóság szempontjából sem. A kúria okfejtése szerint a közadóként fennálló követelés jellegének azt a következményét, hogy behajtása nem törénthetik másként, mint közadók módjára, vagyis csakis a közigazgatási hatóságok előtti eljárás során, a vonatkozó szabályok éppen a közadó *befizetésének az elmulasztása esetén* szabják meg, tehát a már beszédett közadó és a még behajtás előtt álló közadókövetelés között, amelyeknek alapja és rendeltetése ugyanaz, a lefoglalhatóság szempontjából indokolatlan különbséget tenni.¹ Itt is áll az, amit a jogbölcsélet úgy fogalmaz meg, hogy az absztrakt szabályozást és a konkrét valóságot mindig széles szakadék választja el; a szabályba foglalt absztrakt tényálladéktól az első pillanatra különbözőnek tetsző konkrét tényálladék is a szabály alá foglalható, ha alaposabb vizsgálat után a különbséget lényegtelennek ismerjük fel,² mint azt a kúria adott esetben meg is tette.

A kúria tehát a közadók foglalásmentességét *általánosságban* kiterjesztendőnek tartja a még be nem szedett közadóra is, lényegileg abból az indokból, hogy a már beszédett és a még beszédendő közadók

kny. «Erdélyrészi Jogi Közlöny». Kolozsvár, 1912. 1—7.), hogy a bevett egyházak által a hívekre kivetett adók és egyéb szolgáltatások a közigazgatási út mellett a törvény rendes útján is behajthatók.

¹ A Kúria álláspontját az irodalom is, bár csak egészen röviden reflektálva, elismeréssel fogadta. V. ö. ifj. Szigeti László: A magyar királyi Kúria 87., 88., 89. számú polgári jogegységi döntvénye; Polgári Jog, 1937. 456—457. Vági József: A judikátúra kiemelkedő döntései; Polgári Jog, 1937. 416.

² Vitéz Módr Gyula: A joghézag kérdéséről. Kolosváry Emlékkönyv, 312.

jellege között nincs különbség.¹ Az elvi állásfoglalás különös gyakorlati jelentősége az egyházközségi adónál szembetűnő.

A fentiek alapján ugyanis megállapítható, hogy az egyházközségi adó, az egyházközség ellen magánjogi címen harmadik személyt megillető követelés kielégítésére bírói végrehajtás útján abban az esetben, ha az adószedésre jogosult egyházközség a törvényben bevett vallás gyakorlására alapult, le nem foglalható.

57. Eddig *csak a bevett egyházak egyházközségi adójára* irányítottuk figyelmünket, de nem világítottuk meg az *elismert* vallásfelekezetek egyházközségi adójára vonatkozó helyzetet. A kúria döntvénye mindig (tipografiaiailag is kiemelt módon) a bevett felekezetek egyházközségi (hitközségi) adójáról beszélt, amiből már önmagában véve is arra lehet következtetni, hogy csak a bevett vallásfelekezetekhez tartozó egyházközségek (hitközségek) adójára korlátozza a foglaltsmentességet.

Az elismert vallásfelekezetek jogállása, mint fentebb érintettük, különbözik a bevettétől, az állammal szemben lazább, nincsen olyan jogi előnyök tartalmazó bástyákkal körülvéve. Éppen az egyházi adó tekintetében szembetűnő az a különbség, hogy az az elismert felekezeteknél csak bírói úton hajtható be. Ez a különbség az elismert felekezetek jogállásából következtetve, természetesen az egyházközségi adó lefoglalhatóságában is fennmarad.

Érdemes megjegyezni, hogy az elismert felekezetek jogállását meghatározó eredeti *törvényjavaslat* szerint ezek híveinek járulékait nem lehetett volna sem közigazgatási, sem bírói úton behajtani, ami persze nemcsak a közjogi, de egyben a magánjogi személyiségnek is negálása lett volna.²

Az 1895. évi XLIII. t.-c. 9. §-ának harmadik pontjában felvett rendelkezés szerint a szervezeti szabályok jóváhagyása után megalakult vallásfelekezet, mint az állam védelme és főfelügyelete alatt álló törvényesen elismert nyilvános vallási testület, a jóváhagyott szervezeti szabályzat vagy az egyházközségi szabályokban meghatározott alapon és módon híveire egyházi adót és egyéb szolgáltatásokat vethet ki, amelyek azonban a közigazgatási út kizárásával csak a törvény rendes útján érvényesíthetők.

Az idézett törvény rendelkezésében jut tehát kifejezésre a tör-

¹ A 88. számú döntvény indokolása.

² Kováts, Egyházpolitikai törvényjavaslat, 46.

vényhozó államhatalomnak az az elhatározása, hogy az elismert vallásfelekezetek fenntartásához szükséges szolgáltatásoknak a tagjaitól való kikényszerítésére azokat a hatósági szerveket és behajtási módozatokat, amelyek igénybevételét a bevett valláshoz tartozó egyházközségek részére lehetővé tette, az elismert vallásfelekezetek rendelkezésére nem bocsátja. Ezzel a rendelkezéssel tehát kétségtelen, hogy az elismert vallásfelekezetek tagjaitól szedhető egyházi adó nem közadó, nem közadó módjára behajtható követelés, következésképpen egy tekintet alá esik, úgy az egyházközség és tagja közötti viszonyban, mint az ezen a címen fennálló követelésen harmadik személy részéről bírói úton szerzhető jogok tekintetében is, más magánjogi címen keletkezett követeléssel.¹

Az elismert vallásfelekezeteket illető adó jellegének ilyen megállapításával szemben nem meríthető ellenérv a KKHÖ előbb már érintett rendelkezéseiből sem. Az idézett jogszabályösszeállítás ugyanis, ha nem is tesz különbséget az egyházi adók között aszerint, hogy az bevett, vagy pedig elismert vallásfelekezethez tartozó egyházközséget illet, miután az összeállítás kifejezetten csak a közadók kivételére, beszedésére, behajtására és kezelésére vonatkozó eljárási szabályok megállapítását célozza, ennek olyan értelmezést, hogy rendelkezésével az 1895. évi XLIII. t.-c. 9. §. 3. pontjában tett megkülönböztetést megszüntette és az elismert vallásfelekezetet illető egyházi adóra nézve is a közadók módjára való behajtás kedvezményét kiterjesztette volna, következtetés útján sem lehet adni. Ennélfogva az egyházközségi adó címen fennálló követelésnek, harmadik személy az egyházközséggel szemben illető magánjogi követelése erejéig való végrehajtási foglalás alóli mentességét arra az esetre kell korlátozni, amikor az adókövetelés bevett vallásfelekezetre tartozó valamely egyházközséget illet meg.

* * *

58. Igénytelen dolgozatunk III. részében tehát, bár oly szempontok tüzetesebb feltárásával, amellyel a kúria nem foglalkozhatott, hosszabb kerülő útján vele ugyanarra az eredményre jutottunk. Úgy véljük, a némileg szélesebb távlatok felvétele nem volt egészen felesleges, mert

¹ Hasonlóan Takács—Voloszynovich—Kerecsy—Vas, 47.: Az elismert felekezet adói csak bírói úton hajthatók be, holott itt is fennáll a közszükséglet elvi magyarázata. Minthogy azonban a közadók módjára való behajtás jogsegélye hiányzik, az elismert felekezetek adói nem közadók, hanem joghelyzetük az egyesületi tagdíjakkal egyenrangú.

ez hozzájárulhat ahhoz, hogy a döntés helyességét más oldalról is megerősítve lássuk.

Befejezésül néhány megjegyzéssel szeretnénk az eddigi fejtegetést megtoldani. A döntvény határozati része az egyházi adó után hitközségi adó, az egyházközség után pedig a hitközség szót foglalta zárójelbe. Ez szerintünk nyilvánvalóan az izraelita hitfelekezetre tekintettel történt, amely nem egyház, és így egyházközsége sincs. A zárójelbe foglalás valószínűleg az izraelita hitközségi adóra vonatkozó esetleg felmerülő kétségeknek akarta elejét venni, a szövegezés vitán felülivé teszi, hogy az itt helyes értelemben vett hitközségi adó is magánjogi címen lefoglalhatatlan közadó.

A magyar jogi műnyelv különben ezen a téren meglehetősen következetlen. Általában bevett és elismert vallásokról, vallásfelekezetekről beszél és ez alá foglalja a katolikus Egyházat, a protestáns, zsidó és mohammedán vallásfelekezeteket is. Szorosabb értelemben véve egyház kifejezésen csupán keresztény vallást szokás érteni, hiszen világsszerte az egyház fogalma a kereszténységgel áll elválaszthatatlan kapcsolatban,¹ de van olyan szóhasználat is, amely a keresztény egyházakról tud, amiben legalább is katolikus szempontból, némi pleonazmus van. Mindehhez figyelembe kell venni, hogy bár a középkoron át az állami jogban az Egyház fogalma egybeesett annak teológiai fogalmával, a protestantizmus óta ez a helyzet akként változott meg, hogy az állam a maga számára külön fogalmat konstruál. Nálunk a múlt század vége felé vált szokásossá az állami jogban egyháznak tekinteni minden olyan vallásnak a szervezetét, amelyet a magyar állam a bevett vagy elismert vallásszervezetek közé sorol.² Ezzel az állam az egyház fogalmát a kereszténység fogalmától elválasztotta és a maga használatára külön kifejezést szerkesztett. Ennél azonban tudnunk kell, hogy itt nem az Egyház fogalmáról van szó, hanem csupán arról, hogy az állam a maga saját házi használatára mit tekint egyháznak. Az Egyház lényegében teológiai fogalom, mert elemei között a hit körébe tartozó mozzanatok is vannak.³

Lehet azon vitatkozni, amint vitatkoznak is, hogy helyes-e az egyház fogalmát állami szempontból oly vallásfelekezetekre is kiter-

¹ Kováts, Egyházpolitikai törvényjavaslat, 15, 49.

² Notter, Egyetemi előadások. 3.

³ Notter, Egyetemi előadások (rég. kiad.). 31. A vallás és az Egyház fogalmára v. ö. Schütz, Dogmatika. 1—2. §, 84—90. §.

jeszteti, amelyek tulajdonképen nem egyházak; jogi szempontból mindenesetre tudomásul kell vennünk, hogy az állami jog mit ért e kifejezésén. Van azonban olyan nézet is, amely az uniformizálás szempontjából — éppen az adójogban — a hitközség, hitközségi adó terminusát akarja bevezetni¹ és ezzel a gyakorlatra olyan megjelölést kíván ráerőszakolni, amelynek saját bevallása szerint is «a keresztyén» egyháznaknál nincs tradíciója.² Ha azonban ez így van, miért tegyük még zavarosabbá a terminológiát.

A kúria szóhasználata helyesen egyházközséget, egyházi adót említ és nem követte ezt a bevezetni szándékolt műszozt; de a zárójelbe foglalással megvalósította azt a célt is, amit az új terminus megalkotója elérni akart.

59. A kúria indokolása szerint a dolgozatunkban felvetett kérdés megoldásánál a tételes közjognak, közigazgatási jognak és eljárási szabályoknak, nemkülönb a KKHÖ-ben foglalt rendelkezéseknek, valamint azoknak a hatásköri jogszabályoknak és az ezek alapján kifejtett állandó bírói gyakorlatnak a figyelembevételével mellett kell eljárni, amelyek a bíróság előtti végrehajtási eljárás szabályaiban mutatkozó *hézagot* kitölteni alkalmasak.

¹ Takács, 306. sköv.: Törvényjavaslat a hitközségi adózásról.

² Takács (284¹.) a hitközség kifejezést azért használja az egyházközségek megjelölésére is, mert a tervezete szabályai minden felekezetre kiterjedően kívánnak érvényesülni; ennek folytán az egyházközség kitételt nem tartotta a legmegfelelőbbnek, mert ez a meghatározás az izraelita hitfelekezetet kizárja. A hitközség — véli — kétségtelenül szabatosan jelöli meg a szóbanforgó alakulatokat. Sajátságos indokolása szerint ugyanis minden egyházközség vitán felül hitközség is, de nem minden hitközség egyházközség. Nyilvánvaló hogy a szerző itt a jogi szempontokat a nem jogiakkal zavarja össze.

Korábban szokásos lehetett a hitközség elnevezés, de ma az elfogadott egyházközség terminus után semmi indoka, hogy arra visszatérjünk.

Erdemes felemlíteni, hogy Csernoch János hercegprímás 1918 november 30-án kelt 4103. sz. rendeletében Mészáros János prelátest a főváros területére *hitközségi* szervezetek megalakítása végett nevezi ki érseki biztossá; feltűnő, hogy a rendelet következetesen hitközséget ír és az egyházközség szót egyszer sem használja. L. Mészáros—Hauser, A budapesti rk. egyházközségek, 20—21. A visszatért felvidéki egyházközségek jelentéseinek szövegében is gyakran szerepel a hitközség elnevezés, amelyet az illetékes egyházi hatóság helytelenít, mert a róm. kat. egyházi szervezetben nem hitközségek, hanem «*egyházközségek*» működnek. (Circ. Strig. 1940. VIII. 40. 7328. sz.)

Ez azonban, véleményünk szerint, korántsem jelenti azt, hogy a kúria a századfordulón keletkezett szabadjogi iskola ú. n. joghézag elmélete talajára helyezkedett volna,¹ hanem inkább a jog logikai zártságának elméletét támaszthatja alá döntésével, hogy t. i. a fennálló jogszabályok minden jogeset eldöntéséhez elegendők.

A jogfilozófiai probléma különben azon fordul meg, hogy mit értünk joghézagban. Moór Gyula meggyőzően mutatta ki, hogy a joghézaglényegében jogkritikai, jogpolitikai fogalom.² S bár a joghézagelmélet körüli vitába helytelenül még a Codex Iuris Canonici 20. canonját is bevonták,³ ebben a vonatkozásban is áll, hogy amint a fogalmi jurisprudentia és

¹ L. erre vitéz Moór Gyula: A joghézag kérdéséről. Kolosváry Emlékkönyv, 308. sköv.; ugyanő: A természetjog problémája. Budapest, 1934. 7.

² V. ö. Moór: A joghézag kérdéséről; kül. 308—311., 314—317. — Ugyanő a communis opinioval ellentétben a felsőbb bírósági döntvényeket az írott jog forrásai közé sorolja; ez a jogalkalmazásnak jogalkotó szerepéről vallott felfogásával függ össze. V. ö. Moór: A különböző jogforrások, azok egyensúlya és rangfokozata a magyar jogrendszerben (a hágai Académie Internationale de Droit Comparé 1932 augusztus 2—6. napjain tartandó nemzetközi kongresszusa számára készült jelentés). Magyar Jogi Szemle, 1932. (XIII.), 151—152.

³ D'Angelo: Le lacune nel vigente ordinamento giuridico canonico, «Saggi su questioni giuridiche», I. Torino, 1928, 61. sköv. és Weigelin Ernst: Die Lücken im Recht, Iherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts. II. sorozat, 52. kötet. I/II. Jena, 1939. 12^{ai}. Ezzel szemben Fedele: Generalia iuris principia cum aequitate canonica servata (Contributo alla interpretazione del can. 20. C. J. C.), Estratto dalla Rivista «Studi Urbinati», a. 1936 (X.) n. 1—4, Urbino 1936, 3—5, éppen a 20. canon felsorolására (leges latae in similibus, generalia iuris principia cum aequitate canonica servata, stylus et praxis Curiae Romanae, communis et constans sententia doctorum) hivatkozva helyteleníti az Egyház jogrendjében a joghézagelméletet. Di fronte a così varia ed esauriente molteplicità di mezzi da cui desumere la disciplina di tutti i possibili casi, porre un problema della lacune nell'ordinamento giuridico canonico... significa porre un problema assolutamente privo di senso, — írja találón a most id. munkájában, 4. — Az egész problemakörhöz v. ö. De Becker C.: De recta methodo interpretandi codicem, Ephemerides Theol. Lovan. 1925, 2, 244 sköv., továbbá Van Hove A.: Commentarium Lovaniense in Codicem Juris Canonici, editum a magistris et doctoribus Universitatis Lovaniensis, Mechliniae—Romae, 1928 sköv., I. tomus II. De legibus ecclesiasticis 319 sköv.; Crnica A.: De lacunis legis supplendis ad normam Codicis J. C., Jus Pontificium, 1936 (XVI.) 182 sköv., 1937 (XVII.) 242 sköv., 1938 (XVIII.) 280 sköv., 1939 (XIX.) 70 sköv.; a régiek közül a szenttamási bölcsélet alapján álló kánonjogi doktrína kifejlesztésében kiemelkedő Suarez F.: Tractatus de legibus et Deo legislatore, Conimbriae, 1612.

az érdekjudiszprudencia, valamint a szociológiai iskola igen érdekes és instruktív irodalmi csatározásában az egyházi jog világa nem igen vett részt, hanem nyugodtan megmaradt a maga tradíciói mellett,¹ — akként a joghézagelmélet sem vetett az egyházi jog irodalmában mélyebb hullámokat. És ennek megvan a maga jó oka. Az egyházi jog ugyanis régebben és ma is a tételezett törvényjogon kívül ismeri a szokásjogot és mindenekfelett a keresztény természetjogot; a kánonjogban tehát lehet törvényhézag, de nem joghézag. Másfelől pedig itt hiányzik az a jogpozitivistá felfogás, amely egyeseknél szelepként szinte szükség-szerűen a joghézagelmélethez vezetett el.

A kánonjog bölcsen számot vet azzal a ténnyel, hogy az emberi törvényhozásnak szükségszerű korlátai vannak, mert hiszen az ember, még ha törvényhozó is, nem képes előre látni az összes elképzelhető jogesetet. Dolgozatunkat és különösen annak ama részét, amely a magyar végrehajtási jog egyik ilyen előre nem látott kérdésére igyekezett némi világosságot deríteni, talán nem zárhatjuk megfelelőbben, mint a *Szent Tamásból* vett, a törvényalkotó ember végességére is utaló idézettel, amelyet nem ártana megjegyezni azoknak, akik a törvényhozótól tökéletességet várnak és a kodifikációknak a jogélet valamennyi esetére nem találó gyarlóságát túlzottan kifogásolják. Nullius hominis sapientia tanta est ut possit omnes singulares casus excogitare; et ideo non potest sufficienter per verba sua exprimere ea quae conveniunt ad finem intentum; et si posset legislator omnes casus considerare, non oporteret ut omnes exprimeret propter confusionem vitandam; sed legem ferre deberet secundum ea quae in pluribus accidunt.²

¹ Baranyay Jusztin : A római juriszprudencia. Theologia, 1935. (II.), 362.

² Summa theol. I—II, q. 96, art. 6 ad 3.

IRODALOM.¹

- Baranyay*: A római juriszprudencia. Theologia, 1935. (II.)
- Beil*: Das kirchliche Vereinsrecht nach dem CIC. mit einem staatskirchenrechtlichen Anhang, Paderborn, 1932.
- Bereszlóczy*: A plébánia és egyházközség különbözősége, Egyházi Lapok, 1940. (LXIII.) 173.
- Bernier*: De patrimonio paroeciali Jus Pontificium, 1937, (XVII.), 1938. (XVIII.)
- Bertola—Jemolo*: Codice ecclesiastico, Padova, 1937.
- Billot*: Tractatus de Ecclesia Christi I., Prati 1909.
- Blomeyer*: Zwangsvollstreckung, Berlin—Leipzig, 1933.
- Borsodi*: A végrehajtási eljárás zsebkönyve. Budapest, 1928.
- Brinz*: Lehrbuch der Pandekten, Erlangen 1873.
- Burckhardt*: Gesetze und Verordnungen in Kultussachen, Wien, 1895.
- Cairolì*: I laici nel Codice di diritto canonico, Milano 1917.
- Calisse*: Storia del diritto italiano, vol. III. Diritto privato, Firenze 1891.
- Cappello*: Tractatus canonico-moralis de sacramentis I, Romae 1929.
- Cappello*: Summa iuris publ. eccl. Romae, 1936.
- Cathrein*: Die Aufgaben der Staatsgewalt, Freiburg i. Br. 1882.
- Checchini*: Introduzione dommatica al diritto ecclesiastico italiano, Padova, 1937.
- Chereath*: De personis moralibus ecclesiasticis in India Britannica, Apollinaris, 1939. (XII.)
- Ciprotti*: De formali decreto quo persona iuridica constituitur, Consultationis Iuris Canonici, II. Romae 1939.
- Ciprotti*: A proposito della Associazione di Azione Cattolica, Diritto Ecclesiastico, 1937.
- Chiesa*: Parrocchia e parrochiani, Alba 1936.
- Conte a Coronata*: Institutiones iuris canonici.² Taurini—Romae, 1939.
- Cremers*: Die Katholische Aktion. Grundsätzliches über deren Wesen, Zweck und praktische Durchführung. 1929.
- Crnica*: De lacunis legis supplendis ad normam J. C., Jus Pontificium, 1936. (XVI.), 1937. (XVII.), 1938. (XVIII.), 1939. (XIX.)
- Csiky*: Az egyház elmélete és jogi lényege, Budapest 1909.
- D'Ambrosio*: De Congregationibus Dioecesanis Iuris quod iuridicam personalitatem in concordato italico, Consultationis Iuris Canonici, I. Romae 1934.

¹ A felhasznált irodalom alábbi jegyzéke nem teljes; a kimerítő névmutató (238. lap) révén azonban valamennyi idézett munka megtalálható. E jegyzékben a dolgozatokat – ugyancsak helykímélés céljából –, rövidítve idézzük; a pontosabb idézésükre nézve a szövegbeli előfordulási helyre utalunk. A szövegben * -gal jelzett mű nem állott rendelkezésünkre.

- D'Angelo*: Le lacune nel vigente ordinamento giuridico canonico, «Saggi su questioni giuridiche», I. Torino, 1928.
- Daempf*: Az egyházi javak a magyar jog rendszerében, «A Jog» 1886. (V.)
- Dausend*: Das interrituelle Recht im Codex iuris canonici, Die Bedeutung des Rechtsbuches für die orientalische Kirche. Paderborn 1939.
- Del Giudice*: Istituzioni di Diritto canonico³, Milano 1936.
- Della Rocca*: Rassegna di giurisprudenza tributaria in materia ecclesiastica, Archivio di dir. eccl. 1939. (I.)
- Demkó*: A célvagyon hamis jogbölcséletének eleme u. a. A természeti vagyon tulajdonjoga, Religio 1907. 4—7. sz.
- Ebers*: Kirchenmitgliedschaft, Handwörterbuch der Rechtswissenschaft III. Berlin und Leipzig 1928.
- Eichmann*: Lehrbuch des Kirchenrechts,⁴ Paderborn 1934.
- Eichmann*: Das Strafrecht der öffentlichen Religionsgesellschaften in Bayern. Paderborn, 1910.
- Ereký*: A tárgyi jog dualizmusa, Budapest 1939.
- Ereký*: A jogi személyek, Városi Szemle, 1928. és 1929. évf.
- Fabinyi*: A polgári perrendtartás törvényei és gyakorlata, Budapest 1931.
- Falco*: Corso di diritto ecclesiastico, vol. I.³ Padova 1935. Introduzione; diritto canonico, II.⁴ Padova 1938., Diritto ecclesiastico italiano.
- Falco*: Introduzione allo studio del «Codex Iuris Canonici». Torino, 1925.
- Fanfani*: Sulla natura giuridica delle confraternite, Palaestra del Clero, 1939.
- Fedele*: Generalia iuris principia cum aequitate canonica servata (Contributo alla interpretazione del. can. 20. C. J. C.), Estratto dalla Rivista «Studi Urbinati», a. 1936. (X.) n. 1—4., Urbino 1936.
- Fedele*: Sulla personalità giuridica dei singoli enti ecclesiastici, Archivio di dir. eccl. 1939.
- Fehse-Engelhardt*: Die preussischen Kirchensteuern, Gesetzgebung und Rechtsprechung, Berlin 1938.
- Ferrara*: La classificazione delle persone giuridiche, Rivista di Diritto Pubblico 1912., n. 7—8.
- Ferrara*: Le persone giuridiche, F. Vasalli-féle «Trattato di diritto civile» c. gyűjtemény, vol. II. t. 2. Torino 1938.
- Ferenc*: Unitárius egyház, Magyar Jogi Lexikon, VI.
- Forchielli*: Proprietà ecclesiastica, Voce estratta dal Nuovo Digesto Italiano, Torino 1940.
- Forchielli*: Il regime dei beni ecclesiastici nel vigente diritto italiano, Milano 1939., Chiesa e Stato II. c. gyűjt. Kny.
- Frank*: Principia juris civilis Hungarici, Pestini 1829.
- Friedberg*: Verfassungsrecht der evangelischen Kirchen, Leipzig 1888.
- Gallarini*: Il Concordato nei suoi riflessi tributari, Perfice munus, 1940 febr. 10. s. köv. sz.
- Geiger*: Die bayerische Kirchengemeinde-Ordnung, Regensburg 1913.
- Geisz*: Egyházi közigazgatás, Temesvár 1910.
- Giannini*: I concordati postbellici Vol. I. Milano, 1929., Vol. II. Milano, 1936.
- Gierke*: Deutsches Privatrecht (a Binding-féle Systematisches Handbuch der deutschen Rechtswissenschaft) Leipzig 1895. I.
- Gierke*: Das deutsche Genossenschaftsrecht, III. Die Staats und Korporations-

- lehre des Altertums und Mittelalters und ihre Aufnahme in Deutschland, Berlin 1881.
- Giese*: Deutsches Kirchensteurrecht (Kirchenrechtliche Abhandlungen 69—71.) 1910.
- Giorgi*: La dottrina delle persone giuridiche o corpi morali, vol. VI Firenze 1887—1889.
- Gillet*: La personnalité juridique en droit ecclésiastique spécialement chez les Décretistes et les Décrétalistes et dans le Code de droit canonique, Malines 1927.
- Groener-Zorn*: Das Besteuerungsrecht der katholischen Kirchengemeinden, Gemeindeverbände und Diözesen, 1929.
- Gróh*: A magy. róm. kat. egyház a céljog és célvagyon teoriája szempontjából, Budapest, 1913.
- Grosschmid*: Werbőczy és az angol jog, A Magyar Jogászegylet Deák Ferenc Irodalmi Bizottságának kiadványai III. évf. Budapest 1928.
- Grosschmid*: Jogi és lénytani személyiség, Magyar Jogi Szemle 1920. (1.)
- Günther*: Die katholische Autonomie in Ungarn, A. K. K. LXXX., LXXXI., LXXXII.
- Hagen*: Pfarrei und Pfarrer nach dem Codex Iuris Canonici, Rothenburg a. N. 1935.
- Hanns*: Pfarrer und Pfarramt nach dem Codex Iuris Canonici, Regensburg 1932.
- Hanuy*: A vallásváltoztatás az egyházjog és a magyar államjog szerint, Pécs 1905.
- Haring*: Kommentar zum neuen österreichischen Konkordat. Innsbruck—Wien—München 1934.
- Haring*: Grundzüge des Katholischen Kirchenrechtes.³ Graz, 1924.
- Hejfel*: Kirchliches Finanzwesen in Österreich, Görres-Staatslexikon,⁵ III.
- Heiner*: Das Besteuerungsrecht der Kirche, A. K. K. LXXVIII.
- Hellwig*: Lehrbuch des Deutschen Civilprozessrechts, I. Leipzig, 1903.
- Hilling*: Die Allgemeinen Normen des Codex Iuris Canonici, Freiburg i. B. 1926.
- Hilling*: Das Personenrecht des Codex Iuris Canonici, Paderborn 1924.
- Hilling*: Über das Tributum Seminaristicum der Pfarreien und Quasipfarreien und deren juristische Persönlichkeit, A. K. K. 1937.
- Hinschius*: Das Kirchenrecht der Katholiken und Protestanten in Deutschland. Berlin, 1888. I.
- Hinschius*: Staat und Kirche, Freiburg 1883.
- Hohenlohe*: Grundlegende Fragen des Kirchenrechts, Wien 1931.
- Hörk*: Ágostai hitv. ev. egyház. Magyar Jogi Lexikon, I.
- Hussarek*: Grundriss des Staatskirchenrechts³ Leipzig, 1908.
- Huszár*: A párbér, Egyházjogi Dolgozatok, Budapest 1906.
- Huszár*: Az Egyház és állam közti viszony története. Budapest 1929.
- Hülster*: Codicis Iuris Canonici Interpretatio Authentica, Paderborn 1928.
- Jellinek*: System der subjektiven öffentl. Rechte², Tübingen, 1905.
- Jellinek*: Verwaltungsrecht. Enzyklopädie der Rechts- und Staatswissenschaften, Abteilung Rechtswissenschaft (E. Kohlrausch und W. Kaskel). XXV. Berlin, 1928.
- Jemolo*: Lezioni di diritto ecclesiastico, Città di Castello, 1933.
- Jemolo*: Organi dello Stato e persone giuridiche pubbliche, «Lo Stato» 1931

- Jemolo*: La rappresentanza processuale della Chiesa, Riv. di dir. proc. civ. 1933. (II.)
- Jemolo*: Religione dello Stato e confessione ammesse. (Nuovi studi di dir. econ. e pol. 1930. fasc. 1)
- Jemolo*: Esiste un diritto dei fedeli al sacramento? Rivista di diritto pubblico, 1915. (II.)
- Jemolo*: Il nostro tempo ed il diritto, Archivio giuridico, «Filippo Serafini», vol. CVII., quarta serie vol. XXIII. (1932) fasc. II.; kny. Modena, 1932.
- Katona*: Jogalany, Magyar Jogi Lexikon I.
- Kérészy*: Katholikus egyházi jog a Codex Iuris Canonici alapján. I. Pécs, 1927.
- Knecht*: Kirchensteuer, Görres-Staatslexikon,⁵ III. 1929.
- Koeniger*: Die neuen deutschen Konkordate und Kirchenverträge mit der preuß. Zirkumskriptionsbulle, Bonn und Köln 1932.
- Kolosváry*: Magyar Magánjog (főszerk. Szladits K.), Dologi Jog, I. füz. Budapest 1939.
- Kolosváry*: Új irányok a magánjogban, Jogállam 1911. (X.)
- Kolosváry*: Magánjog. Vezérfonal egyetemi előadásokból,⁴ Budapest, 1938.
- Kosutány*: Egyházjog. A magyarországi egyházak alkotmánya és közigazgatása.³ Kolozsvár, 1901.
- Kováts Gy.*: Az utolsó két egyházpolitikai törvényjavaslat, Budapest, 1894.
- Kováts Gy.*: A párbér jogi természete,³ Budapest 1886.
- Kovács M.*: A polgári perrendtartás magyarázata,² Budapest 1927. s. köv.
- Köstler*: Rechtspersönlichkeit und Vermögensfähigkeit nach dem päpstlichen Gesetzbuch, Kirch. Abh. 117/118. Stuttgart 1938.
- Köstler*: Kirchliche Verwaltungsgerichtsbarkeit? ZsföfR. XVIII. köt. 4. füz.
- Köstler*: Wörterbuch zum Codex Iuris Canonici. München, 1927. s. köv.
- Köstler*: Das neue österreichische Konkordat. ZsföfR., XV.
- Köstler*: Die katholische Kirche Österreichs, ZsföfR. XVI. I.
- Kun*: Magyar református egyházalkotmány. Debrecen, 1909.
- Kun*: Kálvin egyházalkotmánya, A debreceni ref. főisk. 1905—1906. évkönyve.
- Kušej*: Die Form der Einweisung in Amt und Pfründe in den katholischen Diözesen Jugoslawiens, Kirch. Abh. 117/118.
- Lammeyer*: Juristische Personen der kath. Kirche. Historisch und dogmatisch gewürdigt auf Grund des neuesten kirchlichen und staatlichen Rechts, Paderborn 1929.
- Lampert*: Kirchliches Finanzwesen in der Schweiz, Görres Staatslexikon,⁵ III.
- Lampert*: Kirche und Staat in der Schweiz, I. Freiburg i. S. 1929.; II. Freiburg i. S. 1938.
- Lampert*: Die kantonalen Kultusbudgete und der Anteil der verschiedenen Konfessionen in denselben 1906.
- Leopold*: A katolikus egyházközségek, Magyar Szemle, 1927.
- Linneborn*: Kirchliches Finanzwesen in Preußen, Görres-Staatslexikon,⁵ III.
- Lipics*: Világiak szerepe az egyházi vagyonkezelésben. A volt Erdélyi Római Katolikus Státus és a francia Associations Culturelles kánonjogi rendezése. Budapest, 1939.
- Madarász*: A katolikus Egyház kapcsolatai a magyar állami közigazgatással, kny. Mai Magyar Vár.s, Budapest, 1938.

- Madarász:** A párbér és az egyházi adózás kérdése a jelen joggyakorlatban. Budapest, 1938. kny. A mai magyar község.
- Magyary G.—Nizsalovszky:** Magyar polgári perjog.³ Budapest, 1939.
- Magyary Z.:** A magyar közigazgatás racionalizálása, Budapest 1930.
- Márkus:** Felsőbíróságaink elvi határozatai. Budapest, 1900. X.
- Maroto:** Institutiones iuris canonici ad normam novi Codicis, Romae 1919. s. köv.
- Martonyi:** A közigazgatás jogszerűsége a mai államban, Budapest, 1939.
- Maspoli:** La Legge Ticinese del 28. gennaio 1886.
- Maspoli:** Il diritto ecclesiastico dello Stato del Cant. Ticino, Lugano 1924.
- Melichár:** Az egyházi adórendszer hazánkban, Kat. Szemle 1929.
- Melichár:** Egyházi jogi személyek, Magyar Jogi Szemle, 1922.
- Mertán:** Egyházi adózás a falusi egyházközségek gyakorlatában, Egyházi Lapok, 1931.
- Mészáros—Hauser:** A budapesti rk. egyházközségek első tíz éve, Budapest, 1930.
- Meszlényi:** A kánonjogi tanulmányok fontossága, Pécs, 1930.
- Meurer:** Der Begriff und Eigenthümer der heiligen Sachen, Düsseldorf 1885.
- Meyczłowicz:** La religion dans les Constitutions des États modernes. Roma, 1938.
- Michiels:** Principia generalia de personis in Ecclesia, Lublin—Brasschaat 1932.
- Mikler:** Magyar evangélikus egyházjog. Budapest, 1906.
- Mikó:** Az erdélyi unitárius vallásközség igazgatási rendszere, Budapest, 1931.
- Molnár:** Magyar Közjog,³ Pécs 1929.
- vitéz Moór:** A jogi személyek elmélete, Budapest, 1931.
- vitéz Moór:** A jogrendszer tagozódásának problémája, Budapest, 1937.
- vitéz Moór:** A természetjog problémája, Budapest, 1934.
- Móra:** Die Frage des Zivilprozesses und der Beweislast bei Gratian. Pécs, 1937.
- Móra:** Az ítélet végrehajtásával kapcsolatos főbb kérdések a Codex Iuris Canonici alapján, figyelemmel a régi jogra is. Budapest, 1934.
- Móra:** A kánonjogi kódex hatálybalépésének huszadik évfordulója, Budapest, 1939.
- Mörsdorf:** Die Rechtssprache des Codex Iuris Canonici. Paderborn, 1937.
- Navratil:** Jogászai szemlélet a közgazdaságtanban, *Kolosváry Emlékkönyv*. Budapest, 1939.
- Notter:** A természetjog, Budapest, 1906.
- Notter:** Római jog I. Budapest, 1935.
- Notter:** A bölcelet és jogtudomány, Kálcsa, 1927.
- Notter:** A «prima tonsura», Budapest, 1906.
- Notter:** A socialis igazságosság, Társulati Értesítő, 1898.
- Notter:** Egyetemi előadások, Budapest, 1940.
- Novák:** A magyarországi református egyház új alkotmánya (1928), Miskolc, 1936.
- Oesterle:** Neubauten und Pfarrgrenzen, Linzer Theologisch-praktische Quartalsschrift, 1937. (XC.)
- Ottaviani:** Institutiones iuris publ. eccl. I. Romae, 1935.
- Perugini:** Concordata vigentia. Romae, 1934.
- Petrani:** Fideles ad ritus orientales pertinentes, Apollinaris 1939. (XII.)
- Petroncelli:** Ente e beneficio parrocchiale, kny. La Rassegna iudiciaria, Catania 1937.
- Petroncelli:** La deputatio ad cultum publicum, Milano 1937.
- Petroncelli:** Considerazioni sulla personalità giuridica della Chiesa Parrocchiale, Archivio di dir. eccl. 1939.

- Petroncelli:** Contributo alla personalità dell'ufficio sacro nell'ordinamento canonico, Kirch. Abh. 117/118., Stuttgart 1938.
- Petroncelli:** La provvista dell'ufficio ecclesiastico nei recenti diritti concordatari, Milano 1933.
- Porotiu:** Egyházi adók behajtásáról, kny. «Erdélyrészi Jogi Közlöny». Kolozsvár, 1912.
- Raffay:** A magyar magánjog kézikönyve,³ Budapest, 1909.
- Reiner:** Az egyházi személyek utáni örökösödési jog Magyarországon,² Budapest, 1910.
- Restrepo:** Concordata regnante Sanctissimo Domino Pio PP. XI. inita. Romae, 1934.
- Rheinfelder:** Das Wort «persona», Geschichte seiner Bedeutungen, Halle 1928.
- Richler:** Canones et decreta concilii Tridentini, Lipsiae 1853.
- Roberti:** De privilegio fori, Apollinaris 1930. (III.)
- Romani:** Jus privatum comparatum II. De norma iuris. Romae, 1937.
- Rosa:** Intorno alla definizione dell'Azione cattolica, La Civiltà cattolica 1932.
- Rothenbücher:** Die Trennung von Staat und Kirche. München, 1908.
- Ruffini:** La rappresentanza giuridica delle parrocchie, kny. Giurisprudenza italiana, Torino 1896.
- Ruffini:** Lezioni di diritto ecclesiastico Italiano, Torino, 1930.
- Ruffini:** La classificazione delle persone giuridiche in Sinibaldo dei Fieschi (Innozenzo IV.) ed in Federico Carlo di Savigny, Scritti in onore del Prof. Schupfer, Torino 1898, újra nyomtatva Milano 1936.
- Ruffini-Avondo:** Il can. 1409. del CIC. Contributo alla dottrina delle persone giuridiche, Il diritto ecclesiastico, 1930.
- Savigny:** System des heutigen römischen Rechts, Berlin 1840. II.
- Sándorfi:** Az egyházi adókra vonatkozó jogszabályok, Magyar Törvénykezés, 1929. (III.)
- Sägmüller:** Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts⁴, Freiburg i. B. I. 1925.
- Sägmüller:** Die Trennung von Kirche und Staat, Mainz 1907.
- Scharnagl:** Kirchliches Finanzwesen, Görres-Staatslexikon,⁵ III.
- Scharnagl:** Das neue bayerische Kirchensteuergesetz, Klerusblatt 1939.
- Scharnagl:** Das Kirchenbeitragsgesetz im Lande Österreich, Klerusblatt 1939.
- Scherer:** Handbuch des Kirchenrechts. Graz, 1886. I.
- Schiappoli:** Manuale di diritto ecclesiastico, Napoli, 1934.
- Schmitz:** Das kirchliche Laienrecht nach dem Codex Iuris Canonici, Münster 1927.
- Schnorr v. Carolsfeld:** Die Geschichte der juristischen Person, I. Universitas, Corpus, Collegium im klassischen Recht, München 1932.
- Schröcker:** Die Verwaltung des Ortskirchenvermögens nach kirchlichem und staatlichem Recht, Paderborn 1935.
- Schulte:** Lehrbuch des katholischen und evangelischen Kirchenrechts,⁴ Giessen 1886.
- Schütz:** Dogmatika, A katolikus hitigazságok rendszere,² Budapest 1937.
- Megyesi Schwartz:** Magyarázata a magyarországi katolikus egyházközségek adóztatási szabályzatának, Veszprém, 1939.
- Sinibaldo dei Fieschi:** Apparatus in quinque libros Decretalium, velencei kiadás 1570.

- Sipos*: Enchiridion iuris canonici.⁴ Pécs, 1940.
- Sipos*: A pécs-egyházmegyei határozmányok és rendeletek tára, Pécs 1912.
- Sipos*: Katolikus egyházjog,³ Pécs 1938.
- Solmi*: Storia del diritto italiano,³ Milano 1930.
- Stella*: Il parroco e la parrocchia nella storia e nel diritto, Roma 1935.
- Stocchiero*: Enti e beni ecclesiastici in Italia. Vicenza, 1930.
- Stolpa*: A jogi személyek magánjogi viszonyai közigazgatási vonatkozásban. Kny. a Mai Magyar Község c. műből. Budapest, 1937.
- Stolpa*: Mi van ma hatályban Szent István törvényeiből? Magyar Jogászegyleti Értekezések és Egyéb Tanulmányok. VI.
- Stolz*: Parochia, parochus, Tüb. Theol. Quartalschrift, 1907.
- Stutz*: Kirchenrecht, München—Berlin, 1914. a Holtzendorff—Kohler-féle jogi enciklopédiában.
- Stutz*: Der Geist des Codex Juris Canonici, Kirch. Abh. 92—93. Stuttgart, 1918.
- Stutz*: Konkordat und Codex, SB. d. preuss. Ak. d. W., XXXII.
- Suarez*: Tractatus de legibus et Deo legislatore, Conimbricie, 1612.
- Szeredy*: Egyházjog, különös tekintettel a magyar Szent Korona területének egyházi viszonyaira, valamint a keleti és protestáns egyházakra,³ Pécs 1883.
- Szladits—Fürost*: A magyar bírói gyakorlat. Magánjog I., Budapest 1935.
- Szladits*: Magyar Magánjog (Főszerkesztő: Szladits Károly), Általános rész II. füzet, Budapest 1939.
- Szladits*: A magyar magánjog tankönyve, II. Dologi jog, Budapest 1930.
- Szladits*: A magyar magánjog vázlata.⁶ I—II. Budapest, 1937.
- Ijj. Szladits*: A köztetételek felelőssége az angol jogban. *Kolosváry Emlékkönyv*. Budapest 1939.
- Takács—Volosznovich—Kerezsy—Vas*: Az egyházközségi és hitközségi adózás. Budapest, évsz. n.
- Takács*: A magyar egyházi adójog alapelvei. Budapest, 1931.
- Tomcsányi*: A magyar közigazgatási jog alapintézményei. Budapest, 1926.
- Tomcsányi*: Magyar közigazgatási és pénzügyi jog. Különös (szakigazgatási) rész. Budapest, 1933.
- Tomcsányi*: Magyarország közigazgatása.³ Budapest, 1940.
- Tóth B.*: A budapesti vallásfelekezetek hitközségi adórendszere, kny. Pénzügyi Fogalmazók Lapja, Budapest, 1934.
- Tóth Gy.*: Az unitárius egyház szervezete, Kolozsvár 1921.
- Tóth Gy.*: Az egyházak jogalanyiságának problémája, Keresztény Magvető, Kolozsvár 1940.
- Tóth S.*: Egyházi szolgáltatások behajtása, Községi Közlöny, 1936.
- Török*: A magyarországi katolikus egyházi vagyon tulajdonjoga. Eger 1897. (³ Budapest 1900.)
- Trezzini*: Le persona giuridica nel diritto vigente canonico, Fribourg (Suisse) 1924.
- Tunzi*: Condizione giuridica della parrocchia nel diritto canonico e nel diritto ecclesiastico italiano, Roma 1938.
- Ughi*: Condizione giuridica delle confraternite. Il diritto eccl. 1938.
- Van Hove*: Commentarium Lovaniense in Codicem Juris Canonici, editum a magistris et doctoribus Universitatis Lovaniensis, Mechliniae—Romae, 1928. s. köv., I. tomus II. De legibus ecclesiasticis.

- Van Hove*: Le Concordat entre le Saint-Siège et le Reich allemand, Nouvelle Revue Théologique, 1934.
- Van Hove*: Le Concordat entre le Saint-Siège et l'Autriche, Nouvelle Revue Théologique 1934.
- Van Hove*: Le Concordat entre le Saint-Siège et l'État de Bade, Nouvelle Revue Théologique 1933.
- Venzi*: Manuale di diritto civile italiano⁴, Torino, 1932.
- Vering*: Lehrbuch des katholischen, orientalischen und protestantischen Kirchenrechts mit besonderer Rücksicht auf Deutschland, Oesterreich und die Schweiz³, Freiburg i. B. 1881. (³1893.)
- Vinczenti*: Végrehajtási eljárás.⁴ Budapest, 1930.
- Vincenti—Borsodi*: Végrehajtási eljárás, Budapest 1935.
- Visky*: Hatáskör párbérügyekben, Magyar Jogi Szemle, 1940.
- Wach*: Handbuch des Deutschen Civilprozessrechts I. Leipzig 1885.
- Wasner*: De institutione corporali in iure canonico. Jus Pontificium, 1937.
- Weber*: Das Nihil obstat, Zs. für die gesamte Staatswissenschaft. 1939.
- Wekerle*: Az egyházi adók rendezéséről, Jogállam 1903.
- Wenzel*: A magyar és erdélyi magánjog rendszere, Budán, 1863.
- Wenner*: Kirchliches Vermögensrecht,³ 1936.
- Wernz-Vidal*: Jus canonicum II. De Personis, Romae 1928.
- Zahn*: Amtsträger, Beamte, Angestellte und Arbeiter im katholischen Kirchengdienst, Würzburg, 1940.
- Zalán*: Werbőczy és az angol jog. Jogtudományi Közlöny. 1929.
- Zlinszky—Reiner*: A magyar magánjog mai érvényében,⁴ Budapest 1897.
- Zolnay*: Egyházi követelések behajtása és ezzel kapcsolatos kérdésekről; kny. a «Vármegye» c. lapból. Budapest, 1911.

NÉVMUTATÓ.

Anschütz 217,
Aquinói Szent Tamás 229,
Ascarelli 177,

Bachofen 120, 124,
Bacsó 169,
Balanyi 213,
Balás 20,
Balogh 213,
Baranyay 25, 30, 92, 229,
Barion 97, 198,
Bátor 163,
Beil 148,
Benedicenti 132,
Benettini 79,
Berardi 92,
Beresztóczy 159,
Bernardini 83,
Bernier 19, 121, 172,
Bertola 34, 35, 132,
Biavaschi 199,
Bibó 25,
Billot 77,
Binder 116,
Blomeyer 190, 194,
Boethius 110,
Bonfante 121,
Bornkamm 209,
Borsodi 179, 180,
Boux 92,
Brière 198,
Brinz 118, 119,
Brown 133,
Bröckelmann 54,
Bruckner 60, 62,
Burckhardt 202,

Büchler 81,
Cairolì 78,
Calisse 104, 105,
Cappello 28, 76, 114, 120,
Carnelutti 177,
Caterbini 132,
Cathrein 199,
Cavagnis 28,
Checchini 198,
Chereath 131, 132, 207,
Chiesa 92,
Ciprotti 35, 75, 92, 155,
Conte a Coronata 30, 96, 97, 99, 107,
108, 113, 114, 124, 130, 134, 156,
Cremers 74,
Creuser 90,
Crisolli 39,
Crnica 228,
Csernoch 68, 69, 227,
Csiky 65,

D'Ambrosio 155,
D'Angelo 92, 121, 228,
Daempff 40,
Dausend 99,
De Becker 228,
De Bernardis 132,
Deganello 208,
Del Giudice 30, 84, 125, 207,
De Luca 87,
Della Rocca 35,
Demkó 122,

Ebers 78, 210,
Egyed 169,

- Eichmann 26, 30, 46, 47, 49, 90, 92,
 93, 101, 130, 153, 158, 203, 205, 81,
 Erdélyi 21,
 Ereky 25, 117, 164, 193, 216,
 Eula 208,

 Fabinyi 163, 192, 220,
 Falco 30, 73, 78, 79, 80, 84, 89, 90,
 107, 109, 125, 129, 137, 139, 209,
 Fanfani 148,
 Fedele 91, 126, 197, 228,
 Fehse 39,
 Ferenc 63,
 Ferrara 102, 141, 208,
 Finsler 64,
 Fontana 132,
 Forchielli 35, 36, 92, 125, 141, 142,
 Forsthoff 38,
 Föhr 38,
 Frank 110, 215,
 Friedberg 72, 206,
 Fürst 118, 164, 165,

 Gallarini 35,
 Gálos 196,
 Geiger 144,
 Geisz 67, 143, 145, 146, 147, 162,
 IX. Gergely 108,
 Giacchi 132,
 Giannini 100, 101, 113, 128, 129, 130,
 141, 176,
 Giannone 113,
 Gierke 104, 105, 106, 108, 112, 113,
 125, 206,
 Giese 27,
 Giorgi 113,
 Gillet 124, 130, 155,
 Gratianus 72,
 Grentrup 97,
 Grigássy 99,
 Gróh 24, 170, 172, 173,
 Grosschmid 102, 106, 111, 119, 127,
 128, 131,
 Günther 118,
 Gyárfás 98, 100,

 Haenel 207,
 Hagen 92, 124, 137,

 Hanns 92,
 Hanuy 85, 86, 158,
 Haring 20, 36,
 Harnack 85, 200,
 Haugg 157,
 Hefel 36,
 Heiner 31,
 Heise 29, 105,
 Helfert 92,
 Hellwig 190,
 Hermes 54,
 Herodek 79,
 Hilling 21, 54, 75, 80, 84, 85, 90, 93,
 113, 120, 134, 135, 136, 137, 142,
 Hinschius 28, 93, 96, 205,
 Hoberg 65,
 Hofmann 83,
 Hofmeister 83,
 Hohenlohe 105, 108, 109, 112, 113,
 152,
 Horváth 160,
 Höhn 204,
 Hörk 63,
 Huber 202, 206,
 Hussarek 199, 201,
 Huszár 51, 101,
 Huth 210,
 Hülster 97,

 Ibrányi 29,
 Ihering 116,
 IV. Ince I. Sinnibaldo,

 Jellinek 208,
 Jemolo 34, 35, 79, 109, 125, 197, 198,
 200,

 Karg 39,
 Katona 119,
 Kazaly 155,
 Keller 75,
 Kelsen 116,
 Keresztes-Fischer 191,
 Kérészy 90, 138, 210, 212, 214,
 Kirchenheim 207,
 Kiss 60,
 Kmetty 191,
 Knecht 21, 31, 51,

- Koch 39,
 Koeniger 38,
 Kollányi 50,
 Kolosváry 116, 117, 119, 120, 121, 122,
 131, 164, 193, 215,
 Konek 155,
 Kontor 101,
 Kopcsányi 93,
 Kosutány 29, 59, 212,
 Kovács M. 160, 164, 165,
 Kováts Gy. 50, 52, 201, 211, 212, 214,
 224, 226,
 Köstler 19, 36, 81, 86, 92, 107, 124,
 127, 128, 141, 198, 202, 207,
 Köstlin 66,
 Krüger 204,
 Kušej 76, 139,
 Kun 58, 59, 60, 65,

 Laforet 210,
 Lak 187,
 Lammeyer 105, 107,
 Lampert 33, 60, 66, 87, 93, 94, 109,
 124, 199, 204, 205, 211,
 Le Bras 199,
 Lelotte 75,
 Lengyel 94, 180,
 Leonhardt 120, 123,
 Lepold 27, 30, 147, 148, 168,
 Liberatore 28,
 Lingg 204,
 Linneborn 26, 39, 46,
 Lipics 30, 161,
 Löhr 152,
 Lucchi 132,
 Lutter 215,
 Luttor 213,

 Madarász 18, 39, 46, 51, 70, 201, 219,
 Magni 132,
 Magyary G. 119, 190,
 Magyary Z. 81, 191,
 Markos 101,
 Maroto 91, 97,
 Martonyi 81,
 Maspoli 140,
 Maiorca 116,
 Márkus 220,

 Mártonffy 191,
 Melichár 47, 48, 68, 106, 107, 108, 114,
 124, 127, 155,
 Mertán 18,
 Meszlényi 198, 199,
 Meurer 116, 124, 127,
 Meycztowicz 205,
 Mészáros 27, 68, 69, 227,
 Michiels 107, 124, 125, 135, 141, 156,
 Mikler 58, 62,
 Mikó 63,
 Miskolczy 79,
 Molnár 49, 77, 215,
 Moór 102, 105, 111, 112, 113, 114,
 116, 117, 118, 119, 120, 127, 128,
 130, 193, 223, 228,
 Móra 25, 29, 56, 83, 112, 149, 190,
 Morello 134,
 Mörsdorf 20, 73, 79, 92, 103, 107, 130,
 156, 158, 81,

 Nagy 212,
 Navratil 121, 122,
 Nizsalovszky 190,
 Nottarp 65,
 Notter 17, 28, 29, 58, 72, 73, 74, 102,
 103, 104, 105, 110, 111, 112, 140,
 177, 193, 196, 197, 199, 200, 226, 81,
 Novák 59, 61, 64, 65,

 Oesterle 79, 93, 155,
 Ottaviani 28, 29, 115, 197,
 O'sváth 175,

 Paglialunga 92,
 Pap 81,
 Parsy 198,
 Perugini 34,
 Petrani 99,
 Petroncelli 73, 76, 89, 109, 110, 125,
 126, 132, 133, 134, 136, 137,
 Piola 197,
 Piola-Daverio 210,
 Pokoly 61,
 Polzovics 29,
 Poppitz 209,
 Porotiu 222,
 Pöschl 90, 91,
 Pulszky 119,

Raffay 52,
 Ranelletti 208,
 Reiner 25, 141,
 Restrepo 34, 36,
 Retzbach 74, 84,
 Rheinfelder 103,
 Révész 59, 60,
 Richter 72, 135,
 Rieder 210,
 Roberti 115,
 Roesler 85,
 Romani 28,
 Rosa 75,
 Rosin 206,
 Rothenbücher 32, 206,
 Rösler 73,
 Ruber 193,
 Ruffini 109, 139, 203, 207, 210,
 Ruffini-Avondo 132,
 Saleilles 116,
 Sartori 97,
 Sartorius 205,
 Savigny 29, 105, 108, 109,
 Sándorfi 50, 218, 219, 220,
 Sárffy 120,
 Sägmüller 28, 32, 90, 210,
 Scharnagl 26, 38, 39, 47, 203,
 Scheffler 21,
 Scherer 28, 73, 75, 77, 80, 124,
 Schiappoli 197, 198,
 Schmedding 39,
 Schmitz 78,
 Schnorr 103,
 Schoen 206,
 Schröcker 54, 130, 134, 136, 137,
 Schulte 88, 124, 169,
 Schütz 72, 226,
 Schwartz megyesi 18, 48, 218, 219,
 Sempsey 117,
 Serédi 17, 213,
 Serment 116,
 Sinnibaldo dei Fieschi 108, 109, 110,
 115,
 Sipos 28, 67, 78, 84, 90, 92, 107, 108,
 115, 120, 124, 130, 138, 139,
 Sohm 206,
 Solmi 104, 105, 107,

Stammeler 116,
 Stella 92,
 Stocchiero 34,
 Stolpa 39, 156, 163, 213,
 Stolz 92,
 Stutz 28, 29, 66, 73, 74, 76, 78, 81, 83,
 84, 85, 106, 107, 108, 114, 130, 149,
 150, 198, 206,
 Suarez 228,
 Szabóky 169,
 Szász-Schwartz 118, 119,
 Szemeczy 98,
 Szeredy 168,
 Szigeti 223,
 Sztás 191,
 Szladits 52, 103, 106, 114, 116, 118,
 119, 120, 121, 138, 163, 164, 213,
 ifj. Szladits 131, 133, 207,
 Szokolay 66,
 Szontagh 55,
 Szörényi 19,
 Takács 18, 21, 40, 50, 54, 71, 188, 219,
 222, 225, 227,
 Térfy 160, 163, 166, 216,
 Timon 50,
 Tobler 64,
 Tomcsányi 20, 22, 190, 193, 212, 214,
 215, 216, 217,
 Tóth B. 18,
 Tóth Gy. 29, 63, 99,
 Tóth L. 103, 116, 119, 193,
 Tóth S. 18,
 Trócsányi 59, 66,
 Török A. 138,
 Török K. 25, 115, 121, 123,
 Trezzini 102, 109, 110, 130, 140,
 Tunzi 92,
 Turi 101,
 Ughi 148,
 Valló 191,
 Van Hove 36, 38, 228,
 Vasalli 141,
 Vavrik 119,
 Váczy 213,
 Vági 223,

Venzi 107, 208,
Vering 87, 93, 124,
Vermeersch 90,
Vészi 120,
Vincke 65,
Vinczenti 179, 191,
Visky 52, 194, 219,
Vörös 94, 180,

Wach 190,
Wagnon 198,
Wasner 76, 89,
Weber 38, 204,
Weigelin 228,
Wekerle 30, 53,
Wenner 54,
Wenzel 163, 215,

Werner 204,
Wernz 90, 91, 125,
Windscheid 116, 118,

Zachár 165,
Zacchi 132,
Zahn 38, 152, 202, 204, 210, 217,
Zalán 103, 131,
Zappulla 134,
Závodszy 40,
Zitelmann 116,
Zlinszky 141,
Zolnay 222,
Zorn 206,
Zöldy 169,

Zsedényi 60,

TÁRGYMUTATÓ.

- Actio catholica 56, 74,
 Adóalap 46 s köv.,
 Adó és illeték 19 s köv.,
 Adószabályzat állami jóváhagyása 42,
 157,
 Adóteher, egyházi vagyon csökkenése,
 egyházi szükségletek növekedése 51,
 Adóülterhelés 47,
 Alamizsna pénz 25, 184, 187,
 Alanytalan jogok elmélete 116, 118,
 Alkalmi jogszabálygyártás és a kánon-
 jog 150,
 Arbiter 78,
 Alumnaticum 22,
 Argumentum a contrario 187,
 Associatio 148,
 Autonóm egyházi jog 18,
 Ágostai hitv. evangélikus egyházban
 az egyházközség 62 s köv.,
 Állam érdekei a vallásfelekezetekkel
 szemben 198 s köv.,
 Állami adólisták 38,
 Állami beavatkozás az egyházközségi
 adónál 46 s köv.,
 Állami és egyházi hivatal 89,
 Állami behajtási segédlet 22,
 Állami felügyeleti jog az egyházköz-
 ségeknél 70,
 Állami hatóság jóváhagyása 42, 47,
 157, 165,
 Állami jog és az egyházi adóztatás 31
 s köv., 43 s köv.,
 Állami vallásügyi jog 18,
 Állampolgárságtól független az egy-
 házközségi kötelék 147,
 Bajor egyházközségi szabályzat 144,
 Behajtás 22, 47,
 Behajtás közigazgatási, bírói útja 49,
 224,
 Beneficium 88, 89 s köv., 124 s köv.,
 130 s köv., 137 s köv.,
 Be nem fizetett közadó 223,
 Bevett egyházak jogállása hazánkban
 211 s köv., 214 s köv.,
 Bevett vallás 49,
 Bevett vallás egyházközségi adója köz-
 adó 222 s köv., amely végrehajtás
 útján le nem foglalható 186, 224,
 Bírói és közigazgatási út 192 s köv.,
 217 s köv.,
 Bírói gyakorlat az egyházközségi adó
 lefoglalhatóságára 180 s köv.,
 Bírói végrehajtás 187 s köv., 190 s köv.,
 Boña ecclesiae paroecialis etc. 172,
 Brazíliai magyar egyházközségek 101,
 Budapesti egyházközségek Igazgatási
 Szabályzata 144,
 Budapest 99, 100,
 Budapesti egyházközségi szervezkedés
 42, 48, 50, 67 s köv.; 147,
 Budapesti új kegyúri plébániák 151
 s köv.,
 Büntető végrehajtás 190,
 Canonica visitatio 146, 161,
 Cardinalis 84 s köv., 89,
 Cataniai törvényszék nézete a helyi
 egyházbeli vagyoni jogalanyiság-
 ról 133 s köv.,
 Cathedralicum 21 s köv.,
 Cessio necessaria 179,
 Célvagyon 91, 117—123, 168, 170 s
 köv., 173 s köv.,
 Christifideles Graeci ritus 99,
 Címzetes püspök 76,

- Codex és az egyházi adó fogalma 19, és a Vatikánváros perjoga 29,
Codex kerettörvény jellege 149 s köv.,
Coetus 137, 156,
Collegium 103, 109,
Communicatio in sacris cum haereticis 65,
Communitas 93, 94, 124,
Commune fidelium 93, 94, 124,
Concilia episcoporum jogalanyisága 140,
Confraternitas 148,
Consilium fabricae 145, 148 s köv., 159,
Consistorium supremum, synodale 63,
domesticum 64,
Coronatio 75, 76, 216,
Corporation sole, corporation aggregate 131, 207,
Corporationes 215,
Corpus 103,
Corpus morale 107,
Cura animarum 93,
- Dataria 139,
Delegatio 76, 80, 90,
Denier du clerge 26, d. du culte 32,
Diaconatus 75,
Diaspora 51,
Diritto ecclesiastico 17,
Dismembratio 138,
Dispensatio 79,
Divisio 138,
Domanialis bevétel 32, 36, 51, 54,
Domicilium, quasi domicilium 93, 157,
Dos 90, 133, 136,
- Ecclesia regnans, docens, oboediens, discens 72,
Ecclesiani Christi 98,
Egyesületalkotás 79,
Egyesület és alapítvány 130,
Egyetemes papság 66, 72, 85, 142,
Egyház adóztatási jogosultsága 29 s köv., 43 s köv.,
Egyházi adó mint közjogi természetű adószolgáltatás 181 s köv.,
Egyházi adójogi disciplina 53,
Egyházi adótúlterhelés 47,
- Egyházi adóügy Poroszországban 26, 27, 46, 48, Franciaországban 26, 32, Svájcban 32 s köv., Olaszországban 34 s köv., Ausztriában 36, Bajorországban 38, Badenben 38, Német Birodalomban 38,
Egyházi adó szűkebb és tágabb fogalma 21 s köv., szociális jelentősége 26,
Egyházi bíró laikus nem lehet 74,
Egyházi célvagyon l. célvagyon,
Egyház erkölcsi személyisége 111 s köv.,
Egyház és állam közti viszony 196 s köv.,
Egyházi elnöke az egyházközségnek 146, 148,
Egyházfegyelmi és egyházkormányzati ügyek az egyházközség hatáskörébe nem tartoznak 144 s köv., 159,
Egyházfelségesség 205 s köv., 211,
Egyházhatósági jóváhagyás 70, l. még jóváhagyás a.,
Egyház jogi és teológiai fogalma 226 s köv.,
Egyházi jog tárgyi értelemben 17, közjogi jellege 28 s köv., 127 s köv., 209,
Egyházi kényszer 22, 25,
Egyházi közigazgatási bíróság 81 s köv.,
Egyházi közigazgatási út 80,
Egyház mint nyilvánjogi korporáció 37, 201 s köv., 208 s köv.,
Egyház pénzügyi helyzete a háború végén 67 s köv.,
Egyházipolitika 197 s köv.,
Egyházi ruha viselése 78,
Egyház szerve a hivatal, v. az ezt viselő személy 125,
Egyház tanítói és törvényhozói működése 197,
Egyházi vagyon az egyházközségi vagyon is 171 s köv.,
Egyházi vagyon csökkenése és a hívek adóterhe 51,
Egyházi vagyon közérdeket szolgáló vagyon 123,

- Egyházi vagyon tulajdonosai 160,
 Egyházi választásba beavatkozás 78,
 Egyházközség 27, az ágostai hitv.
 evangélikus egyházban 62 s köv.,
 az unitárius egyházban 63,
 Egyházközség alakításának joga 44,
 Egyházközség egyházi elnöke 158, 159,
 Egyházközség és az Egyház hierar-
 chikus berendezkedése 144 s köv.,
 159,
 Egyházközség és a Codex 143, 147 s
 köv.,
 Egyházközség és az egyházi vagyon
 tulajdonjoga 160 s köv.,
 Egyházközség és a helyi egyházi va-
 gyon 160 s köv.,
 Egyházközség és temető 161 s köv.,
 Egyházközség felelőssége plébániai ja-
 vadalom és a templomvagyon ter-
 heiért 156,
 Egyházközség jogalanyisága a magyar
 bírói gyakorlat szerint 160 s köv.,
 163 s köv.,
 Egyházközség jogalapja 143 s köv.,
 149 s köv., 153 s köv.,
 Egyházközség képviselte 158, 166 s
 köv., 185,
 Egyházközség (ú. n. mintaszabályza-
 tos) megalakulásának bejelentése 70,
 Egyházközség nem rendelkezhetik sa-
 ját jogán az egyházi vagyonnal 161
 s köv.,
 Egyházközség pénztára 180,
 Egyházközség terminusa 226 s köv.,
 Egyházközség vagyoni jogalanyi-
 sága a szabályzat szerint 154 s köv.,
 170,
 Egyházközségi adó fogalma 20 s köv.,
 23, kivetésének joga 30, 43 s köv.,
 Egyházközségi adóviszony közjogi jog-
 viszony 217,
 Egyházközségi adó végrehajtása köz-
 igazgatási végrehajtás 220,
 Egyházközségi alkalmazott járandó-
 ságáért nem felelős a plébánosi java-
 dalom v. templomvagyon 156, 159,
 Egyházközségi autonómia korlátai és
 a püspök jogköre 171 s köv.,
 Egyházközségi autonómia kiterjeszté-
 sének korlátozása a reformátusok-
 nál 64,
 Egyházközségi elnök 154, 166 s köv.,
 Egyházközségi ingatlanok szerzése,
 megterhelése, eladása, hasznosítása
 154,
 Egyházközségi kényszerkötélék 147,
 Egyházközségi képviselőtestület 145,
 168, 171,
 Egyházközségi szabályzatok állami
 jóváhagyása 42, 70, l. még jóvá-
 hagyás alatt,
 Egyházközségi szabályzat, régi 67, 68,
 új 42, 70,
 Egyházközségi szervezkedés hazánk-
 ban 67 s köv., régebbi 67, újabb
 67 s köv.,
 Egyházközségi tagság 147, 156 s köv.,
 Egyházközségi tanács 145, 168, 171,
 Egyházközségi vagyon egyházi vagyon
 171 s köv., tulajdonjoga 170 s köv.,
 egyházközségi vagyon és egyház-
 községi adózás 57, egyházközségi
 vagyonkezelés 154,
 Egyszeri beruházási járulék 117, 121,
 174,
 Együttes kezelés 48, 50, 188,
 Eleemosyna 20,
 Elismert egyház 49, 212 s köv., 215,
 egyházi adója 220, 224 s köv.,
 Emolumenta 19,
 Ens iuridicum 90, 91, 107,
 Eljárási egység elve 194 s köv.,
 Eperjes 99,
 Episcopalisimus 59,
 Episcopatus 75,
 Eretnek egyháztagsága 86,
 Erkölcsiség és a népek politikai élete
 200,
 Erkölcsi személy adókötelezettsége 23,
 Erkölcsi személy 29, 101—123, l. még
 jogalanyiság, plébániai jogalany
 alatt is,
 Erkölcsi személyek felosztása : ex ipsa
 ordinatione divina, ex ipso iuris
 praescripto, ex speciali competentis
 Superioris eccl. concessione data

- 154, 170, közjogi-, magánjogi 208 s köv.,
 Erkölcsi személyek a közigazgatási jogban 202, 215,
 Erkölcsi személy léte 110 s köv.,
 Erkölcsi személyre vonatkozó újabb világi jogi teóriák 116 s köv.,
 Erkölcsi személy nem csupán magánjogi fogalom 126 s köv., 141 s köv.,
 Erkölcsi személy terminusa 105 s köv.,
 Esperesi kerület jogalanyisága 161,
 Esztergom 99,
 Északamerikai magyar egyházközségek 101,
 Evangélikus egyház adóügye Németországban 51, konzisztorialis egyházkormányzat 59, I. még ágostai hitv., egyházközség címszót is,
 Exactio 19,
 Excommunicatus 86,
 Expensae 20,
 Fabrica ecclesiae, I. plébániai templomvagyon,
 Feljelentési jog 79,
 Felszentelés 73,
 Felvidék 49, 61, 227,
 Fikciós elmélet 108 s köv., 174,
 Fikciós elmélet ma sem túlhaladott 114 s köv.,
 Fiókegyház 155,
 Foglálás 178 s köv., 184 s köv.,
 Formale decretum 154,
 Forradalom 67,
 Főkegyúr 143, 215,
 Gazdasági alany 122,
 Genossenschaftstheorie 113,
 Gesamtverbände 48,
 Gesamtkirchengemeinde 48,
 Görög katolikus 98 s köv.,
 Görög keleti (orthodox) 98,
 Győri egyházközségi mintaszabályzat 67, 146,
 Gyulafehérvár—Fogarás 98, 101,
 Habitus clericalis 78,
 Hajdudorog 99 s köv.,
 Harmadadós 178, 184 s köv.,
 Harmadrend 147, 172,
 Hatáskör 52, 192 s köv., 217 s köv.,
 Hatásköri bíróság 192, 216, 219, 221,
 Helyi egyház 88, 94, 102,
 Helyi egyház vagyoni jogalanyiságának monista, dualista felfogása 132 s köv., 172 s köv.,
 Helyi egyház jogalanyiságának szabályozottsága a Codex és a partikuláris jog szerint 137 s köv.,
 Helyi egyházi vagyon és az egyházközség 160 s köv., 167 s köv.,
 Heretikus 157,
 Hierarchia 73 s köv.,
 Hierarchia jogai és az egyházközség jogköre 144 s köv., 159,
 Hierarchia és kyriarchia a prot. egyházban 60,
 Hierarchia jogának figyelembevétele a korábbi magyar autonóm egyházközségi szabályzatban 146,
 Hierarchikus elv és az egyházi erkölcsi személy 129,
 Hitelvi ügyek az egyházközség hatáskörébe nem tartoznak 144 s köv., 159,
 Hitközség 69, 226 s köv.,
 Hitoktatás ügye és az egyházközség 146,
 Hivatal I. officium,
 Illetékegyenérték 20,
 Ingatlanok szerzése, eladása, megterhelése, hasznosítása 154,
 Inmissio in possessionem realem 139,
 Installációja plébánosnak 139,
 Institut für kirchliche Verwaltung und Finanzwirtschaft 54,
 Institutio corporalis 139,
 Inthronisatio 75,
 Interdictum 92,
 Iskola fenntartására egyházi adózás 40,
 Iskolaszék 168,
 Istituzione di diritto pubblico 207,
 Iurisdictio 73, 75, 76, 80, 86, 87, 89, 93,
 Iurisdictio paroecialis 148,
 Ius commune 153, ecclesiasticum 17,

- lus territorii 59,
 lus publicum 201,
 lus publicum ecclesiasticum 28, 127,
 Jassi 101,
 Javadalom I. beneficium,
 Jámbor egyesület 147, 172,
 Jó erkölcsbe ütköző alapítványi ügylet
 164, egyesületi cél 164,
 Jogalapja az egyházközségi adóztatás-
 nak 43, egyházközségnek 149,
 Jogalany és a vagyolfogalom 121,
 Jogalanyiség 102 s köv., 118 s köv.,
 124 s köv.,
 Jogalkalmazás 177, 187,
 Jogegységi döntvény, 88 sz., 184, 186,
 Joghézag 227 s köv.,
 Jogi személy I. erkölcsi személy,
 Jogképesség 102 s köv.,
 Jogorvoslat egyházi adóügyben 47,
 218 s köv.,
 Jognélküli egyháztagság 85 s köv.,
 Jogszelvény 177, 187 s köv.,
 Jogtalanul beszedett egyházi adó visz-
 zatértése 219,
 Jogtechnikus 177,
 Jóság 121,
 Jótékonyági és alalmazna pénz 25,
 181, 184, 187,
 Jóváhagyása az egyházközségi adót
 kivető határozatnak 47,
 Jóváhagyása (állami) az egyházköz-
 ségi szabályzatnak 42, 70, 157, 165,
 Jóváhagyása (püspöki) az egyházköz-
 ségi szabályzatnak és egyházközségi
 határozatnak 47, 69, 144 s köv.,
 148, 153, 165, 171 s köv.,
 Katolikus autonómia 67, 143,
 Katolikus és protestáns egyházközség
 eltérő jellegének gyökere 72, 87,
 «Katolikus» fogalma az egyházközségi
 adó szempontjából 157 s köv.,
 Kánoni beiktatása plébánosnak 139,
 Kánonjog mint a magyar közjog
 szubszidiárius forrása 214,
 Kánonjog mint világgjog 149,
 Káptalan 154, 172, 215,
 Káptalan és az egyházközségi adó 23,
 Kegyesanítórend vicarius provin-
 cialisa 214,
 Kegyuraság 68, 151, 169, 175,
 Kegyúri plébánia 88, 136,
 Kereszttség 74, 80, 85,
 Kényszer mozzanata az egyházi adó-
 nál 22, 25 s köv.,
 Kényszerszertagság 206,
 Kényszerszertársulások egyházközség 44,
 143 s köv.,
 Képviselője egyházközségnek 158, 164,
 166 s köv., plébániának 158, 160,
 164,
 Készlet 121,
 Kétszeres egyházi adózás 157,
 Kielegítési végrehajtás 178,
 Kilepés egyházból 55, 157,
 Kilepés és adófizetési kötelezettség 49,
 157,
 Kirchenbaulast 50,
 Klerikusok 72 s köv.,
 Kodifikáció korlátai 229,
 Kodifikálása a közigazgatási eljárás-
 nak 190 s köv.,
 Koncesszionális rendszer 154, 164 s
 köv.,
 Konkordátum 197 s köv.,
 Konventi bíróság 82,
 Korlátozása az egyházközségi adó-
 kivetési jognak 46,
 Koronázás 75, 76, 215,
 Kölcsönös figyelembevétel a kato-
 likus és protestáns egyházi jognak
 57 s köv.,
 Köteles hagyomány nem egyházi adó
 23 s köv.,
 Közadó 183, 222 s köv.,
 Közadó foglaltságmentessége 221 s köv.,
 Közadók módjára behajtás 48,
 Középkori egyházi adóügy 55,
 Közgazdasági és jogász szemlélet 121,
 Közgazdaságtan vagyolfogalma 121
 s köv.,
 Közigazgatási bíróság (egyházi) 81 s
 köv.,
 Közigazgatási eljárás és végrehajtás
 kodifikálása 190 s köv.,

- Közigazgatási jogi személyek 215,
 Közigazgatási út (egyházi) 80,
 Közigazgatási végrehajtás 190,
 Közjogi jogviszony 52, 183, 191,
 193 s köv., 201 s köv., 212 s köv.
 215,
 Közjogi és magánjogi jogi személy
 208 s köv.,
 Közjog-, magánjog 181, 191, 193 s
 köv., 201 s köv., 205 s köv., 212 s
 köv., 215 s köv.,
 Közjogi minősültsége vallásfelekezet-
 nek 201 s köv.,
 Közpénztár 180,
 Központi Tanács 48,
 Községi temető 161 s köv.,
 Köztestület 201 s köv., 205 s köv.,
 Köztestületi jelleg az állami jog disz-
 tinkciója 209 s köv.,
 Krki püspökség 139,
 Kultuszközösség katolikusok és pro-
 testánsok között 65,
 Kultuszminiszteri láttamozás, jóvá-
 hagyás 42, 157, 165,
 Külső-kelenföldi plébánia 151,
 Külvárosok egyházi szükségletei 48, 49,
- Lakóhely 157, 1. domicilium alatt is,
 Laikus egyesületek 147, 154, 172,
 Laikusok 72 s köv., 79 s köv.,
 Laikusok jogai 74, 79 s köv.,
 Laikusok kötelelességei 78,
 Laikusok egyházközi szervezete és
 a hierarchia jogköre 87,
 Laikusok jogállása és a Codex rend-
 szere 83 s köv.,
 Laikusok egyházi adófizetési kötele-
 zettsége 30,
 Landeskirche 212,
 Lateráni bazilika 75,
 Lavanti püspökség 139,
 «Látható egyház» 65,
 Láttamozás 1. jóváhagyás 42, 70., 71,
 157, 165,
 Lelkipásztorkodás 92, 93, 157, 159,
 Lelkipásztorkodás és istentisztelet
 ügyei nem tartoznak az egyházköz-
 ség hatáskörébe 144 s köv., 159,
- Leltározása egyházközi vagyonnak
 154,
 Letiltó rendelvény 178,
 Loi sur les communes et paroisses 140,
 Magánjog, közjog 181, 191, 193 s köv.,
 201 s köv., 205 s köv., 212 s köv.,
 215 s köv.,
 Magyar liturgikus nyelv 98,
 Magyar plébánia és egyházközség az
 Újvilágban 101,
 Magyar tételes kormányintézkedés az
 egyházközi adóra 42,
 Magyar világi jog elismeri az Egyház
 adóztatási jogát 39 s köv., 43 s köv.,
 Mármaros 101,
 Megtiltása közadók módjára való be-
 hajtásnak 48, 50,
 Missio canonica 80,
 Missio in possessionem 139,
 Mulctae pecuniariae 19,
 Munkács 99,
- Nagyvárad 99, 100, 101,
 Nemesség 74,
 Nemzetiségi és nyelvi plébánia, egyház-
 község 96 s köv.,
 Népfőnség elve 87,
 Nihil Sedi Apostolicae 139,
- Obrigkeitliche Gewalt 205,
 Officium 88, 89 s köv., 124 s köv., 130
 s köv., 137 s köv.,
 Oblatio 20, 133, 136,
 Önkéntes adomány és adó 22 s köv.,
 25, 31,
 Örmények 101,
 Örökösödési adó 24, illeték 20,
- Panaszjog 80, 82,
 Parish corporation 132,
 Parochiae gentilitiae 96,
 Paroecia 1. plébánia,
 Paroeciae familiares, personales 96
 s köv.,
 Paritásos állam 144, 212 s köv.,
 Partikuláris jog 150, 151, 152, 153,
 Partikuláris jog és a helyi egyház jog-
 alanyiséga 137 s köv.,

- Patronatus 59, 78, 1. kegyuraság.
 Pápa 30, 75, 84, 89,
 Párbér 40, 42, 43, 44, 51 s köv.,
 Per compromissum 85,
 Per- és vétőkéesség 141,
 Perifériák adóereje 48,
 Perpetuitas obiectiva 90,
 Persona 1. személyiség,
 Persona iuridica 29, 107, 108,
 Persona moralis non collegialis 94, 95,
 130, 172, 207,
 Persona universitatis, collegii, ficta
 104,
 Pécsegyházmegyei zsinat 145,
 Pium corpus 164,
 Plebisani 93, 94,
 Plébánia 42, 44, 66, 88 s köv., 155 s
 köv.,
 Plébániai kötelék 93,
 Plébánia elhatárolása 93,
 Plébánia és egyházközség viszonylata
 155 s köv.,
 Plébánia hívei 92, 94, 95, 130 s köv.,
 141, 163,
 Plébánia létesítése (erectio) 139,
 Plébánia mint egyházi igazgatás-, térü-
 leti egység 92 s köv., 95,
 Plébánia mint lelkipásztori intézet
 jogalanyisága 135 s köv.,
 Plébániai egyház 91, 94, 95, 124, 130
 s köv., 137 s köv., 167 s köv., 172,
 Plébániai hivatal 88 s köv., 95, 124,
 137 s köv., 156, 158,
 Plébániai hivatal és javadalom szimul-
 tán jogalanyisága 126 s köv.,
 Plébániai javadalom 88 s köv., 95, 124,
 126, 130 s köv., 137 s köv., 156, 158,
 160, 166 s köv., 168, 172, 174,
 Plébániai jogalany 88 s köv., 94 s köv.,
 124 s köv., 130 s köv., 137 s köv.,
 Plébániai korporáció 140,
 Plébániai templom-vagyon 91, 94 s
 köv., 130 s köv., 137 s köv., 156,
 158, 168,
 Plébániai terület 138 s köv., 141,
 Plébános 88, 91, 93, 94, 124, 132, 148,
 158, 166 s köv., 169,
 Plébános beiktatása 139,
 Politikai község 174,
 Populus 79, 92,
 Portio canonica nem egyházi adó 23
 s köv.,
 Portio congrua 138,
 Potestas conficiendi sacra 73, 80,
 Potestas ecclesiastica 73 s köv.,
 Potestas legislativa, iudiciaria, co-
 activa 153,
 Potestas ordinaria 90,
 Potestas iurisdictionis et ordinis 73,
 75, 80, 86, 87, 89, 152 s köv.,
 Potestas ecclesiastica a protestáns egy-
 házban 66,
 Praestatio 19, 133,
 Praeter Codicem jogképződés 152,
 Presbiterium 61, 63, 64, 65, 66,
 Presbyteratus 75, 84,
 Privatisierung der Kirchenbeiträge 38,
 Privilegium 79, 141, 150,
 Protestáns egyházalkotmány és egy-
 házközségi autonómia 59 s köv.,
 Protestáns egyházfogalom 66,
 Protestáns egyházi adó 64,
 Protestáns egyházközség 65 s köv.,
 Protestáns egyházszervezet 61 s köv.,
 65, s köv., református 61, 64, ág.
 hitv. evangelikus 62, unitárius 63,
 Protestáns egyházszervezet és az adó-
 jog 27,
 Protestáns egyházi (közigazgatási) bl-
 róság 82,
 Protestáns egyházban potestas eccle-
 siastica 66,
 Püspök 75, 92, 93, 94, 143, 144,
 146, 152 s köv., 158, 162, 166, 170
 s köv.,
 Püspök adóztatási joga 30, 43,
 Püspöki joghatóság és az egyházközség
 146 s köv., 171 s köv.,
 Püspök törvényhozói hatalma 152 s
 köv.,
 Püspöki jóváhagyása az egyházköz-
 ségi szervezeti szabályoknak és egy-
 házközségi határozatoknak 69, 144
 s köv., 148, 153, 165, 171 s köv.,
 Püspöki jóváhagyás mint jogalanyi-
 ságot létesítő aktus 154 s köv., 170,

- Realitási elmélet 113 s köv.,
 Recepta religio 212, 214,
 Református egyházban egyházközség
 61 s köv., zsinatpresbiteri alkotmány
 59,
 Religio haereditaria, avita, constitu-
 tionalis 213,
 Rendi különbség 72 s köv., áthidalha-
 tósága 84 s köv.,
 Rex haereditarius, legitimus 76,
 Részletkérdés a jogban 177, 187 s köv.,
 Részvénytársaság és az egyházközsé-
 gi adó 23,
 Ritus és plébánia 96 s köv.,
 Ritus szerinti egyházközség 156 s köv.,
 171,
 Római jog jogalanyiságt fogalma 102
 s köv.,
 Román egyesült és nem egyesültek 98
 s köv.,
 Rutén egyesült püspökök 100,

 Sajtótámogatás 46,
 Sarajevói érsekség 139,
 Schismatikus 157,
 Sekrestyés 152, 175,
 Seminaristicum 21, 135 s köv.,
 Skolasztikus tulajdöntan 160,
 Societas perfecta 29, inaequalis 72,
 Sodalitium 148,
 Szabad alakulás rendszere 164 s köv.,
 Szabadjogi iskola 228,
 Szakadár egyháztagsága 86,
 Szamosújvár 101,
 Szatmár 101,
 Szektajog 212,
 Személyiség 102 s köv.,
 Személyi plébánia 96 s köv., 156,
 egyházközség 156,
 Szent Antal pénzek 158,
 Szent István törvényei és az egyházi
 adó 39 s köv.,
 Szeparáció 26, 31 s köv., 38, 45, 67,
 206, 210, 213,
 Szerb görögkeleti 98,
 Szertartás ügyei és az egyházközség
 146, 159,
 Szerzetes 83,

 Szerzet 95,
 Szerzet erkölcsi személyisége 154,
 Szerzetes rendtartomány 172,
 Szokásjog 150, 151, 153,
 Szolgálati viszonya egyházi szolgálat-
 ban álló világi alkalmazottnak 152,
 Szubszidiárius jellege az egyházközsé-
 gi adónak, 46 s köv.,
 Szuverenitás 205
 Staatskirchenrecht 17,
 Stips 20,
 Stóladij 31,
 Subditus 93,
 Subsidium charitativum 22,
 Successio legalis 19,

 Tagosítás 138,
 Taxa 19,
 Telekkönyv 154, 171, 174,
 Telki teher 52,
 Temetés temető 42, 79, 80, 91, 130,
 141, 161 s köv., 174 s köv.,
 Temesvár 101,
 Templomgondnok 169, 175,
 Templomi alap 158,
 Templomvagyon kezelése 169,
 Templomvagyon és a plébániai java-
 dalom ügyei nem tartoznak az
 egyházközség hatáskörébe 144 s köv.
 159,
 Természetjog 80, 105, 107, 112, 150,
 Területi és személyi elem 92 s köv.,
 Testvérület 148, 172,
 Ticino 140,
 Tized 31,
 Tonsura 72, 73,
 Totális állam és a német evangélikus
 egyház 59,
 Törvényértelmezés 150,
 Törvényhozás joga az Egyházban 153,
 Tributum 19,
 Tributum seminaristicum 135 s köv.,
 Truste 132,
 Tulajdonosa az egyházi vagyonnak
 160,

 Unitárius egyház egyházközsége 63,
 Unitas moralis 105, 111,

- Universitas 103 s köv., 106, 109, 110,
 137, 215,
 Universus fidelium populus 79,
 Vacante Sede Apostolica 84 s köv.,
 Vagyon 121 s köv.,
 Vagyonjogi jogalanyiség 126 s köv.,
 141 s köv., egyházközségnek 154
 s köv., 170,
 Vagyonkezelése a híveknek 168,
 Vallásalap Ausztriában 36,
 Vallás- és tanulmányi alap és az
 egyházközségi adó 23,
 Vallásfelekezetek mint köztestületek
 196 s köv., 202 s köv.,
 Vallásfelekezetek osztrák jogban 202,
 német jogban 203 s köv., svájci jog-
 ban 204, magyar jogban 211 s köv.,
 Vallásfelekezetek az elmélet szerint
 205 s köv.,
 Vallásváltoztatás 157 s köv.,
 Városi adókötelékek 48,
 Veglia-Vegliensis 139,
 Verwaltungsvollstreckungsgesetz 191,
 Végrehajtás bírói 187 s köv., 190 s köv.,
 közigazgatási 187 s köv., 190 s köv.,
 büntető 190 s köv., tágabb-szűkebb
 értelemben vett 190,
 Végrehajtásjogi előismeretek 178 s köv.
 Világiak I. laikusok
 Világi alkalmazottak egyházi szolgál-
 tatban 152,
 «Világi» elem a református egyházi
 jogban 60,
 Visszatérítése jogtalanul beszedett
 egyházi adónak 219,
 Zágrábi érsekség 139,
 Zalogjog 178,
 Zsinatpresbiteri elv 59, s köv., 64
 s köv.

ABHANDLUNGEN AUS DEM KIRCHENRECHTLICHEN SEMINAR
DER PÁZMÁNY PÉTER UNIVERSITÄT ZU BUDAPEST

Direktor: *Dr. Anton Notter* o. ö. Professor des Kirchenrechts.

— Nr. 1. —

Die Grundfragen der Kirchensteuer und der Kirchengemeinde nach kirchlichem und staatlichem Recht

von *Michael v. Móra.*

1. Der Begriff der Kirchensteuer und die Grundlagen des kirchlichen Steuerrechtes.

Die Forschung vermochte bisher das kirchliche Steuerrecht nicht in einer allseits befriedigenden Weise darzustellen, obzwar mehr-minder praktische Werke hierüber nicht fehlen. Zunächst bereitet manche Schwierigkeiten der Begriff der Kirchensteuer selbst, deren Wesen einer grundsätzlichen Erläuterung bedarf. Im Codex Iuris Canonici finden wir keine Definition der kirchlichen Steuer, wenn dieser gewissermaßen, freilich sprachlich nicht klar, zwischen Gebühr und Steuer unterscheidet.

Es ist verfehlt, diesen Begriff ausschließlich mit Hilfe und durch die Kategorien der weltlichen Fachwissenschaft verstehen zu wollen, da die kirchliche Steuer in erster Linie im kirchlichen Recht verankert ist. Andererseits aber können die Ergebnisse des weltlichen Steuerrechtes in bestimmtem Maße hier verwertet werden. Nach der Kritik einiger bisheriger, gewiß nicht zahlreicher Ansichten kann der Begriff der Kirchensteuer als eine Zwangsleistung (Zwangsabgabe) definiert werden, welche von den kirchlichen körperlichen und von den kirchlichen juristischen Personen auf Grund des Kirchenrechtes ohne Gegenleistung als eine besondere Leistung zur Bestreitung kirchlicher Erfordernisse einmal oder regelmäßig wiederkehrend erhoben wird. Als unterscheidendes Merkmal wird das Zwangsmoment (gegenüber den freiwilligen Beiträgen) und die Voraussetzungslosigkeit (gegenüber der Gebühr) angesehen, während die Mitwirkung des Staates begrifflich nicht entscheidend ist. Unter der kirchengemeindlichen Steuer verstehen wir jene Kirchensteuer, welche von den Steuerpflichtigen einer Kirchengemeinde für Zwecke der Kirchengemeinde in deren Eigenschaft als öffentlich-rechtliches Gemeinwesen eingehoben wird.

Die moderne kirchengemeindliche Steuer, in der röm. kath. Kirche

früher höchstens aushilfsweise vorkommend, nahm in *Ungarn* seit den Nachkriegszeiten einen wesentlicheren Platz ein, obzwar die Kirche sich bekanntlich prinzipiell aus verfassungsrechtlichen Gründen gegenüber der «staatlichen» Kirchensteuer ablehnend verhält. Es gibt zwei Steuerstatuten: eine für die kath. Kirchengemeinden von Budapest und eine zweite für die kath. Kirchengemeinden außerhalb Budapests. Im Großen und Ganzen kann gesagt werden, daß das Kirchensteuerwesen und damit die Belastung der Mitglieder der Kirche zum Rückgang der Kirchenvermögenserträge und zum steigenden kirchl. Bedarf in einem geraden Verhältnis steht.

Das Recht, Steuern von ihren Mitgliedern zu fordern, beansprucht die Kirche als eine vollkommene Gesellschaft (c. 1496., 1495.). Der Standpunkt der verschiedenen Staaten zum kirchl. Steuerrecht, grundlegend bestimmt von der jeweiligen kirchenpolitischen Lage, unterliegt zeitlich und räumlich verschiedenem Wandel, es läßt sich daher in dieser Hinsicht kein allgemeingültiges Prinzip feststellen; nur eine Übersicht der positiven Rechtsordnungen kann ein vollständiges Bild erbringen. Als extremes Beispiel im christl. Europa mag das System der separatio in Frankreich angeführt werden, wo die Kirchensteuern unter staatl. Mitwirkung abgeschafft worden sind. Die bunte Mannigfaltigkeit des kirchlichen Steuerwesens im Rahmen eines einzigen Staates zeigt die Schweiz, mit ihren voneinander abweichenden, nach den Kantonen verschiedenen Regelungen. Die Konkordate nach dem Codex Iuris Canonici halten größtenteils die damalige Lage (italienisches Konk. §. 2. letzt. Abs., in Italien gibt es übrigens keine kirchengemeindliche Steuer; bayr. Konk. Art. 10. §. 5., bad. Konk. Art. 4. §. 4., Reichskonk. Art. 13. und Schlußprotokoll zu Art. 13.) übereinstimmend mit den staatlichen Gesetzen (Weim. Reichsverf. Art. 137, Bayer. Verf. §. 18, Bayer. religionsgesellschaftl. Steuerges. v. 1. Aug. 1923, Preuß. Ges. v. 14. Juli 1905. usw.) aufrecht. In Österreich eröffnete das Konkordat v. 1934 in dieser Hinsicht neue Perspektiven.

Bei der Behandlung des Standpunktes des *ungarischen* Staates ist davon auszugehen, daß dieser die kath. Kirche als eine *societas perfecta* mit ihren Gesetzen und damit ihr Recht auf Kirchensteuern durch die Rechtsgewohnheit und ihre positiven Rechtssätze anerkennt, soweit sie mit den staatlichen Rechtsregeln und mit dem staatl. Rechtssystem nicht in Widerspruch stehen. Schon das Decretum Stephans des Heiligen (I, 2 De potestate episcoporum super res ecclesiasticas eorumque conveniencia cum laicis) sagt: *Volumus ut episcopi habeant potestatem res ecclesiasticas providere* (provide), *regere, gubernare atque dispensare secundum canonum auctoritatem*. Hier haben wir den Ursprung der Kirchensteuer in Ungarn zu erblicken. Das heutige kirchengemeindliche Steuerwesen zeigt sich ziemlich kompliziert.

Ein historischer Rückblick lehrt uns, daß es schon im Mittelalter ein ausgedehntes und umfangreiches kirchl. Steuerwesen und somit eine kirchl. Steuerrechtswissenschaft gab. Die in der Literatur vertretene Meinung, nach der keine kirchl. Steuerrechtswissenschaft existiert habe und existiere, erwies sich also als irrig. Eine andere Frage ist es, ob manche ihrer Einzelfragen noch entwickelt werden müssen.

II. Die Pfarrei und die Kirchengemeinde.

Die Kirchengemeindesteuer beruht auf der Organisation der Kirchengemeinde. Bei der Behandlung der kirchenrechtlichen Stellung der katholischen und der protestantischen Kirchengemeinden ist davon auszugehen, daß diese von der abweichenden, ja grundsätzlich völlig entgegengesetzten Rechtsauffassung der Kirche und der Kirchengewalt bestimmt wird. Der Hauptunterschied liegt, wie bekannt, nicht nur darin, daß die protestantische Kirche eine *societas aequalis*, die katholische aber eine *inaequalis* ist, sondern vielmehr darin, daß die katholische Kirche eine von Christus bestimmte, unabänderliche Verfassung hat, während die protestantische Kirche das *ius divinum* im Organisationsbau der Kirche nicht kennt. In den protestantischen Kirchen des allgemeinen Priestertums gilt jeder an und für sich als befähigt, die heiligen Handlungen zu versehen; eine Übersicht der protestantischen Kirchen in *Ungarn* zeigt, daß die Kirchenmitglieder durch ihre Kirchengemeinden Subjekt der Kirchengewalt sind.

Wer das Wesen der katholischen Kirchengemeinde wirklich erfassen will, darf die Lehre der katholischen Dogmatik nicht außer Acht lassen. Nach katholischer Auffassung sind die göttlichen Vollmachten, darunter auch die Kirchengewalt, einem bestimmten Stande, der Hierarchie übertragen. Das Prinzip des Fernhaltens der Laien von der Kirchengewalt bedeutet, daß sie *iure proprio* kein Recht besitzen, die Kirchengewalt auszuüben, ja unfähig sind, kirchliche Ämter zu bekleiden, doch können sie — aber nur *iure delegato*, — an der Ausübung gewisser Ämter teilhaben.

Nach einem Überblick der rechtlichen Stellung der Laien geht hervor, daß die Laien, zwar nicht Träger der Kirchengewalt, aber doch auch nicht einfache Herrschaftsobjekte des Klerus sind. Aus der Kirchenmitgliedschaft ergeben sich Pflichten, aber auch Rechte; völlig rechtlose Mitglieder gibt es ja in der Kirche überhaupt nicht. Auch die Laien haben einen Rechtsschutzanspruch in der Kirche, wenn man auch streng genommen in dem kanonischen Recht von keiner echten Verwaltungsgerichtsbarkeit im Sinne des weltlichen Rechts sprechen kann.

Eine kurze Untersuchung des Begriffes der Pfarrei ist von Interesse, da auch die rechtliche Natur der Kirchengemeinde dadurch schärfer zum Ausdruck kommt. Das Wort Pfarrei (*parœcia*) hat bekanntlich verschiedene Bedeutungen: Pfarramt, Pfarrpründe, Pfarrkirche, Pfarrkirchenstiftung, aber auch Pfarrsprengel, sogar Pfarrvolk; *parœcia* bedeutet räumlich den Seelsorgebezirk, in persönlicher Beziehung die Gesamtheit der Pfarrangehörigen, der aber nur eine passive Bedeutung zukommt, da die Träger der juristischen Persönlichkeit nicht die Pfarrkinder sind.

Durch die Beziehungen, die zwischen Pfarrei und Kirchengemeinde bestehen, sind auch die Sprach- und Nationalpfarreien von Bedeutung. Die Zugehörigkeit zu einer Kirchengemeinde wird in der Regel durch den Wohnsitz oder durch die Lage des Grundbesitzes, also räumlich, territorial bestimmt, doch kann hier auch der Ritus und die Sprache (Nationalität) maßgebend sein. Neben den Sprach- und Nationalpfarreien können aber, das obige Territorialprinzip durchbrechend, auch Sprach- und Nationalkirchengemeinden entstehen. Eine solche nationale Kirchengemeinde ist z. B. in Brasilien (São Paulo) die röm. kath. ung. Kirchengemeinde.

Bevor sich der Verfasser mit der vermögensrechtlichen Rechtspersönlichkeit der Pfarrei und der Kirchengemeinde beschäftigt, hält er es für nötig, zur Frage der moralischen Person im Kirchenrecht kurz Stellung zu nehmen. Was die Terminologie betrifft, ist bekanntlich der Terminus moralische Person (*persona moralis*) sowohl im Codex, wie auch in der Literatur (neben der seltener vorkommenden *persona iuridica*) auch heute noch im Gebrauch, was mit der starken naturrechtlichen Grundlage des kanonischen Rechts zusammenhängt; übrigens bedient sich dieses Fachausdruckes auch das weltliche, hauptsächlich das heutige französische und italienische Recht.

Obzwar manche Kanonisten auch für das Kirchenrecht die Realitätstheorie für gut anwendbar halten, steht der Verfasser, den großen mittelalterlichen kanonistischen Traditionen und dem Codex folgend, auf dem Boden der nach seiner Ansicht überhaupt nicht veralteten Fiktionstheorie, die weniger «Unebenheiten und Widersprüche» enthält, als die neueren Theorien des modernen weltlichen Rechts. Diese Fiktionstheorie leugnet nicht die Existenz, die Wirklichkeit der moralischen Person, z. B. des Staates, der Kirche. Fiktion ist nur, daß die *universitas* als *unitas moralis* ein solch einheitliches Wesen ist, als ob sie eine *unitas physica* wäre.

Die Zweckvermögenstheorie, die den Begriff der Rechtspersönlichkeit abschaffend, diesen durch den Zweck zu ersetzen glaubt, schlug keine größeren Wellen in der Kanonistik, die wohl weiß, daß das subjektive Recht das Subjekt voraussetzt.

Der Pfarrsprengel als Gebiet ist keine moralische Person. Der hierarchisch gegliederten kath. Kirche ist die Korporation der Pfarrangehörigen als Träger der moralischen Persönlichkeit der Pfarrei fremd. Die Rechtspersönlichkeit der Pfarrei wurzelt im Pfarramt und in der Pfarrkirche. Wird nun die Erscheinung der moralischen Persönlichkeit des *Pfarramtes* erforscht, so wird meist die Anschauung vertreten, die das officium im allgemeinen als moralische Person betrachtet. Für den Verfasser erscheint dagegen die Frage *nur* als das Problem der *Simultanrechtspersönlichkeit* des Pfarramtes und des Pfarrbenefiziums. Mit Rücksicht darauf, daß der Verfasser sich allein auf die *vermögensrechtliche* moralische Persönlichkeit der Pfarrei beschränkt, muß seiner Meinung nach die Frage so lauten, ob neben der moralischen Persönlichkeit vermögensrechtlichen Inhalts des Pfarramtes *gleichzeitig* noch eine solche des Pfarrbenefiziums bestehe.

Bei der Beantwortung dieser Frage ist davon auszugehen, daß im allgemeinen die moralische Person eine Bildung nicht nur des Privat(Vermögens)-, sondern auch des öffentlichen Rechtes ist. Der Kreis der moralischen Personen im kanonischen Recht wird weiter oder enger gezogen, je nachdem, ob man die allgemeine kanonische Rechtspersönlichkeit (grundsätzlich öffentlich rechtlichen Inhalts) oder nur die der vermögensrechtlichen suchen will. Die moralische Person des kanonischen Rechtes vollständig zu erfassen, genügen allein vermögensrechtliche Erwägungen nicht. Es gibt auch im weltlichen Recht öffentlichrechtliche moralische Personen, die keine Privat(Vermögens)-rechte haben, wie auch privatrechtliche, die nicht Träger öffentlicher Rechte sind.

So einfach diese Erkenntnisse auch scheinen, so sind sie doch in der Literatur noch nicht durchgedrungen, was zur Folge hat, daß die Meinungen der Autoren in dieser Hinsicht ziemlich stark voneinander abweichen. Alle Versuche, das Erkennungszeichen der moralischen Person im kanonischen Recht, überwiegend öffentlichrechtlicher Natur, ausschließlich in der Vermögensfähigkeit zu finden, können nicht als zutreffend angesehen werden.

Die Polemik um die Rechtspersönlichkeit des Kirchenamtes vereinfacht sich, wenn die Untersuchung *nur* dahin geht, die *vermögensrechtliche Rechtspersönlichkeit* der Pfarrei zu bestimmen: die Pfarrkirche und die Pfarrpfünde sind ohne Zweifel nach dem Codex moralische Personen vermögensrechtlicher Art, neben dem bepfündeten Pfarramt existiert aber in dem Beneficialsystem das Pfarramt als ein vermögensrechtliches Rechtssubjekt nicht. Damit ist aber der Kreis der an die lokale Kirche angegliederten vermögensrechtlichen Gestalten nicht abgeschlossen, die in konkreter Richtung dem Boden des partikulären Kirchenrechts entwachsen sind.

Der Codex als Rahmengesetz hat — vermutlich bewußt — alle Institute der lokalen Kirche in allen ihren Einzelheiten nicht geregelt, was nicht zuletzt mit den Verschiedenheiten der partikulären Rechtsstellung zusammenhängt; das neue kirchliche Gesetzbuch überläßt auch in dieser Hinsicht dem partikulären Recht keine geringe Rolle.

Die *ungarische* Gesetzgebung ermöglicht die Organisation katholischer Kirchengemeinden. (§§ 20, 24. G. A. LIII. vom Jahre 1868; § 11, G. A. XXXVIII. vom Jahre 1868.) Doch ist die Organisation der kath. Kirchengemeinden nach dem Weltkrieg nicht von der Initiative der Staatsgewalt ausgegangen: die Kirchengemeinden in Ungarn sind nicht Schöpfungen des Staates, nicht der Staat hat sie mit seinem einseitigen Akt geschaffen. Die Kirchengemeinden sind Bildungen des ungarischen partikulären Kirchenrechtes. Der Kultusminister hat auf Grund des Beschlusses des Ministerrates die von den ungarischen Bischöfen genehmigten Kirchengemeinde-Statuten anerkannt bzw. *vidimiert*. Die Steuer der Kirchengemeinden wird durch *bracchium saeculare* eingehoben. Die ung. Kirchengemeinde ist ihrem Wesen nach die Schöpfung des Kirchen-, und nicht des staatlichen Rechtes.

Der Einwand, daß das Institut der Kirchengemeinde im Codex unbekannt sei, entkräftet unsere Auffassung nicht. Die ungarische Kirchengemeinde ist eine Zwangsgemeinschaft, sie kann mit den freiwilligen kirchlichen Vereinen der Gläubigen nicht identifiziert werden; das *consilium fabricae* liefert zwar in Anbetracht seiner Rechtssphäre, eine gewisse Analogie, aber keine Möglichkeit der strengen juristischen Identifizierung.

Wenn jedoch der Codex über die Kirchengemeinde tatsächlich keine ausdrückliche Bestimmung enthält, bedeutet dies nur, — dies sei ausdrücklich wiederholt, — daß das neue kirchliche Gesetzbuch als Rahmengesetz nicht alle Einzelfragen des kirchlichen Rechtslebens regeln wollte und konnte. So hat der Codex auch die Einrichtung der Kirchengemeinde vermutlich absichtlich dem partikulären Recht überlassen.

Als wichtiges Moment ist anzusehen, daß der CIC die Entstehung der Kirchengemeinde nicht verboten hat, [wie er z. B. die Entstehung neuer Patronatsrechte verbietet (c. 1450 § 1, 1450 § 2 n. 2)]; so hat der Codex damit den Weg der Gesetzgebung *praeter codicem* eröffnet. Der Bischof, der das *officium gubernandi dioecesis tum in spiritualibus, tum in temporalibus cum potestate legislativa, iudiciaria, coactiva ad normam sacrorum canonum exercenda* (c. 335 § 1.) besitzt, konnte im Rahmen des gemeinen Rechts (*praeter ius commune*) rechtmäßig die Kirchengemeinde als eine neue moralische Person stiften, bzw. ihr die Rechtspersönlichkeit verleihen. In der Kirchengewalt des Bischofs liegt die kanonistische Grundlage der Statuten der

ung. Kirchengemeinden. Was den Wirkungskreis dieser Kirchengemeinde betrifft, so sei darüber nur kurz bemerkt, daß er, ähnlich dem Wirkungskreis des *consilium fabricae* (c. 1184), die Rechte der Hierarchie weder vermindert, noch gefährdet.

Nach Analysierung des scharfen Unterschiedes zwischen Pfarrei und Kirchengemeinde, behandelt der Verfasser in den folgenden Kapiteln den Zusammenhang zwischen der Kirchengemeinde und dem Kirchenvermögen.

Die *ung.* Kirchengemeinde hat ohne Zweifel vermögensrechtliche Rechtspersönlichkeit sowohl im staatlichen, wie im kanonischen Recht, sie kann Vermögenobjekte erwerben, die in ihrem Eigentum stehen, dagegen gelangt das Vermögen, dessen Eigentümer die verschiedenen moralischen Personen der *ecclesia localis* sind, bloss durch die Bildung der Kirchengemeinde nicht in ihr Eigentum. Das Vermögen der Kirchengemeinde ist Kirchenvermögen und steht unter der Aufsicht der Kirchenbehörde. Zur Vertretung der Kirchengemeinde ist ihr kirchlicher Vorstand berufen.

III. Kann die ung. Kirchengemeindesteuer gepfändet werden.

Der dritte Teil beschäftigt sich mit der Frage, ob die Kirchengemeindesteuer im Wege eines auf die Hereinbringung einer privatrechtlichen Forderung zielenden gerichtlichen Exekutionsverfahrens, — welches der Gläubiger auf Grund seiner privatrechtlichen Forderung, also einer auf privatrechtlichem Titel beruhenden Forderung gegen die Kirchengemeinde beantragt hatte, — gepfändet werden kann.

Nach einer kurzen exekutionsrechtlichen Einleitung gibt der Verfasser eine Übersicht über die diesbezügliche *ungarische* gerichtliche Praxis, die in dieser Hinsicht nicht einheitlich war. Neuerdings hat der Rechtseinheitssenat der kön. ung. Kurie zum Zwecke der Erhaltung der einheitlichen Rechtspflege eine Entscheidung getroffen: die Kirchensteuer kann im Wege der Exekution, die gegen eine zu einer gesetzlich rezipierten Religionsgenossenschaft gehörende Kirchengemeinde beantragt wird, nicht gepfändet werden. (Zivilrechtliche Rechtseinheitsentscheidung, Nr. 88. v. 11. jun. 1937.)

Ist nun diese Entscheidung richtig? Zunächst muß betont werden, daß die entgegengesetzte Auffassung sich in einem zu eng gezogenen Kreise bewegt, als sie in Anlehnung an den §. 64 des LX. Gesetz-Artikels vom Jahre 1881 über das (wesentlich gerichtliche) Exekutionsverfahren («... auf solche Wohltätigkeits- und Almosengelder, welche Witwen, Waisen und überhaupt Notbedürftigen durch Vereine, Anstalten, Stiftungen oder Einzelne gereicht werden, kann keine Exekution geführt werden») behauptet, daß die Kirchensteuer, da diese kein Almosengeld ist, mangels gesetzlichen Schutzes gepfändet werden kann.

Der Ausgangspunkt muß anders gewählt werden. Es gibt ja außer dem gerichtlichen noch ein verwaltungsrechtliches Exekutionsverfahren. Diese zwei Exekutionsverfahren richten sich im Großen und Ganzen nach dem Verwaltungs- und Justizwege; diese zwei letzteren Wege — wieder im Allgemeinen genommen — werden durch den Umstand bedingt, ob das Rechtsverhältnis ein privat- oder öffentlichrechtliches ist. Bei Erörterung der Unterschiede dieser zwei Verfahren muß ein weiteres prinzipielles Charakteristikum erwähnt werden: der Gedanke der Einheit des Grundverfahrens und seines Exekutionsverfahrens. Wenn z. B. das Grundverhältnis öffentlichrechtlich ist, fallen sein Grundverfahren und sein Exekutionsverfahren prinzipiell unter die Zuständigkeit der Verwaltung, falls nicht ein spezielles Gesetz oder eine gesetzkräftige andere Rechtsregel die Sache sowohl im Verlaufe des Grund-, wie des Exekutionsverfahrens in die Zuständigkeit eines Gerichtes verweist.

Ein kurzer Grundriß der möglichen kirchenpolitischen Einstellung des Staates im allgemeinen ist notwendig, um die Stellung der Religionsgesellschaften klar zu bestimmen, ist ja diese für Wesen und Charakter der Kirchensteuer von großer Bedeutung. Denn naturgemäß wird sich die rechtliche Qualifikation der Kirchensteuer in einem Staat, demgegenüber die Kirche eine privatrechtliche Stellung einnimmt, anders gestalten, als dort, wo der Kirche eine öffentlich-rechtliche Stellung zukommt. Nach der rechtsvergleichenden Darstellung der Gesetzgebungen und der Theorien über Bedeutung und Begriff der Kirche als einer öffentlichrechtlichen Körperschaft im modernen Staat wird festgestellt, daß dieser Begriff eine Schöpfung nicht des kanonischen, sondern des staatlichen Rechtes ist, in dem wesentlich der Gedanke der staatlichen Anerkennung der für den Staat vom Gesichtspunkte seiner eigenen Interessen wichtigen Zwecksetzung der Kirche durch die Ausstattung mit öffentlichen Privilegien zum Ausdruck kommt, und zwar in der Form, daß der Staat den einzelnen Religionsgesellschaften, — freilich nicht immer einander gleichgestellt — öffentliche Privilegien und Aufgaben verleiht, und sie damit, aus dem Privatrecht herausgehoben, als Bestandteil seiner öffentlichrechtlichen Rechtsordnung behandelt.

Das *ungarische* Recht unterscheidet zwischen den *gesetzlich rezipierten* (lateinisch-, griechisch- und armenisch-kath., griechisch-orientalisch-serbische, griechisch-orientalisch-rumänische, evangelisch-reformierte, evangelisch-augsburgische und unitarische Kirche, israelitische Religionsgesellschaft), *gesetzlich anerkannten* (islamisch, baptistisch) und *gesetzlich nicht anerkannten* (alle übrigen) Religionsgesellschaften. Die rezipierten Religionsgesellschaften (*receptae religiones*), besonders die christlichen Kirchen nehmen die Stellung

öffentlichrechtlicher Körperschaften ein. Was die besondere Stellung der kath. Kirche in dem paritätischen ungarischen Staat betrifft, genügt es an das *supremum ius patronatus* des ung. Königs zu erinnern, außerdem auf die natürlich auch heute geltende Regel des ung. Staatsrechtes zu verweisen, nach welchem der ung. König katholisch sein muß und vom Graner Erzbischof nach der Liturgie der röm. kath. Kirche gekrönt wird.

So ergibt sich, daß das Kirchensteuerrechtsverhältnis der rezipierten Religionsgesellschaften ein öffentlichrechtliches ist, also nicht in das Zuständigkeitsbereich der Gerichte, sondern jenes der Verwaltungsorgane zu weisen ist. Es besteht kein Rechtssatz, der für dieses Rechtsverhältnis die gerichtliche Zuständigkeit bestimmen würde. Es kann also festgestellt werden, daß für diese Frage die Regeln des Verwaltungsexekutionsverfahrens maßgebend sind. Letztes aber kennt das Freisein, die Immunität der öffentlichen Steuern. Von den Gemeinden (Städten) eingehobene und verwaltete öffentliche Leistungen sind weder für privatrechtliche Schulden der Lokalbehörden, noch des Ärars, oder einer anderen der an den kumulativ verwalteten öffentlichen Steuern beteiligten Behörden (Ämter, Institutionen) zu exequieren. Die in Abs. III. enthaltene Bestimmung betrifft auch die von den Staatskassen eingehobenen und in ihren Kassen befindlichen Beträge öffentlicher Leistungen. (Abs. III—IV. §. 28. des VII. Gesetz-Artikels vom Jahre 1923. über die Gebahrung der öffentlichen Steuern.)

Die Kirchengemeindesteuer einer rezipierten Religionsgesellschaft ist nach der richtigen Auffassung des ung. Obersten Gerichtshofes eine öffentliche Steuer, wir können hinzufügen: eine öffentliche Steuer *sui generis*, weil das öffentlichrechtliche Verhältnis zwischen der Kirchengemeinde und ihren Mitgliedern ihre rechtliche Grundlage bildet und der Zweck dieser Leistung die Sicherung jener materiellen Mittel ist, die zur Erhaltung der Kirchengemeinde, also zur Befriedigung eines öffentlichen Bedürfnisses notwendig sind. Infolgedessen kann die Kirchengemeindesteuer nicht gepfändet werden, auch wenn sie noch nicht eingehoben ist, mit Rücksicht darauf, daß der öffentliche Charakter einer Leistung nicht durch die Tatsache ihrer Einzahlung, sondern durch den öffentlichrechtlichen Titel und das öffentliche Ziel dieser Leistung bedingt ist.

Da (nach Punkt 3. Abs. I. §. 9. des XLIII. Gesetz-Artikels vom Jahre 1895. über die freie Ausübung der Religion) die Kirchensteuer der gesetzlich anerkannten öffentlichen religiösen Körperschaften mit Ausschluß des administrativen Weges nur im ordentlichen Rechtswege, d. h. Justizwege geltend gemacht werden können, bezieht sich auf diese Kirchensteuer die Entscheidung der Kurie nicht.

UGYANE SZERZŐTŐL:

1. Az ítélet végrehajtásával kapcsolatos főbb kérdések a Codex Iuris Canonici alapján. 1934, 76 l.
2. Die Frage des Zivilprozesses und der Beweislast bei Gratian, 1937, 60 l.
3. Magister Gratianus mint perjogász, 1938, 43 l.
4. Az egyházjogi irodalom útja, 1938, 34 l.
5. Az új házassági köteléki instrukció jelentősége, 1938, 34 l.
6. A kánonjogi kódex hatálybalépésének huszadik évfordulója, 1939, 12 l.
7. Megjegyzések az egyházi jog két kérdéséhez. 1. A beneficális jog kialakulása. 2. Az egyház és a római jog, 1939, 23 l.
8. Az egyházi perjogtörténet és feladatai, 1939, 6 l.
9. Az újabb bécsi egyházi jogászok, 1939, 19 l.
10. Ulrich Stutz és tanítása, 1939, 11 l.
11. Egyházi jogi szakosztályt! 1940, 8 l.
12. Kereseti jog a házassági köteléki perben az egyházi jog szerint. Megjelenik 1941 elején.

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT FŐBIZOMÁNYA.

Kaphatók

a SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT

KÖNYVKERESKEDÉSÉBEN,

BUDAPEST, IV., KECSKEMÉTI-UTCA 2.

Ugyanitt beszerezhető más egyházjogi munka is.

A szerző kiadása.

Stephaneum nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. Felelős: ifj. Kohl Ferenc.

Nihil obstat. *Dr. Antonius Lepold*, censor dioecesanus. Nr. 8001/1940. Imprimatur. Strigonii die 21. Novembris 1940. *Dr. Joannes Drahos*, vicarius generalis.

